శ్రీరామాయనమః.

కాళహస్తిదీక్షిత విరచిత,

శ్రీ కాళహస్తీశవిలాసః

ప్రకాశకులు,

[illegible] దొడ్డయ్యగారి కుమారుడు మల్లయ్యగారు,

విజ్ఞప్తిః

[బ్ర॥ శ్రీ॥ పండిత పులిపాక మహానంది శాస్త్రి గారు.]

భో భో శ్శాంభవశిఖామణయః!

మామక నమోవాకపూర్వక విజ్ఞాపనం కించి దిహావధత। ప్రకృతేఽస్మదీయపురాతన సుకృత విశేషవశా దకాండ సంప్రాప్తం నిగూఢ మిదం గ్రంథరత్నం శ్రీకాళహస్తీశ విలాసాభిఖ్యం శ్రీసికింద్రాబాదానగరీవిరాజమాన శ్రీ శంకరారాధ్య స్వామిమఠే క్రియమాణాయాం పండితసభాయా మాదృతం ॥

తద్గ్రంథ సందర్శనావగత భస్మరుద్రాక్ష లింగధారణ శివ బ్రహ్మశబ్దవిచార శివాద్వైత సిద్ధాంత సంతతి మవలోక్యాఽశ్రుతాదృష్ట ఫక్కికా నిరాకృత పరపూర్వపక్షాకర మితి నిశ్చిత్య గ్రంథకర్తారం సాంప్రతికప్రశంసాయా ముపమాతుం శివార్కమణి దీపికాది చతుశ్శాస్త్ర గ్రంథసర్వస్వాలంకర్మీణా శ్రీమదప్పయదీక్షితేంద్రా ప్రవాలంభ వయమితి నిర్ణయ కదాపేదం గ్రంథ రత్నం ముద్రాపితం భవేదితి మనసాలోచ్యమానే మయి శివానుగ్రహవశా దేకదా శివభక్త శిఖామణిః రామిణి మల్లయ్యాలింగాభిఖ్యః వణిఙ్మణి ర్నికటేఽవాదీత్ మిమం వృత్తాంతం శ్రుత్వా శివభక్తి పరవశో భూత్వా ముద్రాపయిష్యామీత్యుక్త్వా ముద్రాపయత్ ॥

శైవమతోపకారక సద్గ్రంథముద్రయితారం వినుకులగో
...వం రామిణిమల్లయ్యాభిఖ్యం పర్వతవర్ధనీ సమేత శ్రీరామలింగ
...యురారోగ్యాఽఖండైశ్వర్య పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాభివృద్ధిం ద
...వ మత్ప్రార్థనం.

కాళహస్తి దీక్షిత విరచిత,

శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసః.

ఇది

బ్ర॥ శ్రీ॥ విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రి గారిచే

పరిష్కరింపఁ బడి.

బ్ర॥ శ్రీ॥ కొడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారి

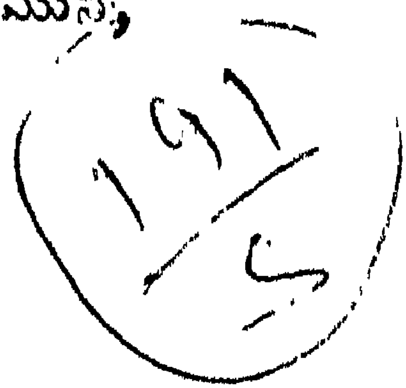
జ్ఞానప్రభాకర ముద్రాక్షరశాలయందు,

మ. రా. రాయిశెట్టి [illegible]య్య గారి కొమారుడు

మల్లయ్య గారి ద్రవ్యసహాయమున,

ముద్రింపఁ బడెను.

వరంగల్.

కాపీలు. 500

1931

వెల. 1-0-0

రాపిని పెద్దయ్యగారి కుమారుఁడగు

మల్లయ్యగారు, వరంగల్.

శ్రీ శివాభ్యాం నమః

ప్రస్తావన.

శివభక్తాగ్రేసరులారా !

శైవమత మతిప్రాచీనము. "శైవంచ వైష్ణవం శాక్తం" అను సూక్తియే యిందులకు నిదర్శనము. "శివ ఏకో ధ్యేయ శ్శివంకర స్సర్వ మన్యత్పరిత్యాజ్య" ఇతరమైనది సర్వము వదిలి మంగళప్రదుఁడగు శివుఁడొకఁడే యుపాసింపఁ దగినవాఁడు" అని యథర్వణ వేదము చతుర్వేద సారమును నిరూపించినది. శివభక్తి సాధారణముగ జనించదు. "కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైశ్శివే భక్తిః ప్రజాయతే" కోటిజన్మల వలనఁ గలిగిన పుణ్యములచేఁ గాని, శివభక్తి గలుగనేరదు. అని వచించు శివగీతా వచనమే యిందుకుఁ దార్కాణము.

విష్ణు దూషణము శైవమతమునఁ బ్రపంచింపఁ బడలేదు; గాని, శివాధిక్యము మాత్రము ఘంటాఘోషముగా సర్వత్ర వచింపఁబడినది. విష్ణువు శివభక్తుఁడు. శివభక్తుఁడే గాక కాంతా రత్నముగూడ; శంకరాచార్యకృత శివానందలహరి యందిటులఁగలదు.

శ్లో॥ బాణత్వం వృషభత్వ మర్ధ వపుషా భార్యాత్వ మార్యాపతేః ।
ఘోణిత్వం సఖితా మృదంగవహతా చేత్యాది రూపం దధౌ ।
త్వత్పాదే నయనార్పణంచ కృతవాన్ త్వద్దేహభాగో హరిః ।
పూజ్యాత్పూజ్యతర స్సఏవహి నచే త్కోవా తదన్యోధికః ॥

ఓపరమేశ్వరా! శ్రీమహావిష్ణువు త్రిపురసంహార సమయమున బాణమయ్యెను. వృషభాకారమును ధరించి వాహనమయ్యెను. అర్ధశరీరమును ధరించి భార్య యయ్యెను. నీపాదదర్శనమునకై వరాహరూ

పము నొందెను. మోహినీరూపము దాల్చి సఖత్వ మొందెను. తాం
డవసమయమున మద్దెలవాయించుచుమెలంగెను. సహస్రకమలార్చన
ము చేయునపు డొక్క కమలము తక్కువ కాగా, తన నేత్రమును
దీసి మీపాదముల నర్చించెను. నీ యర్ధాంగియగుట చేతనే పూజ్యులగు
బ్రహ్మాదులకంటెc బూజ్యతరుండై ప్రకాశించెను. అతనికంటె శివభ
క్తులలో నధికుండులేడని వచింపc బడినది.

మఱియు "వాసుదేవః పరాప్రకృతిః" అని పరాప్రకృతి - విష్ణువ
నియు- "ప్రకృషోవై రుద్రః" యనిపురుషస్వరూపుండురుద్రుండనియువ
చింపc బడినది. శక్తి రూపుడగుటచేతనే "అలంకారప్రియో విష్ణుః"
అలంకారములం దాసక్తి గలవాండని వచింపబడినది. ఇంతియగాక.

శ్లో॥ ఏకాపి శక్తిః పరమేశ్వరస్య । భిన్నా చతుర్ధా వినియోగకాలే ।
భోగే భవానీ సమరేచదుర్గా । కోపేతు కాళీ త్వవనేతు విష్ణుః ॥

శ్లో॥ సాశక్తిః పరమేశానీ । విష్ణురూప మధీధరత్ ।
యూ శక్తిః ప్రళయే కాళీ । యాతు భోగే భవా న్యభూత్ ॥

" పరమేశ్వరుని శక్తియే భోగసమయమున భవానియనియు-
సమరసమయమున దుర్గయనియు-క్రోధసమయమున కాళి యనియు-
లోకపరిపాలనసమయమున విష్ణువనియు- ఆయాయి రూపముల ధరిం
చి, ఆయానామములచే వ్యవహరింపc బడుచుండును" అని శివరహస్య
మార్కండేయ రుద్రయామళాది గ్రంథంబులc గలదు.

కావుననే నేతద్గ్రంథకర్తయగు కాళహస్తిదీక్షితుండు "తస్మాత్త్వమే
పితరౌయువాం హరిహరౌ యుద్యప్యహం శంకరం సర్వోత్కర్షమ పై
మి తత్ర భవతా హాల్యః కృపాశాలినా " అనగా ఓశివ కేశవులారా!
మీరిరువురు నాకు పితరులు. (తల్లిదండ్రులు) అయినను శంకరునే స
ర్వోత్కృష్టునిగా భావించెదను. " అని తనకు శివారాధనయందుంగల

విశేష ప్రేమను గన్పరచెను.

వస్తుతః శివకేశవులకుఁ బుత్రీ కళత్రాదినామ వివాహాదులు వేరుగా నుండుటచే భేదమనియే చతుర్వేద తాత్పర్య సారసంగ్రహమునఁ గలదు. జీవాత్మ పరమాత్మవిచారమున వీరియుభయులకిని నంశాంశి భావమే సమర్థింపఁ బడినది.

కావుననే శంకరాచార్యులవారు, " సాంబో నః కులదైవతం " అనియు, " సహస్రం వర్తంతాం. " ఇత్యాది శ్లోకములచే బ్రహ్మ విష్ణ్వాది దేవతలకు నుపాసనీయుఁడు శివుఁడే యని నిరూపించి తాను చంద్రమౌళీశ్వరారాధనము చేసియుండెను.

తత్వజ్ఞుఁడయిన యప్పయదీక్షితులవారును, " తథాపి భక్తిస్తరుణేందు శేఖరే " యని తనకు శివునియందు నకుంఠితభక్తిని వ్యక్తీకరించెను. భృంగీశ్వరుఁడు శక్తిని విడచి యీశ్వరునకొకనికే ప్రదక్షిణము సేయుటకుఁ గారణము ముక్తి నభిలషించియే గాని, వేరుగాదు.

కొలది ఫలముల నొసంగు నితరదైవాశ్రయముకంటె సర్వాధికుఁడగు శివుని పూజయే యుత్తమము. " వృక్షస్య మూలసేకేన శాఖాః పుష్యంతి వై యథా। శివస్య పూజయా తద్వ త్పుష్యత్యస్య వపుర్జగత్ ॥ " చెట్టు మొదట నీరుపోసిన శాఖలన్నియు వృద్ధి నొంది యిగిర్చి పుష్పించి ఫలించుచున్న విధమున శివుఁ బూజించుటచే, ఆమహానుభావునిఁ బూజించుటయే గాక యాతని స్వరూపమగు జగంబంతయు నారాధింపఁ బడును.

సాక్షాత్తుగ వేదములే " నమో హిరణ్యబాహవే; నమస్తారాయ.. నమశ్శివాయ " యనుచు నుతించుచు సర్వోపాస్యత్వము- సర్వాధికత్వము- శివునికే ప్రతిపాదించు చున్నవి. ఎన్ని పూజలున్నను- శివపూజలేనిది తరింపఁ జాలరు. ఎందఱున్నను శివుండు లేక కార్యము

నిర్విఘ్నముగ నెరవేరదు. ఇందుకు దక్షయాగము దృష్టాంతము.

శివుండే పరబ్రహ్మము. అతఁడు బ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవతల కెల్లర కు నుపాస్యుఁడు. జననమరణములు లేని వాఁడు. సృష్టిస్థితి లయముల కుఁ గర్త. భక్తులకుఁ గల్పపాదపము. భక్తశిఖామణియగు బాణాసురుని కి నితరు లెవరు నీయఁ జాలని వరంబు లిచ్చిన భోళా శంకరుఁడు. హి మవంతుని పుత్రికారత్నమగు గంగను శిరంబునఁ దాల్చి లోకంబుల ర క్షించిన లోకరక్షకుఁడు. అహంకారగర్వితుఁడగు బ్రహ్మశిరంబును చే గోటఁ గిల్చిన నిరహంకారుఁడు.

కొందఱు "గజేంద్రుని రక్షించ లేదనియు- బ్రహ్మతలనఱకు టచే బ్రహ్మహత్య సంభవించెననియు— విష్ణుపాదోద్భవయగు గంగను శిరంబునఁ దాల్చెననియు మొదలగు నవి యేవేమియో దుర్వచనము లు పలికి శివాధిక్యమునకుఁ గళంక మాపాదింపఁ జూతురు గాని, అట్టి వాటికి సంగ్రహముగా నిందుఁ బ్రత్యుత్తర మొసఁగఁ బడినది.

ఎటులన:—గజేంద్రుఁడు జగత్పరిపాలకుని గూర్చి ప్రార్థించు టచేతఁ బరిపాలనాధికారము విష్ణువునకే శివుండొసగియుండుట చేత, గజేంద్రుని విష్ణువే రక్షించెను. హిమవంతునికి గంగ జనించినదిగా ని, విష్ణుపాదమున గంగ జనించలేదు. బ్రహ్మ మరణించినచో బ్రహ్మ హత్య యొకవేళ వచ్చిన వచ్చునని చెప్పిన బాగుండును గాని, అతఁడు బ్రతికియే యుండిన బ్రహ్మహత్య యెటులవచ్చును? రానేరదు. ఇట్టివిష యములకనేకములకిందు సమాధానము సప్రమాణముగనీయఁ బడినది. ఇట్టిప్రశ్నములు గోడలేని చిత్తరువు వోలె వేదశాస్త్రములందలి పూ ర్వాపర సందర్భము లన్నిటిని విచారింపక వచించు వచనములు.

"మధ్యమ పిండం పత్నై ప్రయచ్ఛతి" ఇత్యాదిశ్రుతులచే పిండప్రదానము చేయువారందఱు శివసంబంధులగుటచే శివపూజయో

చేయవలెను. శివనింద మహాపాపము. ఎవరు శివనిందించుచుందురో, వారు దధీచి గౌతమ శాపదగ్ధులని వచింపఁబడిరి. బ్రహ్మ విష్ణురుద్రుల కీవరశివుఁడే కారణుఁడు. శైవులకు భస్మరుద్రాక్ష లింగధారణాది ధర్మములనుష్ఠేయములు. అత్యాశ్రమాది పదములచే భస్మధారణమే పాశుపత వ్రతముగా నిందుఁ గొన్ని స్థలములయందుఁ జెప్పఁబడినను, "కేచిచ్ఛాంభవమేవచ" యని యీవ్రతమును శాంభవవ్రతమనియుఁ జెప్పుదురని వచించుటచేతను, శాంభవదీక్షయన లింగధారణ దీక్షయేయని కారణాద్యాగమములయందుఁ జెప్పఁబడియుండుటచేతను, భస్మరుద్రాక్షలింగధారణ సహితమగు పాశుపత దీక్షయు నొకటి గలదని తెలియుచున్నది. మఱియు "వేదాగమాదిషు బహుధా" "అత్యాశ్రమాది భేదాద్భిన్నవ్యాఖ్యానకీన గ్రంథేషు" ఇత్యాది సూక్తులఁ బట్టి పాశుపత వ్రతమందు భేదములు గలవని తోఁచెడిని.

భస్మధారణములేనివారికి ముక్తివిచారణాధికారములేదు. ఊర్ధ్వపుండ్ర శంఖచక్రాంకణాది నిషేధింపఁగలదు. శివలింగ జటాధారణాది శైవధర్మము లిందుఁ బ్రతిపాదింపఁ బడినవి. సృష్టి భేదములు వివరింపఁబడినవి. ఇందలి సిద్ధాంతము శివాద్వైతము.

శివుఁడే యన్నిదైవములకన్న నధికుఁడనియు, ఉపాస్యుఁడనియు, శైవధర్మములగు భస్మరుద్రాక్షలింగధారణాదులు శ్రేష్ఠములనియు, శివారాధన చేసి మల్లజులు తరించవలయుననియు నుపదేశించిన యేతద్గ్రంథకర్త జీవితచరిత్రను గూర్చి తెలిసికొనుటకుఁ దగిన యుపపత్తు లెక్కువగన్పించుట లేదు.

జీవితచరిత్ర.

ఈ గ్రంథకర్త నామధేయము కాళహస్తి దీక్షితుఁడు. ఇతఁడు శ్రీకాళహస్తీశ్వర క్షేత్రమునందుఁ గల కాళహస్తీశ్వరునికి గ్రంథము కృ

తెనుఁగించెను. అందువలననే కాళహస్తీశ విలాసమను పేరిడెను. మంచికవి పండితులు కాళహస్తిప్రాంతమునఁ గలరు. ఈతఁడు, క్రీ. ౧౮వ శతాబ్దముననున్న నందికేశ్వరాపరావతార మహాత్ముల బ్రహ్మానందపూజ్యపాదులవారిచేత లింగధారణ చంద్రికయందు " కాళహస్తి దీక్షితమంచనపండిత " అని స్మరింపఁ బడియుండుటచేతను. సంతకుఁ బూర్వుఁడయియుండును. వేదాంతదేశికులవారి గ్రంథము లందలి విషయము లిందు విమర్శింపఁ బడి యుండుటచే నతనికంటె నర్వాచీనుఁడని కొందఱి తలంపు. సాత్త్వికబ్రహ్మ విద్యావిలాస నిరసనమును రచించినబుద్ధిరాజు పేరయామాత్యుఁడీ కాళహస్తిదీక్షితుని స్మరించి యుండెను.

శైవ ధర్మములఁ బ్రతిపాదించుటం బట్టియు, శైవపూర్వాచార్యులచే స్మరింపఁబడుటం బట్టియు- నితఁడారాధ్య బ్రాహ్మణుఁడనియు, "చండీశ్వరీపాద సమీపదేశే సింహాసనే భూత్ప్రథమో విలాసః" అని ప్రతి విలాసాంతమున వచించుటచేత చండీశ్వరీ సమీపమున కూర్చుండియే యీతఁడీ గ్రంథమును రచించినటులఁ దెలియుచున్నది. ఈ పండితునికిఁ దర్కమీమాంసాది శాస్త్రంబులం దసాధారణమగు పాండిత్యము గలదు. పలుప్రదేశములందు గ్రంథపాతము కలిగియుండెను. కాని, మాకు లభించిన ప్రతులను బట్టి సవరించి తక్కినవి గుర్తులు వేయఁ బడి వదలఁ బడినవి.

గ్రంథప్రకాశకుల వృత్తాంతము.

ఈ శైవగ్రంథమును ముద్రించుటకు ప్రధానప్రోత్సాహకులు పండిత. శ్రీ. లో. వులిపాక మహానందీశ్వర శాస్త్రిగారు. ద్రవ్యమొసంగి ముద్రించి ప్రకాశింపఁ జేసినది మల్లయ్య యను శివభక్తుఁడు. ఈతని యింటిపేరు రామిశెట్టి వారు- వైశ్యులు- గోత్రము వినుకుల గోత్రము- ఈభక్తుని తాత మల్లయ్య- తండ్రి దొడ్డయ్య- తల్లి బుచ్చిరా

జమ్మ- భార్య సమ్మక్క- కుమారుండు రాజమౌళి- మనుమలు మనుమరాండ్రు గలరు. ఈతని గురువులు- మల్లికార్జున పండిత పీఠస్థులు. ఈభక్తుని పూర్వుల నివాసము కొండపర్తి. ఇది వరంగల్ తాలూకాలోఁ జేరియున్నది.

ఈభక్తునితండ్రియయిన దొడ్డయ్య సుమారరువదివత్సరములక్రిందటకొండపర్తినుండిబయలుదేరి కరీమాబాదనివాస మేర్పరుచుకొనెను.

ఈతనికిఁ బుణ్యకార్యములందు మిక్కిలిప్రేమ. పురాణములు చెప్పించి పండితుల సత్కరించుట యన్నయాదరము. వరంగల్ నగరములోని, గిరిమాజిపేటయందలి చంద్రమౌళీశ్వర స్వామివారి దేవాలయమున నుత్సవవిగ్రహములు చేయించెను. వ్యాకరణశాస్త్రవేత్త యగు నొక పండిత శ్రేష్ఠునికి వివాహమునకై తాను ఆరు వందల రూపాయలొసంగెను. అటులే యొక పండితుని గృహనిర్మాణమునకై తానుముందు నిలచి తగిన సహాయము చేసి యితరులచేత సహాయము చేయించెను. ఇటులే పూర్వజన్మ సుకృతవశమున నితనికి సత్కార్యములందు సద్బుద్ధి గలిగినది.

పణికెల రామప్ప దేవాలయ నిర్మాణము.

కొండపర్తికి సమీపమున- సుమా రొక మైలుదూరమునందు పణికెల రామప్పగుట్ట యనియొక పర్వతము గలదు. అందొక జీర్ణ దేవాలయము కలదు. ఇది వరంగల్లునకు సుమారు ఆరు మైళ్లుండును. అచ్చటగల శివలింగము సామాన్యమానవుని భుజముల కంటెను నాలింగనము చేసికొన శక్యముగానంత మహాలింగము. నేటికిని నాగుట్టను పణికెల రామప్పగుట్టయని వ్యవహరింతురు.

ఈదేవాలయము పైభాగమున నొకటే విశాలమగు పెద్ద బండ గలదు. తక్కిన భాగములందు గోడలుగ పెద్ద పెద్ద రాతి బండలు కల

ను. అదియంతయు మహారణ్యముగ నుండెను. నాగసర్పములు కూడన టఁ దిరుగు చుండును. ఎలుగుబంట్లు మొదలగు క్రూరజంతువుల కాప్ర దేశము నిలయము. ప్రొద్దు గ్రుంకినచో జను లచటికిఁ జనరు. అట్టి కీ కారణ్యమునఁగల మహాలింగము నొకమారు కార్యవశమునఁ జూచి న ప్పుడు దొడ్డయ్య కామహాలింగము నందభిమానముగలిగి యాదేవాలయ ము బాగు చేయించవలెనని బుద్ధి జనించెను. అది మొదలాతఁడు దాని కై ప్రయత్నము సేయ నారంభించెను.

ఈభక్తుఁడు కరీమాబాదయందును- వరంగల్లునందును వ్యాపార ము చేసికొనుచు- ఒకప్పుడు బండ్లమీఁదను- మఱొకప్పుడు పాట చాటి యయ్య సాహిత్యము మాటగట్టుకొని నష్టమని విచారింపక- ఎండయు ౨ జంకుగొనక గుట్టదగ్గఱకు వెళ్ళి కూలీలను బెట్టియు స్వయముగఁ బ నిచేయ నారంభించెను.

పని ప్రారంభించఁ బోవఁగ నొకనాగసర్ప మాద్వారమున కడ్డముగ నిలచెను. అచ్చటనే యొక పుట్టకూడ నుండెను. అప్పుడా దొ డ్డయ్యయను భక్తుఁడు “ స్వామీ! నేను పనిచేయుచున్నంత వఱకు నా కుమాత్రము నాగసర్పములు గాని, తదితర క్రూరజంతువులు గాని క నిపింపఁ జేయవలదని” రామలింగేశ్వరునిఁ బ్రార్థించగానే యాసర్పము దృశ్యమైపోయెను. అంతనాతఁడు స్వామివారి యంతఃకరణము తనయం దు సంపూర్తిగఁ గలదని తెలిసికొని జీర్ణదేవాలయము మరమ్మతు నా రంభించి చేయించెను.

ఆదేవాలయ ద్వారమునకడ్డముగ నున్న పుట్టను త్రవ్వించి దర్వా జాయేర్పాటు చేసెను. గుట్టమీఁదికిఁ బోవుటకయి మెట్లుగట్టించెను. శిఖ రప్రతిష్ఠ-ధ్వజప్రతిష్ఠ- పర్వతవర్ధనీ ప్రతిష్ఠచేయించెను. మఱియు దా

ను ప్రత్యేకముగ లింగము నందికేశ్వరుని హాంజనేయులను ప్రతిష్ఠిం చెను. బావిత్రవ్వించెను. ధర్మశాల నేర్పాటుచేసెను. తోట వేయించె ను. రామలింగేశ్వర స్వామివారికి నిత్యధూపదీపనైవేద్యములు జరుగుట కర్చకుని నియమించెను. గొప్ప యన్నదానము చేసెను. ఇటులవారా మలింగేశ్వరుని విషయమై పలువిధముల శ్రమచేసినది యీ దొడ్డయ్య భక్తుడే. ఆ రామలింగేశ్వరునికి బానపట్టమునందు సుమారొక మనిషిప్ర మాణము చుట్టును నరగజముసందుండగా నది యంతయు సందు లే కుండ బిగియు నటుల బస్తాలకొలది సజ్జాకారము వండించి పోయించి బాగు చేయించిన దీదొడ్డయ్య భక్తుడే. ఈతడు ౧౨ సంవత్సరముల క్రింద శివలోకమున కేగెను.

ఈతని తరువాత నితని కుమారుడగు మల్లయ్యయు - తనతం డ్రి చేసినటుల జేయ మొదలిడెను. తనజనకుడు రామప్ప దేవాలయ మునకు జేసినధర్మకార్యములకు మిగులధనమును వ్యయపరచిపడిపోకుం డ మరమ్మతులు చేయించి యభివృద్ధిలోనికి దెచ్చెను. ధర్మశాలలు- నూతనముగ గట్టించెను. దేవాలయమంతయు మరమ్మతుచేయించెను.

శిథిలమగు ధ్వజస్తంభమునుదీసి నూతనధ్వజస్తంభము ప్రతిష్ఠిం పజేసెను. లింగప్రతిష్ఠ గూడ చేయించెను. శ్రావణ మాసమున శి వరాత్రిక మహోత్సవము జరిగించుచుండెను. శైవబాలు రిదుపురికిను పనయనము చేయించెను. శైవపవిత్రములయందు మిక్కిలిప్రీతి. శైవుల యందభిమానము మెండు. కీ॥ శే॥ కొంపల్లి శరభయ్య అయ్యవార్లంగా రి స్మృతమున కితడే మూలకందము, కీ॥ శే॥ శంకరారాధ్యుల వారికి గజోత్సవము మహోత్సవముగా జేయించిన వారిలో నితడు శ్లాఘనీ యుడు. శైవులకు దరిద్రులకును సహాయముచేసిన వారిలో నితడు గ

నీయుఁడు. సంస్కృతవాణీనిబద్ధమగు చెన్నబసవపురాణమును పరీధావి సంవత్సరమున స్వంత ధనముతో ముద్రించినదీ గుణశాలియే. సువర్ణమాలికాది స్తవముల ముద్రింపించినదీ భక్తుఁడే. సుమారు 200 వత్సరముల క్రిందటనున్న కాళహస్తి దీక్షితునిచే రచింపఁబడిన శ్రీకాళహస్తివిలాసమను యమూల్యగ్రంథమును ముద్రింపించినదీ శివభక్తుఁడే. ఇట్టిభక్తునికిఁగులదైవముగానున్న పణికెల రామలింగేశ్వర క్షేత్రమున కొక యితిహాసము గలదు.

పణికెల రామలింగేశ్వర చరిత్ర.

శ్రీరాముఁడు రామేశ్వర క్షేత్రమునఁ దనబ్రహ్మహత్యా పోవుటకై శివలింగ ప్రతిష్ఠ చేయ నెంచి శివలింగమును దెచ్చుటకై హనుమంతునిఁ బంపెనట! హనుమంతుఁడు వాలముతో శివలింగమును జుట్టి తీసికొని వచ్చుచు నీగుట్టమీద పవిత్రస్థలమున నుంచి లఘుశంకకై పోవుచుండెనట! అంతశివుండు "హనుమంతా" ముహూర్తము సమీపించుచున్నది. నీవాలస్నము చేసిన నేఁచటనే ప్రతిష్ఠింపఁ బడుదును. నేను పిలిచినపుడు వెంటనే రావలయు ననెనట! సరేయని యాహనుమంతుడు వెళ్ళెను.

ముహూర్తకాలమున శివుండు "హనుమంతా! హనుమంతా! హనుమంతా!" యని ముమ్మారు పిలచెను. కాని, హనుమంతుఁడు పాదప్రక్షాళనాది కృత్యము లాచరించుకొని వచ్చునప్పటి కాలస్యమయ్యెను. అంత శివుం డచ్చటనే ప్రతిష్ఠింపఁబడెను. హనుమంతుఁడువచ్చి తానెంత మొఱపెట్టుకొనినను శివుండటుమంకికదలలేదు. హనుమంతునికిఁ గోపము వచ్చి చెంపపెట్టుఁబెట్టిపోవుచుండెను. అప్పుడు శివుండు "హనుమంతా! పోవువాఁడవు పోవుచుంటివిగాని నాకు నాచ్ఛాదకముగా రెండు బండలు పెట్టి పొమ్మనగా" అతఁడు కోపముతో ని

టునటు రెండు బండలు పెట్టి పైన నొక పెద్దరాతిబండను స్వహాలము త్తో విసరి వేసిపోయెను. హనుమంతుఁడు చెంపపెట్టు పెట్టినగుర్తు నేటివఱకు నామహాలింగము మీఁదఁగన్పించుచున్నది. పార్థప్రహారముగన్న భగవంతునికి- సవ్యాపసవ్యరోకలిపోటులుతిన్న పరమేశ్వరునికి భక్తుఁడగుహనుమంతుని చెంపపెట్టు ఒకలక్ష్యములోనిది కాదు.

ఫణికెల రామప్ప యని పేరేల వచ్చెను?.

ఫణిగల రామప్ప యనియు- ఫణికెల రామప్పయనియు రెండు నామములు వ్యవహార మందిగుట్టకుఁ గలవు. ఫణి అనగా సర్పము. కొంతకాలము వఱకు నొక నాగసర్పము- యీరామలింగేశ్వరుని నాశ్రయించి యుండెను. అందువలన ఫణిగల రామప్పయని పేరువచ్చినదని కొందఱందురు. ఫణికయన గుహ యని యర్థము- గుహలోనున్న దేవుఁడుగనుక ఫణికెల రామప్ప యని పేరువచ్చి యుండును.

క్షేత్ర మాహాత్మ్యము.

రామలింగేశ్వరునికి పానవట్టములు పైనుంచి దిగవేసినవిగాని పానవట్టము చేయించియుండు, లింగప్రతిష్ఠ గావింపఁ బడలేదు. రెండు పానవట్టముల నడుమఁ జూచిన వారు నేటికిని గలరు. క్రింద ఎన్ని గలవో తెలియదు. ఆక్షేత్రమున శివకుండమనియొక కుండముగలదు. అనేకులు తమ మనోరథసిద్ధికై రామప్పగుడికిఁబోవుచుందురు. యాత్రికులు కూడ వచ్చుటగలదు. నేటివఱకును మహిమలు గన్పించుచున్నవి. కొండపర్తి యగసాలులకీ రామప్ప యందు మిగులభక్తి గలదు. పణికయ్య వీరభద్రయ్య యను నిద్దరగసాలు లీదేవుని యొద్ద నిరాహారులై తపము చేయ నారంభించి తపమునకు ముందువారు తమనాలుకనుకత్తితోఁ గోసికొని తమముందట నున్న విభూతి పళ్లెరమునఁ బడవేసితపము చేయు

చుండిరి. నియమిత దిన సంఖ్యపూర్తియగు నప్పటికిఁ గ్రమముగా వారినాలుక వచ్చుచుండుటయు- శల్యములోనినాలుక కఱిగి పోవుటయుసంభవించెనట! ఈవిషయము చూచితిమని నేటికిఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. మార్వాడీలు సీదేవసందర్శనమునఁ దమమనోరథములు సఫలమగుటచే ధర్మశాలలు కట్టించియున్నారు.

ఉప సంహారము.

ఇందు యాత్రికులకు మంచివసతులు గలవు. ఉదకము అమృతమేగాని వేరుగాదు. ఆరోగ్యకరమగు చల్లనిగాలి. ఆరోగ్యభాగ్యమపేక్షించు వారికిది దివ్యక్షేత్రము. ఇట్టిదివ్యక్షేత్రమునకేగి యాత్రికులు పర్వతవర్ధనీ సమేతుఁడగు రామలింగేశ్వర స్వామివారి యనుగ్రహపాత్రులగుదురు గాత.

ఈపుస్తక ముద్రణమునకై ప్రోత్సాహపరచినపండిత. బ్ర. శ్రీ. పురిపాక మహానందీశ్వర శాస్త్రిగారికిని- గ్రంథ వ్రాతలగు బ్ర. శ్రీ. ములుగు సుబ్రహ్మణ్యారాధ్యులవారికిని మాకృతజ్ఞతలనర్పించుచున్నారము.

ఇట్టిదేవాలయాభివృద్ధికై తనుమనోధనముల మిగుల వెచ్చించుచు నక్తందివములు పాటుబడుచున్న రామినేని మల్లయ్యను పర్వతవర్ధనీసమేతుఁడగు పణికెల రామలింగేశ్వరస్వామి- ఇత్యాధిక చిరాయురారోగ్యైశ్వర్య పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి నొసంగి సర్వకాలము రక్షించుగాత.

వరంగల్. ఇట్లు,

30-1-1931 విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రి.

శైవప్రచారిణీ సంస్కృత విద్యాశాల.

విషయసూచికా.

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే- ప్రథమవిలాసః

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే-ద్వితీయవిలాసః.

శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసే- తృతీయ విలాసః.

శ్రీ కాళహస్తీశవిలాసే- చతుర్థవిలాసః.

శ్రీ శివాభ్యాం నమః

శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసము

ప్రథమ విలాస ప్రారంభః

శక్తి స్తుతి.

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశ విలాసవృత్తం। సిద్ధం పురస్సన్ముఖ1సైషతాయాః॥
2చండీశ్వరీ పాద సమీపదేశే। సింహాసనే సన్నిహితాఃపఠంతు॥

పార్వతీ పరమేశ్వర స్తుతి.

శ్లో॥ మాతా చేత్కుచపితా3పితా చ శరణం। బాలస్య తా4తస్సచేత్
5ధ్యక్షస్సకృతకృపయా సహ త్యశరణం। లోకోభ6రేత... జః
తిసాన్నిత్యకరౌ యువాం హరిహరౌ। యద్యప్యహం శంకరం
సర్వోత్కృష్టమహైవమిత్రిభువనా। పాల్యః కృపాశాలినా॥.

పరశివ స్తుతి.

శ్లో॥ ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ। పురుషం కృష్ణపింగళం॥
ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం। విశ్వరూపం నమామ్యహం॥

బ్రహ్మశబ్ద విచారః

సనుకోయం బ్రహ్మశబ్దార్థః। యస్యపరత్వేన మాన్యత్వముచ్యతే॥ యద్యపి బృహత్వాద్బృంహణత్వాచ్చాత్మైవ బ్రహ్మేత్యుచ్యతే॥ సచాయమనేకేషు సతంగేభ్యః దేవఋషిభ్యశ్చ ప్రాణిభ్యశ్చాస్మాత్ప్రభృతి సామాన్యేషు సిద్ధత్వేన పరత్వాభావాచ్చ న ప్రకృత నమస్కార విషయతాం ప్రతిపద్యతే॥

---

1 ఫ్రీ 2 చా పరభాషితకోశ్ 4 కస్య రసాయత్తరణ.

తథాపి యస్మాద్బృంహయతి తస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి । న హ్యేకపర పర్యాయాః పరిచ్ఛిన్నరూప బృహత్త్వ యోగాత్, దేశ త్రి పరిణామ యుక్తత్వరూప బృంహకత్వ యోగాచ్చ, అపాదాని ... స్మిన్ సదసి నానాస ఇతి పరిచ్ఛిన్న తయానుభూయమానా ... వాద్వి లక్షణః పరమపురుషః పరమేశ్వర ఏవ ప్రకరణానుగృహీత యౌగార్థ ణాత్రిత్య "అథ కస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి" ప్రశ్నోత్తర రూప తద్గ్రా బృహత్త్వాది ప్రవృత్తి నిమిత్తాత్ బ్రహ్మపదవాదవగమ్యత ఇతి స ఏవ సమస్తాగ్ర్యః ప్రతీయతే ॥

నను కోఽయం నారాయణ ఏవ ఉక్తః "నారాయణ పరం బ్రహ్మే తి శ్రుతౌ చ । భారతే చ । 'పరమం యో మహత్తేజః । పరమం యో మహత్తపః । పరమం యో మహద్బ్రహ్మ । పరమం యః పరాయణ ,, మిత్యాభాగవతే చ । " బ్రహ్మేతి పరమాత్మేతి భగవా,,నితి శబ్ద్యత ఇ తి భగవచ్ఛబ్ద సమానాధికరణ బ్రహ్మపద ఘటనాచ్చ, విష్ణుపు రాణే । "ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్య యోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరితః, ఏవమేష మహాశబ్దో భగవానితి స త్తమ । పరమ బ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్య నాన్యగః । తద్బ్రహ్మ తత్సంబంధామ తద్ధ్యేయం మోక్షకారణం । తదేవ భగవద్వాచ్యం స్వ రూపం పరమాత్మనః । వాచకో భగవచ్ఛబ్దస్తస్యాద్యస్యాక్షయాత్మ నః । శబ్దోయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతః । విష్ణు బ్ర హ్మ భగవచ్ఛబ్దానాం నారాయణే ముఖ్యత్వావగమాత్ ।

యోగరూఢ మతనిరసనం

నను వేదస్త్వం తపో బ్రహ్మ । బ్రహ్మవిప్రః ప్రజాపతిరితి ని ఘంటువశాజ్జీవాదావపి బ్రహ్మపదప్రయోగోపలబ్ధేరితి చేన్న॥

తేషాం నిరతిశయ బృహత్త్వ యోగేన అముఖ్యత్వ కల్పనాత్ । రాజాద్యాపైశ్వర్య లేశ యోగేనేశ్వర పద ప్రయోగస్యేవేతి తస్మాన్నారాయణ ఏవ ముఖ్యం బ్రహ్మపద మన్యత్రాముఖ్యమితి॥ అన్యే "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసే త్యత్ర బ్రహ్మేతి జిజ్ఞాస్య బ్రహ్మపదం నారాయణైక యోగరూఢం । అధికస్మా దుచ్యతే బ్రహ్మ బృహంతో హ్యస్మిన్ గుణాశ్చేతిపూర్ణగుణత్వా దగమేన గుణపూర్త్యా యోగకత్వాత్ । "తదేవ బ్రహ్మ పరమం కవీనాం అజస్య నాభావధ్యేకమితం అంతస్సముద్రే మనసా చరంతం ,, ఇత్యాదినా సముద్రశాయి కమలనాభం తదేవ విదుషాం మతే బ్రహ్మేతి నారాయణే విద్యమానత్వం గీరారాత్ జీవానాం బ్రహ్మపదయోగః సత్త్వేఽపి తస్య జ్ఞానాధిక్యేన విద్యమానత్వేపి యా దుర్బలత్వాత్ । అనుభావిత భ్రమ మూలాయా అర్థ ప్రసిద్ధేః ప్రాబల్యస్యాయః వనరాహాది పదేషు సిద్ధత్వాత్ । ఏవం బ్రహ్మపదం విష్ణుముఖ్యం విష్ణు నిష్ఠ శేషాగత్వాత్ భగవత్పదవత్ । ద్వితీయ మతేఽప్యనూగమకత్వ ద్వ్యష్ట పదవత్ సచాప్రయోజకత్వం శ్రుతి తత్పర్యాచనయాథార్థ్యాత్ ద్వితీయే గుణపూర్త్యసంభవస్య విపక్షే బాధకత్వాదత్రోచ్యతే॥ [illegible]

యద్యపి బ్రహ్మపదం భగవత్పదవ దితి దృష్టాంతేన విష్ణుముఖ్యత్వేన శ్రుతి పురాణాభ్యాం ప్రతీతం । తథాపి తత్రైవ నముఖ్యం అవయవార్థాను యోగమస్య పదీనాం నానార్థానాం సర్వేష్వర్థేషు స్వార్థాదిష్వభావేన ముఖ్యత్వా సాధకత్వాత్ । గోహి గోపదం గమేర్గోత్వ మనాసనాత్ గచ్ఛతీతి గౌరితి ఉత్పత్త్యాదినా నానార్థవద్వ్యక్తావేవ ముఖ్యం భవితు మర్హతి॥ హరిపదం వా అవిద్యా తత్కార్య సంహార కర్తృత్వేన హరతీతి హరిరితి విష్ణోరేవ ముఖ్యం భవతి । నానార్థత్వ ప్రతిపాదక నిఘంట్వాది విరోధాత్ । అన్యథా నానార్థ

చ్ఛేదక పరిసంగాత్ ।

నన్వీశ్వర పదస్యాపి రాజాదా వైశ్వర్య శేళ-యోగేనా ముఖ్యత్వం నస్యాదితిచేత్ ॥ నతత్రానుగత శక్య తావచ్ఛేదకస్య ప్రవృత్తి నిమిత్తస్య ఐశ్వర్యస్య సద్భావేన నానార్థత్వాభావాత్ బ్రహ్మపద వన్నిఘంట్వాదౌ నానార్థత్వేనా పఠితత్వాచ్చ।

ననునిఘంటు వశాత్కథం వేదార్థ నిశ్చయః అస్య బాగన్మే యత్వేన అపౌరుషేయ వేదార్థ నిర్ణయే ప్రామాణ్యా భావాదితిచే న్నైవం ॥ పౌరుషేయస్య వ్యాసాది ప్రయోగ స్మారకత్వేన స్మృతివ త్ప్రమాణత్వాత్ । ఐక యాలభ తేత్యాది వాక్యార్థనిర్ణయే । అనార్య ప్రయోగస్య వ్యప యోగిత్వ కథనాచ్చ । నను ఐకాది పదేష్వార్య ప్రయోగా భావనతి అనార్య ప్రయోగో నిర్ణాయకః । బ్రహ్మపదేతు యవాది పదవ దార్యప్రయోగో నిర్ణాయక ఇతిచేత్ నైవం ॥ నిఘంటుకారాణాం వ్యాకరణాద్యభి జ్ఞత్వే నార్యత్వాత్తదీయ ప్రయోగస్య జాత్యాదావపి సత్వాద్భిన్నవిషయత్వా దార్యానార్య వ్యవహార యో ర్విరోధే తత్ర నిర్ణయాదత్ర తథాభావాత్ ।

ఆపేక్షణీయ రాజ శబ్దస్య వ్యాకరణా జీవ్యానాదె మ్లేచ్ఛ ప్రయోగాను సారేణ జాతి పరత్వస్యైవ నిర్ణయాత్ । నను బ్రహ్మ పదే కథమను గత ప్రవృత్తి నిమిత్తాభావ ఇతిచేత్ న! బ్రహ్మత్వ జాతి మత్వత్ర వేదేతరకం బ్రహ్మత్వత్రయాణవే బ్రహ్మవాని త్రితా చతురస్ర బాదా చానుగతస్య శక్యతావచ్ఛేదకస్య వక్తు మశక్యత్వాత్ బృహి బృంహి వృద్ధావితి ధాత్వర్థ భూతాయాః వృద్ధేః బ్రాహ్మణ త్వజాత్యాదా వననుగమా భావేవ శక్యతావచ్ఛేద కత్వా సంభవాత్ ॥

తత్ర లాఘవా ద్బ్రాహ్మణత్వ జాతేరేవప్రవృత్తి నిమిత్తత్వా చ్ఛవ యవాధార దన్యస్య శబ్దా దప్రతీయమానస్య వా శక్య తా

వచ్ఛేదకత్వే అతఏవ దశోపనిషదామపి తథావక్తుం శక్యత్వేన నానార్థోచ్ఛే
దాపత్తేః॥ వస్తుతస్తు అథకస్మాదుచ్యతే ప్రణవః అథకస్మాదుచ్యతే బ్ర
హ్మేతి ప్రణవప్రకరణస్థేష్వప్యన్యత్ర శేషు వాచ్యవాచకయోరభేద
సంబంధమాదాయ పరబ్రహ్మణి పరమేశ్వరే విద్యమానం నిరతిశ
య బృహత్త్వం ప్రణవే ఆరోప్య ప్రవర్తమాన బ్రహ్మపదం ప్రణవే
ముఖ్యమేవ॥ నహిరజ్జుసర్పే సర్పపదం గౌణం భవతి॥ వస్తుతస్తు అథ
ర్వోపనిషది దేవాహవై స్వర్గం లోకమగమన్ తే రుద్రమపృచ్ఛన్ కో
భవానితి సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామిచ భవిష్యామి
నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇత్యుపక్రమ్యతే దేవా రుద్రం ధ్యాయం
తి తతో మధ్యే పరామృశ్య తత్రేత ద్రుద్రచరితమిత్యుపసంహారేణై
క వాక్యతయా రుద్రపరత్వనిర్ణయాత్ ।

తదుపాసనాసాధనత్వేన ప్రాప్తస్య ప్రణవస్య ప్రశంసార్థం బ్ర
హ్మ భేదమారోప్య తద్వాచక బ్రహ్మపదే నిర్దేశ ఇతి రుద్రే ము
ఖ్యం బ్రహ్మపదం । తదభేదారోపాత్ప్రణవేపి ముఖ్యమేవ । అన్యథా
హరిపదమపి భేకశాఖామృగాదావముఖ్యం స్యాత్ । అనుమానమప్య
యుక్తం॥ విష్ణోర్ముఖ్యత్వసాధనే సిద్ధసాధనాత్ । తత్రైవ ముఖ్యత్వసా
ధనే హరిపదే వ్యభిచారః । ఏవం యోగరూఢమతమపి నిరస్తం వేది
తవ్యం ।

సిద్ధసాధనవ్యభిచారాదేవ విష్ణావవయవశక్తిరూపస్య
యోగస్య ప్రకృతే గుణవాచక బ్రహ్మపదావయవాభావేన గుణపూ
ర్తివాచకత్వరూపయౌగికత్వస్య సంభవేన బ్రహ్మణి యోగరూ
ఢత్వస్య సిద్ధత్వాత్ ॥

నహి రూఢయౌగికే ధేనుపదే యోగరూఢిః । పంకజపదేనావయవా
ర్థాతిరిక్తార్థమాదాయ యౌగికత్వం కేనాప్యస్వీకృతం॥ నను బృహంతో

త్వస్మిన్ గుణా ఇతి శ్రుతేః కాగతిరితిచేత్ తస్య కల్పితత్వమేవేతి బ్రూమః । అకల్పితత్వేఽపి ధర్మమాత్రోపమానాని దేశవాణ్యర్థావచ్ఛేద్య శక్తిగ్రహమాత్రోపయోగితయా తదర్థస్య బృహద్గుణాశ్రయస్య తస్య తావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ । దృష్టంచ ధర్మమాత్రోపమానే క్రమేళక ఇతి దాక్షిణాత్యైః సృష్టేః సతి దీర్ఘగ్రీవః ప్రలంబోష్ఠః కఠోర తీక్ష్ణ కంటకాదీ క్రమేళకః పశుః ఇత్యాదే దేశవాణ్యర్థస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావేన శక్తిగ్రహసహాయకత్వం॥ నతు తత్ర ప్రవృత్తి శక్యతావచ్ఛేదకమపి బ్రహ్మపదే తు నైవమితి చేత్ న పదార్థప్రతీయమానస్య బృహత్త్వస్య అన్యస్య బ్రాహ్మణత్వాదేర్వా నా ధర్మస్య శక్యతావచ్ఛేదకతా భవేత్ ॥

పదాది ప్రతీయమానస్య పూర్ణగుణత్వస్యావచ్ఛేదకత్వే ప్రమాణాభావాత్ । తర్హి రూఢిరేవాస్త్వితి చేన్న । విష్ణుత్వప్రకారక ప్రతీతేరభావేన తదవచ్ఛిన్న శక్తేరభావాత్ జ్ఞానశక్తేః శక్యత్వాదితి న్యాయాత్ ఏతేన నవిష్ణుర్నామహరోన బ్రహ్మేతి కల్పితసూత్రయోరపి బ్రహ్మపదార్థనిర్ణయత్వం ప్రత్యుక్తం ॥

అభేదపరత్వేవా వ్యపపత్తౌ శక్తిగ్రాహకత్వే ప్రమాణాభావాత్ । తదేవ బ్రహ్మపరమం కవీనామితి వచనరూఢి సాధకం యథాభిషేకాది గుణయుక్తస్య రాజ్ఞః ప్రజాపరిపాలనం పరమో ధర్మ ఇత్యుక్తే పాలనమేవ ధర్మపదస్య ముఖ్యం చోదనాలక్షణం త్వముఖ్యమితి నయుక్తం భవతి ॥

చైత్రః పరమధార్మిక ఇతి స్వరూపేణ శ్రేష్ఠత్వేఽపి చైత్రస్య ధార్మిక పదం (ధార్మిక) యాగాది కర్తృత్వే ముఖ్యం చైత్రే చాముఖ్యమిత్యపి నయుక్తం । అన్యథా పరమపద వైయర్థ్య ప్రసంగాత్ ॥ బ్రహ్మపదస్య సాధారణత్వే హి పరమపదం సార్థకం భవతి । ఏతేన నా

రాయణః పరం బ్రహ్మేతి శ్రుతిః, పరమం యో మహద్బ్రహ్మేతి భారత వచనంచ వ్యాఖ్యాతం । గీతాసుచ నారాయణేన బ్రహ్మణః స్వస్య చ భేదేన నిర్దేశాదపి స్వస్మిన్ బ్రహ్మపదస్య ముఖ్యత్వం ప్రవారితం । ఉక్తంచ కింతద్బ్రహ్మ కిమధ్యాత్మం కిం కర్మ పురుషోత్తమేత్యాది ప్రశ్నేషు అర్జునేనసకృతేషు భగవతోత్తరం దత్తం । అక్షరం బ్రహ్మపరమిత్యత్ర అధియజ్ఞోహమేవేత్యాదివత్ తేన తత్ర యది స్వయమేవపరం బ్రహ్మస్యాదహమేవపరంబ్రహ్మేతి బ్రూయాద్యథా అధియజ్ఞోహమేవేతివత్ తథా నోక్తం । తస్మాదన్యదేవ పరం బ్రహ్మేతి నిశ్చీయతే ॥

యద్యేవమపి బ్రహ్మపదస్య విద్వద్రూఢిః శివే బ్రహ్మవిద్యారూఢిస్స్వవచా ॥ తథాహి శ్వేతాశ్వతరోపక్రమే బ్రహ్మవాదినో వదంతి కిం కారణం బ్రహ్మేతి ప్రశ్నషట్కానంతరం యః కారణాని నిఖిలాని తాని కాలాత్మయుక్తాన్యధితిష్ఠత్యేక ఇతి సమాధానస్య ఏకో రుద్రః శివ ఏవ కేవల ఇత్యాది వాక్యైర్బ్రహ్మవిద్యారంభే రుద్రే బ్రహ్మపదప్రయోగ వ్యవహారయోరవగమాత్ । ప్రబలాచ బ్రహ్మవిద్యారూఢిః విద్వద్రూఢ్యపేక్షయా ఏషాం శ్రేష్ఠత్వాత్ । తథాచ స్మృతిః విద్వత్సు కృతబుద్ధయః కృతబుద్ధిషు కర్తారః కర్తృషు బ్రహ్మవాదిన ఇతి తస్మాద్బ్రహ్మపదం విష్ణావేవ ముఖ్యం న భవతి । నానార్థత్వాత్ । గవాది పదవత్ నచాప్రయోజకో హేతుః ఏకత్ర ముఖ్యత్వే నానార్థేషు పరిగణనానుపపత్తేః అనుగతస్య శక్యతావచ్ఛేదకస్యాసంభవోక్తేశ్చ తస్మాత్పరమపురుషశివమీశ్వర ఏవపరబ్రహ్మ బ్రహ్మవేదినామితిసిద్ధం ॥

జగజ్జన్మాది కారణత్వవిమర్శః

నను పృథివ్యాం శివస్య కథం పరబ్రహ్మత్వం తల్లక్షణత్వేన వేదాంత శాస్త్రే ప్రసిద్ధస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వస్య నారాయణైకనిష్ఠత్వాత్ తథాచ నారాయణోపనిషది శ్రూయతే । ఏకోహవై నారాయణ

ణ ఆసీత్ నబ్రహ్మా నేశాన ఇమేద్యావా ఇత్యాదినా సృష్టేః పూర్వం నారాయణస్య విద్యమానత్వాత్। యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే। సదేవసౌమ్యేద మగ్ర ఆసీత్ ఆత్మావా ఇద మేక వాగ్ర ఆసీత్। ఇత్యాదయ స్సామాన్య కారేణ నారాయణమేవ ప్రతి పాదయంతి। పశునా యజేతేత్యాగస్య వపాయా మేదస ఇత్యాదౌ సామాన్య విశేషయో రేక వాక్యత్వస్య ఛాగోవా మంత్ర వర్ణాదితి న్యాయసిద్ధత్వాత్। నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయత ఇత్యాది నా బ్రహ్మాదేరపి తత ఏవోత్పత్తి శ్రవణాచ్చ। యస్యాపియదా తమస్తన్న దివానరాత్రి ర్నస న్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ఏక ఏవరుద్రో నద్వితీయా యతస్థే కారణంతు ధ్యేయః సర్వైశ్వర్యసంపన్న స్సర్వేశ్వర శ్శంభు రిత్యాదినా శివస్యాపి సృష్టేః పూర్వం విద్యమానత్వమవగమ్యతే। తథాపి నారాయణాద్రుద్రో జాయత ఇత్యాదినా రుద్రోత్పత్తి శ్రవణాత్ కారణ శబ్దానాం శంభు శివ రుద్రాది శబ్దానాం నారాయణ పరత్వమేవ యుక్తం। అనేక శ్రుతిభిః సర్వదేవ జనకత్వేన కారణమదిః శ్రూయమాణత్వాత్। ఋగ్వేదే॥ ఆ తేపిత్ర మరుతాంసున్న మేతు మాన స్సూర్యస్యసందృశో యుయోధ। అథర్వణవేదే॥ శంభో బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేంద్రా స్సం ప్రసూయంతే సకారణ మితి నమబ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేంద్రా స్సం ప్రసూయంతే సర్వాణి చే న్ద్రియాణి సహభూతైర్నకారణం కారణం తు ధ్యేయః సర్వైశ్వర్య సంపన్న స్సర్వేశ్వరశ్శంభు రాకాశమధ్యే నోవ్యయ ఇతి। ధృవోసి ధ్రువోస్మీతిచ అథర్వణవేద పరి సమాప్తా రాద్ధాంత శ్శృత్యా శంభోమాహేశ్వరాదేవ బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాదీనాం జన్మశ్రూయతే।

నను బ్రహ్మ విష్ణురుద్రేంద్రా స్సంప్రసూయంతే ఇతోవిష్ణోరప్యుత్పత్తిశ్రూయత ఇతిచేన్న। అజాయమానో బహుధా జాయత ఇతి తస్యాప్యవ

త్వాదపరత్వాత్ పితామహస్య వాక్యం ॥ అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్స
ర్వం ప్రవర్తతే ॥ అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమితి
చ ॥ విష్ణుపురాణేచ ॥

శ్లో॥ ప్రజాస్ససర్జ భగవాన్ బ్రహ్మనారాయణాత్మకః । ప్రజాపతి
పతిర్దేవో యథా తన్మే నిశామయ । బ్రహ్మనారాయణాఖ్యోసౌ క
ల్పాదౌ భగవాన్ యథా । ససర్జ సర్వభూతాని తదాచక్ష్వ మహా
మునే ॥ ఉత్తర రామాయణేచ । సవై నారాయణో దేవ । శ్శంఖచక్ర
గదాధరః । విధాతా చైవ భూతానాం । సంహర్తా చ తథైవ చ । య
స్సంహార్యం భవో బ్రహ్మ పితా మమ పితామహః ॥ కైలాస నిలయశ్శ్రీ
మాన్ । భవశ్చ క్రోధసంభవ ఇతి తస్మాత్ శ్రుతి స్మృతీతిహాసపు
రాణైరుప బృంహిత నారాయణోపనిషద్వాక్యేన నారాయణస్య జగ
జ్జన్మాది కారణత్వం ప్రతిపాదితమితి జగజ్జన్మాది కారణత్వరూపలక్షణ
త్వాత్తదేవ వేదాంత వేద్యం పరబ్రహ్మేతి చేదత్ర బ్రూమః ।

యద్యపి విష్ణోర్జగత్కారణత్వం శ్రుత్యాపి సిద్ధం । తథాపి నత
ద్బ్రహ్మ లక్షణం ॥ సూక్ష్మభూత సృష్ట్యనంతరం దేవాది సృష్టేః పూ
ర్వం తస్యోత్పన్నత్వాత్ ॥ తథాచ విష్ణుపురాణే ॥ ఆపోనారా ఇతి ప్రో
క్తా । ఆపోవై నరసూనవః । అయనం తస్యతాః పూర్వం । తేననారాయ
ణస్స్మృతః । తోయాంతస్సమహీంజ్ఞాత్వా । జగత్యేకార్ణవే ప్రభుః ।
అనుమానాత్తదుద్ధారం । కర్తుకామః ప్రజాపతిః ॥

నచాపో నారా ఇత్యాది వాక్యం జలసృష్టి పూర్వం నారా
యణ కర్తృకాం సృష్టిం ప్రతిపాదయితుం శక్నోతి ॥ తథాశ్రుతత్వా
త్ తథాహరివంశే । విష్ణుః స్వయంభూర్భగవాన్ । సిసృక్షుర్వివి
ధాః ప్రజాః । అప ఏవససర్జాదౌ । తాసువీర్యమపాసృజత్ । తదండమ
భవద్వైష్ణవం । సహస్రాంశుసమ ప్రభం । ఇత్యాపో నారాయణ ఇత్య

శివస్యైవ సూక్ష్మభూత స్పష్టైకకర్తృత్వం ప్రతీయతే ॥ తథాహి శ్వే-
తాశ్వతరే ॥ యదాతమస్తన్నదివా నరాత్రిర్న సన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవ-
లః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీతి ।
అతః నసన్నచాసన్నితి వ్యక్తావ్యక్తోభయ ప్రపంచాభావకాలీనత్వా-
ద్వ్యక్తస్మిన్కాలే శివస్యైవ విద్యమానత్వేన కారణత్వే ముక్తేపి న
కాలీనాస్య కారణత్వం నిషేధ్య కేవలపదేన సమానాభ్యధికరాహి-
త్యముక్తం ।

అనాది ప్రజ్ఞా ప్రేరకత్వం చోక్తం హరివంశే ॥ అవ్యక్తం కార-
ణం యత్తు నిత్యం సదసదాత్మకం । ప్రధానం పురుషం తస్మాన్ని-
ర్మమే విశ్వమీశ్వరః । తం వై విద్ధి మహారాజన్ । బ్రహ్మాణ మమితౌజ-
సం । స్రష్టారం సర్వభూతానాం । నారాయణపరాయణం । అహంకా-
రస్తు మహత స్తస్మాద్భూతాని జజ్ఞిరే । భూతసర్గస్తు భూతేభ్య ఇతి స-
ర్గస్సనాతనః ॥ ఇత్యస్యాం సృష్టికర్తురీశ్వర పదార్థస్య నారాయణప-
రాయణశబ్దేన నారాయణాద్భేద ఏవావగమ్యతే ।

నారాయణే బహుశ్రీహి సమాసయోరనన్వయాత్ । క-
ర్మధారయేతు విశేషణస్య పూర్వనిపాత ప్రసంగాత్ । అస్మిన్నధ్యా-
యే ఉత్తరగ్రంథ సందర్భేణ । అత ఏవ సనాతనత్వేన నారాయణ
కర్తృ కాలాంతర సృష్టి ప్రతిపాదనాన్నారాయణోపనిషద్వాక్యమ-
వాంతర సృష్టిపరం । శివ ఏవ కేవల ఇతి వాక్యంతు సనాతన సృష్టిప-
రమితి విభాగః । నచన బ్రహ్మేశాన ఇతి వాక్య విరోధః । తస్యావతా-
ర రుద్రాభావ పరత్వాత్ । విష్ణు పురాణేచ । తతస్స్వత్వప్రథమం బ్రహ్మ
పరమాత్మా జగన్మయః । సర్వగస్సర్వభూతేశః । సర్వాత్మా పరమేశ్వరః ।
ప్రధానం పురుషంచాపి ప్రవిశ్యాత్మేచ్ఛయా హరః । క్షోభయామాస
సంప్రాప్తే । సర్గకాలే వ్యయావ్యయౌ ॥ ప్రధానత్వేన సృష్టృత్వంచ వి-

ష్ఠారుక్తం । యథా సన్నిధి మాత్రేణ గంధః క్షోభాయ జాయతే । మన సో నోపకర్తృత్వాత్ । తథాసౌ పరమేశ్వరః । స ఏవ క్షోభకో బ్రహ్మ న్ । క్షోభ్యశ్చ పురుషోత్తమః । ససంకోచ వికాసాభ్యాం । ప్రధానత్వే పి చస్థితః । వికారాణుత్వ రూపైశ్చ । బ్రహ్మరూపాది భిస్తథా । అ వ్యక్తరూపంచ తథా । విష్ణుస్సర్వేశ్వరః స్మృతః ॥

అత్ర పరమేశ్వర శబ్దార్థస్య గంధ దృష్టాంతేన నిర్వికారస్యైవ క్షోభకత్వ కథనాత్ । పురుషోత్తమ శబ్దస్యార్థస్య సంకోచవికాసాది వికారేణ క్షోభ్యత్వకథనాత్ తయోః స్వరూపధర్మయోరభేదః ॥ విష్ణోః ప్ర కృతిత్వ మాదిత్య పురాణే వ్యక్తం ఈశ్వరేణ ॥ నావయోర్విద్యతే భేదో । మద్భక్తస్త్వం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయం సర్వం । అ వ్యక్తం పురుషాత్మకం । జ్ఞాతానాం జ్ఞానరూపస్త్వం । మంతాహం త్వం మ తిర్హరే । ప్రకృతిస్త్వం సురశ్రేష్ఠ పురుషోహం నసంశయః । త్వమేవ మాతా విశ్వస్య పితాహం పరమార్థతః । ఇతి హరివంశే విష్ణుపురా ణాద్యుపబృంహిత పరమకారణత్వ ప్రతిపాదకశ్వేతాశ్వతరవాక్యై ర్నశివస్య పరమకారణత్వ ప్రతిపాదనాత్ । స ఏవ జగజ్జన్మాది కారణం ॥

✱ విధి హరి కాలాగ్నిరుద్ర జన్మవిచారః ✱

అథర్వశిఖా చ । ప్రాణమసి నహి కారణమ్ । ర్నాదాంతే ప్లవ మాత్మని । సంప్రవేశ్యా ధ్యాయీతేశానం ధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్ర హ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । అకారణం కారణం తు ధ్యేయః సర్వైశ్వర్య సంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే ధ్యేయ ఇతి ఈశ్వరస్య ప్రణానాముత్పత్తి కథనానంతరం అకారణ మితి వైష్ణవాద్యపి శేషే ణ పరమకారణత్వ నిషేధాత్ । కారణం తు । ధ్యేయ ఇతి శంభు శబ్దేన పూర్వ వైలక్షణ్యం ప్రతిపాద్య శంభోః పరమకారణత్వోపపాదనా చ్చ విష్ణూత్పత్తి శివకారపరా ॥

సర్వధర్మే నారాయణ శ్శ్రుత్యా శ్శివనామాభిధాయా స్త్వదాత్ బ్రహ్మ రుద్రోత్పత్తి రవగతేః కథ ముభయజన్యత్వం తయో ర్విరోధాత్ । వస్తు కల్ప సంభవేనా విరోధస్య కల్పభేదేన వ్యవస్థాపనే శ్రుతిత్వ వ్యవస్థాయా అసంభవేనాద్వైత మతప్రవేశేన నిర్విశేష బ్రహ్మ పరత్వ వ్యవస్థా ప్రసంగాదితి చేత్ । నైవం॥ సంహారకత్వే రుద్రస్యైవ నారాయణా దనంతర ముత్పత్తి శ్రవణాత్తదుక్తం । విష్ణు పురాణే । అన్తః కాలాగ్ని రుద్రో సౌ భూత్వా సర్వహరోహరః । శేషాహి శ్వాస సంభూతైః పాతాళాని దహత్యథా ॥ వామనేచ । తమోమయస్తథా ద్వారా సముద్భూతః త్రిలోచనః । శూలపాణి కపాలీచ । హ్యక్షమాలాం నిధారయన్ । ఉత్తర రామాయణేచ । కైలాస నిలయ శ్రీమాన్ । భవత్క్రోధ సంభవ ఇతి ॥

భారతే శివప్రకరణే అనుశాసనికే । సోసృజద్దక్షిణాదంగా ద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం । వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం । లోకరక్షార్థ మీశ్వరః । హృదయాచ్చ తథా రుద్రమితి । అయమభిప్రాయః । శ్రుతౌ ప్రబృంహితార్థస్యైవ బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాణాం త్రయాణాం శేషేణ సృజ్యత్వావగమాత్ రుద్రోత్పత్తేః కాలాగ్ని రుద్ర పరత్వాత్ ॥ అకారణమితి నిషేధేన త్రయాణామపి కారణత్వ నిషేధాత్ ॥ వైలక్షణ్య ప్రతిపాదకేన తుశబ్దేన త్రితయభిన్నస్య శంభోస్సర్వకారణత్వ విధానాత్ విష్ణూత్పత్తే రవతార పరత్వకల్పనస్య పరమకారణత్వాధీనత్వాత్ తదభావే తస్యాప్యయోగాత్ । శివాది పదానాం కారణ వాచకానాం విష్ణుపరత్వమయుక్తం ॥

పరుచ్ఛాగన్యాయేనైవ సదాత్మాది పదానాం నారాయణాది పదానామపి శివపరత్వస్య వక్తుం శక్యత్వాత్ ॥ తదుక్తం కైవల్యోపనిషది ॥ సఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలాగ్నిస్స చంద్రమా ఇతి । పురాణేచ ।

పరమాత్మనశ్చ సర్వేషా మాధారః పరమేశ్వరః । విష్ణునామాస వేదేషు । వేదాంతేషుచగీయతే॥ విష్ణోర్నామాని యస్యాసౌ విష్ణునామా। దుష్ట్రారః కాంచనాశ్వాయః చిత్రికావహ్నిసంజ్ఞ ఇత్యాదివత్ నారాయణోపనిష త్పనామార్థకం అథర్వోపనిషద్వాక్యంచ పూర్వ వాది ఉదాహ్రుతం ద్రష్టవ్యం ॥

కించ ॥ యస్సర్వాన్ లోకాన్ సంభక్షయతి ॥ అజస్రం సృజతి వాప యతి వా తస్మాదుచ్యతే మహేశ్వర ఇతి ప్రమాణాచ్చ విష్ణుజగదాది కారణభిన్నః ఈశ్వరాభిన్నత్వాత్ బ్రహ్మాదివత్ ॥ నచాభాసమాన యోగక్షేమత్వం, పూర్వోక్త శ్రుత్యాది విరోధాత్ । తస్మాజ్జగజ్జన్మాది కారణత్వస్య బ్రహ్మలక్షణస్య పరమేశ్వరే పరిసమాప్తత్వా త్పర బ్రహ్మత్వం నిష్ప్రత్యూహం ॥

నను మాస్తు రుద్రస్య విష్ణో రుత్పత్తిః బ్రహ్మణ స్సకాశాదుత్పత్తిస్స్యాత్ ॥ తథాచ విష్ణుపురాణే ॥ ప్రాదురాసీత్ప్రభోరంకే । కుమారో నీలలోహితః । రురోద సుస్వరం సోథ ప్రాద్రవద్ద్విజసత్తమ । కింరోదిషీతి తం బ్రహ్మా। రుదంతం ప్రత్యువాచహ। నామదేహీతి తంసోథ ప్రత్యువాచ ప్రజాపతిః । రుద్రస్త్వందేవ నామ్నాసి మారోదీః ధైర్యమావహ । తతోన్యాని దదౌతస్మై । సప్తనామాని సప్రభుః। స్థానాని చైషా మష్టానాం పత్నీపుత్రాంశ్చవై ప్రభుః । భవంశర్వం తథేశానం తథా పశుపతిం ద్విజ । భీమముగ్రం మహాదేవముహ స పితామహః ॥ చక్రేనామాన్య ష్టైతాని । స్థానాన్యే షాంచ కారసః। సూర్యో జలం మహీవాయుర్వహ్ని రాకాశమేవచ । దీక్షితో బ్రాహ్మణ స్సోమ ఇత్యేతాస్తనవః క్రమాత్ ॥ సుబాలోపనిషది ॥ లలాటాద్రుద్రోజాయతే నామమే కురునామా కరోదితిచ ॥ నను బ్రహ్మణ స్సకాశాద్రుద్రోత్పత్తి స్స్యాద్యది। నారాయణా ద్రుద్రో జాయత ఇతి శ్రుతి వి

రోధః । నచకల్పభేదేనావిరోధః నారాయణస్య పరబ్రహ్మ భావత్వేన తస్మాదేవ సర్వోత్పత్తేః ర్వక్తవ్యత్వాదితి చేన్న । బ్రహ్మణోపి నారాయణ దేహోత్పన్నత్వేన । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదివత్ చతుర్ముఖ రూపాద్వారేణైవ రుద్రోత్పత్తిః । పరత్వేనా విరోధాత్ । ఉక్తంచోత్తర రామాయణే । బ్రహ్మవాక్యం ॥ సంక్షిప్య చపురా లోకాన్ మాయయా స్వయమేవహి । ఏకోర్ణవే శయానంమాంత్వం పూర్వమజీజన । పద్మే దివ్యేర్కసంకాశే నాభ్యాముత్పాద్య మామపి । ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్మ సర్వం మయి నివేశితం । తత్త్వం త్రయాణాం లోకానామధికర్తా స్వయం ప్రభురితిచ । తస్మాత్ప్రథమ కారణస్య నారాయణస్య నాభికములోత్పన్నాద్బ్రహ్మణస్సకాశాద్రుద్రోత్పత్తిః కథం? తస్య పరబ్రహ్మత్వమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ।

చతుర్ముఖస్య నారాయణాదుత్పత్తౌ సత్యామేవైతత్సర్వముపపద్యతే । తదేవతు నాస్తి తస్యాపి బ్రహ్మణః రుద్రాదేవోత్పత్తి శ్రవణాత్ ॥ తథా చ శ్వేతాశ్వతరే ॥ యో దేవానాం ప్రభవశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః హిరణ్యగర్భం జనయామాస పూర్వం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । తైత్తిరీయే చ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్ । ఇత్యాది ॥

నను చతుర్ముఖస్య నారాయణ నాభి కమలోత్పన్నత్వం శ్రుతం తత్కథముపపద్యత ఇతి చేత్ । రుద్రాదుత్పన్నస్య బ్రహ్మణో నారాయణ దేహం ప్రవిశ్య నాభిమార్గేణ బహిర్నిర్గమనపరత్వేన నారాయణస్తుతి పరత్వాత్ ॥ తథా చోత్తర రామాయణే । రామవాక్యం ॥ విష్ణునుప్తే తథా బ్రహ్మా వివేశ జఠరం తతః । బ్రహ్మా ప్రవిశంతు తం జ్ఞాత్వా

మహాయోగీ సమావిశత్ ॥ నాభ్యాం విష్ణోస్సముద్భూతం । పద్మం హేమవిభూషితం । సతున్నిర్గత్య వైబ్రహ్మా । యోగీభూత్వా మహాప్రభుః ॥ సిసృక్షుః కృత్స్నం వాయుం । పర్వతాన్ సమహీరుహాన్ । పునస్స్వయం భువా ముక్తో । రావో వై వికృతస్తథా । తేన శబ్దేన సంప్రాప్తా । హారో దైత్యారిణా సహా । అథచక్రప్రహారేణ । సాధితౌ మధుకైటభావితి ॥

అథవిష్ణు శరీర ప్రవేశ నిర్గమన యోర్బ్రహ్మ పత్రాన్యాయ విష్ణునాసహ రుద్రాగమనస్యచ । త్వంవై పూర్వమజిజన ఇతివత్ స్తుతి పరత్వేనార్థ వాదిత్వం యుక్తం ॥ ధర్మోపదేశ ప్రకరణాభావాత్తస్యైవప్రత్యవాయోక్తేశ్చ ॥ వేదపాదస్తవే జైమిని వాక్యంచ॥ తస్మాన్మామి మహాదేవః । యస్మిన్యోగాదిదం జగత్ । కల్పాదౌ భగవాన్ ధాతా । యథాపూర్వమకల్పయత్ । హరిస్సురసనియం తారం పరం తమహ, మానతః । యదాజ్ఞయా జగత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః । ప్రపంచ బ్రహ్మణస్సకాశాదుత్పత్తి రవతార పరా । తపసాతుష్టస్యపరమేశ్వరస్య చతుర్ముఖ యాచనాపరి పూరణాయ వరదాన ప్రయుక్తత్వేన ప్రాదుర్భావ రూపత్వాత్ !

తథా చాదిత్య పురాణే । పంచవింశాధ్యాయే చతుర్ముఖ వాక్యం ॥ త్వామేవ ప్రతిమిచ్ఛామి । త్వయా వా సదృశం సుతం । త్వన్మాయామోహిత । శ్శంభో న వద్మిత్వాం పరం శివః । ఈశ్వరఉవాచ । అహామంశేన భవితా । పుత్రస్తవ పితామహ । జ్ఞానం మద్విషయం సృష్టిష్రిం । భవిష్యతి తవానఘ । ఏవం యోగీశ్వరశ్శార్వః । మమైవాంశో న సంశయః । సహాయత్వేన భవితా । మయా దేశాత్తవానఘ ॥ తస్మాచ్ఛ్వేతా శ్వతరై తరేయ వాక్యాభ్యాం చతుర్ముఖస్య రుద్రోదుత్పత్త్యవగమాత్ । తద్విరుద్ధానాం నారాయణ నాభి ప్రభవత్వ ప్రతిపాదకానాం పురాణానాం విరోధాధికరణ న్యాయేన బాధ్యత్వా

త్ । నారాయణోపనిషద్వ్యాఖ్యానాం భావాంతర సృష్ట విషయత్వే నోపపాది తత్వాత్ । నారాయణాచ్చతుర్ముఖోత్పత్తేశ్చ ప్రళయ నిర్గమరూపత్వేన రామాయణ కూర్మపురాణాద్యవగతత్వేన స్తుతి రూపత్వాత్ । రుద్రస్యచ బ్రహ్మలలాటోద్భూతేర్వర దానప్రయుక్తత్వేన ప్రాదుర్భావరూపత్వాత్ । లలాటాత్క్రుద్ధరుద్రోజాయత ఇత్యత్ర స్వాతంత్ర్యోత్పత్తి ప్రతీతి వద ధర్మాణాం భారత వాక్యానాం స్వాతంత్ర్యోత్పత్తి శ్రవణాభావాత్ । ప్రత్యుత సృజ్యత్వేన పారతంత్ర్య ప్రతీతేః నామమే కుర్వితి రుద్రాజ్ఞా పురస్సరమేవ నామాని కరోతీతి చతుర్ముఖేన నామకరణాచ్చైవ తస్య కాలాగ్ని రుద్రత్వేన పరమ కారణాత్పరమేశ్వరాద్భిన్నత్వ ప్రతిపాదనాత్ ।

ఇత్యభిధ్యాయతో నాసావివరాత్సహానఘ। వరాహతోకో నిరగాదంగుష్ఠ పరిమాణక ఇతి భాగవత వచనేన చతుర్ముఖస్య నాసికయా నారాయణోత్పత్తి శ్రవణాత్ ॥ వామన పురాణేచ । నమేస్మి మాతా నపితా తథైవ । నిరాశ్రయోహం గిరిశృంగవాసీ సుతాం ప్రతీచ్ఛామితి వాద్రిరాజ । ధర్మేణ దత్తాం భవతా చిరాయ । ఇతీశ్వర వాక్యచ్చన చతుర్ముఖాత్ రుద్రోత్పత్తిః అత ఏవ రుద్రోన పరంబ్రహ్మ నారాయణస్య జన్యత్వాత్ అస్మదాది వదిత్యనుమానమపి నిరస్తం ।

శివస్య పరతత్వరూపత్వే రుద్ర పదస్యార్థః స్యాగ్ని దేవతాత్మనః పరబ్రహ్మత్వ భావేవాంశే సిద్ధ సాధనాత్ । తదాత్మానం సృజామ్యహమితి గీతావాక్యాత్ । సృజ్యత్వేనస్వాత్మన్యేవ వ్యభిచారాత్ । నచాత్మశబ్దో దేహాపరః జీవానామపి నిత్యత్వేన స్వస్యైవ సృజ్యత్వాత్ । నచవిశిష్టం సృజ్యం స్వస్మిన్ పక్షసమానత్వాత్ । హేతోరాద్యభాగ వైయర్థ్యాదేవమేవ ప్రతియోగ సంభవాత్ తస్మాద్వ్యక్త్యైక్యోభయ ప్రపంచ జన్మాదిపరమ కారణంబ్రహ్మ విష్ణ్వాది జనకం పరం

బ్రహ్మా పరమేశ్వరో గంగాధర స్సర్వాధిక ఇతిసిద్ధం॥

గంగాధరత్వ విచారః

అథకథం మహేశ్వరస్య గంగాధరస్య సర్వాధి కత్వం। గంగాయాః విష్ణు పాదోద్గ తత్వేన తద్ధారణస్య విష్ణుపాదోదక ధారణత్వేన విష్ణ్వాధిక్యా పాదకత్వాత్। తథా భాగవతే। యత్పాదనిసృత సరిత్ప్రవరోదకేన। తీర్థేన మూర్ధ్న్యధికృతేన శివశ్శివోభూత్। పునశ్చ విష్ణుతత్పాద సలిలం యద్ధే॥ పునశ్చ పురాణే గంగాం ప్రస్తుత్య॥ తతః ప్రపహాతి బ్రహ్మా న్సవిపాకహారా సరిత్। గంగా దేవాంగనాంగానామనులేపన పింజరా। విష్ణుపాద వినిష్క్రాంతా। పావయిత్వేందు మండలం। సమంతా ద్బ్రహ్మణః కుండ్యాం గంగా పతతి వై దివః। వామపాదాంబుజాంగుష్ఠ। నఖస్రోతో వినిర్గతాం। విష్ణోశ్చ బిభృయాత్ భక్త్యా శిరసావర్నిశం శివః॥ అన్యానివచ నాన్యత్రా ద్ధ్రష్టవ్యాని॥ ప్రయోగశ్చ॥ శివః విష్ణ్వపేక్షయాధికో నభవతి। తత్పాదోదక ధారిత్వాత్ యో యత్పాదోదక ధారీ తదపేక్షయా సాధికో నభవతి। యథా గురు పాదోదక ధారీ శిష్యః। నచాప్రయోజకో హేతుః। భక్త్యా పాదోదకధారణస్య నైచ్యజ్ఞాపకత్వాదితి॥

అత్రోచ్యతే గంగాయాః విష్ణు పాదోద్భవత్వేపి శివస్య తద్ధారకత్వేపి తద్ధారణస్య స్వభక్తానుగ్రహ హేతుత్వే, ననైచ్యాపాదకత్వాత్। నహి క్షీరసాగర కన్యకాయాః లక్ష్మ్యా వక్షస్థలే నిరంతర ధారిణి లక్ష్మీధరో నారాయణ స్సాగరాపేక్షయా లక్ష్మ్యపేక్షయావాన్యూనో భవతి। కింత్వాధిక్య ప్రమాణ సద్భావా దధిక ఏవ॥

రామాయణే బాలకాండే॥ దేవ దేవే గతేతస్మి న్సోంగుష్ఠాగ్రని పీడితాం। కృత్వా వసుమతీం రామ స్సంవత్సర ముపాసత॥ అథ సంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోక నమస్కృతః। ఉమాపతిః పశుపతీ। రా

జాన మిద మబ్రవీత్। స్మృత్వోహం తే పరశ్రేష్ఠ। కరిష్యామి తవ ప్రియం। శిరసా ధారయిష్యామి। శైలరాజసుతా మహం। ఇత్యాది వచనై ర్భగీరథతపసా ప్రీతేన పరబ్రహ్మణా పరమకారుణికేన అనంతకల్యాణగుణాకరేణ భగవతా పరమేశ్వరేణ భగీరథానుగ్రహాయ శిరసా గంగాయాధారణేనాపి నాధిక్యమితిచేన్నః॥

అపిచ తత్రైవ శ్రూయతే శివాధిక్యం॥ గంగాయాః పతనంరాజన్ పృథివీ నసహిష్యతి। తాంవై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః॥ తత్రైవ బ్రహ్మవాక్యం। త్వం సర్వాన్ నిమాన్ లోకాన్ త్రిలోకాన్ కర్తు మర్హసి। దేవానాంచ వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోక మహేశ్వరః। బాఢ మిత్యబ్రవీ త్సర్వాన్। పునశ్చేద మువాచహ॥ కించ సర్వలోకనమస్కృతః పశుపతి శ్చేతిచ శ్రుతిశ్చ॥ యస్మై నమస్తచ్ఛిరః। యస్మై నమస్తస్మై త్వా జుష్టమితి। ఏతావంతో వై పశవో ద్విపాద శ్చతుష్పాదశ్చ తస్మాద్రుద్రః పశూనా మధిపతిః॥ సర్వలోక మహేశ్వరత్వంచ అథర్వణో పనిషది॥ నిరుక్తం॥ య స్సర్వాన్ లోకాన్ సంభక్షయతి। అజస్రం సృజతి వాసయతివా। తస్మాదుచ్యతే మహేశ్వర ఇతి అతః ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేదితి॥ తౌతు మేధావినౌ దృష్ట్వా। వేదేషు పరినిష్ఠితౌ। వేదోప బృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభు రితి రామాయణస్య వేదోపబృంహణార్థత్వాత్। ఉదాహృత రామాయణవాక్య నిష్ఠానాం సర్వమహేశ్వర సర్వలోకనమస్కృత పశుపతి శబ్దానాం రుద్రైకవిషయాణాం వేదసిద్ధ తత్తత్పదార్థోప బృంహణార్థత్వేన ప్రత్యభిజ్ఞాయ మానత్వాత్। తత్తదుపక్రమాది విరోధాచ్చ నదేవతాంతర పరత్వేన నయనం యుక్తం॥

గంగాయా అతిశయిత పావనత్వంచ మహేశ్వర సంబంధాదే

న మిత్యుక్తం । తత్రైవ॥ తే తత్ర ఋషిగంధర్వా వసుధాతల వాసినః । భవాంగ పతితంతోయం । పవిత్రమితి పస్పృశుః రితి విష్ణు పురాణేచ । శంభో ర్జటాకలాపా చ్చవి నిష్క్రాంతాస్థి శర్కరాన్ । ప్లావయిత్వా దివం నిన్యే యా పాపాన్ సగరాత్మజాన్ ॥ వస్తుతస్తు గంగా నవిష్ణుపదోద్భూతా ॥ కింతు హిమవదుత్పన్నా ॥ తథాచ రామాయణే రామవాక్యం ॥ దుహితా శైలరాజస్య జ్యేష్ఠా యా వక్తు మర్హసి త్రివిధా హేతునా కేన ప్లావయే ల్లోకపావనీ। కథం గంగా త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా । త్రిషు లోకేషు ధర్మజ్ఞ । కర్మభిః కైస్సమన్వితా । తథాబృవంతి కాకుత్స్థ ఇత్యాది॥ తత్వ భుక్తు ప్రకరణే బ్రహ్మ వాక్యంచ ॥ ఇయం హైమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవత స్సుతా ॥ వైనతేయ వాక్యం ॥ గంగాహిమవతో జ్యేష్ఠా । దుహితా పురుషర్షభ। తస్యాం కురు మహాభాగాః పితౄణాం సలిలక్రియాం ॥

నను విష్ణు పురాణ భాగవతవచనై ర్విష్ణుపాదోద్భవత్వం గంగాయాః ప్రతీతమితిచేత్ । విష్ణుపాదశబ్దేన ధృవలోకా ద్యుపరిలోకా ను పరిలోక స్యైవ వివక్షితత్వాత్ । తథాచ తస్మిన్నేవ ప్రకరణే పూర్వ వాక్యం॥ యావన్మాత్రే ప్రదేశేతు మైత్రేయావస్థితో ధృవః । క్షయ మాయాంతి తావత్తు భూమే రాభూత సంప్లవాత్ । ఊర్ధ్వోత్తర మృషిభ్యస్తు ధృవోయత్ర వ్యవస్థితః । ఏతద్విష్ణుపదం దివ్యం తృతీయం వ్యోమ్ని భాస్వరం॥ అపుణ్య పుణ్యో పరమే క్షీణ పాపార్తి హేతవః । యత్ర గత్వా నశోచంతి తద్విష్ణోః పరమం పద మిత్యాదినా అస్య ప్రకరణస్య భూరాదిలోక ప్రతిపాదన పరత్వాత్ । ధృవా ద్యుపరిలోక ముక్త వచనాభ్యాం వర్ణయిత్వా తాభ్యామన్యైశ్చ వచనైః తస్యైవ లోకస్య విష్ణు పదత్వేన ప్రతిపాదన పరస్పరం । అస్మిన్ ప్రతిష్ఠితో భాస్వాన్ మేధీభూతస్స్వయం ధృవః । ధృవేచ సర్వజ్యోతీంషి జ్యోతిష్యం భో

ముచ్యతే ఇత్యాదినా తస్యైవ విష్ణుపాదాఖ్యస్య లోకస్య సర్వాధార
త్వ ముక్త్వా ఏవ మేతత్పదం విష్ణోస్స్మృతీయ మమలాత్మక మిత్యస్యైవ
స్వరూపం ప్రతిపాద్య తస్మాత్ శ్లోకాత్ । తతః ప్రవహతి బ్రహ్మన్
ఇత్యాది పూర్వోదాహృత వచనై గంగా నిర్గమన వర్ణనాత్ । పూ
ర్వోత్తర పర్యాలోచనయా విష్ణుపద పదం నశరీరావయవ పరం । కింతు
తు వియద్విష్ణు పదంవాత్విత్యాది నైఘంటిక ప్రసిద్ధా కాశ పరం
విష్ణోః పదం విష్ణుపదమితి యోగాపేక్షయా తన్నిరపేక్షయా రూఢే
ర్బలవత్వాత్ ॥

తద్బలవత్వంచ 'రథకారో౽గ్ని మాదధీతేత్యత్ర రథం కరోతీతిర
థకార ఇత్యుత్పత్త్యా త్రైవర్ణిక పరత్వే తేషా మాధానాధికారే అర్థ
ఉనర్జన్య విధ్యాయా సంభవాత్ ॥ జాతిపరత్వే విధ్యప్రయుక్తి గౌ
రవాత్ త్రైవర్ణికపరత్వ మేవేతి పూర్వపక్షానంతరం యోగస్యావయ
వశక్తి సాపేక్షత్వా ద్విలంబిత ప్రతీతికత్వేన తన్నిరపేక్షారూఢి రేవ
శీఘ్రోపస్థితత్వేన బలవత్వమితి రథకార జాతీయ ఏవాధానాధికారీ తే
ద్బలాచ్చ విధ్యప్రయుక్తి రపికల్పనీయేతి సిద్ధాంత సిద్ధత్వాత్ ।

నచ వామపాదాంబుజాంగుష్ఠ నఖస్రోతో వినిర్గత మితి వా
క్య విరోధః॥ ప్రకరణవశేన గంగాయా హిమవ దుత్పత్తి ప్రతిపాదకవ
చనావిరోధేనాకాశస్యైవమనోహర పాదాంబుజత్వేన గంగాయాశ్చ తే
దంగుష్ఠ నిర్గతత్వేనచ ఉత్ప్రేక్షయాస్తుతి సంభవాత్ । దృష్టంచ అ
చేతనానాం పదార్థానాం చేతనావయవ నిరూపణేన స్తుతిపరత్వం ।
ప్రాణా ఉపవాహాను అగ్నివనే జిహ్వాచర్మ గ్రావ్హాణో దంతాముఖ
మాహానీయో నాసికోత్తర వేది రిత్యాదౌ ప్రమాణాంతర విరోధేచ
గుణవాదత్వ ముక్తం భట్టాచార్యైః విరోధే గుణవాదస్యాదితి రా
మాయణ బాల్యస్య గంగాయా హిమవత్సుతాత్వ ప్రతిపాదక నాథక

పాదత్వం యుక్తం॥

న తేవాగస్త్యకృతా కాప్యే కాచిదత్ర భవిష్యతీతి బ్రహ్మణా వర ప్రదానస్య తత్రైవ శ్రూయమాణత్వాత్ । అథవా విష్ణుపాదాంగుష్ఠ నఖ వినిర్భిన్న బ్రహ్మాండ కటాహరంధ్రద్వారా అంతః ప్రవిష్ట కుటిలాఖ్య బాహ్యజల ప్రవాహ యోగేన పాదాంగుష్ఠ ప్రభవత్వ వ్యపదేశః । తథాచ వామనపురాణే ॥ విష్ణ్వంఘ్రిణా ప్రసరతా కటాహే భేదితేంబరాత్ । కుటిలా తస్య పాదాగ్రా । త్ప్రసార కుటిలాతతా ఇతి వచనైర్గంగేతి వక్తవ్యం ॥ తస్మిన్ పురాణే ॥ పృథగ్గంగోత్పత్తి వర్ణనాత్ ॥ ఇత్యేవం బ్రహ్మణా ప్రాప్త హిమవద్దుహితా మునే । ఆపోమయీ బ్రహ్మలోకం । ప్లావయామాస యోగినం ॥ న చ హిమవద్దుహితృత్వేన రామాయణ భారతవామన పురాణప్రసిద్ధాయాః విష్ణుపాద సంబంధి కటాహోదక సంబంధ మాత్రేణ తత్పాదోదకత్వం యుక్తం ।

రథ్యాజలయోగి నామపి రథ్యాజలత్వాపత్తేః నను గంగాయాః ప్రథమం విష్ణు పాదోత్పన్నాయా ఏవ పశ్చాత్ హైమవత్యవతీర్ణాయా స్తత్పాద్భవం గతాయాః హిమవత్కన్యాత్వం జహ్నుకన్యాత్వవద్దేణమస్తు ॥

జహ్నువద్ధిమవతోపి మార్గవశేన ప్రాప్తత్వాదితిచేత్ నైవం॥ ప్రథమం హిమవతస్సకాశాత్ మేనకాయా ముత్పన్నాయా ఏవ దేవైర్దేవకార్యార్థం స్వర్లోకం ప్రతి నీతాయాః పశ్చాద్భగీరథానుగ్రహాయ భూలోకప్రాప్తే ర్బహుప్రమాణ సిద్ధత్వాత్ ॥

తథాచ రామాయణే ॥ బోధితా రామ వాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ వృద్ధిం జన్మ చ గంగాయా వక్తు మేవోపచక్రమే । శైలేంద్రో హిమవాన్నామ ధాతూనా మాకరో మహాన్। తస్య కన్యాద్వయం రామ రూపేణా ప్రతిమం భువి॥ యా మేరు దుహితా నామ తయో ర్మాతా

ణు ముఖ్యమా । నామ్నా మనోరమా నామ । పత్నీ హిమవతః ప్రి
యా । అథ జ్యేష్ఠాం సురాస్సర్వే దేవతార్థ చికీర్షయా । శైలేంద్రం
వరమామాసుర్గంగాం త్రిపథగాం నదీం । దదౌ ధర్మేణ తనయాం ।
హిమవాన్ లోకపావనీం । గంగా మాదాయ మాగచ్ఛన్ కృతార్థే
నాంతరాత్మనా । ఖం గత్వా ప్రథమం రామ గతిం గతిమతాంవర ।
సురలోకం సమారూఢా । విపాపా బలవాహినీతి।

అత్ర విష్ణుపాదోద్భూతత్వే అస్మాల్లోకా ద్దేవలోకప్రాపణ వై
యర్థ్యం । తదపి పురాణ సిద్ధ మితి చేత్ తదుత్పత్తి ప్రథితే గ్గౌణ
త్వాత్ కిమత్ర వినిగమక మితిచేత్ గర్భధారణోపయుక్త మాతృవ
ర్ణనస్య ప్రథమోత్పత్తి జ్ఞాపకత్వాత్ । అతఏవ ధర్మశాస్త్రే ఆత్మజత్వ
వ్యవహారస్య ముఖ్యం దత్తక్రీతాదిషు గౌణమిత్యుక్తం ॥ అతః గంగా వి
ష్ణుపదోత్పన్నా న హిమవత్కన్యాత్వాత్ గౌరీవత్ నచసిద్ధిః మేనకా
గర్భోత్పత్త్యా తచ్ఛిద్ధేః । శ్లో ॥ గంగా విష్ణుపదీ శివశ్చ శిరసా ధత్తేచ
తాం భక్తిమా॥ నిత్యేవం శతశః పురాణ వచనైః తత్తస్తుతిప్రక్రమే జిజ్ఞా
సుర్గంగషుజంగవా । పునరవోచద్గాధిపుత్రో మహాన్ । మేనాయాంహిమ
వత్సుతైవ దివిజై ర్నీతా స్వలోకంప్రతి । నచ శంభో ర్విష్ణ్వపేక్షయా
ఆధిక్యప్రమాణాభావః । తత్రైవ । నాహం న యజ్ఞో నచయమాయమ
న్యే । యద్దేహభాజో మునయశ్చ తత్త్వం । విధిప్రమాణం బలవద్య
యోర్వా తన్యాత్మ తంత్రస్య కఉద్విజత్సేత్ ॥

తస్మాత్ప్రమేశ్వరస్య సర్వలోకనమస్కృతత్వాదిభిః శ్రుతిభిః
సపురాణోక్తై ర్ధర్మై స్సర్వోత్తర విశ్వాధిక్యావగమాత్ గంగాయా
శ్చ హిమవత్కన్యాత్వావగమాత్ తద్ధారణస్య భగీరథానుగ్రహ ప్ర
యుక్తత్వాచ్చ పరమకారుణికః పరమేశ్వర స్సర్వాధిక స్తథాచ ప్రయో
గః శివః స్వసమానాభ్యధికరహితః సర్వనమస్కార్యత్వాత్ సర్వేశ్వర

త్వాత్ యన్నైవం తన్నైవం యథా అస్మదాదివదితి కేవల వ్యతిరేక్య ను మానేన విశ్వాధిక్య సిద్ధిః । నచహేతో రప్రయోజకత్వం రాజా దావైనమస్కార్య త్వస్యాధిక్య ప్రయుక్తత్వాత్ సర్వనమస్కార్యత్వ స్య సర్వాధిక్యం వినానుపపత్తేః ఉక్తశ్రుత్యాది విరోధా చ్చేత్యలమతి విస్తరేణ ॥

బాణాసురనిమిత్తక పరాజయ విమర్శః

నను శివస్య సర్వాధికత్వం రామాయణబలా న్నిరూపితం ॥ తత్కథం యుజ్యతే ॥ రామాయణ ఏవ ॥ జృంభితం తద్ధనుః దృష్ట్వా । శైవం విష్ణోః పరాక్రమైః । అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా ఋషిగణాస్తథా ॥ విష్ణుపురాణేపి ॥ చక్రే కర్మ మహాభారి బిభ్రాణో మానుషీం తనుం జిగాయ శక్తం శర్వాంచ సర్వదేవాంశ్చ లీలయా ॥ జృంభకాస్త్రేణ గోవిందో । జృంభయామాస శంకరం । జృంభాభిభూతస్తు హరో । రథోపస్థ ఉపా విశత్ । నశశాక తదా యోద్ధుం । కృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా ॥

ఏవ మన్యత్రాపి భాగవత హరివంశాదౌ బాణాసుర నిమిత్తకః పరాజయశ్శ్రూయతే ॥ తత్కథం శివాధిక్య మితిచేత్ మైవం విష్ణుపురాణవచనా ద్విష్ణ్వాధిక్య ముచ్యతే ॥ రామాయణ వాక్యాద్వా । నాద్యః తస్మిన్నేవ ప్రకరణే బాణాసుర బాహుచ్ఛేదాఖ్య భుజకండూనివారణ స్యేశ్వర వరానుసారిత్వాత్ ॥

తథాచ శ్రూయతే తత్రైవ ॥ బాణోపి ప్రణిపత్యాదౌ మైత్రేయా ప్రాహ త్రిలోచనం । దేవ బాహు సహస్రేణ నిర్విణ్ణోహ్మాహవం వినా । కశ్చిన్మమైషాం బాహూనాం । సాఫల్యజనకో రణః । భవిష్యతి వినా యుద్ధం భారాయ మమ కింభుజైః ॥ శంకరః । మయూరధ్వజ భంగస్తే । యదా బాణ భవిష్యతి । పిశితాశీయధానందం ప్రాప్స్యసి । త్వం తదారణం । ఇత్యాహ పరమ కారుణికేన పరబ్రహ్మణా పరమేశ్వ

రేణ నిజభక్తం బాణాసురం అనుగ్రహీతుం తస్య మహాహంకారాది దోషప్రభవ రణకండూతిం చాపనేతుం । విషవృక్షోఽపి సంవర్ధ్య స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమితి న్యాయేన తన్నివారణ స్యానుచితత్వాత్ ॥

జనాం(ముఖాం)తరేణ తన్నివారణ మభిప్రేత్య తస్మై పరమానుగ్రహపర్యవసన్నం భుజకండూతిశామకరణరూపం వరం మయూరధ్వజభంగస్తు ఇత్యాది వాక్యేన దత్తవాన్। నచ శంకరస్య జృంభణం వినా బాణస్య యుద్ధం సంభావితం॥ నచ బాణాసుర తపః ప్రసన్నేన పరమేశ్వరేణేంద్రాదిభ్యో భయనివారణాయ స్వపురద్వారపాలకత్వ మభిలషితవతో బాణస్య అభిలషితం ప్రతిజ్ఞాయ ద్వారస్థితవతా పరమేశ్వరేణ యుద్ధం నకర్తవ్యమితి యుక్తం॥

ఈశ్వరాజ్ఞా పరతంత్రేణైవ కృష్ణే నేశ్వరదత్త వరపరిపాలనాయ బాణ శ్శిక్షిత ఇతి నేశ్వరాధిక్యస్య హానిః॥ అన్యథా ॥ అ సత్సంశయేదృష్టోఽపి నాయం వధ్య స్త్వయా ॥ మయాదత్త వరో దైత్యః । స్తతస్త్వాం క్షమయామ్యహం. ఇతీశ్వరాజ్ఞానువర్తనం నస్యాత్ ॥ అన్యథాకమలభవ మనోభవ మోఘ నిగ్రహస్య ప్రతీకార ప్రసంగాచ్చ॥ నను కృష్ణస్య స్తుతిః కృతేతిచేత్ । నిర్మత్సర మహాత్మానః స్వాజ్ఞాకారిణ శ్శిష్యానపి స్తుత్వా లాలయిత్వా వా స్వకార్యం సాధయంతీతి సర్వప్రసిద్ధత్వాత్ ॥

అయంచ సర్వోఽపి వృత్తాంతః ఉషానిరుద్ధ వివాహపర్యంతం పరమేశ్వరేణ సంకల్పిత ఇతి తదభిప్రాయాభిజ్ఞయా పార్వత్యా పూర్వమేవ ఉషాయై వరో దత్తః॥ తథాచ అస్మిన్నేవ పురాణే॥ వైశాఖ శుద్ధద్వాదశ్యాం స్వప్నే యస్త్వాముపైష్యతి। దివ్యాసి సతే భర్తా రాజపుత్రి భవిష్యతీతి ప్రత్యుత వామనపురాణే దక్షాధ్వర భంగే రుద్రాగమనానంతరం విష్ణోః పలాయనానంతర శ్రీరణ తన్మన్యమేవ దుర్లభం కుతస్తు

త్సమాధిక్యం॥ జటాధరం హరిందృష్ట్వా క్రోధా దారక్తలోచనం। తస్మా ద్దేశా దవాక్రమ్య కుబ్జోభ్యాంతర్హిత స్థితః॥ అతఏవ। అధికం మేనిరే విష్ణు మిత్యాది రామాయణవచనంచ వ్యాఖ్యాతం ద్రష్టవ్యం॥

అధిక్య జ్ఞానమాత్రస్య ప్రమా భ్రమాసాధారణ స్యాధిక్య సాధకత్వాత్॥ నచ దేవానాం తత్వజ్ఞత్వం యుక్తం। అధిక్య జిజ్ఞాసత్వే సంతతమత్రైవ ప్రతిపాదనాత్। సదాశివస్య నారాయణా పేక్షయా అధిక్యం। నారాయణస్య తత్ప్రార్థనయా తదుపసర్జనత్వం। త్రిపుర భంగ ప్రకరణే శ్రూయతే। తపతాం నమస్కృత్వా అగ్ని మనీకగం సోమం శల్యం విష్ణుం తేజనం తేభ్యః కర్మ మహిష్యతీతి రుద్ర ఇత్యబ్రువన్ రుద్రో వై క్రూరః సోద్యత్వితి తేషా మసురాణాంత్రిపుర అసన్నిధి త్రిపుర విజయస్య కర్తవ్యత్వాత్। తదుపకరణత్వేన విష్ణోర్బాణత్వ ప్రతిపాదనా త్తత్ప్రయోక్తృత్వేన రుద్రస్య స్వతంత్రకర్తృత్వావగమాత్। తథాధిక్యస్య స్ఫుటత్వే అధికం మేనిరే విష్ణుం ఇత్యాది వాక్యోక్తాధికజ్ఞానస్య భ్రమత్వమేవ యుక్తం॥ అన్యథా తద్ధనుషో మేరోరపి భంగసమర్థస్య విష్ణోః రామస్య రావణాది విజయాయ మేరోరేకదేశభూత త్రికూట భంగాయ బహ్వాయాసానుభవో నస్యాత్॥

శివస్యతు రావణేన కైలాసోత్పాటనే కృతే తన్నిగ్రహాయాఙ్గుష్ఠచాలనమేవ కృతం। నతు రామవద్బహ్వాయాసానుభూత ఇతి వ్యక్తమాధిక్యం। తథాచాభియుక్త వచనం। అలభ్యా పాతాళేస్య లసదలితాంగుష్ఠశిరసేతి। ఉత్తరరామాయణే చాయమర్థోపి ద్రష్టవ్యః। తదారామ మహాదేవః ప్రహస్య వీక్ష్య తత్కృతం। పాదాంగుష్ఠేన తం శైలం। పీడయామాస లీలయా। తతస్తే పీడితా స్తత్ర రావణస్యభుజాస్తథా। విస్మితాశ్చాభవం స్తత్ర। సచివా స్తస్య రక్షసః। తేన రాక్షసముఖ్యేన శైలాక్రాంత భుజేనవై। ముక్తోవిరావ స్సుమహాన్

త్రైలోక్యం యేన పూరితం । తస్మాద్విష్ణ్వంశభూతేన పరశురామేణ ఆత్మశ్లాఘార్థమేవ వచనస్య । అధికం మేనిరే విష్ణురిత్యాద్యహంకార మూలత్వాత్ । లోభమూలస్య వైసర్జనీయః ।

వాసోఽధ్వర్యుర్గృహ్ణాతీతి వాక్యస్య హేతుదర్శనాధికరణన్యాయే నాప్రామాణ్య మాపాదక మిత్యలమతి విస్తరేణ ॥

త్రిపురవిజయే పరమేశ్వరస్య మేరుర్ధనుః ధరణీ రథః రథాంగా చంద్రార్కౌ వేదా అశ్వాః నియన్తా చతుర్ముఖః నారాయణో బాణ ఇతి సర్వం శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణేషు ప్రసిద్ధం బ్రహ్మాద్యుపకరణత్వేన తదాధిక్యం తథాపి ॥ తత్రైవ పూర్వోదాహృతే త్రిపురవిజయ ప్రకరణే దేవైః పాశుపత్యవర యాచనం కథ ముపపద్యతే ॥ యాచనస్య దైన్య మూలత్వేన శ్రైష్ఠ్య విరోధాదితి చేత్ ఉచ్యతే ॥ పాశుపత్యస్యానాది సిద్ధత్వేపి కృపాలు ర్భగవాన్ పరమేశ్వరః పాశుపత్య జ్ఞానస్య పరమపురుషార్థ సాధనతా మనుసందధానః । తద్జ్ఞాన శూన్యాన్ దేవాన్ తదుపదేశే నానుజిఘృక్షుః త్రిపురవిజయ రూపోపకార ప్రదర్శన వ్యాజేనాభిముఖీకృత్య తేషాం పాశుపత్య ముపదిష్టవాన్ ॥ సోఽబ్రవీద్వరం వృణా అహమేవ పశూనా మధిపతి రసానీతి వాక్యేన । నను వరం వృణా ఇతి వరయాచనం ప్రతీయతే । తత్కథ ముపపద్యత ఇతి చేత్ నైవం దేవానాం స్వశేషత్వం తన్ముఖే నైవాంతిగం కారయితు మితి వదామః । యుక్తంచ సర్వాప్తస్య పరమేశ్వరస్య పితురివ పుత్రాన్ ప్రత్యుపదేష్టృత్వం తద్బహుమాన పూర్వక మేవ దేవానాం పితృత్వమపి రుద్రసూక్తే శ్రూయతే॥ ఆతేరుద్ర పితర్మరుద్ధ్రాక్ సుమ్న మేత్వితిన పాశుపత్య స్యానాదిసిద్ధత్వ మసిద్ధం ॥

ప్రాజాపత్యావై పశవస్తేషాగ్ం రుద్రోఽధిపతిః । ఏషామీశః పశుపతిః । పశూనాం చతుష్పదా ముతచద్విపదామితి నచాస్యాగంతుక

త్వం యుక్తం వేదస్యానిత్య సంయోగాఖ్య దోష ప్రసంగాత్ । నహ్యా నాదిమత్త్వో వేదస్యాదిమత్త్వానుపత్త్య ప్రతిపాదకత్వం యుక్తం ॥

నను హారిశ్చంద్రో వై రాజా బభూవ। ఇంద్రం వృత్రంజిఘ్నువాగ్ సమిత్యాదీనా మాదిమత్త్వం స్యాదితిచేత్ । న తేషాం ప్రవాహరూపే ణానాదిత్వస్య శాబరభాష్యే జైమినిసూత్రా దావర్థ వాదపాదే అనిత్యసంయోగపరిహారార్థేనం ప్రదర్శితత్వాత్ ॥

నచ రుద్రపాశుపత్యవచనస్యాపి తథాత్వ యుక్తం ॥ శ్రు॥ ఏక ఏవరుద్రో నద్వితీయాయ తస్థు ర్య ఇమాన్ లోకా నీశత ఈశనీభిరి త్యాది శ్వేతాశ్వతర వాక్యైః రుద్రైకత్వావగమాత్। పరమేశ్వరస్యస్వ రూపే ణాదిత్వ సంభవేఽపి ప్రవాహరూపే ణానాదిత్వస్యా యుక్తత్వాత్ ॥ సహస్రాణి సహస్రశో యేరుద్రా అధిభూమ్యాం ఇత్యాదీనాం తు పరమేశ్వరావతార రుద్రపరత్వా న్నకశ్చి ద్విరోధః॥ కించాయం పరమే శ్వరస్య పాశుపత్య వరదాన లబ్ధమితి వదన్ వాదీ వైష్ణవః ఉత వేద బాహ్యః నాద్యః తస్యాపి॥ దేవతాభ్యో వరంప్రాప్యసముద్ధాప్యచ వానరాన్ అయోధ్యాం ప్రస్థితోరామః పుష్పకేణసుహృద్వృతఇతి రామాయణ వాక్యస్య ప్రమాణత్వా ద్విష్ణోరపి వరయాచనా ప్రయుక్తమపకృష్టం స్యాత్ ॥

శ్రుతౌచ। కిగ్ంస్విదంతరా భూతం యేనేమేవిధృతే ఉభే వి ష్ణునా విధృతే భూమీ ఇతి ప్రశ్నోత్తరానంతరం । "కింతద్విష్ణో ర్బల మాహుః కాదీప్తిః కింపరాయణం ఏకోయద్ధారయ ద్దేవః రే జతీరోదసి ఉభే । ఇత్యాదీనాం విష్ణో ర్బల దీప్తిపరాయణ ద్యావాపృథివీధారణా నాం కింస్వసామర్థ్య ప్రయుక్తత్వం । ఉతాన్య సామర్థ్య ప్రయుక్తత్వ మితి ప్రశ్నేషూత్తరాణి తత్రైవ వాన్య ప్రయుక్తత్వ ప్రతి పాదకాని శ్రుతాని॥

హతా ద్విష్ణో ర్బల మాహూ రక్షరా స్సద్భి రుచ్యతే। త్రిపదా ద్ధారయద్దేవః యద్విష్ణో రేక ముత్తమం। అగ్నయోనాయ తశ్చైవ ఏతదిత్యపరాయణ మిత్యాది వాతాక్షరశ్చపదాగ్ని వాయ్వాది శబ్దవా చ్యై ర్విష్ణు బలాధిక్యం ప్రయుక్తమితి ప్రతిపాదనాదప కర్ష స్స్యాత్॥

నచాత్ర విష్ణు వాచ్యః నారాయణాదన్యో భవితు మర్హతి। ద్యావాపృథివీ ధారణస్యా న్యస్యాదశక్యత్వాత్। విష్ణో ర్మాహాత్మ్యస్య కర్మాధికత్వమపి శ్రూయతే॥ విష్ణు ర్వా అకామయత। పుణ్యగ్‌ం శ్లోకగ్‌ం శృణ్వీయ నమా పాపకీర్తి రాగచ్ఛేదితి। సఏత విష్ణవే శిపివిష్టాయ పురో డాశం త్రికపాలం నిరవపత్। తతో వై పుణ్యగ్‌ం శ్లోక మశృణోత। నై నం పాపీ కీర్తి రాగచ్ఛతి॥ అత్ర విష్ణోః పుణ్యశ్రవణ కీర్తనస్య కర్మాధీన త్వ ప్రతిపాదనాత్॥ నద్వితీయః। వేదప్రామాణ్యవాదిన స్తవ వేద ప్రతిపాద్య పాశుపత్య గణ శ్రిత దోషాణా మాశ్రయాసిద్ధి దోషగ్రస్త త్వాత్॥ వస్తుతస్తు పాశుపత్యదాన స్యాధిక్య ప్రతిపాదకత్వమేవ నత్వప కర్షాపాదకత్వం విష్ణుకృత మధుకైటభ వరయాచనవత్॥

తథాచ మార్కండేయ పురాణే॥ తావప్యతిబలోన్మత్తౌ మహా మాయా విమోహితౌ। ఉక్తవంతౌ వరోస్మత్తో ప్రియతామితి కేశవం॥ విష్ణు రువాచ భవేతామద్య మే తుష్టౌ మమవధ్యా వుభావపి। కిమన్యే న వరేణాత్ర హేతావద్ధి వృతం మమేతి। ఇత్యుక్తేచ। దేవతాభ్యో వరయాచన స్యాధిక్య పర్యవసాయిత్వాత్॥ అమాత్యపురోహిత సామం తాదిభి స్సామ్రాజ్యేభిషిక్తస్యాపి రాజకుమారస్య స్వామిత్వ నియామ కత్వస్వతంత్రత్వాదివత్। దేవతాదిభిః పాశుపత్యే ప్రతిష్ఠాపితస్య పర మేశ్వరస్య తత్ప్రతియోగికస్వామిత్వ పర్యవసాయిత్వాత్। తేషాం స్వ నియమ్యత్వావిరోధాచ్చ స్వయం వరప్రయుక్తకన్యావృత తద్భర్తు శ్చ చాధిక్య కర్యపసాయిత్వాదతిశివస్య సర్వాధిక స్సర్వపతిత్వాత్ వ్యతిరే

కేణ జీవవత్ । సర్వే శివా దన్యే శివేన నియమ్యాః పశుత్వాత్ స
ర్వాత్మా మ కర్తృత్వం శివైకనిష్ఠం శివాదన్యత్రా విద్యమాన త్వే సతి ప్ర
త్తి మత్త్వాత్ శివ వ్వవత్ నచాప్రయోజకత్వం పాశుపత్యప్రీతి పాదక
పూర్వోక్త శ్రుతివిరోధాదిత్యాస్తాం విస్తరః ।

* రామశబ్ద విచారః *

అథ కథం సర్వాధికత్వం శివా దన్యత్ర నాస్తీత్యుచ్యతే । త
దన్యస్య విష్ణో రేవ సర్వాధిక్య సంభవాత్ । ఆధిక్యాన్యాధిక్యే ఉపాస్యో
పాసక భావేన వ్యక్త మవగచ్ఛామః । తథాచ పద్మపురాణే । పరమే
శ్వరవచనం । రకారాదీని నామాని శృణ్వతో మమ పార్వతి మనః
ప్రసన్నతాం మేతి రామనామాభి శంకయా । అన్యత్రచ । ముమూర్షో
ర్మణికర్ణికాయ్యా మర్ధోదకనివాసినః । అహం దిశామి తే మంత్రం తా
రకం బ్రహ్మసంజ్ఞికం । శ్రీరామ రామ రామేతి హ్యేతత్తారకముచ్యతే।అ
త స్త్వం జానకీనాథ పరబ్రహ్మ సునిశ్చితం । త్వన్నామ్నా మోహితా
స్సర్వే నత్వాం జానంతి తత్త్వతః । తాపనీయేచ । శ్రీరామస్య మనుం
కాశ్యాం జజాప వృషభధ్వజః । ఏవం చోపాసకస్య శివస్యోపాస్య నా
రాయణాంశభూత రామప్రతిపాదకతారక బ్రహ్మమంత్ర జపోపదేశా
భ్యాం తద్భక్తత్వ మేవ జ్ఞాయతే॥

తథాచ ప్రయోగః । శివో నారాయణాపేక్షయా అధికో నభ
వతి తద్భక్తత్వా త్తదుపాసకత్వాత్ నారదాదివత్ నచాప్రయోజక
త్వం న్యూనాధిక భావస్యోపాసక భావవ్యాప్తత్వేన రాజభృత్యాదౌ లో
కసిద్ధత్వాత్ । తస్మాన్నారాయణ ఏవాధిక ఇత్యుచ్యత ఇతి చేత్ । అ
త్ర బ్రూమః ॥ రామతారక మంత్రస్య విష్ణు వాచకత్వే సత్యే తదుపప
ద్యతే । నచ విష్ణుత్వం ప్రవృత్తి నిమిత్తం తథాత్వే ప్రమాణాభావా
త్ ॥ రమంతే యోగినో నంతే సదానందే చిదాత్మని ఇతి రామపదే నా

సా పరబ్రహ్మాభిధీయత ఇతి స్కందపురాణవచనేన రామశబ్దస్య పరబ్ర హ్మవాచకత్వావగమాత్ । నచవిష్ణోః పరబ్రహ్మత్వే పీదం వచనము పపన్న మితి వాచ్యం। కాశ్యాంరామతారకోపదేశం ప్రోక్త్వా ముక్తస్య శివ ప్రాప్తిశ్రవణేన తస్య విష్ణువాచకత్వా యోగాత్ ॥

యథా క్రతురస్మిం లోకే పురుషోభవతి ।తథేతః ప్రేత్యభవతీతి శ్రుతేః । అస్యార్థః॥ క్రతుసంకల్పః పురుషఃఅస్మిన్లోకే యాదృశ సంకల్పో భవతి యాదృశో వాసనాభాగ్భవతి ఇతః ప్రేత్యశరీరంత్యక్త్వా తథా భవతి తాదృశో భవతీత్యర్థః। గీతాసుచ। యంయంవాపిస్మరన్ భావం త్యజత్యంతే కళేబరం। తం తమేవైతి కౌంతేయ సదాతద్భావ భావిత ఇతి। పునశ్చ తత్రైవ॥ దేవాన్ దేవయజోయాంతి మద్భక్తా యాంతి మామపి । కాశ్యాం ముక్తస్య శివత్వం బహుధా ప్రతిపాదయంతి ॥ కాశ్యా మవశ్యం త్యజతాంశరీరం శరీరిణాం నాస్తి పునశ్శరీరం । యద్యస్తి కంఠేగరళం లలాటేత్రిలోచనం చంద్రకళాచ మౌళౌ॥

వామనపురాణే । విష్ణువాక్యం ॥ తత్రాస్తే నగరీ పుణ్యా । ఖ్యాతా వారాణశీ శుభా । యస్యాంహి భాగినోపీశ ప్రియాంతి భవదాలయం । భూతిలుబ్ధా విలాసిన్యో భుజంగ పరివారితాః । చంద్రభూషిత దేహాశ్చయస్యాం త్వమివ శంకర । రామశబ్దః విష్ణువాచకః । ఉత దేవతాంతర వాచకోవా॥ నాద్యః । నిఘంట్వాదౌ। విష్ణువాచకః పర్యాయపదేషు పాఠాభావాత్ ॥ నద్వితీయః॥ తదవతారస్వేకింభార్గవస్యరామస్య వాచక ఉతరాఘవస్య ఉత యాదవస్య వా సర్వేషాం వా నాద్యః । భగవన్మతే భార్గవ రామస్య ఇతరావ తారవత్ పూజ్యత్వానంగీకారేణ తన్నామ్నో ప్యనాదర ప్రసంగాత్ । నద్వితీయః । రామోహంతు భవిష్యామీతి హైహవంశ శేషధర్మేషు మతంగమహాముని ప్రతి విరూపాక్ష వచనాత్ ।తస్య పరబ్రహ్మరూపసదాశివాంశత్వాత్।

పరబ్రహ్మనాచక రామశబ్దవాచ్యత్వోపపత్తేః । నవిష్ణో రర్థం మహా భాగం కౌసల్యా జనయత్సుత ఇతి రామాయణ వాక్యవిరోధః । అష్టాభి ర్లోకపాలానాం మాత్రాభి ర్నిర్మితో నృపః । ఇతి న్యాయేన లోకపాలస్య విష్ణుకార్యత్వా ద్విష్ణ్వంశయోగోపపత్తేః నావిష్ణుః పృథివీపతి రితి న్యాయేన । నచైతావతా రామ శబ్దస్య విష్ణువాచకత్వం శివస్యైవ ప్రధానత్వాత్ । ప్రాధాన్యేన వ్యపదేశా భవంతీతి న్యాయేన శివవాచకత్వోపపత్తేః నచవిష్ణోరేవ ప్రాధాన్యం రాక్షస సంహారార్థత్వాత్ తదవ తారస్య సంహారస్య రుద్రకార్యత్వాత్ । ఏతదస్త్రం బలాఘోరం నాన్యో వా త్ర్యంబకస్యవేతి రామాయణ రామభద్రవాక్యేన । గగనం గగనాకారం సాగర స్సాగరోపమః ఇతి పదభేదేప్యుపమానోపమేయ భావవివక్షయా ప్రయుక్తేన రుద్రాంశస్యైవ ప్రధానత్వా వగమాత్ పాంచభౌతికేషు ఘటాదిపదార్థేషుపార్థివత్వాత్ జనత్వా దివ్యవహారవత్ రుద్రాంశస్య ప్రధానత్వాత్ రామశబ్దస్య రుద్రవాచకత్వోపపత్తేః॥

దృశ్యతేచ పురాణేషు రామస్యాకారేణశివరూపత్వం॥ యథాశత్రుభయే చోరభయే రాజభయేతథా। ధ్యాత్వారఘుపతిం క్రుద్ధం కాలానలమివాపరం । పీతకృష్ణా జినధరం భస్మోద్ధూళిత విగ్రహం । ఆకర్ణాకృష్టశరాకృష్ట కోదండ భుజ మండలం । జానకీ లక్ష్మణోపేతం జటామకుటమండితం । ఇత్యాదినా జటాధారణ భస్మోద్ధూళనాదీనాం శివాభేదజ్ఞాపకత్వాత్ । అత ఏవ రామభద్రస్య రామేశ్వ రాద్యనేకలింగ ప్రవర్తకత్వేనచ । శివలింగ ప్రతిష్ఠాతా సర్వావగుణ వర్జితః ఇతి రామాష్టోత్తర శతనామస్తోత్ర వచనై శ్చశివరాఘవ సంవాదాది పురాణ సంహితాదిభిః ప్రతిపాద్యమానత్వాత్ శివాంశత్వేన రామ శబ్ద వాచ్యత్వం యుక్తం॥

ఏతేన తృతీయ చతుర్థ పక్షావపి నిరస్తౌ। బలరామస్యాపి పరబ్రహ్మనామత్వే ప్రమాణాభావాత్ । నాపి చతుర్థః। అవతారాణామాదిత్వేన రామశబ్దస్య తద్వాచకత్వేన శబ్దార్థయో ర్నిత్యసంబంధే ఔత్పత్తికస్తు శబ్దస్యార్థేన సంబంధ ఇతి జైమినీయ సూత్రవిరోధః స్యాత్ । నచైవమవతారమూల నారాయణస్యానాదిమత్వేన తత్సంబంధోప్యనాదిరితి వాచ్యం తద్వాచకపర్యాయేషు పాఠాభావస్యోక్తత్వాత్। నచ విష్ణుసహస్ర నామపాఠాద్విష్ణువాచకత్వం శివసహస్రనామపాఠాత్తద్వాచకత్వస్యాపత్తేః। ఏవంచ రామమంత్రోపాసనయా ముక్తస్య శివతత్త్వ ప్రాప్త్యా వైకుంఠేవాసమాప్నోతి నరశ్రేష్ఠ దశారథైరిత్యాదిరామోపాసకస్య వైకుంఠప్రాప్తి ప్రతిపాదక పురాణవచనానాం శివలోకప్రాప్తి మార్గభూతార్చిరాది దేవతాప్రాప్తి పరత్వాపత్తేః॥ విష్ణులోక కామనయానుష్ఠాన విషయత్వేన వా అవిరోధాత్ । హరివంశశేష ధర్మవచనానుసారేణ రామభద్రస్య సదాశివావతారత్వేన తద్వాచకస్య శివపరత్వాత్। రామేశ్వరాది ప్రతిష్ఠాపకత్వే జటాభస్మధారిత్వేన శివతత్త్వ నిర్ణయాత్ తద్వాచకరామ తారక మంత్రస్య సత్యానంద చిదాత్మక పరబ్రహ్మ వాచకత్వాత్ । తాదృశ రామమంత్ర జపోపదేశ యోగ్లోకానుగ్రహార్థత్వాత్। పరబ్రహ్మణః పరమేశ్వరస్య నాధిక్యహానిరితి సిద్ధం॥

ప్రసాద స్వీకారవిచారః.

స్యాదేతత్ । రామాదిభిర్యది శివ ప్రతిష్ఠాదికం కృతం కథం తర్హి శివ ప్రసాదనిషేధః । నచ విహితత్వాత్పూజాదికం కర్తవ్యం । నిషిద్ధత్వాత్ప్రసాదాదికం నస్వీకర్తవ్యమితియుక్తం। హవిశ్శేషభక్షణాభావేకృష్ణ విషాణం ప్రాశ్యేతీతి వద్భూతయోగి సంస్కారాభావేన యాగవైగుణ్యవత్ప్రసాద భక్షణాభావే పూజాయా వైగుణ్య ప్రసంగాత్ । తస్మాచ్ఛివ ప్రసాదప్రతిషేధః పూజానిషేధ పర్యవసాయీ ।

నైవం విష్ణు ప్రసాద నిషేధః । ప్రత్యుత విహితః, విష్ణు ప్రసాద స్తు త్వాలోచనీయముక్తం భాగవతే । త్వయోపభుక్త స్రగ్గంధ వాసోలంకార చర్చితాః । ఉచ్ఛిష్ట భోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమ హి । అన్యత్రచ । అకాల మృత్యుహరణం సర్వవ్యాధి వినాశనం । సర్వ పాపోపశమనం విష్ణోః పాదోదకం శుభం । సాలగ్రామ శిలావారి పాపహారీ నిషేవతామితి॥ శివప్రసాదస్యతు । అనర్హం మమ నైవేద్యం నిర్మాల్యం ముఖ్యకంతథా । ప్రాయశ్చిత్తి ర్భవేన్నర ఇత్యాది వచనై ర్నిషిద్ధత్వా దితిచేత్ ఉచ్యతే । యద్యపి శివ ప్రసాద నిషేధః క్వచిత్క్వచిచ్ఛ్రుతః । తథా తస్య శాస్త్రవిహితత్వాదవశ్యం కర్తవ్యః ।

నచవిధి నిషేధ యోర్విరోధః । నిషేధస్య రాగతః ప్రాప్తి విషయత్వేనచ విహితేతర పరత్వాత్ । నహింస్యా త్సర్వభూతాని అగ్నిష్టోమీయం పశుమాలభేత ఇతివత్ । తథాచశ్రుతిః । ఈశావాస్యమిదగ్ంసర్వం యత్కించ జగత్యాం జగతి తేన త్యక్తేన భుంజీథా మాగృధః కస్యచిద్ధనం । అత్రేశ శబ్దస్య శంభురీశః పశుపతి రితి శివే రూఢత్వాత్ । పికనేమాల భతే త్యాదౌ మ్లేచ్ఛ ప్రసిద్ధేరపి శబ్దార్థ నిర్ణయ హేతుత్వాభ్యుపగమాత్ తృతీయాం తత్త్వేపి ఈశ ఐశ్వర్య ఇతి ధాతోరుత్పన్నత్వేన సదాశివ పరత్వాత్ । ఇనా దేశాభావస్య ఛదిరీం కర్తే భిరితివ చ్ఛాందసత్వే నాప్యుపపత్తేః॥ భుజపాలనాభ్యవహారయోరితి ధాతోః భుజో నవన ఇత్యాత్మనేపద విధానాద్భోజన పదావగతేః తత్సహిత భోజన సాధనత్వేన తేన త్యక్తే నతీవ్యధికరణ తృతీయా ద్వయేన పరమేశ్వర భుక్త పరిత్యక్త ద్రవ్యేణ భోజనం సంపాదయేదితి విధ్యర్థ పద్య వచనాత్ మాగృధః కస్యచిద్ధనం ఇతర ప్రసాద నిందార్థ వాద యోగేన నకర్మణా నప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానశు రితివద్విధిత్వ నిశ్చయాత్ ।

జ్యమితార్థ పదయోగాత్ ఉపాంశు యాజి మంత్ర రాజయత్రీత్వస్యవి
ధిత్వ కల్పనవత్ । విధిత్వోప పత్తేః । విహితస్య ప్రతిషేధ నకల్పత్వే
దాత్ । ఆదిత్యపురాణే । బ్రహ్మహావా సురాపీ వా స్తేయావా గురు
తల్పగః । యోంత్య కాలే శివంస్మృత్వా శివ సాయుజ్య మాప్నుయా
త్ । నిర్మాల్యంధారయే ద్భక్త్యా శిరసా పార్వతీ పతేః । రాజసూయస్య
యజ్ఞస్య ఫల మాప్నో త్యనుత్తమం । శిరసా శివనిర్మాల్యం భక్త్యా యో
ధారయిష్యతి । అశుచిర్భిన్నమర్యాద స్సర్వావస్థాగతోపివా । సై్వరీచైవా
ప్రియుక్తాత్మా నియమైశ్చ బహిష్కృతః । తస్య పాపాని సర్వాణినా
శయత్యేవ శంకరః । లోభాన్నధారయేత్ శంభో ర్నిర్మాల్యం నచ
భక్షయేత్ । నస్పృశేదపి పాదేన లంఘయేన్నాపి నారద । నిర్మాల్య
లంఘనాచ్ఛంభో స్సిద్ధి భ్రంశోపి జాయతే । నిర్మాల్య పాతాన్నరకే ప
చ్యతే కాల మక్షయం । పృథూదకం మహాతీర్థం గంగాచయమునా
నదీ । నర్మదాచైవ కావేరీ తథాగోదావరీనదీ । సదా సన్నిహితాస్త్వే
తాశ్శంభోః పాదోదకే మునే । శంభోః పాదోదకం సేవ్యం సర్వతీర్థమయం
హితత్ । ధారణాత్పాప సంఘాతైస్తత్క్షణాదేవముచ్యతే । లింగేస్వాయం
భువే బాణే రత్న జేరసనిర్మితే । సిద్ధప్రతిష్ఠితే లింగే నచండోధి కృ
తోభవేత్ । తస్మాదేతైర్వచనై శ్శివ నిర్మాల్యస్య విహితత్వాత్ నిషే
ధ వచనానాంచ అభక్త విషయత్వేన రాగతః ప్రాప్తవిషయత్వేన వా
క్యాదేవ వ్యవస్థితత్వాత్ । భక్త్యానిర్మాల్య సేవాయా అనంత ఫలసా
ధనతా ప్రతిపాదనాత్ ॥ భాగవతే చతుర్థ స్కంధే । తత్కిం శివా
ఖ్య మశివం నవిదు స్త్వదన్యే బ్రహ్మాదయస్త మవ కీర్య జటాశ్మశానే ।
తన్మాల్య భస్మనృకపాల వసత్పిశాచైర్యే మూర్ధభి ర్దధతి తచ్చరణా
వ సృష్టా ॥
రామాయణే । కేతత్రి ఋషిగంధర్వా వసుధాతల వాసి

నః । భవాంగ పతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశురితి । విష్ణుపురాణే । శంభోర్జటా కలాపాత్సా వినిష్క్రాంతాస్థి శర్కరాన్ ప్లావయిత్వాదివం నిన్యే యాన్ పాపాన్ సగరాత్మజాన్ । ఇదిత్థం పురాణ విష్ణుపురాణ భాగవత రామాయణ వాక్యై రుపబృంహితేన ఈశావాస్య వాక్యేన సహితత్వాత్ । శివప్రసాద పాదోదక నిర్మాల్య సేవా సర్వైరపి కర్తవ్యా తథాచ । వాతూలాగమే। పాదోదకం పురభిదః వశజాలజ తంపరం। శూలకుష్ఠాద్య పస్మార జ్వరాణాం భేషజం ప్రియే । స్కాందే । నిర్మాల్య సలిలం పీత్వా దేవ దేవస్య శూలినః । కుష్ఠాపస్మారకుష్ఠాది పాతకై రపి ముచ్యతే । తథాచ ప్రయోగః । శివ ప్రసాదసేవా నిరతిశయ పురుషార్థ హేతుః తత్వేన వేదవిహితత్వాత్ అశ్వమేధాదివత్ । ప్రసాదసేవా బలవదనిష్టాననుబంధి ఇష్టసాధనవిహితత్వాత్ జ్యోతిష్టోమాదివత్ నచాప్రయోజకః సన్నిహితత్వాత్ । తేప్రతిభాషాభావేన బలవదనిష్టాననుబంధివిధేయస్య బలవదనిష్టాననుబంధిత్వేన వేదవ్యాప్తత్వ ప్రసంగః॥

నచ శ్యేనాదేర్విహితత్వేన హేతోర్వ్యభిచారః । నాభిచరితవ్యా ఇతి అభిచారహింసంచతిభిఃకృచ్ఛ్రైః ర్వ్యాపోహతీతిని షేధప్రాయశ్చిత్తోపదేశాభ్యాం శ్యేనాదా విష్యర్థాభావేన అప్రవృత్త ప్రవర్తకతాభావాత్ వైరివధ ప్రవృత్తస్య నియోజ్యత్వేన సాధనత్వ మాత్రపరత్వాత్ అవిగీతత్వంవా విశేషణం దేయం ఇతి బుద్ధిమద్భిరూహనీయం॥

* పురాణ తామసత్వ విమర్శః *

అత్ర కేచిచ్ఛివప్రతిపాదకానాం పురాణాగమానాం తామసత్వం ప్రతిపాదయంతి । తేషా మయమాశయః । మత్స్యపురాణే । సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ సాత్వికా రాజసాస్తథా । యస్మిన్ కల్పేతు యత్ప్రోక్తం పురాణం బ్రహ్మణాపురా । తస్య తస్యచమాహాత్మ్యం తత్స్వరూ

వేణ వర్ణ్యతే । అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకీర్త్యతే।రా
జసేషుచ మాహాత్మ్య మధికంబ్రహ్మణోవిదుః । సాత్త్వికేషుచ కల్పేషు
మాహాత్మ్య మధికం హరేః । ఏష్వేవ యోగసంసిద్ధా భవిష్యన్తి ప
రాంగతిం । సంకీర్ణేషు సరస్వత్యా మాహాత్మ్య మధికం విదుః । ఇతి ఏ
తదుక్తం భవతి । అధిక్షేత్రిజ్ఞత్వా ద్బ్రహ్మణః తస్యాపి కేషుచి దహ
స్సుసత్వ ముద్రిక్తం కేషుచిత్తమః । కేషుచి ద్రజః తథాచ కేచిద్బ్రి
హ్మకల్పాఃసత్వప్రాయాః కేచిద్రజః ప్రాయాః కేచిత్తమః ప్రాయాః ఏ
తేన సత్వప్రాయేషు తదితరేషు నచాహస్సుయాని పురాణాని బ్రి
హ్మణా ప్రోక్తాని తేషాం పరస్పర విరోధేసతి సాత్త్వికాహః ప్రోక్తం
పురాణామేవ యధార్థం తద్విరోధ్యన్య దయథార్థం సత్వశిష్టైనబ్రి
హ్మణా ప్రోక్తత్వాత్ ॥

గీతాసుచ । సత్వాత్సం జాయతే జ్ఞానం రజసోలోభ ఏవచ ।
ప్రమాదమోహౌ తమసోభవతోజ్ఞాన మేవచ। ప్రవృత్తించనివృత్తిం
చ కార్యా కార్యేభయా భయే । బంధ మోక్షౌచయావేత్తి బుద్ధిసా
పార్థసాత్త్వికీ । యయాధర్మ మధర్మంచ కార్యంచా కార్యమేవచ । య
థావత్ప్రి విజానాతి బుద్ధిస్సపార్థ రాజసీతి । అధర్మం ధర్మమితి
యామన్యతే తమసా వృతా । సర్వా ర్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సపా
ర్థతామసీ । సర్వాన్ పురాణార్థాన్ బ్రిహ్మాసస్సనాతనాదధిగమ్యైవ
సర్వాణి పురాణాని పురాణకారాశ్చక్రుః యథోక్తం కథయామి య
థాపూర్వం దక్షాద్యైర్మునిసత్తమైః । పృష్టః ప్రోవాచ భగవా నబ్జ
యోనిః పితామహః తస్మాత్సత్వాద్యుద్రేకవశాద్బ్రహ్మణా సాత్త్వికా
దిషుకల్పేషు ప్రోక్తత్వా త్పురాణానామపి । సాత్త్వికాది వ్యపదేశః ।
తామసేషు శివస్య వేతిపచనా చ్ఛివప్రతిపాదకానాం పురాణానాంతా
సత్వం । తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్ఛివస్య తామసత్వం॥

న చ తస్య శ్రేయః ప్రాపకత్వం తమసామోహ ఏవ॥ ఇత్యాది వచనాత్ ॥

సాత్వికస్య తు సత్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమితి గీతా వచనాత్ । శ్రేయాంసి తత్ర ఖలు సత్వతనోర్నృణాంస్యురితి భాగవతవచనాద్వ్యక్షేరేవ శ్రేయః ప్రాపకత్వం। అన్యేతు ॥ ఏష మోహం సృజామ్యాశు యో జనాన్మోహయిష్యతి। త్వంచ రుద్ర మహాబాహో మోహశాస్త్రాణి కారయ । అతథ్యాని వితథ్యాని దర్శయస్వ మహాభుజ। ప్రకాశం కురు చాత్మానం అప్రకాశంచ మాంకురు । ఇత్యాదినా వరాహవచనాత్ । శివప్రతిపాదకానాం మోహార్థత్వే ప్రామాణ్యమితి వదంతి ॥

తదయుక్తం॥ యద్యపి తమోగుణస్య మోహహేతుత్వం సర్వం సిద్ధం । తథాపి శివస్య తత్ప్రతిపాదకాగమపురాణానాంచ సతామసత్వం ప్రమాణాభావాత్ ॥

తథాహి । కిమిదం తామసత్వం । తమోగుణజన్యత్వం వా స్వేతరగుణాసంస్పృష్ట తమోగుణ జన్యత్వంవా। ఇతరానభిభూత తమోజన్యత్వంవా। తమోగుణ జన్యవిశిష్టత్వంవా।తమోవిశిష్ట కర్తృత్వంవా। తమోగుణ విశిష్ట ప్రతిపాద్యత్వంవా। తమోగుణ ప్రధాన ప్రతిపాదకంవా। అన్యద్వా। నాద్యః రుద్రాదిద్యథాత్మనాం నిత్యత్వేనాతామసత్వాత్ సర్వస్య ప్రపంచస్య గుణత్రయ జన్యత్వేన త్వన్మతానాం పురాణాగమానామపి తామసత్వ ప్రసంగాత్ ॥

నచ తమోమాత్రజన్యత్వం వివక్షితం ఏకస్యానారంభకత్వేనాసిద్ధేః । అత ఏవ న ద్వితీయః । సర్వస్య గుణస్య గుణాంతర యుక్తస్యైవ జనకత్వే నేతరాసంస్పృష్టతమోగుణ జన్యత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాత్ । న తృతీయః । రుద్రస్య నిత్యసిద్ధత్వేన ప్రకృతే రసిద్ధేః । తత్కర్తృకాణాం శైవాగమానాం అష్టాదశ పురాణానాం కర్తా సత్యవతీసుతః । ఇతి । ఆఖ్యానైశ్చాప్యుపాఖ్యానైర్గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః । పురాణసంహితాంచ

క్రి పురాణార్థ విశారద ఇతివిష్ణుపురాణ వచనాత్ వ్యాసకృతానాం స
ర్వేషామపి తామసత్వాభావాత్ । అన్యథా త్వదభి మతానామపి తా
మసత్వ ప్రసంగః । తుల్యన్యాయత్వాత్ । నన్వస్తు తమోగుణస్య దేహా
ది విశిష్టస్య రుద్రస్య తామసత్వమితి చతుర్థః పక్షః । రుద్రస్య సంహా
రకర్తృత్వేన సంహారస్య తమోగుణ కార్యత్వేన సర్వపురాణ ప్రసిద్ధ
త్వాదితిచేత్ । మైవం।

విష్ణోః సంహారకర్తృత్వా భావే నాస్తిక్యత్వ ప్రసంగాత్ । న
చసంహారం ప్రతి రుద్రాది శరీర ద్వారా కారణత్వ సంభవేతాంతర
మ్య కల్పనాయాం ప్రమాణాభావేన తస్యాపి తామ సత్వ ప్రసంగా
త్ వైపరీత్యస్యాపి సువచత్వాచ్చ పాలనస్య ప్రాకృత సర్వగుణప్ర
యోజ్యత్వేన విష్ణోరపి ప్రాకృత తత్త్వ ప్రసంగాత్ ॥

తస్యాపి భూభారావతారాయ దైత్యాదిసంహార కర్తృత్వేన రు
ద్రస్యాపి కాల కూటగిళన అంధకత్రి పురాది నిగ్రహద్వారా జగద్రక్ష
కత్వస్య పురాణ ప్రసిద్ధత్వేన సాత్వికత్వ తామసత్వవ్యత్యయప్ర
సంగాచ్చ । యాతేరుద్రతనూ రఘోరా పాపకాశినీ తయానస్తన్వా
శంత మయా గిరిశం తాభిచాకశీతి । శివశరీరస్య తామసత్వ నిషేధా
చ్చ । అస్యార్థః । హేగిరీశరుద్ర అపాపానాం కాశీతి ప్రకాశత । ఇ
త్య పాపకాశినీ శివాక్షేమం కరీ యా తనూః శరీరం శంతమయా అ
త్యంతిక సుఖహేతు భూతయా తవ్వానః అస్మాన్ ప్రతి చాక శీతిప్ర
కాశస్వేతి ॥

నహితామసస్య శరీరస్య ఘోరత్వమాత్యంతిక సుఖహేతుత్వం
అపాపాన్ ప్రతి ప్రకాశ మానత్వం వాసంభవతి తస్మాచ్ఛివశరీరస్య న
తామసత్వం తర్హి సంహారస్య తమః కార్యత్వ ప్రతిపాదకానాం పు
రాణానాం । కాగతి రితిచేత్ । ఘోరశరీర విషయత్వాత్తథాచశ్రుతిః।

రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా ఇతి శ్రుత్యా శివస్యైవ విష్ణ్వాది శరీరత్వాది పాలనాదికర్తృత్వం వక్తుం యుక్తం॥

శ్రూయతే చ విష్ణోః రుద్రశరీరత్వం। యద్వసోర్ధారాం జుహోతి యైషాస్య శివా తనూస్తాం తేన ప్రీణాతి। అగ్నిర్వై రుద్రస్తస్యైషా ధారాగ్నా వైష్ణవ్యార్చ్య వసోర్ధారాం జుహోతి భాగధేయే నైవైనꣳ సమర్ధయతి॥ అత్రాగ్నేః విష్ణోశ్చ రుద్రశరీరత్వాభావే తదుభయ దేవతాకవసుధారాహుత్యా రుద్రతనూః కథం ప్రీతా భవతి వినియుక్త వినియోగ విరోధాత్। తదుక్తం శైవాగమే। ఘోరా తనూస్తవ బ్రహ్మన్ ఆపో ధర్మశ్చ చంద్రమాః। శివా తనూస్తవ బ్రహ్మన్ సూర్యో విష్ణుర్హుతాశన ఇతి అతో విష్ణోశ్శివశరీరత్వేన విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదక పురాణగణానామపి శివాధిక్యపరత్వమేవ నిశ్చీయతే। శరీరాధిక్యప్రతిపాదక పురాణానామలంకారస్తోత్రాణాం శరీరిణి పర్యవసానాత్। నన్వస్తు పరిభ్రమః। తమోగుణప్రచురేషు కల్పేషు త్రిద్వి శిష్టేన బ్రహ్మణా కృతాని పురాణాని తామసాని తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్ఛివస్యాపి తామసత్వమితిచేత్। తామసేషు కల్పేషు బ్రహ్మణాకృతానాం పురాణానామస్మిన్ వర్తమానే శ్వేతవరాహకల్పే అనువర్తమానత్వే ప్రమాణాభావాత్। అస్మిన్నపి కల్పే అష్టావింశతితమేన వ్యాసేనేదానీంతనపురాణకరణస్య శ్రూయమాణత్వాత్॥ తదుక్తం విష్ణుపురాణే॥ వైవస్వతేఽన్తరేఽస్మిన్ ద్వాపరేషు పునః పునః। వేదవ్యాసావతీర్ణాస్యాదష్టావింశతి సత్తమః। వర్తమానస్య పరాశరాత్మజస్య వేదవ్యాసస్య ప్రవర్తమాన సర్వపురాణకర్తృత్వంచ। తత్రైవ శ్రుతం పురాణసంహితాం చక్రే పురాణార్థవిశారద ఇతి। తాని అష్టాదశ పురాణాని తత్రైవ గణయిత్వా ఉత్పత్తిక్రమాపేక్షయా క్రమ ఉక్తః। ఏత

ద్వైష్ణవ సంజ్ఞాం వై పాద్మస్య సమనంతరమితి ఏవం సమర్థనా అస్మి
ర్తమాన కల్పస్థాః రామకృష్ణాదీనాం రఘుయదు వంశ ప్రభవత్వాత్
దక్షకన్యాని మిత్త దక్షాధ్వరధ్వం సాదీనా మప్యే తత్కల్పమధ్యస్థత్వా
త్ ।

ఏతత్కల్పస్థ శైవవైష్ణవ ప్రభావ ప్రతిపాదకానాం ఏతత్కల్పాతీ
తేన అష్టావింశతి తమేన వ్యాసేన కృతానాం పురాణానాం పరస్పర బ
లా బల చింతాయాం బహుకాల వ్యవహితానాం తామసాది బ్రహ్మ
కల్పానా ముపన్యాసోని రర్థకం। కథం ప్రతిపాదకస్య భ్రాంతిం నాపా
ద యతీతి చింతనీయం। ననుపురాణ కారాణాం పురాణకర్తృత్వం బ్ర
హ్మణస్సకాశాత్పురాణార్థా నధిగమ్యే వేత్యుక్తం సత్యం॥యత్రాతీ
త కల్పస్థాః పురాణార్థాః బ్రహ్మణాపురాణ కారైశ్చతే తథైవ ప్రతిపా
ద్యంతే। యథా పద్మకల్పే మార్కండేయస్య పరమేశ్వరానుగ్రహః॥

యత్రతు వర్తమాన కల్పస్థాః పురాణార్థాః రామావతార కృ
ష్ణావతార వరాహావతార ప్రభృతయః । యథావా కాలకూట భక్షణ
దక్షాధ్వర ధ్వంసాదయః। తేప్యేతత్కల్పస్థత్వే నైవ బ్రహ్మణా ఉపది
శ్యంతే । పురాణ కారైరపి తథైవ ప్రతిపాద్యంతే । తేషాం పరస్పర
విరోధేన స్వాభిమతపురాణాధిక్య నిర్ణయ హేతు మశక్నతా బహు
కాల వ్యవహితాతీతకల్పానాం సాత్త్విక తామసత్వాద్యు పన్యాసః కు
త్రికేన సంగత ఇతి నజానీమః । నాపివస్తుః రుద్రసంబంధినో ఘోరశ
రీరస్య సంహార కర్తృత్వేన తమో విశిష్టత్వేపి తచ్ఛరీరిణః పరమేశ్వరస్యత
మోతీతత్వాత్ । తథాచకైవల్యోపనిషది ఉమా సహాయం పరమే
శ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాన్తం। ధ్యాత్వా మునిర్గ
చ్ఛతి భూతయోనిం సమస్త సాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । యద్యపి దేవ
దత్తాదౌ తమోగుణ ప్రధాన శరీరాది విశిష్టతామ సత్వ వ్యవహారో
లోకే దృష్టః।

తథాపి తన్మాత్ర విశిష్టత్వేన ప్రతిపాద్య పరమేశ్వర సంబంధి నాం తమోఽతీతానాం అలౌకిక ప్రకాశరూపాణా మనేకేషాం విగ్రహాణాం ప్రమాణ సిద్ధత్వాత్ । తథా చ । స్థిరేభిరంగైః పురు రూప ఉగ్రో బభ్రుః శుక్రేభిః పిపిశే హిరణ్యై రిత్యత్ర శుక్రేభిరితి శుక్రశబ్దేన సత్త్వమయత్వముచ్యతే । లోహిత శుక్ల కృష్ణామితి వత్ । అన్యథా విష్ణ్వాధిక్య వాదినాం మతే తమోవిశిష్ట విష్ణు ప్రతిపాదకత్వేన వైష్ణవానాం పురాణానామపి తామసత్వ ప్రసంగః । కథమన్యథా విష్ణో ర్భూభారావతరణాయ యాదవ కౌరవదైత్యాది సంహారకత్వం ॥ కథం వా దైత్య వ్యామోహనాయ మహామోహాఖ్య పురుషరూపేణ దైత్యానా మోహకబుద్ధ జినాదిశాస్త్ర ప్రణేతృత్వం ॥

తదుక్తం విష్ణుపురాణే। ఇత్యుక్త్వా భగవాం స్తేభ్యో మాయామోహం శరీరతః। సముత్పాద్య దదౌ విష్ణుః ప్రాహ చేద సురోత్తమాన్ । మహామోహోఽయ మఖిలాన్ దైత్యాన్ స్తాన్ మోహయిష్యతి తతో వధ్యా భవిష్యంతి వేదమార్గ బహిష్కృతాః॥ నహి స్వస్య తమోవైశిష్ట్యాభావే మహామోహాఖ్యస్య ఉపాదాన మన్యత్ర సిద్ధం। యేన స్వశరీరస్య తామసత్వం న స్యాత్ । నను విష్ణోః కార్యార్థం తమోగుణ సాహిత్యస్య సత్త్వే నాభిభూతత్వా న్న ప్రాధాన్యం యద్రిస్యశుసత్త్వరజస్తమసై వాభిభూతే ఇతి ప్రధానం తమః తద్విశిష్టతయా సంహారాదికర్తృత్వేన ప్రతిపాద్యత్వ మితి సప్తమః పక్షః॥ పక్షక్రియతా మితి మైవం శత్రు సంహారమాత్ర ప్రయోజకేషు నృసింహాద్యవతారేషు తత్ప్రాధాన్యేన తామసత్వ ప్రసంగాత్ శివస్య తమోమయత్వస్య నిరస్తత్వేన విపక్షే బాధితత్వాచ్చ ॥

నాంత్యః యస్సంహార కర్తా న తామసః తస్యాపి కశ్చి త్సంహార కోఽస్తి నవా అస్తిచే త్తామ సత్వేఽపి సపవనత్వాధిక స్సర్వ సంహార స్వ

తో౽తం త్వాత్ । నాస్తిచే దయమేవ తామసః సర్వాధికఇతి తామస త్వం సర్వ సంహర్తృత్వ సర్వాధికత్వ వ్యాప్తమితి విరుద్ధో హేతుః తస్యాపిరుద్రః సర్వాధిక స్సర్వసంహర్తృత్వాత్ వ్యతిరేకేణ జీవవత్ నచాప్రయోజకో హేతుః ప్రబల దుర్బల భావంవినా బాధ్యబాధక భావైశ్వైశవాసంభవాత్ । సాత్వికత్వస్య బాధ్యత్వ వ్యాప్తిః । సంహారం ప్రతివిరుద్ధత్వాత్ । మృదుస్సర్వత్రబాధ్యత ఇతి న్యాయేననచ సాధ్యాప్రసిద్ధిః విశ్వాధికోరుద్ర ఇతి పక్షఏవ ప్రసిద్ధేః తదను గ్రాహ్యత్వా దసుమానస్య నసిద్ధిసాధకత్వం॥ ఏవం సాత్వికత్వ ముక్తప్రకారేణ వికల్ప్యదూషణీయం । ననుసత్వ గుణ ప్రధాన విష్ణు కీర్తి సాదకత్వేన పురాణానాం సాత్వికత్వం॥ విష్ణోస్సత్వ ప్రాధాన్యంచ భాగవతే । సత్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్గుణాస్తైర్యుక్తాః పరం పురుష ఏక ఇహాస్యధత్తే । సృష్ట్యాదయో హరి విరించి హరేతి సంజ్ఞాః । శ్రేయాంసితత్రఖలు సత్వతనోర్నృణాం స్యురితి । విష్ణోః శ్రీయుత ఇతిచేత్ న విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదకానాం మార్కండేయాది పురాణానాం సాత్వికత్వ ప్రసంగాత్ రుద్రాధిక్య ప్రతిపాదకానాం పద్మపురాణాదీనాం తామసత్వ ప్రసంగాత్ పద్మపురాణే । పూర్వోత్తర ఖండాభ్యాం హరిహరయో రాధిక్య వర్ణనాత్ తదంశే తామసత్వ మిష్టమితిచేత్ । రామాయణ భాగవతాదావపి త దంశే తామసత్వ ప్రసంగాత్ । రామాయణ బాలకాండే॥ తాంవైధారయితుం వీరనాన్యం పశ్యామిశూలిన ఇతి ఉమాపతిః పశుపతిః సర్వలోక నమస్కృత ఇతి యుద్ధకాండే । ఏతదస్త్రబలం ఘోరం మమవాత్ర్యం బకస్యవా ఇతి ఉత్తరకాండేచ । కైలాస నియంత్రణేన రావణనిగ్రహః । ఇంద్రజిద నుగ్రహాది వర్ణనస్య బహుశరత్వాత్ । రావణ వినాశస్యాపి రుద్రాక్ష నిమిత్తత్వ వర్ణనాత్ ॥

అథ రామో మహాదేవప్రసాదాద్ధృత్య తత్కృతం । పాదాంగుష్ఠేన తం శైలం పీడయామాస లీలయా। తతస్తే పీడితా స్తత్ర శైలస్యాధో గతా భుజాః । పునరపి తస్మిన్నేవ ॥ శుశుభే తత్ర తల్లింగం నానారత్న విభూషితం । అర్చయిత్వాతు తం దేవం యథాచరతి రావణః । తత్సర్వం సిద్ధ్యతే తస్య విధివార్చయతోపి హరం । అథాజ్ఞానిక స్యైవ రావణో మన్త్రైర్యథా । ఋషిభిః క్లేశవద్భిశ్చాధర్మిష్ఠైస్సం చిత్యతే తథా । సత్యదుర్గో నజానాతి విధిహీనం శివార్చనం । ఏవ మింద్రజిత్యపి బహువారం కపిసేనాసహితస్య రామస్యానేకవారం పరాజయకారణే భూతవరదానాదికం మహేశ్వరకృతమితి శివాధిక్యం బహుధా ద్రష్టవ్యం ॥

ఏవం విష్ణుపురాణేపి బాణాసురామరత్వ వర ప్రదానాదికమపి ద్రష్టవ్యం । నహ్యేతన్యాయ్యం । శివాధిక్య ప్రతిపాదనస్య తామసత్వం వక్ష్యం యుక్తం । న తేనాగస్కృతా కాప్యకాచిదత్ర భవిష్యతీతి బ్రహ్మవాక్యవిరోధాత్ ॥ ఏవం భాగవతే చతుర్థస్కంధే త్రికశ్యపసంవాదే॥ యస్యాంగే కేస్వజనః ప్రోవా నత్వాద్దృశో నేత విగర్హ్యయుక్తః । వయంచ పుత్రైః కృశైర్గణాను విద్ధామాశాం మహీజాం భవభుక్తభోగాం।యస్యానవద్యాచరితం మనీషిణో గృణంతి విద్యాపటలం బిభిత్సవః। నిరస్తసామ్యాతిశయోపి యస్స్వయం పిశాచచర్యా మచరద్గతిస్సతాం । హసంతి యస్యాచరితం హి దుర్భగాస్స్వాత్మన్ప్రతస్యావిదుష స్సమీహితం ॥ యై ర్వస్త్రమాల్యాభరణాను లేపనైః స్వభోజనం స్వాత్మతయోపలాలితం । బ్రహ్మాదయో యత్కృత సేతుపాలా యత్కారణం విశ్వమిదం హి మాయా। ఆజ్ఞాకరీ తస్య పిశాచచర్యేత్యహోవిభూమ్నశ్చరితం విడంబనం । స్మశాన చక్రానిల ధూళి ధూమ్ర వికీర్ణవిద్యోతజటాకలాపః । భస్మావగుంఠామల రుక్మదేహో దేవ స్త్రిభిః పశ్యతి దేవ స్తే ॥

నచై తేషామపి శివ ప్రతిపాదకత్వేన తామసత్వం ప్రథమ శ్లోక స్య భుక్తభోగాస్య ఇతి ద్వితీయస్య యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిది తి తృతీయస్యస్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ఇతి। యోబ్రహ్మాణం విదధా తి పూర్వమిత్యాది శ్రుతిసమానార్థకత్వేన తామసత్వాయోగాత్। ఏతద్వరోధేన విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదకానా మేవాప్రామాణ్య ప్రసంగా త్ ప్రత్యుత శృతిసంపాదితానాం శివాధిక్య ప్రతిపాదకానాం పురాణ వాక్యానాం స్మృత్యానవకాశాధి కరణ ప్రత్యుతువేద మూలానాం మ న్వాది స్మృతివాక్యానాం సాంఖ్యస్మృతి బాధ్యత్వమితి విష్ణ్వాధిక్య ప్రతి పాదక మత్స్యపురాణాది వాక్యబాధ కత్వోపపత్తేః। ఏతేన సాత్వి కాది పురాణానాం విశేషాకారేణాపరిగణనమపినిరస్తం॥

తత్పరిగణితసాత్విక పురాణేష్వపి రుద్రాధిక్య ప్రతిపాదనేన ప రి గణనవైయర్థ్యాత్। తథోక్తం॥ త్స్యాత్ బ్రహ్మాండం బ్రహ్మ్యవైవర్తం మార్కండేయం తథైవచ। భవిష్య ద్వామనం బ్రహ్మరాజ సాని నిబోధమే। మాత్స్యంకౌర్మ్యం తథాలైంగ్యం శైవంస్కాందం తథైవ చ। ఆగ్నేయంచ షడేతాని తామసాని నిబోధమే। వైష్ణవం నారదీ యంచ తథాభాగవతం శుభం। గారుడంచ తథాపాద్మం వరాహంశు భదర్శనే। సాత్వికామోక్షదాః ప్రోక్తా స్వర్గదా శిభవా మతాః తామసాని రయప్రదా॥ ఇతిఏవం బ్రహ్మాండ వామనయో రాజసత్వే తదం తర్గత రంగమాహాత్మ్య వెంకటాచల మాహాత్మ్యయోరపి మో క్ష ప్రదత్వం నస్యాత్॥

తదంతర్గత యోరపి రేణుకాదుర్గామాహాత్మ్యయో స్తద్వదే వమోక్ష ప్రదత్వం సత్వం రజస్తమ ఇతి శ్లోకానుసారేణ సత్వస్య ప్ర కృతే ర్గుణత్వేన తదుక్తస్య విష్ణోరపి ప్రాకృతత్వంస్యాత్।

తథాచ ప్రయోగః। సాత్వికత్వం ప్రకృతిత్వ వ్యాప్తంనా సా

త్త్వికత్వాద్వ్యస్యతమ మాత్రవృత్తిత్వాత్ । తామసత్వవత్ । సచసత్వం విశుద్ధంశ్రీయశేషభవాః స్థితావితి వచనవిరోధః । ఇతరానభిభూతస్యైవ విరుద్ధపదార్థత్వాత్ । ఏతేన అకృత సత్వమస్తీత్యాధునిక మతం పరాస్తం ॥

అప్రాకృత రజస్తమసోరపి సిద్ధిప్రసంగాత్ । అతఏవ నా ప్రయోజకో హేతుః । ఏవంచ శివో గుణాతీతః ప్రకృత్యతీతత్వాత్ । ముక్తపురుషవత్ నచాప్రయోజకత్వం అసిద్ధత్వంవా । తస్యప్రకృతి లీనస్య యఃపరస్సమహేశ్వరఇతి ప్రకృత్యతీతత్వ శ్రుతి విరోధాత్ ॥

ఏవం తామసేషు శివస్య చేత్యాది మత్స్యపురాణమపి ప్రత్యుక్తం । త్వయైవ మత్స్యపురాణస్య తామసేషు పరిగణనేన ఏతద్వాక్యప్రామాణ్యాప్రామాణ్యయోరవ్యవస్థానాత్ । యదిమత్స్యపురాణం తామసత్వేపి ప్రమాణం శివస్య తామసత్వసిద్ధౌ ప్రతిపాదకత్వేనచ తామసత్వసిద్ధ్యా అప్రమాణమితి అన్యోన్యాశ్రయః । యదిశివస్య తామసత్వసిద్ధ్యర్థం తామసేషు పరిగణితమపి మత్స్యపురాణం తద్భిన్నార్థేష ప్రమాణం తదా తుల్యన్యాయత్వాత్ స్వర్గాపవర్గయోరప్రమాణమేవ ॥ అన్యథా తత్పురాణవక్తుర్మత్స్యమూర్తేరనాప్తత్వంస్యాత్ మత్స్యావతారాది వేదోద్ధారాదికమపి వ్యర్థమేవ స్యాదితి బహువ్యాకులీభవేత్ । అనాప్తత్వశంకాయాస్సర్వత్రసులభత్వాత్ ఏవంప్రోక్తం కూర్మపురాణమపి ఉక్తన్యాయేన సమర్థనీయం ॥

ఏవం శైవాది పురాణానామపి యది శివప్రతిపాదకత్వేన తామసత్వం తథాతత్ప్రతిపాదకస్య ప్రత్యక్షవేదభాగస్య! నమస్తే రుద్రమన్యవే । అణోరణీయానిత్యాద్యస్య నేకగ్రంథ సందర్భస్య తామసత్వప్రసంగేన తదంగీకరణే ప్రామాణికైస్త్వద్బహిర్భావ ప్రసంగోచితః । ఏతేన శివాధిక్యప్రతిపాదకానాం శైవాగమపురాణానాం మోహ

శాస్త్రిత్వమపి ప్రత్యుక్తం ॥

ఏవమేవాహంసృజామ్యహమితి స్వస్యాప్యనాప్తత్వ ప్రసంగాత్ । ప్త్యోక్తానామపి విరోధాధికరణ స్మృత్యనవకాశ న్యాయాభ్యాం బాధ్యత్వాత్సిద్ధమప్రత్యూహం ॥ శివాధిక్యమితి ॥

బ్రహ్మహత్యా విచారః.

ననుశివో గుణాతీతత్వాత్ నతామస ఇత్యుక్తం తదయుక్తం । తస్యచతుర్ముఖ పంచమశిరో నికృంతనేన బ్రహ్మ హంతృత్వాత్ । తదుక్తం వామనపురాణే । తచ్ఛ్రుత్వా క్రోధయుక్తేన శంకరేణ మహాత్మనా । నఖాగ్రేణ శిరచ్ఛిన్నం బ్రాహ్మం పరుషవాది యత్ । తచ్ఛిన్నం శంకరస్యైవ సవ్యేతరతలే భవత్ । పత తేన కదాచిత్తు తచ్ఛంకర కరా చ్ఛిరః । నచబ్రహ్మణో నిధనాభావేన బ్రహ్మ హత్యానాస్తీతి యుక్తం ॥

తథాచ। తతస్సమాగతా రౌద్రా నీలాంజన చయప్రభా । సరక్త మూర్ధజా భీమబ్రహ్మహత్యా హరాంతికం । బ్రహ్మహత్యాస్మి సంప్రాప్తా సంప్రతీక్ష్య త్రిలోచన । ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం బ్రహ్మహత్యా వివేశతం । త్రిశూల పాణినం రుద్రమిత్యాది తత్రైవ శ్రవణాత్ ॥ ఏవం కపాలీసంభూతదేవర్షి భగనేత్రహా। అనేక కారణైనా సాదక్షేణనని మంత్రితః । తస్మాత్సర్వాధిక్యంశివస్య కథం బ్రహ్మ హత్యా బ్రహ్మకపాలధారణం చేతి ఉచ్యతే త్రి చరా చరగ్రహణాది త్యత్రి యస్యచ బ్రహ్మచక్షత్రంచోభే భవత ఓదన ఇతి బ్రహ్మక్షత్రాద్యభిమతానామితిహాస పురాణానాం తదుప బృంహకత్వేన దర్శితత్వాత్తద్విరోధినాంచ పురాణాగమానాం పాంచరాత్రాగమాదీనా మప్రమాణ్యాపత్తేః । వస్తుతస్తు శివాధిక్యస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వా త్తస్యై

కనీత్యాద సర్వప్రాణిభక్షకస్య పరమేశ్వరస్య సంహర్తృత్వం గుణఏవే తిగుణే । దోషః భ్రమాసూయ మరణాంతః కరణానాం । కించ యాగస్థ దీక్షితబ్రాహ్మణస్య దక్షస్య శిరశ్ఛేదన బ్రహ్మహత్యా ప్రాప్తిః పురాణేషునశ్రుతా ।

బ్రహ్మణః పంచమ శిరః కృంతనేన అహంకార వారణేపి జీవతయేవ బ్రహ్మణో హత్యా కథంపరిగణితా । మరణోద్దేశ్యక మరణఫలక వ్యాపారస్య హింసాత్వేన మరణఫలకత్వాభావే హింసాత్వాభావాత్ । అత ఏవశ్యేన సంపంశనాద్యై ర్వైరిమరణోద్దేశ్యేన విహితస్యహింసాత్వవ్యవహారో లౌకిక వైదికానాం । అతఏవకూపఖననకర్తుః నగహింసకత్వ వ్యవహారః మరణానుద్దేశ్యకత్వాత్ । అతఏవ మరణోద్దేశేన క్షిప్త నారాచేనప్రాణివధాభావే క్షిప్తు ర్నహింసకత్వ వ్యవహారః । మరణ ఫలకత్వాభావాత్ । నచబ్రహ్మ శిరచ్ఛేదస్య మరణోద్దేశకత్వం అహంకారమాత్ర నిరాస ప్రయోజకత్వాత్ । తదుక్తం వామన పురాణే॥

శ్లో॥ వక్త్రాణి దృష్ట్వానిభవస్యమూర్ధం పైతామహం వక్త్రముపాచ వాక్యం। సమాహతస్యాస్య జలస్య బుద్బుదా భవంతికిం తేషు పరాక్రమోస్తి । తచ్ఛ్రుత్వాక్రోధ యుక్తేన శంకరేణ మహాత్మనా । నఖాగ్రేణ శిరచ్ఛిన్నం బ్రాహ్మంపరుషవాదియత్ । మరణోద్దేశ్యకత్వేశిష్టాంతరస్యాపి ఛేదేభవతి ప్రతిషేధకాభావాత్ । తస్మాదహంకార నిరాసమాత్ర ప్రయోజకత్వేన మరణోద్దేశ్యక త్వాభావాత్ । హింసాత్వానుపపత్తిః ॥

దక్షహింసాయామపి పురాణేషు బ్రహ్మహత్యాయా అదర్శనాత్ । బ్రహ్మక్షత్రాది సకల సంహారకత్వస్య ఈశ్వరత్వ సాధకత్వాత్ అనేకకల్పబ్రహ్మాండ మధ్యవర్త్యనంత చతుర్ముఖసంహారకస్య రుద్రస్య

బ్రహ్మహంతృత్వ వ్యపదేశస్య భూషణత్వాత్ । ననుతస్యః సమాగతా రౌద్రా నీలాంజన సమప్రభా । సరక్తమూర్ధజా భీమా బ్రహ్మహత్యా హరాంతికమితి । బ్రహ్మహత్యా ప్రాప్తివచనస్య కా గతిరితిచేత్ । తస్య కాశీక్షేత్రస్య బ్రహ్మహత్యా నివర్తకత్వ ప్రతిపాదన పరత్వేన స్వార్థత్వాత్ తథాచ వామన పురాణే ॥

తత్రైవ ప్రకరణే । ఈదృశాయాం సురేశాన వారాణస్యాం మహామతే । తత్రగత్వా సురశ్రేష్ఠ పాపమోక్షమవాప్నుహి ॥

ననువారాం సృష్ట్యాదిః సన్నాహం సహసా జలమావిశేదితి కపాలస్యైవ విశిష్టత్వాత్ తద్ధారిణస్యైవ శుభత్వ సంపాదకత్వమితిచేత్ । నైవం । కాశీస్థకపాల మోచనాఖ్య తీర్థ మాహాత్మ్య ప్రతి పాదకత్వేన ॥ అన్యపరత్వాత్ । తథా చ తత్రైవ । కపాల మోచనే స్నానే వేదోక్త విధినా మునిః । స్నానస్య తీర్థేఽత్ర పురాంతకస్య పరిచ్యుతం హస్తతలాత్కపాలం । నామ్నా బభూవాథ కపాలమోచనం తత్తీర్థవర్యం భగవత్ప్రసాదాత్ । తతః కపాలీ లోకేషు ఖ్యాతో రుద్రో భవిష్యతి । కపాల పరిత్యాగేపి కపాలిత్వ ప్రసిద్ధిః । బ్రహ్మహత్యాపి క్షయాధిక్య సూచకత్వే నోత్కర్ష హేతుత్వాత్ అన్యథా విష్ణోరపి పంచజనాఖ్య దైత్యశిరస్థిభూత పాంచజన్యధారణేన అపవిత్రత్వంస్యాత్

తదుక్తం విష్ణు పురాణే । దైత్యః పంచజనో నామ శంఖరూపస్సబాలకః । జగ్రాహ సాస్థి సతిష్ఠే మమ వాసుర సూదన । ఇత్యుక్తోఽంతర్జలంగత్వా వాదీపంచజనంచ తం । కృష్ణో జగ్రాహ తస్యాస్థి ప్రభవం శంఖముత్తమం తం పాంచజన్య మాపూర్య త్వాదిరావణ హననేన బ్రహ్మహత్యా ఆగతా । సేతౌ రామేశ్వర ప్రతిష్ఠయాతన్నివృత్తి కథనంచ పురాణేషు బహుతరం దృష్టమితి పరేషామపి సమ్మోదోషః ॥

ఆదిత్యపురాణే । ఏకత్రింశే । ప్రతిష్ఠాప్య మహాదేవం సేతుమ

ద్ధ్యై స రాఘవః లబ్ధవాన్ పరమాం భక్తిం శివే శంభో రనుగ్రహాత్ । రామేశ్వర ఇతి ఖ్యాతో మహాదేవః పినాకధృక్ । యస్య దర్శన మాత్రేణ బ్రహ్మహత్యా వ్యపోహతి ॥ భృగుపత్నీ హననేన స్త్రీహత్యా దోషోపి॥ రామాయణే ॥ విష్ణునా చ పురా రామ భృగుపత్నీ దృఢవ్రతా । అనింద్రం లోకమిచ్ఛంతీ కావ్యమాతా నిషూదితా । ఏతేషామన్యత్ర పరత్వే ప్రకృతేపి సమం సమాధానం ॥

వస్తుతస్తు పరమేశ్వరస్య తత్త్వజ్ఞత్వాన్న పాపసంభవ లేశః । జీవానామపి తత్త్వజ్ఞానాంతే పాపాభావ వర్ణనాత్ । తథాచ సూత్రం తదధిగమ ఉత్తర పూర్వాఘయో రశ్లేష వినాశౌ తద్వ్యపదేశాత్ ॥ ఏతేన కపాలభోజనమపి వ్యాఖ్యాతం పాంచజన్యస్య ముఖ సంబంధం వినా అనుపపత్తేః భిక్షాటనస్య నవనీత కార్యాదివత్ సమాహితత్వాత్ । వస్తుతస్తు బ్రహ్మశిరచ్ఛేదనం తత్కపాలధారణం చ పరమేశ్వరాంశభూత తమోగుణ ప్రధానభూత సంహార రుద్రాఖ్య భైరవేణ కృతమితి న పరమేశ్వరస్య కాపాలిత్వం బ్రహ్మహత్యా వా ॥

తథాచోపక్రమే ॥ తమోమయ స్తతైవాన్య స్సముద్భూత స్త్రిలోచనః । శూలపాణిః కపర్దీ చ అక్షమాలాం నిదర్శయన్ । అహంకారాత్మకో రుద్రః ప్రత్యువాచ పితామహ మితి ॥ ఉపసంహారే చ ॥ తమోమూర్తి రహం హ్యేష స్త్వదంశః క్రోధసంభవ ఇతి న చైత దతిరిక్తే పరమేశ్వరే ప్రమాణాభావః । తాపనీయే । ఏకాత్మ్య ప్రత్యయసారం శివం శాంత మద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । ఇతి శివస్య బ్రహ్మరుద్రవిష్ణ్వపేక్షయా చతుర్థత్వే వ్యపదేశేన । సప్తదశ ప్రాజాపత్యాన్ పశూనితి తత్సంఖ్యాభేదకత్వాత్ ॥

న చ తస్మిన్ శంభుశంకరాది శివవాచక శబ్దప్రయోగానుపపత్తిః । శివాంశాధిక్యే చ రాజపురుషాదౌ రాజపద ప్రయోగవ చ్ఛివాదిప

ష ప్రయోగోపపత్తేః । అత ఏవ సంహారరుద్రనిష్ఠకపాలిత్వం పరమే శ్వర ఆరోప్యతమజానన్తో దక్షస్యాహంకారభ్రమాక్రాన్తస్యాసు నిగ్రహపాత్రత్వం శిరశ్ఛేదాది గతం కృతమితి యుక్తముత్పశ్యామః ॥

తదుక్తం । ఏవం కపాలీ సంజాతో దేవర్షి భగనేత్రహా । అనేన కారణేనాసౌ దక్షేణ న నిమన్త్రితః । త్రియామాగ్నయ స్త్రి భిన్నేత్రిస్వసం దక్షమవైక్షత । దృష్టమాత్రస్త్రినేత్రేణ భస్మీభూతో భవేత్ క్షణాత్ ॥ కాశీఖండేచ । అయం బ్రహ్మశిరశ్ఛేదాది స్మృత్వాంతో భైరవస్యైవ రుద్రాంశభూతస్య నర్తనత ఇత్యేతత్సంవాదో దృష్టవ్యః ॥ ఏవం పరమేశ్వరో నిర్లేపః తత్ జ్ఞత్వాత్సర్వజ్ఞత్వాచ్చ మహాత్మవత్ । తస్మాత్సర్వోత్తరః పరమేశ్వర ఇతి సిద్ధం॥ అనశ్వర మోక్ష హేతుత్వాత్ ॥

నను కర్మఫలస్యానిత్యత్వేపి కల్పాంతస్థాయిఫలత్వం విష్ణూపాసనాయామేవ। నభవతి సదాశివోపాసనాయామితిచేత్ । మైవం శివోపాసనాయామపి బాణాసుర సుకేశి నందీశ్వరప్రభృతీనాం అనంతైశ్వర్యావగమాత్ ॥

తదుక్తం వామన పురాణే । ఆసీన్నిశాచరపతి ర్విద్యుత్కేశీతి విశ్రుతః। తస్య పుత్రోగుణశ్రేష్ఠః సుకేశిరితి విశ్రుతః। తస్య తుష్టోప్యధీశానః పురమాకాశచారిణం। ప్రాదాదజేయత్వమపి శత్రుభిశ్చాప్యవధ్యతాం ॥ ఉత్తర రామాయణేచ। అమరం చైవ తంకృత్వా మహాదేవో వ్యయో క్షయః పునరాకాశగః ప్రియాదుమయః ప్రితి కావ్యయా। తతస్సుకేశి ర్వరదానగర్వితో దేవ్యాః ప్రసాదాత్ ప్రవరః పురస్య పార్థివః। చచార సర్వత్ర సమహీ మహీపతిః ఖగాంపురీం ప్రాప్య యథాపురందరః । ఏవం బాణాసురస్యాపిఅమరత్వ ప్రదానంవిష్ణుపురాణే। తస్యాభయందత్తం బాణస్యాస్యమయా ప్రభో । అస్మత్సంశ్రయ దృప్తోఽయం నహి వధ్య స్త్వయా వ్యయ । మయాదత్తవరో దైత్యః ఇతి క్షారతే

అర్జునస్య పాశుపతాస్త్ర దానకాలే మోక్షదానంచ ఈశ్వరః। అథకేసం సదాశివః ఇతరా పేక్షయా అధిక స్తదుపాసనాయాస్థిర ఫలత్వాత్ శశిప్రినాదే శ్శివోపాసనాయా ఐశ్వర్యాధిక్యస్య ప్రసిద్ధత్వాత్। అథాపకర్షం। అయత్నాదాపాద్య త్రిభువన మవైరివ్యతికరం। దశాస్యో యద్బాహూనా మభృత రణకండూ పరవశాన్। శిరః పద్మశ్రేణీ రచితచరణాంభోరుహ బలేః। స్థిరాయాస్త్వద్భక్తే స్త్రిపురహర విస్ఫూర్జిత మిదం॥ ఈశ్వరస్య శివప్రసాద లబ్ధైశ్వర్యస్య అన్యేషామపి తాదృశానాం దైత్యదానవా దైశ్వర్యాణాం నాశదర్శనా దస్థిరవర ప్రదత్వం పరమేశ్వరస్య, నారాయణస్యతు శ్రుతవిభీషణాది పరమోత్కృష్టస్థిరతరైశ్వర్య ప్రదత్వేన మోక్షప్రదత్వేనచ స్థిరతర వరప్రదాతృత్వమితి సఏవ సర్వోత్తర ఇతి పరేషా మభిప్రాయః।

అత్ర బ్రూమః కింకర్మ ఫల మస్థిర మిత్యుచ్యతే ఉతజ్ఞాన ఫల మపి। నాద్యః। తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే ఏవమే వాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతఇతి శ్రుత్యా దైశ్వర్యా నిత్యత్వస్య సర్వసమ్మతత్వాత్॥ నద్వితీయః। ఈశంజ్ఞాత్వా అమృతా భవంతీశ్వర స్తాత్వాత్పరః కృతః। తర్హి రావణైశ్వర్యస్య కథ మస్థిరత్వ మితిచేత్। పశుపతిభక్తభూత నందికేశ్వ రాజ్ఞాపధర్మ విరోధాదితి బ్రూమః తథాచ నందికేశ్వరశాపో రావణం ప్రత్యుత్తర రామాయణే। తతస్తో భగవాన్నందీ శంకరస్యాపరాతనుః। అబ్రవీత్తత్ర తద్రక్షో దశానన ముపస్థితం। సతస్మాద్వా నరంరూపమవజ్ఞాయ దశాననం। అశనీపాతసంకాశ మట్టహాసం ప్రయుక్తవాన్। తస్మాన్మద్రూప సంకాశాత్ మత్స్వర్య సమతేజసః। ఉత్పత్స్యంతే వధార్థం తే కులస్యాస్యచ వానరాః॥ ఏవ మీశ్వరేణ లవణాసుర మధుపితు ర్మధుదైత్యస్య శూలదాన స్సమయే ధర్మవిరోధ పరోత్తర మదీకృతః॥ తథాచోత్తర రామాయణే। త

హాయం మమసుతో భస్మాసురోత్పాదక రస్మృతః । యేనపీడిత స్త్రవాదిష్ణుం దథామ్యాయుక్ష ముత్తమం ' యావత్సురైశ్చ విప్రైశ్చ నవిరోధం కరిష్యసి । తావత్కాలంతవై రత్నస్యైవన్యథా నాశమేష్యతి । ఏవ మంధకాసురస్యాపి పరమేశ్వరా ద్వరప్రదానం ధర్మవిరోధాభఫశ్చ ॥ తథాచవామన పురాణే । ప్లప్తాద వాక్యం । తవపుత్రాత్ర పుత్రేణ ధర్మనిత్యే నదానవ । ఆరాధితో మహాదేవః ప్రత్రాననాం మహాప్రాణేల! అస్మిన్ త్రిలోచనే నాసీద్ధంధకస్యైవదానవ । పుత్రోదం పుత్రికామస్య ప్రోక్త్వైవం వచనంవిభుః । యదాతు లోకవిద్విష్టం దుష్టం కర్మ కరిష్యసి । త్రైలోక్యజననీం వాపి త్వభివాంఛిష్యతే ధమః । ఘాతయిష్యతి వా విప్రాం దేవాన్ ద్వేష్యతి వా సురాన్ । తదాస్య స్వయ మేవాహం కరిష్యే కాయశోషణం । అన్యథా విష్ణురపి యుధిష్ఠిరో గ్రీ[illegible]ది యాదవ కౌరవేభ్యః కుచేల సాందీపనిప్రభృతిభ్యోప్యైశ్వర్యదాన[illegible]త్ అస్థిరప్రదత్వంస్యాత్ ।

తదుక్తం తత్రైవ । యస్యా[illegible]మిచ్ఛామి తస్యవిత్తం హరామ్యహ మితి। వస్తుతస్తు పరమేశ్వరస్య సర్వాధిష్ఠాతృత్వాత్ । ధర్మవిరోధేనైవ వరప్రదానం । ఫలమత ఉపపత్తే రిత్యత్ర ఫలశబ్దస్య సుఖదుఃఖ సాధారణత్వేన యథా తపసా తుష్టం సుఖహేతుం వరందదాతి ఏవం నిషిద్ధకర్మణా ద్విష్టః పరమేశ్వరః నరకాది దుఃఖం దదాతి । యథా ధర్మేణ పాప మపనుదతి ఏవమధర్మేణాపి పుణ్యమపనుదతీతి పరమేశ్వర ఏవ పాపఫలదాతేత్యు । రావణాదేః పరస్త్రీ కామనాదిజన్యేన పాపేన తపోలక్షణ పుణ్యాభిభవాద్యుక్తం తేషాం శీఘ్రతరం నాశ ఇతి న పరమేశ్వరస్యాధిక్యహాని రితిసిద్ధం ॥

గజేంద్ర ప్రేక్షావిమర్శః.

నను విష్ణు రేవ సర్వోత్తమః । గజేంద్రో నిజమోక్షాయాస్య మూలస్యాపరబ్రహ్మణ స్తుతింకృత్వా పరమకారణ ప్రతిపత్తౌ క్రియమాణాయాంస్త

జన్య పరిపాలనాయ నారాయణ ఏవ ప్రత్యక్షీ భూత్వా గ్రాహ పాశాత్తం మోచయామాస నాన్యే బ్రహ్మాదయః ప్రత్యక్షీ భూయ రక్షితవంతః । తథాచ భాగవతే॥ గజేంద్ర స్తోత్రోపక్రమే । యస్మిన్నిదం యుతశ్చేదం యేనేదం య ఇదం స్వయం । యోస్మాత్పరస్మాచ్చ పరం తం ప్రపద్యే స్వయంభువం। ఉపసంహారే చ గజేంద్ర ముపవర్ణిత నిర్విశేషం బ్రహ్మాదయో వివిధ లింగ భిదాభిమానాః॥ నైతే యదోపసస్రుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్ తత్రాఖిలామర మయో హరిరావిరాసీత్ । తస్మాద్గజేంద్రేణ సర్వోత్తమ స్తుత్యా క్రియమాణాయాం । యస్తాంరక్షితవాన్ స ఏవ సర్వోత్తమః నహ్యస్య ప్రతిపత్త్యా క్రియమాణాయాం। అన్యః పరిపాలయతీతి యుక్తం । అతో నారాయణ ఏవ సర్వోత్తమ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః॥

యద్యపి గజేంద్రేణ పరమకారణం ప్రత్యేవ స్తుతిః ప్రతిపత్తిః కృతా । తథాపి నారాయణస్య జగత్పరిపాలనే అధికృతత్వాత్ తేన పరిరక్షణ కరణం యుక్తం । నహి కేనచి దుపద్రవాది పరిపీడితేన పురుషేణ రాజానం ప్రత్యావేద్యే క్రియమాణే రాజాయత్తైవ పరిరక్షణం న క్రియత ఇతి యుక్తం । పాలనం తస్యాధికృతత్వాచ్చ పరమేశ్వరేణ విష్ణోః పాలనే అధికృతత్వముక్తం । అనుశాసనిక పర్వణి । సఏష భగవాన్బ్రహ్మా సర్వభూతాత్మ నవ్యయః । సోసృజత్ప్రథమం దంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం। వామపార్శ్వాత్తదా విష్ణుం లోకరక్షణమీశ్వరః । వేదపాదస్తవే । జైమినిరువాచ । యదాజ్ఞయా జగత్సర్వం పాత్యేష నారాయణః స్థిరః । యజుశ్శ్రుతౌ । పాతా ద్విష్ణో ర్బలమాదాయేతి ప్రాణాధికరణ న్యాయేన పాతశబ్దవాచ్యత్వ పరమేశ్వరా ద్విష్ణో ర్బలమాహ్య ఇత్యర్థః । అథవా గజేంద్రస్య పూర్వజన్మని విష్ణుభక్తత్వాత్తేన పరబ్రహ్మత్వేన విష్ణోరేవ స్తుతౌ క్రియమాణాయాం విష్ణోరేవ ప్ర

పన్నో నాన్యఇతి యుక్తం । తథాచ భాగవతే । యోసౌసర్వప్రభూ ద్రావిడపాండ్యో ద్రవిడసత్తమః । ఇంద్రద్యుమ్నఇతి ఖ్యాతో విష్ణువ్రత పరాయణః । హార్యర్చ్యనానుభావేన యద్గజత్వేప్యనుస్మృతిరితి । గీతా సుచ । కౌంతేయ ప్రతిజానీహి నమేభక్తః ప్రణశ్యతి । తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసార సాగరాత్ । కించ పరబ్రహ్మత్వేన విష్ణో స్తుతేర్వా పరబ్రహ్మత్వే ప్రమాణం । స్తుత్యనంతరం అస్మై నాగినః నాన్యథానుపపత్త్యా నాద్యః ఆపోవా ఇదగం సర్వమిత్యాది శ్రుతే స్తత్సాధకత్వాత్ ॥ నద్వితీయః । ప్రతిభృత్యాదిరక్షణ వత్స్వభక్త రక్షణస్య పరబ్రహ్మత్వాసాధకత్వాత్ । పాలనాధికారిత్వేనవా గజేం ద్ర రక్షణోపపత్తిరితి వామనపురాణేతు । గజేంద్రస్యానేకజన్మ ప్రభృ తి విష్ణుభక్తత్వం విష్ణుస్తుతి కర్తృత్వంచ స్పష్టతరముక్తం ॥

శ్లో॥ నభీత స్సనితుత్రాహో గృహీతో ఘోరకర్మణా॥ పరమాప ద మాపన్నో మనసాచింతయేద్ధరిం । సతునాగవర శ్శ్రీమాన్ నారా యణ పరాయణః । జన్మజన్మాంతరాభ్యాసా ద్భక్తిమాన్ గరుడధ్వజే॥ నాన్యం దేవం మహాదేవా త్పూజయామాస కేశవాత్ । మథితారం ప ద్మనాభం శంఖచక్రగదాధరం ॥ స్తోత్రంచ కృతం॥ నమోజగత్ప్రతి ష్ఠాయ గోవిందాయ నమోనమః । నమోస్తు పద్మనాభాయ సాంఖ్య యోగోద్భవాయచ । విష్ణుస్తుతిశ్చ స్పష్ట ఏవావగమ్యతే। తస్మాత్ భ క్త రక్షణాయవిష్ణోర్గజరక్షణేనైతావదాగమనస్య సర్వోత్తమత్వసా ధకత్వ మిత్యలమతి విస్తరేణ ॥

అథకథం శివస్య సర్వాధికత్వం భస్మాసుర వరదానాన్న స్పృకా సురస్య వరందత్వా । తేన శిరసిహస్తే దాతు మారబ్ధేసతి సర్వాన్ లో కాన్ పలాయమానస్య నారాయణేన రక్షణా త్తదుక్తం భాగవతే ॥ ద శమే । వష్ఠాశీతితమే । కోపువసాదమో రీశ బ్రహ్మవిష్ణు సురాదయః

సత్యశ్చాప ప్రసాదోఽగ్ర్యో బ్రహ్మ వరాచ్యుతః । పృష్టః సురాయః గిరిశో వరందత్తోఽపి సంకటం । దేవోత్సవ స్యాహ్ని ప్రాప్తే ర్వావరం భూతభ ర్తావశాం ॥ యస్యయస్య కరం శీర్ష్ణే వాస్యే పమిన్నిష్య తామితి॥

సతత్వర వరీమూఢేనం శంభో హ్యాత్మర్ద్ధిఖ సురః । స్వహస్తం దాతు మారేభే పరాద్ధ్వా వైవశోపశ ॥ క్రుద్ధం భగవత శ్చిత్రైః వచోభి సుపే శలైః ఖిన్నైర్నిర్విణ్ణో తో రిష్ణస్వహస్తమనువర్తితో భాః వ్యాధాభిస్త త్రిరోవ్రజ హితత్వవ తుసాత్ సంచ భృగ్వాదిభి రపివిష్ణ్వా ప్రక్ష్య విష్ణు సాత్ । విష్ణు శేషాధిక స్తగుక్తం ॥ తత్రైవ ॥ సరస్వత్యాస్తటే మ్యేఋషయస్సత్ర్ర మాసత । తేషాం స్సమభూ త్తేషాం తేష్వధి శేషం కోమహాన్ । తస్యజి జ్ఞాసయా తేవై భృగుంబ్రహ్మ సుతంనృప తజ్జప్త్యై ప్రిన్యయా వ్యాసు సత్వ ద్విగాద్బ్రహ్మణ స్సభాం । సతస్మైబ్రహ్మణే ప్రాత్రిం చకే సత్వోప రీక్షయా । తస్మై చుకోప భగవాన్ ప్రజ్వలన్ స్వేన తేజసా । తతః కై లాస మగమత్తత్రిదేవో మహేశ్వరః । పరిరబ్ధుం సమారేభే ఉత్థాయ భ్రాతరం ముదా । నైచ్ఛత్వం మత్యుత్పథగ ఇతి దేవశ్చకోపహ । శూ లము ద్యమ్యహంతుమారేభేతిగ్మలోచనః । పతిత్వా పాదయో ర్దేవీసాం త్వ యామాస తంగిరా. । అథాజగామ వైకుంఠం యత్రిదేవో జనా ర్దనః । శయానం శ్రియ ఉత్సంగే పదావక్ష స్యతాడయత్ । తతఉ త్థాయభగవాన్ సతల్లక్ష్మ్యా సతాంగతిః । స్వతల్పా దవరుహ్యాథన నామ శిరసామునిం । తం విశమ్యాథ మునయో విస్మితాముక్త సంశయాః । భూ యాంసం శ్రద్దధు ర్విష్ణుం యతశ్శాంతిర్యతో భయం ॥ వైరాగ్యస్యప దశ్చాచ్చ యస్యాహ మనుగృహ్ణామి హరిష్యే తస్యశం సన్నైః తత్తోధనం స్వజనా స్స్వజనాదుఃఖితం యథా । మత్పరైః కృతమంత్రస్య కరిష్యే మ ద్ధనగ్రహం । రామాయణేచ । బాలకాండే । తదాతు దేవతా స్స ర్వాః పృచ్ఛంతిస్మ పితామహం । శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబల పరీ

తుయా। అభిప్రాయంతు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః । విరోధం
నయామాస తయో స్సత్త్వవతాం వరః । విరోధేచ మహాద్యుద్ధం
భవద్రోమహర్షణం హుంకారేణ । మహాదేవ స్తంభితో ధత్రిలోచ
నః । అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సరుషిగణాస్తథా । శ్రుతిశ్చ నారాయ
ణ పరబ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పర ఇతితస్మాద్రుద్రభయామహా
త్మ్య వృత్రాసురస్య నిగ్రహాత్ । భృగ్వాదిభిః పరమ శాంతి శ్చే నాధిక్యాని
ణా యాత్ । యుద్ధేయుద్ధే జృంభితత్వాచ్చ విష్ణుదేవాధిక ఇతిపరతత్త్వ
మితి నపవేతిప్రాప్తే బ్రూమః ॥

శివఏవ పరతత్త్వం తయో దేవానాం త్రిధమంత్రస్త్రాద్వి [illegible]
ద్రోమహర్షిః ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యు పనిషద్వాక్యా
త్పరం బ్రహ్మత్వస్య తత్త్వస్యని షేధాత్ । నచాపతయో రేకవాక్యత్వమ
సిద్ధం భిన్నక్రియాపదత్వ వనా యిత్యాది తివాచ్యం । సోపసంత్తే సదనం
శ్రుణోమి । తస్మింశ్చ దాత్మ్య శేషప్రతిష్ఠత్వే తేపత్ [illegible] సాకాంక్ష త్వే
న నాపర్యవాప్నః । పూర్వోక్త పరామర్శిత్వాత్ ॥ తదుక్తం సర్వనా
మప్రసిద్ధార్థం ప్రసాద్యర్థ విఘాతకృత్ ప్రసిద్ధ పేక్ష్య సత్వా
త్పృష్ట మాస్మ దపేక్షిత ఇతి తుప శపదేన గుద్రాపత్త్యభిజ్ఞానాచ్చ ॥

భాగవతేచ । నిరస్తసామ్యాతి శయో [illegible]
[illegible] నిషేధాత్ । బ్రహ్మదయో యత్కృతసేతుపాలా యత్
కారణం విశ్వమిదంహి [illegible] । ఆజ్ఞాకరీ తస్యపిశాచచర్యేత్యస్య
విభూమ్న శ్చరితం విడంబనం । యద్వ్యక్షరం నామగిరేరితం నృణాం
శ్రుత్ప్రసంగా [illegible] తత్ । పవిత్రకీర్తిం తమలంఘ్యశా
వం భవానహో ద్వేష్టి శివంశివేతరః । మాయాంతు ప్రకృతిం విం
ద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరః । ఇతి [illegible] త్యాదలంకార్యే
[illegible] నసత్య [illegible] త్ ॥ తదుక్తముత్తర [illegible] ణా । అం [illegible]

భవర్వశాఖ్యాతంత్రశూలపాణిస్తస్యామన్మయః। శ్రీమత్కృతికంఠస్య కీర్తి ర్త్రి దుంతత్రిత్రిమూః కీర్తం సమాజ్ఞాపన మిత్యాదినా॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి। భ్రామయంత్సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయ ఇతి సర్వాంతర్యామిత్వావగమాత్। అన్యథాతిప్తావిరోధ ప్రయోగ ప్రసంగాత్। కృష్ణకర్తృపరతత్వోపాసనా ప్రతిపాదక కృష్ణవాక్యస్య గీతాయాం తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యే యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీతి శ్రవణాత్॥

యోరుద్రోగ్నౌ యోఽప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వాభువనా వివేశేత్యంతర్యామితయా ప్రవేశస్య వక్తృత్వాత్ బృహదారణ్యకైతరేయ బ్రాహ్మణే ఏషత ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇతి అమృతశబ్దేన శివస్యైవ నిర్దేశాత్। బృహజ్జాబాలోపనిషది। రుద్రాధ్యాయ ప్రకరణే। తానివా అమృతస్య నామధేయానీతి రుద్రనామ్నామమృత నామధేయత్వోక్తేః పుంలింగస్యామృతపదస్య మోక్షవాచకత్వస్యానుపపత్తేః। శివ సంకల్పోపనిషది। బోధాయన శాఖాయాం। యేనేదం భూతం భువనం భవిష్యత్పరిగృహీత మమృతేన సర్వం। యేన యజ్ఞస్త్రాయతే సప్తహోత తన్మేమన శ్శివసంకల్ప మస్త్వితి అమృతశబ్దస్య శివే ప్రయోగదర్శనత్వాత్। అనయ వాఖ్యానస్యాతేఽపి స్థిరేభి రంగైః పురుహూప ఉగ్ర ఇతి మరణాది రహితే శివఏవ సంభవాత్। విష్ణోశ్శరీరత్యాగస్య బహూని మేవ్యతీతాని జన్మాని భరతర్షభేతి గీతావాక్యసిద్ధత్వాత్॥ విష్ణుపురాణే మైత్రేయః। సవిప్రశాప వ్యాజేన స్పృశేత్ ప్రాగ్స్వం ముల్లంకథం। కథంచ మానుషం దేహముత్ససర్జ జనార్దనః। పరాశరగతే తస్మిన్ సంప్రాప్తాత్మాన మాత్మని॥ తత్త్వాశ మానుషం దేహమతీత్య త్రివిధాం గతిం। నిత్యామృతత్వ యోగాత్॥

పనుస్మేచ్ఛాగతి రింత్యం। సకర్మణా అయాత్తేతి చేత్ కృతా శేషద

శివస్య ద్వేషాభావాత్ రాక్షసవధాయాః స్వేచ్ఛాజన్మ శ్రీవచనాత్ । భీష్మత్వా త్ స్వేచ్ఛామరణ శ్రవణాత్ సామ్యేఽపి వస్త్వేషాం జన్మాదికారణత్వా దత్ర గుణ పరత్వం ॥

తథా శ్వేతాశ్వతరోపనిషది । యస్సర్వేషాం లోకానాం సంబభూవుస్సర్వ భూతయశ్చ । అజస్రం సృజతి వా నయతి వా తస్మాదుచ్యతే । మహేశ్వ రత్వాత్ యజుర్వేదే చ త్రికర్తుం పశ్యతి పినాకో ధాతుః ప్రసాదా న్న హి మానమీశే మిత్యాస్యరస్య అజామేక మిత్యాంశం మాయావిశిష్ట స్యేశ్వరత్వ శ్రుతేః రామాయణేచోత్తరకాండే॥ తైర్ధ్యాత్వా మానా క్షేత్రాణి మునయశ్చ తపోధనాః భయార్తాశ్శరణం జగ్ముర్దేవదేవం మహే శ్వరం॥ శ్వేతాశ్వతరోపాయన ఇతి॥ సామాన్యేన త్రైవిధ్యత్వ శ్రుతత్వ శృతేస్సం క్షేపచరిత్రకరణోపనిషద్భాష్యే సతి నిరవధిక శ్రేష్ఠ్యం శేషత్వప్రతీతి త్యా సిద్ధం సర్వోపేక్షయా ఆధిక్యం సదాశివస్యైవ సర్వ మవదాతం ॥

శ్లో॥ బ్రహ్మత్వం కారణత్వం విధిహరి జనకం । ధారణం హైమవత్యాః
తత్త్వాభాస్యత్వ పశుపతి విషయా రామనామాభిధా చ ।
నిశ్శల్యస్యోపయోగ స్వపరవచసాం తామసప్రోక్తి భంగః ।
భంగో మూర్ధ్ని విధాతుః స్థిరతర పరతా హాపి ప స్యాస్య వేషః ।
దైత్యాద్భిత్యా పయానం భృగుముని విషయే కోప ఇత్యాదయస్తే ।
పర్యాప్తా మాహాత్మ్య శంభో నతు హత మతిభిః కల్పితాభాసవాదః॥

శ్లో॥ శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసప్రశస్తే సిద్ధే పురస్సర్వ స్వస్తిదేవతాయే॥
చండీశ్వరీపాద సమీపదేశే సింహాసనే భూస్ఫురిత ప్రమోవిలాసః॥

శ్రీశివాభ్యాం నమః

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే

ద్వితీయ విలాసప్రారంభః

శైవతత్త్వవిచారః

అథేదానీం శైవత్వస్య వైదికత్వం తదవాంతర భేదాశ్చ నిరూప్య
న్తే। తత్ర సర్వేషాం శివప్రతిపాదకానాం మతానాం పతిః పరమే
శ్వరః। పశు జీవః తదుభయ వ్యతిరిక్తం చేతనం జడ్యం పాశ ఇతి త్రి
తయజ్ఞానంచ మోక్షకారణమితి సంగ్రహః। తదుక్తం సూతసంహితా
యాం॥ త్రిపదార్థం చతుష్పాదం మహాతంత్రం జగద్గురుః। ప్రో
క్తవాన్ హితమత్యన్తం ధర్మమోక్షైక సాధనం॥ సర్వేషామేవ మ
తానాం శైవాగమతంత్రమూలత్వేన వైదికత్వం అవైదికత్వ ప్రో
క్తేషు నవైదికానామధికారః॥ కింతు వేదమార్గప్రచ్యుతానాం త్రై
వర్ణికానాం తంత్రమార్గే నివేశ ఇతిదృశానాం తాంత్రిక వైదిక
విభాగ ప్రతిపాదకానాం అనేకేషాం పురాణవాక్యానాం జాగరూక
త్వాత్॥

తథా వైదికానాం తంత్రాణాం ధర్మే బ్రహ్మణిచ ప్రామా
ణ్యం సంభవతి॥ చోదనాలక్షణోऽర్థో ధర్మః। తస్యార్థస్య శబ్దరూపత్వా
త్ ప్రబ్దమానదేత్వ- స్వాత్మనీతిచ ధర్మస్య చోదనైక ప్రమాణత్వాత్॥
శివప్రతిపాదనా ఏతత్తం [illegible] భాగో [illegible]
[illegible] పరివేద సుకృతస్య పంథాం ఇతి [illegible] । [illegible]
[illegible] శాస్త్రయోనిత్వాత్। నావేదవిన్మనుతే తం బృహన్తం। తం
త్వౌపదం పురుషమితి శ్రుతి [illegible] వేదాన్తవేద్యత్వా [illegible]

మాత్ । తస్మాచ్ఛ్రుతి సూత్రన్యాయ విరోధాత్ తంత్రాగమానాం ధర్మబ్రహ్మణోర్న ప్రామాణ్యం । అతఏవ తన్మూలకానాం శైవాదిమతానా మవైదికత్వ మితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥

శైవాగమాస్తావత్కేచన పశు పాశ పతి పదార్థత్రయ ప్రతిపాదకాః । కేచన పంచబ్రహ్మమూర్తి ప్రతిపాదకాః । కేచన షడధ్వప్రతిపాదకాః । కేచన శివపూజనాస్తదుపయుక్త ఆలయ ఉత్సవాచారాదిప్రతిపాదకాః । ఏతేషామాగమానాం ప్రత్యక్ష వేద మూలత్వేన స్మృత్యధికరణ సిద్ధాంతన్యాయేన ప్రామాణ్యోపపత్తౌ । అప్రామాణ్యకల్పనాయాః గౌరవాత్ ॥ పదార్థత్రయ ప్రతిపాదకానాం తావత్ । ఏతావన్తో వై పశవో ద్వివిధా ద్విపాదశ్చతుష్పాదశ్చ ఇతి తస్మాద్రుద్రః పశూనామధిపతిః జ్ఞాత్వా దేవం సర్వపాశాపహానిః క్షీణైః క్లేశైః జన్మమృత్యుప్రహాణిః । జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్ పాశం దహతి పండితః । ఇత్యాదీనాం వాక్యానాం ప్రత్యక్ష వేదే శ్రూయమాణత్వాత్ । ఏతాదృశ పరిభాషామూలశైవశాస్త్రం వైదికమేవ ॥

అతఏవ చిదచిదీశ్వర పదార్థత్రయ పరిభాషాయుక్తం రామానుజశాస్త్రం వైదికపరిభాషా మూలత్వాభావా దవైదికమేవ । వైదికాభిమాన మాత్రమిత్యపేక్షణీయం । పంచబ్రహ్మమూర్తయ స్తావ త్సద్యోజాతాదయః । యజురారణ్యకాంతర్గత నారాయణప్రశ్నగతైః సద్యోజాతాది మంత్రైః ప్రతిపాద్యత ఇతి తత్ప్రతిపాదకానాం తంత్రాగమానామపి వేదమూలత్వేన ప్రామాణ్యం । షడధ్వ ప్రతిపాదకానాంతు । వర్ణాః పదం తథా మంత్రః కలాభువనతత్త్వక ॥ మితి షట్స్వధ్వ ప్రతిపాదకానా మాగమానాం । అధ్వనా మధ్వపతేః శ్రేష్ఠస్యాధ్వనః పారమశీయ ఇత్యేతత్ మంత్ర మూలత్వేన ప్రామాణ్యోపపత్తేః । పూజోత్సవాచారాదేః । తముష్టుహీతి మంత్ర-ప్రామాణ్యా

త్వా ద్వైధాతున సూత్రిమూలత్వా త్తంత్రికమహో క్త్వైదికత్వ మితి తత్ప్రమాణార్థకాని శైవమతాని వైదికాన్యేవ ॥

శైవభేదనిరూపణం.

తాని మతాని చత్వారి ॥ తథాచ వామనపురాణే॥ తతశ్చ కార భగవా న్ చాతుర్వర్ణ్యం హితార్చనే। శాస్త్రాణి చైషాం ముఖ్యానినా నోక్త విధానిచ। ఆద్యం శైవం పరిఖ్యాత మన్యత్పాశుపతంమునే। తృ తీయం కాలవదనం చతుర్థంచ కపాలికం। శైవస్యాసీత్స్వయంశక్తి ర్వశిష్టస్య ప్రియస్సుతః। తస్యశిష్యో బభూవాథగోపాయన ఇతిస్మృతః। మహాపాశుపత స్వాసీ ద్భారద్వాజ స్తపోధనః । తస్య శిష్యో ప్యభూ ద్రాజా వృషభ స్సోమకేశ్వరః । కాలస్య భగవా నాసీదాపస్తంబ స్త పోధనః। తస్యశిష్యో ప్యభూద్వైశ్యో నామ్నా క్రాధేశ్వరోమునే। మ హావ్రతధరశ్చాపి తస్యశిష్యస్య వీర్యవాన్ । ఊనోదర ఇతిఖ్యాతో జా త్యాశుద్రో మహాతపాః। ఏవం సభగవా న్బ్రహ్మా పూజనాయ శివస్య తు। కృత్వాతు చాతురాశ్రమ్యం స్వయంచ భువనం గతః॥ అత్రమహా వ్రతధరః కాపాలిక ఇత్యర్థః । ఏతేషు మతేషు చతుర్షు మహాపా శుపతా హరిహరాభేదవాదినః॥ సమాయాతాః ఖగారూఢాః వృషభధ్వ జినోవ్యయాః। మహాపాశుపతానామ చక్రశూలధరా స్తథా। భైరవో విష్ణునామాచ నభేదే నార్చితోపివై । యేచేతర శైవాస్తు తీవేశ్వరా భేద వాదినః। జీవస్య లింగేలయోక్తేః॥

తథాచ॥ శంకరసంహితాయాం॥ మోహాస్తమితే నిజలింగమిష్టం విన్యస్య తల్లీనమనః ప్రచారః। బాహ్యక్రియా సంకుల నిష్పృహాత్మా సపూజయత్యంగ సహీరశైవః । ఇతి అభేదవాదినః ॥ భవద్భి ర్భక్తి సం యుక్తైః హరోభేదేన పూజిత ఇతి ఈశ్వరవచనాత్ ॥స్యాదేతత్ యది తేనుష్టితేత్యాదిభోధాయనేనచశివపూజావిహితాతదిసిమాతాంసాను

లింగధారణవిషయ విచారణం.

కించ లింగధారణం వైదికానాం విహితం ప్రత్యుత నిషిద్ధం శైవానాం చా తుర్థాశ్రమిణాంశ్చైవ లింగినో వ్రతినస్తథా । పిశాచాల వ్రతినశ్చైవ పాషండాన్ పరివర్జయేత్ ॥ ఏవం సూతసంహితాయాం బ్రహ్మనారదీయాదిషు పురాణేషు లింగధారణ జటాధారణాది నిషేధక వచనాని బహూని ప్రసిద్ధాని ॥

న చ శిష్టాచారః ప్రమాణం । అవిగీతశిష్టాచారస్యైవ ప్రమాణత్వాదితి । న చ శైవాగమేషు విహితత్వాదాదరణీయతా । పురాణవిరోధే । ఆగమస్య దుర్బలత్వాత్ । నను శైవాగమానాం శివప్రణీతత్వాత్ । విద్యాధికోఽపి ... ఇతి శివప్రామాణ్యశ్రవణాత్ । వ్యాసాది ప్రణీతానాం పురాణానామేవాగమవిరోధే అప్రామాణ్యమితి చేత్ ;

న ఆగమానాం యాథార్థ్యేఽపి లింగధారణాది శైవదీక్షాప్రతిపాదకత్వాత్ । సకర్మాణి కర్మాంతరారంభ ఇతి న్యాయేన సామాదిదీక్షయా అపి నిరవకాశత్వేన బాధాప్రసంగాత్ దీక్షితస్య సూతకాదినిషేధః । స్మృత్యుక్తాచారస్యాపి నిరవకాశత్వేన ప్రాప్యాదిస్మృతి భేదకమితి యద్యుచ్యతే ... ఇతి స్మృతివిరోధ ప్రసంగాత్ । ప్రత్యక్షశ్రుతి ... స్మృతి పురాణ విరోధాంశే । ఆగమానామప్రామాణ్యస్య నిశ్చితత్వాత్ । ... తేషాం సావకాశత్వాత్ । ప్రత్యుత ... స్మృతిభిః పురాణైశ్చ నిరవకాశైః ... స్మృతి బాధవత్ । శైవాగమ బాధోపపత్తేః । శైవాగమప్రతిపాద్యానాం లింగధారణ జటాధారణ ... మేయతేతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ లింగధారణం తావత్ ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధం యతే ॥

తథాహి । యజురారణ్యకే । నిధనపతయేనమ ఇత్యారభ్య। ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వ లింగగ్ స్థాపయతి । అనేన లింగస్థాపనం విధాయ । తస్యలింగస్థాపనస్యాధికరణం కిమిత్యాకాంక్షాయాం పాణి మంత్రం పవిత్రమితి లింగ విశేషణాత్ । పాణ్యధికరణం విధీయతే । పాణౌ మననాత్త్రాయత ఇతి పాణిమంత్రం । పవిత్రమిత్యనేన యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రమితివత్ శౌచాచమనాద్యపవిశ్య ప్రసక్తిన ఆత్మ పవిత్రత్వవిధానాత్ యజ్ఞోపవీతవత్ సర్వదాపి ధార్యత్వం ప్రతీయతే । నచానేక విధానేవాక్యభేదః । ఆగ్నేయోష్టా కపాలా ఇతివ దప్రాప్తత్వేన సర్వేషాం విధేయత్వాత్తన్నక్తం । అప్రాప్తేతు విధీయంతే బహూన్యేకయత్నతః ।ఇతి। నచ । సూతకాది ప్రతిపాదక స్మృత్యాసహ విధిః తస్యాస్సర్వత్రాధార్య లింగవ్యతిరిక్త దేవపూజావిషయత్వాత్॥

లింగధారణం వాతూలాగమే ప్యుక్తం । ధారయేద్యస్తు హస్తే తు లింగాకారం శివం సదా । తస్య హస్తస్థితం విద్ధి భువనం సంప్రదాంతరం । శంకరసంహితాయామపి । యోహస్తమధ్యే నిజలింగమిష్టం విన్యస్య తల్లీన మనః ప్రచారః । బాహ్యక్రియాసంకులనిస్పృహాత్మా సపూజయత్యంగ సవీరశైవః ॥ పునశ్చవాతూలే ॥ ఉత్తమాంగే గళేవాపి కక్షే వక్షస్థలేపి వా । తథాహస్తతలేవాపి ప్రాణలింగం ధరేత్సుధీః ॥ ఉత్తమాంగే గళేకక్షే సర్వదాధారయంతియే॥ఏకం।మూత్రాద్యుత్సర్జనే యానే భోజనేతు సదాశుచిః । గచ్ఛంస్తిష్ఠన్ స్వపన్ జాగ్రన్మన్నిమిషన్ నిమిషన్నపి । శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపి । లింగంసర్వత్ర ధారయేత్ ।

నను శైవదీక్షాయాం। తస్యాభావ ప్రతిపాదకానాం శైవాగ

మ యోగదీక్షానిశ్చిత్య ప్రతిపాదకైః వసంతే వసంతే జ్యోతిషాయ
జేతి । వాక్యైస్సహ విరోధాదేకయోగదీక్షయా తస్య పరయోగదీ
క్షాబాధవద్బాధాప్రసంగ ఇతి చేత్ । నైవం । శైవదీక్షాయా అగ్ని
ష్టోమాదిదీక్షావత్ప్రయోగాపవర్తిత్వాభావాత్ । తయోస్సహ విరోధా
భావేన సముచ్చయోపపత్తేః॥

జటాధారణ దీక్షా విచారః.

నను లింగధారణ దీక్షాయాః నైకదీక్షయా సహ విరోధాభా
వేపి । జటాధారణ దీక్షాయాః । నైదికదీక్షయా సహ విరోధో భవిష్య
తి॥ జటాధారణదీక్షాయాః । కేశశ్మశ్రువపతే కేశాని నికృంతతే ఇతి । కే
శశ్మశ్రుచ్ఛేదనరూపకత్వేన విరుద్ధత్వాదితి చేత్ నైవం । జటాధారణ
దీక్షాయా అపి ఇంద్రజటాకలాపినాం పతయే నమ ఇతి శ్రుత్యా సిద్ధత్వే
న విరక్తవిషయత్వేన ఊర్ధ్వరేతసామాశ్రమవిషయత్వేన వా వి
రోధాభావాత్ । నను సర్వవేదేషు యజ్ఞాదిశ్రుతేస్సర్వదికి న్యాయే
న యజ్ఞాదీనామపి విరక్తాధికారిత్వే విరోధిదుష్పరిహారమితి చేత్ । న
నిత్యానాం కర్మణాం సర్వోపసంహారనియమాభావేన కేశ
పాశాదివ్యతిరిక్తాంగానామనుష్ఠానాదేవయోగసిద్ధేర్విరోధాభా
వాత్॥

అతఏవ వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాదీనాం యోగదీక్షావతామపి జటాః పు
రాణేషు శ్రూయంతే । తథా విష్ణుపురాణే । తతస్సప్తర్షయో యస్యాం
ప్రాణాయామపరాయణాః । తిష్ఠంతి వీచీమాలాభిరుహ్యమానజ
టాజలైః । అతఏవ హరివంశే ॥ కాలనేమివధానంతరం నారాయణ
స్య జటాధారణప్రతినిష్ఠా శ్రూయతే । సప్తచత్వారింశేధ్యాయే ।
నయతో విషమౌ వాయో స్నేంద్రస్యాపి వివస్వతః । వపుషా పద్మ
నాభస్య సదేశస్తేన సంవృతః । సతత్రోపవిశన్నేవ జటామండలముద్వ

పాః । స సహస్రశిరోభూత్వా శయనాయోపచక్రమే శిశ్యే వై శయనే దివ్యే సముద్రాంతః శీతలే పూతిస్మృతినిధానేన ప్రీతేన వ్రతినాం వరః అనంతర ధ్యాయేచ ॥ స ముక్త్వా మహీవిన్యోత్ర సచంద్రాభం సువర్చసం స జటామండలం బిభ్రదనంతశ్శ్రీధరో హరిః । పంచదశాధ్యాయేచ । తత్ర నారాయణస్యాంశో నారదః ప్రత్యదృశ్యత । జ్వలితాంగిం ప్రతీకాశో బాలార్కసదృశేక్షణః । సంధ్యాభ్రపటలం వృత్తం జటామండల ముద్వహన్నపి । రామావతార కృష్ణావతారాదిష్వపి । జటాధారణం పురాణేషు ప్రసిద్ధం వ్యాసప్రభృతీ నామపి । తానివచనాని విస్తరభయా న్నేహ విలిఖ్యంతే । ఇంద్రజటాకలాపినాంపతయే నమ ఇత్యస్యవాక్యస్యాయమర్థః । ఇది పరమైశ్వర్యఇతీంద్రశబ్దస్య పరమేశ్వరపరత్వాత్ । జటాకలాపినామితి విశేషజటాకలాపధారిణ వ్రతస్యేశ్వర శేషత్వావగమాత్ । తేషామింద్ర పరమేశ్వరపరత్వాత్ జటాకలాపినామివ విశేషస్యజటాధారణవ్రతస్యేశ్వరస్య శేషత్వావగమాత్ । తేషాం పతి రిత్యనేన అనాధారణ సంబంధస్యస్వత్వాద్యాభావవిశేషస్యప్రతీతే ఈశ్వరసంబంధస్య మానాంతరప్రాప్తత్వేన తాదృశ్య విషయత్వాదీశ్వరప్రత్యర్థిశ్యేన జటాధారణ ప్రతవిధి పరత్వమితి స చాస్యవాక్యస్య పదక్రమవిభాగపాఠాభావేనకథం వేదత్వమితి వాచ్యం । అధ్యాపకపరంపరపరమేశ్వరప్రత్యర్థేశేనజటాధారణపరతయా వ్యాఖ్యానాత్ వేదమన్త్రపాఠత్వేన నిశ్చయాత్ । తస్మాజ్జటాధారణస్య శివైకప్రతిపాదకత్వేన విహితత్వాత్ । లింగధారణస్యాపి సర్వలింగే స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్ర మితి శ్రుత్యా విహితం ॥

అనుష్ఠితంచహరిహరబ్రహ్మాదిభిరితి వాచారోక్త్యాదిప్రమాణం । తథాచ వామనపురాణే । విష్ణోః ప్రాక్లింగధారణం । తత్రోక్తమా

త్మానసహ రిస్స్వహస్తాంబుజ శాయినం॥ దర్శయామాస దేవానాం। ము రారిః లింగమైశ్వరం ॥ తన స్తత్రైవ హరి విరించ్యాదయ సురాః । భ వతః పతితంలింగంయదేత ద్భువి శంకర । ఏతత్ప్రగృహ్యతాం భూయ స్త్వో దేవత్వమావహ ।

ఈశ్వరఉవాచ ॥ యద్యస్మ్యయతి దేవేశామను లింగంసముద్ధృతం । తదాహం సంగ్రహిష్యామి లోకానాం హితకామ్యయా। తద్భక్త్యైక స్సజగ్రాహేతివిష్ణోః పరమేశ్వరోపాసకత్వం గీతాయామపి శ్రూయతే । తథాచ కృష్ణవాక్యం । తమేవచాద్యం పురుషం ప్రపద్యే।యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతాపురాణీతి । అత్ర ఆద్య పురుషశబ్దాభ్యాం శివ ఏవోచ్యతే ॥ పురుషోవై రుద్ర ఇతి శృతేః। యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీతి పురాణ ప్రజ్ఞాప్రేరకత్వమపి శివస్యైవ॥ తదుక్తం శ్వేతాశ్వతరే యదా తమస్తం నదివా నరాత్రిర్నసన్నచాసన్ శివఏవ కేవలః॥ తదక్షరం తత్సవితు ర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీతి । ఆద్యత్వం చాప్యుక్తె ప్రోక్తం॥

నచ కృష్ణస్యావతార భూతస్య వైకుంఠ వాసి నారాయణ ప్రతిపత్తి ర్యుక్తేతి వక్తవ్యం । కృష్ణస్య భగవాన్ స్వయమితి భాగవత వాక్యత్వాత్స్వ త్మానంప్రతి పత్యుపయోగాత్। ననుగీతాసు చ కృష్ణస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం ప్రతీయతే । అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్త స్సర్వం ప్రవర్తతే। అహ మాత్మాభూతానాం ఇత్యాదిభ్యఇతిచేత్। కృష్ణస్య పరబ్రహత్వేన శాస్త్ర దృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవ వదితి న్యాయేన బ్రహ్మత్వోక్తి విరోధాదిత్యాస్తాం విస్తరః ।

భూతిధారణప్రశంసా.

అథ కథం విభూతిధారణస్య విశిష్టాచార విషయిత్వం । పరం పాషండా ప్రసంగాత్ ఇతి చేన్నతథాహి నన్వస్తి విధానమితి చే

స్య అనేక ప్రత్యవాయ స్యయావజ్జీవ స్యవా విధీనాం అ శ్రవణేన ననిత్యత్వసిద్ధిః । నాపి నైమిత్తికః నిమిత్తాశ్రవణాత్ । నాపి కామ్యః పశుపుత్రాది కామనాయాం। అధికార విశేష త్వేనాశ్రవణాత్ యది విభూతిధారణే విధి స్స్యాత్ । కథం తస్య నిషేధ ఉపపద్యేత వి హితనిషేధాభావాత్ । నచ విహితప్రతిషేధః వికల్పః । తుల్యబలవ త్త్వాభావేన తదభావాత్ బహువాక్య సంవాదేన నిషేధస్యాధిక బల వత్త్వాత్ ॥

తథాహి సచ్చరిత్రరక్షాయాం గౌతమవచనం । భస్మతుష క పాలమేధ్యా నివాధితిష్ఠేదితి । ఆపస్తంబవచనంచ । భస్మతుషాధిష్ఠా నే పాదస్య ప్రక్షాళనమితి । శంఖః। ధూపాగ్నిం దీపతైలంచ భస్మచా స్థి రజస్వలాం । ఏతాని బ్రాహ్మణః స్పృష్ట్వా సవాసాజల మావిశేది తి । కథంతర్హి ఆగ్నేయం భస్మనా స్నానం వాయవ్యం గోరజస్మృత మితి। స్నానకారణతయా తస్య విధిరితిచేత్ । కామహర్తాది వత్తావన్మా త్రస్య శుచిత్వహేతుత్వాత్ । అన్యథానిషేధ విరోధస్య దుష్పరిహార కత్వాత్ । యత్పూర్వ రథర్వశిరసి అగ్నిరిత్యాదినా భస్మగృహీత్వా వి మృజ్యాంగాని సంస్పృశేదిత్యం తేన సమంత్రకం భస్మగ్రహణం విహి తం । తదపి వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశ విమోక్షాయేతి తత్ర వి ధీయమానపాశుపతవ్రతాంగమితి న సార్వత్రికం భవితు మర్హతి। త స్మాద్విభూతిధారణం సర్వదా నకర్తవ్యం । ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ కింభ స్మధారణే విధిరేవ నాస్తి। నతస్య వ్రతాంగవిధిః స్వతంత్రవిధిత్వేపివా సర్వాధికారకఇతి సర్వాధికారకత్వే ప్యనావశ్యకత్వ మితి॥

నాద్యః కాలాగ్నిరుద్రోపనిషది త్రిపుండ్రం భస్మనా కరోతీతివి ధిశ్రవణాత్ । నద్వితీయః తస్యా మేవోపనిషది, అథకాలాగ్నిరుద్రం భగవంతం సనత్కుమారః పప్రచ్ఛ। అధీహిభగవన్ త్రిపుండ్రవిధిశ్చత

త్వం కిందద్రవ్యం । కిమత్ స్థానం । కింప్రమాణం । కారేఖాః । కేమం
త్రాః । కిం దైవతం । కః కర్తా । కిం ఫలమితిసనత్కుమారేణ ప్రశ్నే
తు కృతేచోత్తరాణి భగవదుక్తాని । తద్యథోవాచ । భగవాన్ ద్ర
వ్యం తదాగ్నేయం ॥ సద్యాదిపంచ బ్రహ్మమంత్రైః పరిగృహ్యాగ్నిరి
త్యాదిభస్మేత్యం తేన చాధిమంత్ర్య మానస్తోకఇతి సముద్ధృత్య । త్రి
యాయుషం ఇతి శిరోలలాట వక్షస్కంధేష్వితి త్రిభిస్త్ర్యాయుషైస్త్ర్యం
బకైస్తిర్యక్ తిస్రోరేఖాః ప్రకుర్వీత॥

వ్రతమేతచ్ఛాంభవం సర్వవేదేషు వేదవాదిభిరుక్తం । తత్స
మాచరేన్ముముక్షుర్న పునర్భవాయేతి । ఏతేషు ప్రత్యుక్తేషు నా
నాగమస్మృతివిధిరపి దృశ్యతే। నను వ్రతమేతదితి శాంభవపదేన పాశు
పతవ్రతవిశేషత్వ ప్రతీతిరస్తీతి చేత్ మైవం । ఉపక్రమోపసంహారా
భ్యాం త్రిపుండ్ర విధిపదే అస్మిన్వాక్యే వ్రతాంతరాశ్రవణాత్॥

కిందైవతమితి ప్రశ్నే అన్యస్యోత్తరస్యాశ్రవణాచ్చ ఏతత్పదేన స
న్నిహితస్య త్రిపుండ్ర వ్రతస్యైవ । విధానోపపత్తేః । పరామర్శాత్ అథ
ర్వశిరసి శ్రూయమాణం పాశుపతపదమపి వ్యాఖ్యాతం వేదితవ్యం । ఉ
పక్రమోపసంహారాభ్యాం శివపరే అథర్వశిరోవాక్యే పశుపతి పదేన
ప్రకరణానుగత తయా త్రిపుండ్ర వ్రతస్యైవ విధానోపపత్తేః॥

నత్వృతీయః । తత్సమాచరేన్ముముక్షుర్న పునర్భవాయేతి। మో
క్షార్థతయా విహితస్య ప్రాయశ్చిత్తత్వాయోగాత్ వస్తుతస్తు॥ జ్ఞానా
గ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేర్జున ఇతిమోక్షహేతోరపి జ్ఞానస్య
సర్వపాపక్షయహేతుత్వస్య విరోధవద్భూతి ధారణస్యసర్వపాపక్ష
యద్వారా మోక్షహేతుత్వోపపత్తేః ॥

నాపి చతుర్థః త్రిపుండ్రం భస్మనా కరోతి । బ్రాహ్మణో వి
ద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో యతిర్వా సమస్తపాతకోప పా

తకేభ్యః పూతో భవతి సర్వేషు తీర్థేషు స్నాతో భవతి । ససంత తం సర్వరుద్రజాపీ భవతి। సకల పాతకాని త్యక్త్వా శివ సాయుజ్యమే. తి నసపునరావర్తత ఇత్యాహ భగవాన్ కాలాగ్ని రుద్ర ఇత్యాతేనస ర్వాధికారత్వ విధానాత్ ॥

నపంచమః । నిత్యాపేక్షితోపాత్త కరితక్షు యద్వారాణాం ని త్యనైమిత్తికకర్మణా మావశ్యకత్వం నిత్యాపేక్షిత సర్వపాపహేతో ర్విభూతి ధారణస్య సర్వాచారవిషయ త్వోపపత్తేః నహినశ్యేషాంసర్వ మనాయాసేన సర్వపాపక్షయ సంభవే ఉపేక్షణం యుక్తం । అతఏవ భూత్యైన ప్రమదితవ్యం ఇతి నత్యాదిభి స్సహానుశాస్త్యాచార్యః। నచ భూతిరైశ్వర్యం నభస్మేతి యుక్తం ధనమాహృత్యేతి ధనార్జన విధి నైవ తస్య సిద్ధేః।రాగతః ప్రాప్తత్వా చ్చనవిధేయ తాశాతాతపవ చనంచ మద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్తేయం బ్రహ్మ హత్యాంచ కృత్వా భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యా శయానో రుద్రాధ్యా యీ ముచ్యతే సర్వపాపైరితి నచ పూర్వోక్త భస్మవిరోధనిషేధః। అ గ్నికపాలాద్యుపహత విషయత్వాత్ నాధితిష్ఠేతిపాదాక్రమణ నిషేధా చ్చ నభస్మనో త్రిపుండ్రేన నిషేధః । తస్యజాబాల కాలాగ్ని రుద్రా థర్వశిరః ప్రభృతి శృతిసిద్ధత్వాత్ తేనస్నానస్య మను యాజ్ఞవల్క్యా ది బహుస్మృతి విహితత్వాత్ । స్నానధారణయోశ్చ సకల పురాణాది భి స్సప్రపంచతయా ప్రతిపాదనాత్ సిద్ధం॥

భస్మ పరమపావనమితి తదుక్తం॥ రామాయణే॥ఇయంయజ్ఞవి భూతిస్తు కస్యాశ్రమ సమీపతః। ఇతి శత్రుఘ్నేన పృష్టో వాల్మీకిః ప్రా హ తస్య కల్మాషపాదస్య యజ్ఞభూతి రియంహిచేతి । లింగపురాణే । విభూతిస్థానవిధాన ముక్తం॥ ఈశానేన శిరోదేశం ముఖం తత్పురుషే నచ। ఊరుదేశ మఘోరేణ గుహ్యం వామేన సుప్రిత । సద్యేనపాదం

సర్వాంగం ప్రణవేన విలేపయేత్ । అతఏవ కానిచి త్కల్పితవచనాని బ్రాహ్మణస్య త్రిపుండ్రధారణ నిషేధ పరాణి తైస్సైరుదాహృతాని శ్రుతిబాధితాని ఊర్ధ్వ త్రిపుండ్రపాదరూపాణి యోజనీయాని ॥

ఊర్ధ్వపుండ్రవిచారః

నను ఊర్ధ్వపుండ్రస్యాపి విహితత్వాత్ తదేకతో గ్రాహ్యమితిచేత్ ౯ శ్రౌతేన త్రిపుండ్రేణ సహ విరోధాత్ । నన్వస్తాం మన్వాది స్మార్తస్య శ్రౌతేన సహ సముచ్చయస్య శిష్టాచారేణ ప్రసిద్ధత్వాత్ తిర్యక్పుండ్రోర్ధ్వపుండ్రయోస్సముచ్చయో భవత్వితి చేత్ నైవం శ్రౌతక్రమస్యాపి స్మార్తపదార్థాశ్రితత్వాదవతిషయే భేదాచ్చ। తత్రియథా! ఇహ తు తత్పూర్వ్వకతున్యాయే శ్రౌతేన స్మార్తే బాధో యుక్తః । అనయో రేకత్వేనా విరోధాత్ నను మహోపనిషది। కఠశాఖాయాం చోర్ధ్వపుండ్రవిధిరస్తి తస్యాపి శ్రౌతత్వమితి చేత్ । తేషాం వాక్యానాం తదీయ గ్రంథమాత్ర ప్రసిద్ధత్వేన విజ్ఞానేశ్వర చంద్రికాదిగ్రంథేష్వనుదాహృతత్వేన విశ్వాసానర్హత్వాత్ । అస్తు వా తేషాం శ్రుతిత్వం తథాపి తైరేవ వచనైః కాలాదిషు కర్తవ్యాస్విష్ణుపురాణాద్యంగత్వేన ఊర్ధ్వపుండ్రశంఖచక్రాది ధారణానాం విహితత్వేన చ ప్రకరణేన విష్ణుపూజాంగత్వేపి ఫలశ్రవణం స్యాదంగేషు ఫలశ్రుతేరర్థవాద ఇతి వా అంగఫలం స్యాదితి ఉపసంహారాద్వా పూజకవిషయత్వాన్న సర్వాధికారితథా చోక్తం త్వయైవ శశాఘోక్తవచనం॥ ధృతోర్ధ్వపుండ్రఃకృతచక్రధారీవిష్ణుపరం ధ్యాయతి యో మహాత్మా స్వరేణ మంత్రేణ సదా హృది స్థితం । య. ॥ పరాత్పరః యున్మహతో మహాంతం ధ్యాయతి ఉపాసత ఇత్యర్థః ॥

నారదీయ సంహితాయాం చతుస్సప్తతమేధ్యాయే । అచ్ఛన్నాంగం బ్రివిష్యద్య ఊర్ధ్వపుండ్రం యథాశ్రుతి । ధృతోర్ధ్వపుం

డ్రైః పరయాచ భక్త్యా నారాయణం పూజయిత్వా నిత్యం। అభ్యర్చ్య భిః పూరుష సూక్తమంత్రైస్సంప్రాప్నుయాద్విష్ణుపదం మహాత్మా॥

మహోపనిషది వృత్తోర్ధ్వ పుండ్రః పరమేశ్వరం నారాయణం। సాంఖ్యాభిగస్యం జ్ఞాత్వార్చయిత్వాచ నరః ప్రముచ్యతే సంసారపాశైరితి। ఏతేనైవ చక్రాది ధారణాస్యాపి వైదికాధికారకత్వం ప్రత్యుక్తం॥

ఊర్ధ్వ పుండ్ర వ్రిశస్యాపి నిష్ప్రయోజనాంగత్వేన వైదికాధికారకత్వాభావాత్। అతఏవ భారతే భీష్మపర్వణి॥ సర్వేషామేక రూపత్వే నార్చనాంగత్వ ముక్తం। బ్రాహ్మణ క్షత్రియైర్వైశ్యైశ్శూద్రైశ్చ కృతలక్షణైః। అర్చనీయశ్చ వేద్యశ్చ నిత్యయుక్తస్వకర్మసు। సాత్వికం విధి మాస్థాయ గీతస్మృత్తార్పణేనచేతి కృతలక్షణైః కృతవిష్ణుచిహ్నై రిత్యర్థః। విష్ణుపూజాయా అపి నసర్వేషామావశ్యకతా। విష్ణుపురాణైక వైదికాచార దూషణాచ్చ సర్వదేవపూజా విధానస్య సామాన్యేన విహితత్వాత్। తథా గృహార్చనం కుర్యాద భీష్టసుర పూజనం ఆవాహనాది పుష్పైశ్చ ధూపాద్యైశ్చ నివేదనైః ఇత్యేవంచ వైదికానాం చక్రాదినిషేధో వ్యపహన్యః తథాపరాశర స్మృత్యధ్యాయే। చక్రాంకిత తను ర్యస్తు స్మృదా కాష్ఠాయ తేన ఘు। న శూద్రవద్బహిష్కార్యస్సర్వస్మాద్విజ కర్మణః। శంఖచక్రాదికం నృత్యం గీతవాదిత్ర సేవనం ఏకజాతేరయం ధర్మోనజాతుస్యాద్ద్విజన్మనః ఇతి। వైదికస్యేత్యర్థః। ఏవం నారదీయపురాణే వైదికానాం చక్రధారణనిషేధ వచనానిబహూని ద్రష్టవ్యానీతివిస్తరభీత్యా నసర్వాణ్యత్ర లిఖ్యంతే॥

పంచసంస్కార విచారః.

నను తాపః పుండ్ర స్తథా నామసంస్కారో యాగశ్చ పంచమ ఇతి పంచ సంస్కార విశిష్టస్య వైష్ణవత్వా త్తస్యైవ సర్వాధిక్యం శ్రూ

యత ఇతిచేత్ । నకంచప్రియూజవనాబ్జయూధిపద్యాగవద్వాస్య ప్రికరణ పాఠాభావవత్ వేదాంగేషు కల్పసూత్రేషు సూత్రకారై రప్రతిపాదనా త్ శ్రౌతత్వాసిద్ధిః అన్యథా శ్రౌతస్మార్త వ్యవస్థాసంకర ప్రసంగాత్ ఏకత్రి ప్రకరణే మిళితానా మప్రతిపాదనా దేకపురుష సంస్కారఫలక త్వాసిద్ధిః ప్రాజాపత్యాది వ్రత చతుష్టయవత్ ఏక పురుషసంస్కారకత యా ఏకప్రకరణైఃగృహ్యకారై రప్రతిపాద నాచ్చస్మార్తత్వా సిద్ధిః ఏ కసంస్కార ఫలకత్వాసిద్ధిశ్చ పంచానాంమధ్యేవికలితస్యైకస్యశ్రుతిసం వాదమాత్రేణ సర్వేషాం వైదికత్వాసిద్ధిః ॥

అన్యథా అహింసాద్యేకదేశ సంవాదేన చైత్యవందనాదేరపి వై దికత్వ ప్రసంగాత్ మోక్షహేతు వైదికధర్మ ప్రతిపాదకేషు రామా యణ భాగవత భారత విష్ణుపురాణాదిషు పంచసంస్కారాణా మప్రతి పాదనాత్ తన్మాత్రవేద్యయోః పద్మపురాణ హారీతస్మృత్యో ర్నార్వ జనీనత్వాభావేన విశ్వాసానర్హత్వాత్ । తంత్రవాది రామానుజమతా నువర్తినోః పద్మపురాణహారీతస్మృత్యోః పరస్పరవిసంవాదస్య ప్రత్య క్షసిద్ధత్వాత్ । పంచరాత్ర సంహితాప్రతిపాద్యత్వే చ గ్రాంకనాది సంస్కారాణాం నారదీయ సంహితావాక్య ప్రకరణాభ్యాం విష్ణుపూ జాంగత్వేన వినియోగాత్ తాంత్రికాణా మేతేషాం యస్త్వేతే చ త్వారింశత్సంస్కారా స్సబ్రహ్మణా సాయుజ్యం గచ్ఛతీతి మోక్షహే తుసంస్కారైః శ్రౌతైర్బాధితత్వాత్ । విష్ణుపురాణే । పిత్రైవనామకు ర్వీత తతశ్చదశమేహని । దేవపూర్వం నరాఖ్యంహి శర్మవర్మాది సం యుతం । శర్మేతి బ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతిక్షత్రసంజ్ఞితం గుప్తదాసా త్మకంశశ్వత్ ప్రశస్తం వైశ్యశూద్రయోరితి వైదికానాంపిత్రైవనామకర్త వ్యం ద్వాదశేహని పితా నామకుర్యాదితి శృతేః । అన్యేచాన్యథా నా మాంతరకరణే ప్రత్యవాయ ప్రసంగాత్ అవైదికవిషయత్వే వ్యవ

ప్తోపపత్తేః మోక్షహేతుత్వ వచనానాంచ। పరంపరా పాపమోక్షహే తుత్వేపివా ఉపపన్నత్వాత్। చాతుర్వర్ణ్యాది వచనానాం వైదిక కర్మాన ధికృతవ్రాత్యవిప్రక్షత్రియబంధు ప్రభృతిషు సావకాశత్వాత్। దశవర్ష సాధ్యవేదాధ్యయనరహితానామేవ వైదికదీక్షాధికార సంభవాత్। తదనధి కృతానామేవవ్రాత్యానాంకతిపయదివిడగాథాపాఠేన తిర్యాసద్వ యేనైవ భవస్మద్ప్రవేశస్య సర్వత్ర ప్రత్యక్షసిద్ధత్వేన తతః పతితానా మతి సంగ్రహ ఇతి న్యాయేన అనుసారిత్వాత్। భవన్మతే ఆచార్య త్వేనప్రసిద్ధిః ప్రవేత్స్వపి సులభత్వాత్ తేషాం వైదిక దీక్షాయాంజవ్మాం తరసాపస్యాపి సాధ్యత్వాత్।ఉదరపోష ణార్థానాందేవాలయాశ్రయ ణస్యభ వన్మతసాధ్యత్వాత్। ప్రవర్తక వచనానాంచ లోభమూలకతయా హే తుదర్శనాధిక:ణన్యాయేనా ప్రమాణత్వాత్। సిద్ధమవైదిక విషయ త్వం పంచసంస్కారాణాం॥

శంఖ చక్రాంకణాది విమర్శః.

వసః దక్షిణేతు భుజేవిప్రో బిభృయాద్వై సుదర్శనం సవ్యేతుశం ఖంబిభృయాదితి బ్రహ్మవిదో విదురితి అధర్వవేదేషు మహోపనిషది శ్రూయత ఏవ వేదచతుష్టయేపి ఖిల సంహితా వాక్యాని శంఖచ క్రాదిధారణవిధాయ కాని సంతిచేత్। నతేషామితర గ్రంథకారై రచు దాహృతత్వేన పూర్వోక్త శ్రుతిస్మృతి పురాణన్యాయవిరోధేనచ కల్పిత త్వఫలకానాం తత్వేనచ విశ్వాసానర్హత్వాత్ త్వయాఖిలు తాంత్రికా ణాం చక్రధారణం వైదికత్వం సంపాదయితుం కల్పితానివాక్యాని త్వ దీయగ్రంథాతిరిక్త గ్రంథాంతరే గ్రంథకారై ర్నోదాహృతాని॥ యత్తు ప్రత్యక్షశ్రుతిసంవాదేన ఖిల శ్రుతీనాం విశ్వాసయోగ్యత్వ మిత్యుక్తం। తదతిదుర్లభం। ప్రత్యక్ష శ్రుతిత్వేన త్వదు దాహృతానాం చరణంప విత్రం। పవిత్రంతే వితతం బ్రహ్మణస్పతేఇత్యుక్త ఋక్త్రయస్యసంగా

నామాంతరకర్మసమర్పితార్థ బోధకత్వాత్ యద్యపి దేవతాధికరణే మానాంతరసంవాదేపి సంవాదయో రభావే మంత్రార్థవాద యోర పి స్వార్థే ప్రామాణ్యమంగీకృతం। తథాపి తయోః కర్మస్వరూపం తద్భూత దేవతా స్వరూప నిరూపక విగ్రహాదౌ తాత్పర్యాభావేపి ప్రా మాణ్యమంగీకృతం। నతుకర్మణో విధ్యపేక్షిత కార్యాంశవిధిపరత్వం ప్రకృతేచ దశాపవిత్రసామధారాపవిత్రపృథుర్మాది ప్రతిపాదకానాంచ చక్రాదిధారణ విధిపరత్వాభావాత్ । ప్రత్యక్షశ్రుతి సంవాదో దుర్లభః॥

నను ఉతప్త తనూ రితి పదేన శరీరతాపో వివక్షిత ఇతిచేత్ । చరణయత్తే గాత్రే దగ్నినా పచ్యమానా దభిహూలం నిహితస్యైవ ధావతీతి శ్రుత్యా శూలేనైవ గాత్రదాహస్యాస్తు పరికరణాద్యనుగు ణ్యాభావస్య తుల్యత్వాత్ పరికరణస్థయోః తయోర్మంత్రయోః । అతఏవ పవిత్రంచరణాం చక్రంలోకద్వారం సుదర్శనమిత్యస్య కల్పితని ఘంటువాక్య ప్రమాణం ప్రకరణవిరోధాత్। లోకవ్యవహారగృహీత సంకేతవిరోధేప్రమాణైరపరిగ్రహాచ్చశ్రుతివ్యాఖ్యాన సమర్థకం॥

అన్యథాఅహరహస్సంధ్యాముపాసీతేత్యాదీనాంచైత్యవందనా ది పరతయావ్యాఖ్యానేన స్వధర్మవిప్లవ ప్రసంగాత్ । చరణశబ్దస్య భావే వ్యుత్పన్నస్య పవిత్రతమస్య పరత్వేన విష్ణుపాదారవిందత్వేన వ్యాఖ్యాన సంభవే బహుతర స్వకల్పితమూలవ్యాఖ్యాన కరణే ప్రమా ణాభావాత్ ॥ పాంచరాత్రే చక్రాదివిధానేపి ఏతేషాంమంత్రాణాం అన్యథావ్యాఖ్యానే ప్రమాణాభావాత్ ॥ స్యాదేవతత్ యద్యపి బో ధాయనాపస్తంబాదిభిః। అరుణకేతుసఘర్మాఖ్యేష్టకాదిషు వినియు క్తత్వాద్దామ్నతాపవిత్రంత ఇత్యాదయో మంత్రాఃఅన్యపరాః ॥ త థాపి భగవచ్ఛాస్త్రే సుదర్శన ప్రతిష్ఠాస్నపనాదౌ తత్తత్సంజ్ఞా మ నుం జపేత్ప్రకర్షేణ సౌదర్శనత్వేన వినియోగాత్ । అర్థానుగు

ణ్యేచ తస్య త్వ మంగీక్రియతే ॥

యథా జపయజ్ఞాదౌ వినియుక్తస్యాపి స్వాధ్యాయస్య యథా వా భూరితి వ్యాహృతిమంత్రస్య హవిరాసాదనాగ్న్యన్యథాన్వాదౌ యథా వా నవగ్రహమంత్రాణాం బోధాయనాది వినియోగానుసారేణ నవగ్రహప్రకాశకత్వం తదనురోధాద్వా వినియుక్తా అపి చరణం పవిత్రమిత్యాదయో మంత్రాః పాంచరాత్రే సుదర్శనప్రతిష్ఠాదౌ వినియుక్తత్వాచ్చక్రాదిప్రకాశకా అపి భవిష్యంతి ॥

నచ మంత్రాణాం వినియోజకత్వాసంభవః । వసంతాయ కపింజలానాలభతేత్యాదౌ మంత్రాణామపి విధాయకత్వదర్శనాత్ । కథమన్యథా శ్రుతిలింగాదీనాం సమవాయే పారదౌర్బల్యం ఐంద్ర్యా గార్హపత్యముపతిష్ఠత ఇత్యాదౌ నచ విధివాక్యస్యాశ్రయణం దోషః వచనానిత్యత్వప్రాప్తత్వాత్ । విధిర్వా ధారణవదిత్యాదావపూర్వత్వాద్విధికల్పనవత్ । ప్రకృతేపి వికల్పనాత్ దక్షిణే తు భుజే విప్ర ఇత్యాదౌ తు విభృయాదితి విధిరేవ శ్రూయతే యాగాదిశేషతా చ నాస్తి పవిత్రం తే ఇత్యాదిభిస్సహ సుదర్శనప్రతిష్ఠాదౌ స్వతః సర్వజ్ఞేన భగవతా పాంచరాత్రే వినియుక్తత్వాత్ ॥

క్రత్వేష శృతి సంవాదాచ్చ ఖిలానామపి ప్రామాణ్యసిద్ధేశ్చక్రాదిధారణవిధానముపత్త్యాహామితి॥

అత్రోచ్యతే । చరణం పవిత్రం పవిత్రం తే వితతమిత్యాదీనాం సుదర్శనప్రతిష్ఠాస్నపనాదౌ వినియోగాత్ । సుదర్శనస్నపనాదిప్రకాశత్వమస్తు నామ తద్ధారణపరత్వం కథమితి వక్తవ్యం అస్మిన్ కర్మణి మంత్రా వినియుక్తాః । వినియోగానుసారేణ తస్య ప్రకాశకత్వమిత్యుక్తత్వాత్ ధారణేపి వినియుక్తా ఇతిచేత్ । స్వేనైవ వా అన్యేన వా వినియుక్తాః॥

వాద్యః ఆజ్ఞాశ్రవణాత్ । వినియోగేన శేషతయా విధాయ కత్వం ముద్రాధారణ విధాయ కత్వేసతి విశేషత్వ మిత్యర్థోవ్యాఖ్యే యాచ్చ లింగవినియోగ్యానాం మంత్రాణాం ప్రకరణాదేవ విశేషత్వా వగతుక్షతి విశేషః॥

నద్వితీయః । అన్యైవ శ్రుతివాక్యేనవా పాంచరాత్రవాక్యేనవా నాద్యః । ఏతదుపన్యాస వైయర్థ్యాత్ । నద్వితీయః తాంత్రికత్వేన శ్రౌతత్వాసిద్ధేః । నను యేన పూత స్తరతి దుష్కృతానీతి పాపనివృత్తి హేతుతాచక్రస్యప్రతీయత ఇతిచేత్ । ధ్యానజపద్వారాఅపితదుపపత్తేః। అన్యథా దేవోవస్సవితాపునాత్వచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణేతి సూర్యముద్రాపి ధార్యాస్యాత్ ।కించపాంచరాత్రతంత్రాదినియోగానుసారేణచరణంపవిత్ర మిత్యాదీనాంచక్రాదిధారణపరత్వే ఉచ్యమానే ఉపజీవ్యేన ప్రత్యక్షేణ పాంచరాత్రవాక్యేనైవ చక్రాదిధారణవిధానేసతి తదుపజీవనేన కల్ప్యమంత్రమూల లింగమూలస్య విధేః విలంబి తత్వేన ప్రతిబంధా ద్వైయర్థ్యమేవేతి । కథం మంత్రలింగస్య విధికల్పకత్వం హరివాదో పసదనం దదామీత్యాదీనాంతు ప్రకరణ పాఠాభావాత్ ॥ పాంచరాత్ర వినియోగానుసారేణ । సుదర్శనపరత్వే సిద్ధేపి తన్ముద్రాధారణ వినియోగంవినాఽస్యమంత్రస్య తత్పరత్వం దుర్లభమేవ॥ ధ్యానాది నాపి పూతత్వోపకరిత తరంయో రుపపత్తేః । పవిత్రంతే వితత మిత్య త్రాపి కృఛ్రచాంద్రాయణాదినా తపసా అతప్త శరీరః । అతఏవ ఆమః అప్రాప్యశ్రితాంసః చాంద్రాయణాదినాతప్తో ఇత్యర్థః । తపసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసస్వసతపోతప్యత ఇతితపోనశనాదితిశ్రుతేః వస్తుతస్తుపాంచరాత్రవిధివాక్యేన శంఖచక్రాది ధారణస్య పాంచరాత్రే మంత్రపూర్వక మేవ విహితత్వాత్ । నోదాహృత మంత్రాణాం తత్పరత్వం । తథా చ విహగేంద్ర సంహితాయాం । విష్ణువాక్యం॥అగ్నినై వాతి సంతప్తం

చక్రమాదాయ మామకం । దక్షిణం బాహుమూలస్థం దహేద్ద్వి
గతసాధ్వసః॥

అథవాన్యేన కేనాపి వైష్ణవేన మహాత్మనా లాంఛనం భిభృ
యాచ్చక్రం పాంచజన్యం తథైవచ లాంఛనం భిభృయాచ్చక్రం పాం
చజన్యం తథైవచ । ఉచ్చారయ న్మహామంత్రంహృదయే నూం వి3ం
తమేత్ । సుదర్శన మహాజ్వాల కోటిసూర్య సమప్రభం అజ్ఞానాంథ
స్య మేదేహివిష్ణుమార్గం ప్రదర్శయ పాంచజన్య నిజధ్వాన ధ్వస్త
పాతకసంచయా। పాహిమాం పాపినంఘోరం సంసారార్ణవ పాతితం।
ఇతిమంత్రం సముచ్చార్య దహేత్సవ్యంభుజం తథా॥ ఏతేనైవవిధానేన
శంఖచక్రంచ ధారయేత్ । త్రిషులోకేష్వసందిగ్ధో మద్భక్త ఇతిగీయ
తే ॥ తస్మాత్తాంత్రిక మేవ ముద్రాధారణం నశ్రోతం।

ప్రపత్తి నిరాసః.

ప్రపత్తి నిరాసమాహ । ఏతేనపంచ సంస్కారాణాం నారాయ
ణ ప్రవృత్త్యంగత్వం ప్రపత్తేశ్చ కారణ వైకుంఠ పరమపదాఖ్య విష్ణు
లోకప్రాప్తి హేతుత్వంచ పరాకృతం। వేదితవ్యా పంచ సంస్కారా
ణా మేవ పురుషసంస్కారహేతుత్వే సంస్కృతస్య పురుషస్యచ పరమ
పదప్రాప్తిరూప మోక్షాఖ్యే సాధ్యే వినియోజక ప్రమాణాభావాత్॥
రావణేన సభామధ్యే ఽస్కారితస్యవిభీషణస్య పదోర్యేరాఘు వంప్రపద్య
మానస్య పంచసంస్కారాణామ సంభవాత్ । నామాంతర కరణస్యా
న్యస్యాపి ప్రమాణవిరోధేన కల్పయితు మశక్యత్వాచ్చ ద్రౌపద్యాశ్చ
వృతి రాత్రిం తోయా స్సదస్యః కృష్ణం ప్రపద్యమానాయాః పంచ సం
స్కారాణా మభావాచ్చ । తమేవచాద్యం పురుషం ప్రపద్యే యతః ప్ర
వృత్తిః। ప్రసృతా పురాణీతి గీతవాక్యాత్కృష్ణస్యా ప్యన్యవిషయ ప్రతి

పత్తి దర్శనాత్ తత్రచ తేషాం కంచ సంస్కారాణా మహేతుత్వా చ్చ ప్రపత్తిం వినాపి గోపికాప్రభృతీనాం ధ్యానమాత్రాదపి కృష్ణ ప్రాప్తి ర్భాగవతే శ్రవణాత్ ॥

కామాద్గోప్యోభయాత్కంసో ద్వేషా చ్చైద్యాదయో నృపాః। సంబంధా ద్వృష్ణయో రాజన్ । యూయం భక్త్యా వయం ప్రభో। అన్యత్రచ। యేయేహతా శ్చక్రధరేణ రాజన్ త్రైలోక్యనాథేన జనార్దనేన। తేతేగతాస్తం నిలయం నరేంద్రాః క్రోధోపి కృష్ణస్య వరేణ తుల్యః ॥ నను తేషాం పూర్వజన్మ ప్రపత్తి రస్తీతిచేత్ సకృత్ప్రపన్న స్యాన్యస్యానుభయ ప్రాప్త్యాగమవచన విరోధాత్ ॥

తదుక్తం । సకృదేవప్రపన్నాయ స్తవాస్మీతిచ యాచతే। అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేత ద్వ్రతం మ మేతి ప్రపన్నానామపి ద్విత్యాది జన్మ ప్రాప్రపత్తి వైయర్థ్యాత్ తదుక్తం సర్వధర్మా న్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ అహం త్వాం సర్వపాపేభ్యో మోచయిష్యామిమాశుచ ॥ ఇతి పూర్వజన్మని ప్రపత్తి సందేహే నప్రపత్తౌ ప్రవృత్తిః కస్యాపి నస్యాత్ ॥

కించ జయ విజయాదీనాం వైకుంఠప్రాప్తేః ప్రపత్తిం వినా మద్లభత్వాత్ ॥ తాదృశానామపి పునస్త్రైత్య జన్మప్రాప్తౌ సత్యా మన్యేషా మపి ప్రపన్నానాం పునస్సంసార ప్రాప్తి ర్నభవిష్యతీత్యత్ర కా ప్రత్యాశా ॥నసురాగాదిరూపాన్యానాం సా భవిష్యతీతి చేత్ । తర్హి రాగాది పరిత్యాగ ఏవ హేతు రస్తు కృతప్రపత్త్యా । కాచేయంప్రపత్తిః॥ శరణాగతిరితిచేత్ తస్యాః మోక్షహేతుత్వా భావాత్ । శునశ్శేఫాదీనాంప్రాణత్రాణాయవిశ్వామిత్రాది ప్రతిపత్తి దర్శనాత్ శరణాగతత్రాణస్య। సర్వధర్మశ్వాన్నశరణాగతేర్మోక్షైకసాధనత్వా భావాత్।

నను సకలపురుషార్థసాధనభూతాయాః శ్శరణాగతేర్మోక్ష హేతుత్వము
పి సంభవతీతిచేన్న। మోక్షస్య కర్మజన్యత్వే సాతిశయత్వే వానిత్యత్వ
ప్రసంగాత్ । మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతిత ఇతి
వచనస్య పరంపరయా హేతుత్వపరత్వాత్॥ భక్తిరేవ ప్రపత్తిరితిచేత్ ప్ర
త్రి భార్యాదిష్వపి భక్తి ప్రపత్తి వ్యవహార దర్శనాత్ తయో రభేదసంభ
వాత్ అతఏవ ధ్యాన భక్తి సాక్షాత్కారాణా మభేదాంగీకారః॥

పతివ్రత కామినీ విషయస్య వైదికవిషయస్య నిరంతరధ్యాన
స్య భక్తిప్రపత్త్యభావాత్ ఘటాదిసాక్షాత్కారే ధ్యానభావత్వే
భక్తి ప్రపత్త్యో రభావాత్ । నిరంతర ధ్యానమేవ సాక్షాత్కార
తామాపద్యతే ఇతిచేదపి భ్రాంత కామినీసాక్షాత్కారే తథాకథ
నాదితిచేత్ । పరోక్షవిషయే అపరోక్షత్వ ప్రతీతే భ్రమత్వేనత యో
రభేదసంభవాత్ । నను కామిన్యాది విషయస్య పరోక్షత్వేపి భగవతః
సర్వత్ర సన్నిహితత్వేన అపరోక్షత్వం న భ్రాంతమితిచేత్ । అతీంద్రియే
షు పదార్థేషు ధర్మాది ష్వతీంద్రియత్వ ప్రతీతే ర్భ్రమత్వాత్ । ఏ
తాదృశ సాక్షాత్కారేణ వైకుంఠాఖ్య లోకప్రాప్తి ర్ముక్తిరిత్యప్యయు
క్తం ॥

ముక్తి విచారః.

జ్ఞానస్య విరోధ్యజ్ఞాననివర్తకస్య దృష్టత్వేన తస్యైవ కల్పయి
తు ముచితత్వాత్ । లోకాంతర ప్రాప్తిరపి స్వర్గాదిప్రాప్తివన్ముక్తి
త్వాభావాత్ । నచనిర్మితో యేనలోకాలోక సమస్కృత ఇతి తత్ప్రా
ప్త్యవ్యుత్పన్నభావత్వే నానిత్యత్వాత్ । ననూత్పన్నభావస్యాప్యప్రా
కృతస్య నిత్యత్వమితి చేన్న । ప్రభూణాం భావాత్ । నను తద్విష్ణోః
పరమం పదం సదా పశ్యంతి సూరయః । దివీవ చక్షురాతతం ఇతి శ్రు
త్యా జ్ఞానిభిస్సదా సాక్షాత్క్రియమాణస్య పరమపదస్యత్రైకాలికత్వం

వినా సదా సాక్షాత్క్రియమాణ త్వాయోగాత్ ॥

నిత్యస్య విష్ణోః పరమంపదస్య జ్ఞానాం నిత్యముక్తానాంచ ఆగ్నేయోష్టకపాల ఇతి వత్సిద్ధిః నచానేక విధానేవాక్యభేదః । అప్రాప్తానేక విశేషణస్య విశేష్యత్వావిధానే వాక్యభేదాభావాత్ । తదుక్తం । భాట్ట సూత్రంచ తద్గుణాస్తు విధీయేరన్నితి । అప్రాప్తేతు విధీయంతే బహవోప్యేకయత్నత ఇతి తదేవవిష్ణుపదం కారణవైకుంఠాఖ్యం పరమపదమిత్యుచ్యతే॥

తచ్చ బ్రహ్మాండాద్బహిరేవ సత్వాంతః తన్నాశేనాశప్రసంగాత్ తత్ప్రాప్తిరేవముక్తిరితి తచ్చ ప్రాకృతాప్రాకృతం బ్రహ్మాండ పక్షిణత్వేన ధర్మిగ్రాహకమాన సిద్ధత్వాదితి అత్రోచ్యతే । ధర్మిగ్రాహకమానస్య శ్రుతివాక్యస్య తదుపబృంహకేనవిష్ణుపురాణేన బ్రహ్మాండమధ్యవర్తి ధ్రువలోకాదుపరిలోకపరత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వాత్॥

తథాహి ఊర్ధ్వోత్తర మృషిభ్యస్తు ధ్రువో యత్రవ్యవస్థిత ఇతి ఏతద్విష్ణోః పదందివ్యం । తృతీయం వ్యోమ్ని భాస్వరం నిర్ధూతదోష పంకానాం యతీనాం సంయతాత్మనాం॥ స్థానం తత్పరమం విప్రపుణ్యాపాప పరిక్షయే । దీపో విచకషాతితం పతితం యన్మహాత్మనాం॥ వివేకజ్ఞాన వృద్ధంచ తద్విష్ణోః పరమంపదం॥ అస్మిన్నపి స్థితో భాస్వాన్ మేఢీభూతస్స్వయం ధ్రువః। స్వవేచ సర్వజ్యోతీంషి జోఅప్యంభోము చేద్విజేతి॥ నచైతత్ప్రాప్తిరేవ ముక్తిరితి వాచ్యంయుక్తం॥ ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాత్ । పునరావృత్తినోర్జున। మాముపేత్యతుకౌంతేయపునర్జన్మ న విద్యత ఇతిగీతావాక్యవిరోధాత్ మాముపేత్యముద్రూపతాం ప్రాప్యేత్యర్థః॥ అస్మిన్నేవ పురాణే । ఆత్యంతికలయయుతపమోక్ష ప్రతిపాదనావసరే స్వరూపప్రాప్తిరేవ మోక్షత్వేన వర్ణనాచ్చ॥

తథాహి॥ గర్భస్థజర రాద్యేషు స్థానేషు త్రిషువిష్ణ్వతః । పరస్తా
న్నిత్యాహ్లాద సుఖభావైక లక్షణః । క్షేమజం భగవత్ప్రాప్తే రేకాం
తాత్యంతికీ మతా॥ తస్మాత్తత్ప్రాప్తయే యత్నః క్రియతాం పండితైనర
రైః॥ సమస్తహేతురహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదమితిచ । అత్రలోక
ప్రకరణాభావాత్ । తదీయలోకవర్ణనాచ్చ నతత్ప్రాప్తిర్ముక్తిః । యద్య
పి సాలోక్యసారూప్య సామీప్యాత్మక మపి ముక్తిరితి పౌరాణికా వర్ణ
యంతి తథాపి నసా పరమముక్తిః స్వర్గసుఖానామాత్యంతికలయస్యైవ
తత్త్వాత్ । తాదృశీచ స్వరూపప్రాప్తిరేవే త్యుక్తం॥

ననుయో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ అస్యార్థ
తః పరమే వ్యోమన్ ఇతిభేదేన నిర్దేశాత్ ప్రాప్యస్య పరమ పదస్య
వ్యోమశబ్దార్థత్వమితి చేత్ । ఉక్తలోకస్య వ్యోమపదార్థత్వా
త్వంచ కోశపరం పరాయా ఏవ । గుహా శబ్దార్థత్వాచ్చ బ్రహ్మై
వసన్ బ్రహ్మాప్యేతీతి శృత్యంతర విరోధాచ్చ । కించరామాయణే రా
మభద్రేణసహ బ్రహ్మలోకం ప్రాప్తానా మయోధ్యావర్తినాం వైకుం
ఠప్రాప్తే రశ్రుతత్వాత్ । బ్రహ్మలోక సమీపవర్తి లోకానాం వై
కుంఠ లోకత్వాభావా త్తేషాం ముక్తిర్నస్యాత్॥ తథా చోక్తం రామా
యణే॥ అథవిష్ణుర్మహాతేజాః పితామహ మువాచహ । ఏతాం లోకాన్
జనౌఘానాం దాతుమర్హసి సువ్రత । ఇమేహిసర్వేమత్స్నేహాదను యం
తిచమానవాః । భక్తాశ్చ భజితవ్యాశ్చ వ్యక్తాత్మానశ్చ సర్వశః । తచ్ఛ్రు
త్వా విష్ణుకథితం బ్రహ్మలోకేశ్వరో బ్రవీత్ । లోకాన్ సంతాన
కాన్నామ యాస్యంతీమే చమానవాః । యచ్చతిర్యగ్గతం కించిద్రా
మమేవాను చింతయన్ । ప్రాణాం స్త్యజతి వై భక్త్యా ససంతానగతిం
లభేత్ । సర్వేసంతానకం యాతా బ్రహ్మలోకా దనంత-మితి అవ

తారసయ ప్రవంతరమపిరామేణ వైకుంఠం ప్రాప్తః। పితామహనచ శ్రుత్వా దేవదేవోపి చస్వయం। దివ్యంతద్వైష్ణవం తేజః స్వశరీర స్సహానుజః। పునశ్చ। యదాప్రభృవం నానుయాతంస్వర్గ ద్వారముపస్థితం। ఏవం కృష్ణస్య కాలనేమి వధానంతరం బ్రహ్మలోకావాప్తి శ్చే వహూప్రియతే॥ హరివంశే ఋషిభిః పూజితస్తేన విశేష హారిరీశ్వరః పౌరాణాం బ్రహ్మసదనం। దివ్యం నారాయణాశ్రియం। తతఏవకృష్ణావతారోపి తథా తత్రైవ భగవతో వాక్యం। సంప్రాప్య ప్రాథితంలోకం మానుష్య ముపాగతః। కంసం శాంప్రహితాన్ సర్వాన్ వధిష్యామి మహాసురానితిచ। హరివంశే। తస్మాద్వైకుంఠ లోకః బ్రహ్మాండ మధ్యవర్తి లోకత్వాత్। బ్రహ్మలోకవత్ తత్ప్రాప్తిశ్చ న పరమముక్తిః లోకప్రాప్తిత్వాత్। స్వర్గప్రాప్తివత్ సాధానిత్యా ఇత్యాది స్వయమూహనీయం। నను శృతిచోదితాన్యనుమానాని సదాపశ్యంతీతి నిత్యలోకస్య సపరికరస్య సిద్ధిరితిచేత్ నసదాపదస్య సదాగతి రిత్యాదౌ సంతతవాచకత్వేన ధర్మక్రియా యాగహనక్రియావత్ త్రైకాలికప్రతీతేః॥

లోకేశ సదాకర్షః సదాకూర ఇత్యాదౌ నిత్యలోకా త్ప్రతీతేః సంతతమిత్యర్థః। యఇమాం సోమోత్పత్తిం పర్వకాలే సదాపఠేదిత్యాదౌచ అవిచ్ఛేదకస్యైవ సదా పదార్థత్వాత్। కించ తద్విష్ణోః పరమంపద మిత్యత్ర విష్ణోరితిపంచమీవిభక్తిర్వ్యాచ్యం। కాశీఖండే లోకస్థానవర్ణనావసరే విష్ణులోకాదుపరి శివలోకస్య వర్ణనాత్। విష్ణులోకాపేక్షయా శివలోకస్యోత్కర్ష వర్ణనాచ్చ। తథాచ స్కాందే। శ్రీశైల ప్రదక్షిణావసరే ప్రథమం బ్రహ్మలోకప్రాప్తి ద్వితీయా వైష్ణవంపదం। ప్రదక్షిణాః తృతీయాతు లోకంమాహేశ్వరం వ్రజేత్।

పదపదస్య పద్యతే గమ్యతే పదమితివ్యుత్పత్త్యా స్వరూప పర త్వేపి, పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః। యత్పరాత్ప రతో ధీశమితి శ్రుత్యా విష్ణ్వపేక్షయా శివస్వరూపస్య పరతత్త్వవర్ణ నాత్। అతఏవమత్తఃపరతరం నాస్తీతి గీతాసు కృష్ణవాక్యం। శ్రుతివిరో ధా దర్థవాదత్వేన వా శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవదితి న్యా యేనవా యోజనీయం॥

విష్ణోస్సర్వపద వాచ్యత్వవిచారః.

నన్వీశపదంవిష్ణోరేవవాచకం సర్వపదానాం విష్ణువాచక త్వా వధారణాత్॥ తథాహి॥ బృహదారణ్యకే అంతర్యామిబ్రాహ్మణే। య స్యాత్మా శరీరం యస్యాప శ్శరీరం యస్యావ్యక్తంశరీరమిత్యాద్యారభ్య ఏషసర్వభూతాంతరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యాదివాక్యైః, పృథివ్యాదిభూతానాం సర్వాత్మనాంచ భగవచ్ఛ రీరత్వావగమాత్। రుద్రవాచక సర్వేశ్వరపదస్య రుద్రశరీరకే భ గవతి ముఖ్యవృత్తిరేవేతి కారణ వాచకానాం, శివ శంభు శంకర రు ద్రాది పదానామపి నారాయణోపనిషద్వేద్య పరమకారణ నారాయ ణ ప్రతిపాదకత్వం ముఖ్యవృత్త్యైవేతి సఏవ పరాత్పరతరః॥

నను యజ్ఞదత్త ఉత్పన్నోఘటోనష్టఇత్యాదా వతిప్రసంగ ఇతి చేన్న। ప్రకరణాదివశేనాన్యార్థత్వాత్। ననుశరీరవాచకానాం శరీ వాచకత్వే వ్యాప్తాశరీరపదేవ్యభిచారఇతిచేత్ న। నిష్కర్మపదత్వేన వి శేషణాత్। కించాయుతసిద్ధప్రకార వాచకానాం శుక్లః పటః నీల ము త్పల మిత్యాదీనాం పదానాం, ప్రకరణేముఖ్యత్వావగమాత్। జగ త్ప్రకారకం బ్రహ్మ సర్వపదవాచ్య మితి అథవా చేతనాచేతనస్య జగ దుపాదానస్యబ్రహ్మణః సర్వ పదవాచ్యత్వం ఘటాద్యుపాదానమృదా పృథివ్యాది వాచకత్వ మితిచేత్। అత్రోచ్యతే॥

యో యచ్ఛరీరవాచక ఇతి విశేషవ్యాప్తిర్వా వివక్షితా । ఉత సామాన్యవ్యాప్తిర్వా । నాద్యః । శరీరపదే వ్యభిచారాత్ । నిష్కర్షపదత్వేసతి విశేషణం జ్ఞేయం । నిష్కర్షకత్వస్య వక్తుమశక్యత్వాత్ । తత్కిం విశేషవాచక భిన్నత్వంవా । శరీరవాచక భిన్నత్వంవా । విశేషణ మాత్ర వాచకత్వంవా । నాద్యః శరీరపదస్యాపి శరీరిత్వ విశిష్ట శరీరవాచకత్వాత్ । నద్వితీయః అప్రసిద్ధేః । శరీరశబ్దస్యాపి తవమతే సర్వశబ్దవాచ్యేశ్వరవాచకత్వాత్ । అతఏవ నతృతీయః । శరీరపదస్యాపి శరీరిత్వ విశిష్ట శరీరవాచకత్వేన విశేషణమాత్ర వాచకత్వే నాసంభవేన వ్యభిచార తాదవస్థ్యాత్ । నాపి సామాన్య ప్రాప్తిః సాధికా । శరీరవాచకాశ్శరీరి వాచకా ఇతి వ్యాప్త్యా శరీరపదస్య శరీర మంత్యావయ విచేష్టా భోగేంద్రియాశ్రయ ఇతి న్యాయేన శాస్త్రోక్త శరీరలక్షణానుసారేణ ఘటాదావప్రవృత్తేరీశ్వర శరీరత్వాసిద్ధిః । నచనియమ్యత్వ మేవ శరీరత్వం వక్తవ్యం । స్వామినియమ్య భృత్యవాచక భృత్యాదిపదే స్వామివాచకత్వా భావేన వ్యభిచారాత్ । నచాంతః ప్రవిశ్యనియమ్యత్వం అంతః ప్రవిష్టేన శిల్పినా నియమ్యదారు ప్రతిమా వా వ్యభిచారాత్ । నచపృథక్సిద్ధత్వే నియామకవిశేషణం । అంతః ప్రవిష్టపదవైయర్థ్యాత్ । నచతావదేవాస్తుసాధకమితి వాచ్యం । అపృథక్సిద్ధదేవదత్త నియమ్య హస్తాదిపదేషు వ్యభిచారాత్ । నిష్కర్షపదత్వస్య అత్రాపి విశేషణత్వే పూర్వోక్త దోషాపత్తేశ్చ ॥

నను ఘటాదీనాం పదానాం పశుత్వాద్దేవ మనుష్యాదిపదానాం దృష్టాంతత్వా చ్ఛరీరవాచకత్వ సాధ్యాయాం సామాన్యవ్యాప్తౌ కథం వ్యభిచారః । శరీరాదిపదానామపి ఈశ్వరవాచకత్వేన పశుతుల్యత్వాదితిచేత్ నైవం । వ్యాప్తిగ్రహణం ప్రత్యేవ వ్యభిచారజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకత్వాత్ । అన్యథా కార్యత్వేన శరీరజన్యత్వే సాధ్యే ఘటాదౌ వ్య

ప్రిగ్రహే సత్యంకురాదావపి శరీరసిద్ధి స్స్యాత్। అంకురాది వ్యభిచారస్థలస్య పక్షతుల్యత్వేన అతీంద్రియశరీరస్యకల్పయితుంశక్యత్వాత్। వ్యభిచారంహేతు త్వాభాసమాత్రిభేదాపత్తేః వ్యాప్తౌ వ్యాప్తిభాగేశరీరపద వైయర్థ్యాత్ వ్యాప్త్యాసిద్ధేః। సర్వపదానాం వాచకత్వేన వ్యభిచారస్థలాభావాత్। ఏతేన తద్వారకాయ శరీరపదంస్యాత్। అప్రయోజకత్వంచ పృథివ్యాదిశబ్దానాం శరీరవాచకత్వేపి శరీరిపర్యంతత్వేపి పక్షబాధకత్వాభావాత్। నచ బ్రహ్మణి ముఖ్యత్వానుపపత్తిః విపక్షే బాధికా। నానార్థగవాది పదానామివ స్వతంత్రశక్త్యంతరకల్పనేపి ముఖ్యత్వోపపత్తౌవిశిష్టశక్యసిద్ధిః నచేష్టాపత్తిః। అపసిద్ధాంతాత్। కించ పదార్థమాత్రి శక్తివాదినాపి త్వయా యథావ్యవహారకాలే భానేన గృహీతోపికార్యాన్వితే శక్తిః అన్యలభ్యత్వ ప్రతిసంధానేపతి పరిత్యక్తా। తథాత్వయా గృహీతాపి సర్వపదార్థానాం శరీర విశిష్టాత్మశక్తిఃగౌరవాన్యలభ్యత్వాభ్యాం పరిత్యాజ్యా। అన్యథాకార్యాన్వితే శక్తిరపి త్యాజ్యా స్యాత్॥

కించ యథాశరీరవాచకానాం శరీరిపర్యంతత్వం కల్పితం తథా శరీరివాచకానామపి శరీరవాచకత్వం కుతో నకల్ప్యతే దేవమనుష్యాదిపదేషు తథానుదర్శనాత్। అభేదవాక్యేషు ముఖ్య సామానాధికరణ్యోపపాదన రూపపదస్య తుల్యత్వాత్॥

నను విష్ణో స్సర్వపద వాచ్యత్వం పురాణేషు శృతమితి చేన్న। యతో వాచో నివర్తంత ఇతి బ్రహ్మణి వాచ్యత్వ నివృత్తేరపి ప్రత్యక్షశృతి సిద్ధత్వాత్। ఏతై రేవ దోషైః ప్రకారవాచకానాం ప్రకారి పర్యంతత్వమితి వ్యాప్తి ర్నిరస్తేతి వేదితవ్యా॥

కించాంతర్యామి బ్రాహ్మణే యస్యాత్మా శరీరమితి వాక్యం

నశరీరత్వ విధాయకం । యచ్ఛబ్దయోగః । ప్రథమ్య మిత్యుద్దేశలక్ష
ణం । తద్వృత్తమేవకారశ్చ స్యాదుపాధీయ లక్షణ మితిన్యాయేన విధి
శక్తి ప్రతిబంధాత్ ॥

నచ యథాగ్నేయోష్టాకపాలఇత్యేవ ద్విధాయకత్వం యుక్తం
తస్యలోకాప్రాప్తార్థత్వాదీనస్య విధేయస్యాభావాచ్చ॥ ఇహతు ఏషత
ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇతి విధేయభాగస్యవిద్యమానత్వాత్ దశద్వ
యేనాపిస్వప్రతిపాదనాన్నైకార్థవిధానే వాక్యభేదాపత్తేః। జ్యామితా
ర్థవాదయోగేన ఉపాంశుయాజమంత్రాయజతి త్వవధిత్వవత్ తచ్ఛే
షత్వం యాజ్ఞవల్క్యసూత్రవిద్యాత్తంచాంతర్యామిణం బ్రహ్మగత
ర్యోజసిమూర్ధాతేభవిష్యతీతి అర్థవాదయోగాదంతర్యామిత్వస్య క్షే
యతయా విధేయత్వాత్ । తథా చాన్యతః ప్రాప్తం శరీరవాచ్యం త
చ్చనలోకప్రసిద్ధం భోగాయతనత్వం పృథివ్యాంవాతదభావాత్ । కిం
తు నియమ్యత్వ మాత్రం।తచ్చవ్యభిచారత్వా దసాధక మిత్యుక్తం।వ
స్తుతస్తు అంతర్యామిబ్రాహ్మణే అంతర్యామిత్వవిధాన మమృతపదవా
చ్యస్య శివస్యైవ నతువిష్ణోరిత్యుక్తం ప్రాక్। ఏతానివా అమృతస్యనా
మధేయాని శతరుద్రీయ విషయ జాబాలవాక్యేన అమృత పదస్య రు
ద్రవాచకత్వావధారణాత్॥

కించ యేనామృతత్వం బ్రూహి యాజ్ఞవల్క్యశతరుద్రీయేణేతి
జాబాలవాచేత్యుపక్రమాత్। నను ఏషసర్వభూతాంతరాత్మేతి విష్ణోరేవాం
తర్యామిత్వం విధీయత ఇతి చేన్న। యోరుద్రోఅగ్నౌ యోఅప్సుయఓ
షధీషు యోరుద్రో విశ్వాభువనా వివేశ తస్మైరుద్రాయ నమోఅస్తు
ఇతిశ్రుత్యారుద్రస్యై వాంతర్యామిత్వ ప్రతిపాదనాత్ । యజుస్సంహి
తాయాంశ్రూయంతే తత్ప్రీతివాచకేన సమర్థయతి నావసుధా రా

జన్య ప్రీతా ధారత్వేన నాఽఽత్యగ్నే ర్విష్ణో శ్చ ప్రతిపాదనా త్తేనైవ రూపేణ యైవాస్య శివాతనూ స్తాం తేన ప్రీణాతి...ఇస్య బహుశ్రుతి సంవాదత్వాత్ । ద్రవ్య దేవతాయాః విష్ణోరపి రుద్రశరీరత్వాత్ ॥

తథాహిబ్రహ్మవాదినో వదంతి యన్న దేవతా యైజుహ్వా త్యథదే వత్యావసోర్ధార ఇత్యగ్నిర్వసుస్తస్యైషాధారా విష్ణుర్వసుస్తస్యైషాధారాఽగ్నావైష్ణవ్యర్చా వసోర్ధారాం జుహోతి భాగధేయేనైవ నౌ సమర్ధయత్యథో ఏతా మేవాహుతి మాయతనవతీంకరోతి యత్కామ యేనాం జుహోతి తదేవరుంధే రుద్రోవా ఏషయదగ్ని స్తస్యైతే తన్వౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా యచ్ఛతరుద్రీయం జుహోతి యైవాస్య ఘోరాతనూస్తాం తేన శమయతియద్వసోర్ధారాంజుహోతి । యైవాస్య శివాతనూ స్తాం తేన ప్రీణాతీత్యభిజ్ఞావాదగ్నా విష్ణూశివాతనూరితినిశ్చీయతే । [illegible]

నను శివా తనూ రితి శబ్దాంతరా లోకస్య వహారసిద్ధ నామధేయ భేదాదగ్నావిష్ణ్వాః సహ శివాతనూ ర్భిన్నేత్యంగీకారే వసుధారాహుతే రుత్పత్తి శిష్టాగ్నావిష్ణు దేవతారుద్ధత్వేన । ఉత్పన్నశిష్టాన్న దేవతా శివాతనూః కథం ప్రీతా భవతీతి ప్రతిపాదయితుం శక్యం వినియుక్త వినియోగ విరోధాత్ నిరాకాంక్షత్వాత్ మంత్రలింగవిరోధా ద్వాక్యభేదాపత్తేశ్చ అభేదాంగీకారేతు నకశ్చిద్దోషః । అన్యథా తప్తే పయసిదధ్యానయ ఇతిసావైశ్వదేవ్యా మిక్షువాజిభ్యోవాజినమిత్యత్రద్రవ్య రూపగుణాత్కర్మ భేదవత్ । దేవతారూపగుణాదపి కర్మభేద వాక్యత్వా దనురాహూమభేదోపి స్యాత్ । అపూర్వార్థత్వాత్ ద్రవ్యదేవతాయాః కర్మస్వరూప త్వావిశేషాత్ । రుద్రోవా ఏష యదగ్ని రిత్యాదినా వసుధారాం గత్వేపి దేవతాధికరణాదనూనమూనాంతర సంవాదాదపి సంవాదయో రభావేమంత్రార్థ వాద

యోపస్వార్థే ప్రమాణ్యాంగీకారాత్ ॥

అత్యంత పరోక్షార్థత్వ పరిహారాయ ఆలంబనస్తుత్యే యోగా చ్ఛసర్వోత్కృష్ట రుద్రశరీరత్వేనైవ వాగ్నా విష్ణుస్తుతి సంభవాత్తద్వా రాపశుధారాపాలుతిస్తుతిరితి సిద్ధం ॥

విష్ణోరపి రుద్ర శరీరత్వం । తదుక్తం । కూర్మే ఈశ్వర గీతాసు। యో హి నారాయణోనంతో లోకానాం ప్రభురవ్యయః । మమైషా పరమామూర్తిః కరోతి పరిపాలనం । అత్రైవ విష్ణువాక్యంచ। అస్యైవ చాపరంమూర్తిం విశ్వయోనిం సనాతనం। వాసుదేవాభిధానం తాం మామవేహి పితామహ॥ ఇతి ॥ తస్మాద్విష్ణుర్న సర్వశబ్ద వాచ్యః॥ తథాప్రయోగః । వివాదాధ్యాసితాస్సర్వే శబ్దాస్తేవిష్ణు వాచకాః ॥ ఉభయవాదసిద్ధ విష్ణువాచకశబ్దత్వాదవచ్ఛిన్న భిన్నత్వాత్। ఘటవత్ । నచ ప్రయోజకత్వం। సర్వేషాం విష్ణువాచకత్వే సర్వేషాం శబ్దానాంపర్యాయత్వ ప్రసంగాత్ । నచ విశిష్టశక్తి భేదేన పర్యాయత్వం విశిష్ట శక్త్యసంభవస్యోక్తత్వా దిత్యలమతివిస్తరేణ ॥

అస్తుతర్హి భగవత్పదం విష్ణువాచకం సంకోచక హేతూనాం ప్రకరణాదీనా మభావేన నిరతిశయైశ్వర్య వాచకస్యైతపదస్య విష్ణౌభగవత్పదవ న్ముఖ్యత్వాత్ । తదుక్తం । ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య యశసశ్శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణాత్ ।ఏవమేవమహాశబ్దోభగవానితిసత్తమః। ఉపమోబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్య నాన్యగః। తద్బ్రహ్మ తత్పరం ధామ తద్ధ్యేయం మోక్షకారణం । తదేవ భగవద్వాచ్యం స్వరూపం పరమాత్మనః। వాచకో భగవచ్ఛబ్ద స్తస్యాద్యస్యాక్షయాత్మనః। శబ్దోయం సోపచారేణ హ్యన్యత్రహ్యుపచర్యతే ఇతి పురాణ వాక్యాత్ । సమగ్రైశ్వర్యవాచకస్య భగవత్పదస్యావామదేవేముఖ్యత్వవదీశపదస్యాపిసమగ్రైశ్వర్యవాచకస్యతత్రైవముఖ్యత్వం॥

ఏవం ఈశ్వర పదస్యాపి ఈశ ఐశ్వర్య ఇతి ధాతూత్పన్నస్య స్థే శభాసపిసకసోవరజితి సూత్రేణ తాచ్ఛీల్యార్థే వరచ్ప్రత్యయాన్తత్వేన సిద్ధస్య నిరతిశయైశ్వర్యవతి విష్ణౌ ముఖ్యత్వం । తేన ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశమిత్యత్ర ఉపక్రమస్య ఈశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదేశ్చ విష్ణుత్వసిద్ధిః ॥

ఏవం పురుష పదమపి విష్ణౌ ముఖ్యం । సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యత్ర పురుషపదస్య। సహస్రశీర్షం దేవం విశ్వాక్షం విశ్వశంభువం । విశ్వం నారాయణమితి నారాయణాసాధారణ ధర్మస్య । సహస్రశీర్షత్వస్య ప్రత్యభిజ్ఞానాన్నారాయణ వాచకత్వమేవ హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితి విధివాక్యశేషేణ లక్ష్మీపతిత్వావగమాత్ యజ్ఞేన యజ్ఞమయజన్త దేవా ఇతి మధ్యే పఠానశ్రుత్యంశోపి యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుత్యా నారాయణస్యైవావగమాత్ । స ఏవ పురుష సూక్తస్యార్థః। కించ పూర్వమేవాహమిహాసమితి తత్పురుషస్య పురుషత్వమిత్యాది కూర్మవాక్యాత్ స్వేవంవై పూర్వం సమభూదితి ప్రజాపతి వాక్యాచ్చ సహస్రశీర్షా పురుషస్సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ భూత్వోదతిష్ఠదితి కూర్మప్రభావప్రతిపాదనాచ్చ విష్ణురేవ పురుష ఇతి। తమసః పరస్తాత్ ఆదిత్యవర్ణం విద్వాన్ నేహామృతో భవతీతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥

ఈశ్వరేశ పదయోః శంభురీశః పశుపతిరితి ఈశ్వరస్సర్వ ఈశాన ఇత్యమరకోశేన శివేరూఢి గ్రహణాత్ । విష్ణుపర్యాయేషు పాఠాభావాచ్చ శివ ఏవముఖ్యార్థః । తదుక్తం । చతుర్వేద తాత్పర్య సంగ్రహే। శబ్దోయమీశ్వర ఇతి శ్రుతిగోచరస్సన్నానీలకంఠమవతంసిత చంద్రరేఖం త్రీత్యేవ బోధయతి నాథ నిజార్థయోగాదన్యం పునః ప్రకరణాది నపీడనేన । ఉప్రజ్ఞానే శక్తిః శక్యత్వాదితి న్యాయేన ప్రాతా

చ్ఛృత్వా శీఘ్రముపస్థితేన నీలకంఠత్వాది విశిష్టేనైవార్థేన ఈశాదిప దానామన్వయ సంభవే భగవత్ప్రథాదిదృష్టాంత బలాదనుమానోపస్థితేనవిశిష్టార్థేనాన్వయః । అనుమానాపేక్షయాశ్రుతిః నిఘంటు వాక్యస్యాప్యనాదిప్రయోగస్మారకత్వేన వ్యాకరణాది స్మృతివత్ శబ్దార్థనిర్ణయ ప్రామాణ్యాంగీకారాత్ ॥

అన్యథా ఉత్తానార్థే దేవగవావహంతీ త్యాదౌ నేవేశబ్దస్యార్థాంతర కల్పనే సకలలోకవేదాధికరణ విరోధ ప్రసంగాత్ । నన్వీశ్వర పదస్య శివవాచకత్వే మహేశ్వరపదస్యాపి తాత్పర్యాయత్వేన మహత్త్వవిశిష్టార్థప్రతీతిః చేత్ న । తన్మహత్త్వర మాత్రక్లృప్తేః పూజ్యమానేతి పూజావాచకేన మహత్పదేన సమస్తైశ్వర్య పదస్యాప్యర్థపరిత్యాగే నైవపూజ్యవాచకత్వోపపత్తేః పూజ్యత్వంచేశ్వరస్య తముష్టుహీతి శ్రుత్యా ప్రతిపాద్యతే ॥

తథాహి । తముష్టుహి యః స్విషుః సుధన్వా యో విశ్వస్య క్షయతి భేషజస్య । యక్ష్వా మహే సౌమనసాయ రుద్రం నమోభిర్దేవ మసురం దువస్య ॥ ఉ ఇతి సంబోధనం ॥ హే స్తుపూజక యో రుద్రః స్విషుః శోభన బాణవాన్ సుధన్వా శోభన ధనుష్మాన్ । యః విశ్వస్య ప్రపంచస్య భేషజస్య తాపత్రయ నివర్తకౌషధస్య చతుర్విధ పురుషార్థస్యక్షయతి గృహాపదాచరతి తం స్తుహి ఆశ్రయ ఇత్యర్థః। మహే ఉత్సవే సౌమనసాయ సుమనసో భావ స్సౌమనసం తస్మై తదర్థం రుద్రం యక్ష్వ పూజయ అసూన్ రాతి అదస్తు ఇత్యసురః సంహారకర్తా తం దేవం దీవ్యతి ఇతి దేవః । స్వమహిమ్నా క్రీడమానః తం రుద్రం నమోభిర్నమస్కారైర్దువస్య ప్రీణయేత్యర్థః ॥

ఈశేశ్వర మహేశ్వర శబ్దైర్నానా శాఖాదత్తైరవయ శక్త్యైవ ర్థ్యాలోచనయా నిరతిశయైశ్వర్య ప్రతిపాదనైరుమాధ్య శివోపస్థాపకైః

షః పదోపస్థితసత్వరూపాంతరంగప్రత్యా సత్యా యోగయుధాఘక యోః
పరస్పరంశీఘ్రమేవ పంకజాది పదవత్ ఆశ్రయే సతి నిరాకాంక్షత్వాత్
సత్యామాకాంక్షోపస్థిత్తౌ ఈక్షణం వినా అశక్యత్వాత్ నిరతిశయైశ్వర్య
పత్వం రుద్రస్యైవ ప్రయుక్తం । చింతామణౌ॥

స్థలేఽంకజంతు విజాతీయ మేవ సాజాత్యేన లక్షణాం । పంకజ కుముద మిత్యత్రాపి పురోడాశకపాలేన తుషాను పతతీత్యత్ర కపాలపదే సాకాంక్షత్వాయు అధిష్ఠానలక్షణావత్పంకజపదే లక్షణైవేతి । అత ఏవ శివశంకరాదిపదమపి తత్రిత శ్రోత్రపనిషది శూత్రియమాణం । శుభమాంగల్యాదిగుణాయోగేన విష్ణౌ ముఖ్య ఇతి నిరస్తం ॥

ఉక్తన్యాయేన తేషామపి శ్రుతిప్రత్యా శివప్రతిపాదకత్వేన నిరాకాంక్షత్వాత్ ॥ అన్యత్ర తాత్పర్య సంగ్రహే గంగాపదవత్ లక్షణాయా అశక్యత్వాత్ । ఏవంచ నిరతిశయైశ్వర్యం ఈశాన స్సర్వవిద్యానా మీశ్వర స్సర్వభూతానా మిత్యత్రేశ్వరపద శ్రుత్వా త్వాఖ్యాంశివైకనిష్ఠత్వసిద్ధేస్సమస్తైశ్వర్యవాచకమపి భగవచ్ఛబ్దం శివైకపరం॥

నను విష్ణుపురాణే భగవచ్ఛబ్దస్య వాసుదేవే ముఖ్యత్వం । అన్యత్రోపచారకత్వముక్తమితి చేత్ న । తత్రైవ పరబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్యేతి విశేషణబలాత్ పరబ్రహ్మభూతస్య శివాంశత్వేన తదభేదోపాధికమేవ । భగవచ్ఛబ్దవాచ్యత్వ మిత్యవశ్యం వాచ్యం । అన్యథా పరబ్రహ్మభూతస్యేతి విశేషణ వైయర్థ్యాత్ । అనన్యథాసిద్ధ న్యాయబలేన నిరతిశయైశ్వర్య ప్రతిపాదక శ్రుతిబలేనచ పురాణవచనస్యోపచారత్వ కల్పనాత్ ॥

నను షణ్ణాంగుణానామైశ్వర్యాదీనాం భగవచ్ఛబ్దవాచ్యత్వాత్ తద్వతి వాసుదేవే భగవచ్ఛబ్ద ముఖ్యత్వస్య పురాణేనైవ ప్రతిపాదనాన్నా

త్రిశివశబ్దే శ్రుతిన్యాయ విరోధః। ఏవం పురాణవాక్యస్య స్వార్థే న చరితార్థత్వం కల్పనీయమితి చేత్ । సత్యం ఈశ్వరశబ్దః ప్రతిపాద నిరతిశయైశ్వర్యైక నిష్ఠతాసిద్ధా తాదృశైశ్వర్యవాచకస్యాపి । భగవచ్ఛబ్దస్యైతదంశ మాదాయ వాసుదేవే ముఖ్యత్వోపపత్తేః । స్వాంశం శ్రీశ్వర ద్వయాంగీకారే జగదున్మదనప్రసంగాత్ । అతో నిరతిశయైశ్వర్యాధాధకత్వ మేకస్యైవ స ఏవ శివః ॥

కించ ఈశ్వరత్వం నామ కర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుం సామర్థ్యం లోకవేదయోః ప్రసిద్ధం । తచ్చ శివైకనిష్ఠం । తథాహి । అన్యైః కర్తు మశక్యార్థస్య కాలకూటభక్షణ కామజయ త్రిపురభంజనాదేః కరణాత్ । కాలకూట భక్షణ కామజయౌ రామాయణే శ్రూయేతే। దేవానాంవిద్రవం దృష్ట్వా శ్రుత్వా వాక్యంచశార్ఙ్గిణః ॥ హాలాహలంవిషం సర్వం జగ్రాహామృతోపమమితి, బ్రహ్మాండే ద్విశతతమోధ్యాయే ॥ బ్రహ్మవాక్యం । తస్యవిషు రహంవాపిసర్వే వామరపుంగవాః । నశక్నువంతి వైసోఢుం వేగమన్యత్రశంకరాత్ విషేణోత్తిష్ఠమానేన కాలానల సమత్విషా ॥ నిర్దగ్ధో రక్తగాత్రాంగః కృతకృష్ణో జనార్దనః । ఇతి । అశరీరంకృతః కామః । క్రోధాదేవేశ్వరణచ । అనంగ ఇతి విఖ్యాత స్తదాప్రభృతి రాఘవేతి । యజు స్సంహితాయాం । సఇసప్రిఃపురోభిత్త్వేభ్యో లోకేభ్యోసురాణాం ప్రాణంనదావిక్షి ॥

ఏవమన్యేషాం కర్తు మశక్యయోః ప్రత్యభావవిద్యానిధనయో రక్షః కరణాదపి కర్తుం సామర్థ్యం శివస్యైవేత్యుక్తం । రుద్రసూక్తే ॥ స్థిరేభిరంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి । రామాయణేచ । దేవతానాంవచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః। జాఠమిత్యబ్రవీ త్సర్వాన్ । పునశ్చేదమువాచహ । ధారయిష్యామ్యహం తేజస్తేన మన్యామహేమయా ।త్రిదశా పృథివీచైవ నిర్వాణ మధిగచ్ఛతు ॥

ఏవమన్యథాకర్తుం సామర్థ్యేఽపి వస్త్వేవయథా ఽశరీరస్యాపి మన్మథస్య స్వభావాన్యథాకరణం ప్రీతి సశరీరత్వకరణాత్ । పురుషస్యాపి పరస్పరవిరుద్ధ స్త్రీత్వపుంస్త్వోభయాలింగిత దేహాన్య కరణాత్ । భిన్నశిరసో మృతస్య దక్షస్య మేషశిరసా జీవనకరణాత్ । భగ్ననేత్రస్యభగస్య నేత్రాంతరాపేక్షేణ కల్పనాత్ । భగ్నదంతస్యాపి పూష్ణః దంతైర్వినాపి భాగకల్పనేన వేదమార్గస్య శిక్షణాత్ అనేన కర్తు మశక్యస్య వస్తు స్వభావా దన్యథాభావ స్య కరణాచ్ఛివఏ వేశ్వరః ॥

అన్యేషాంతు వస్తు స్వభావానుసారేణైవ స్వేష్ట సాధనమితి శ్రుతి స్మృతీతిహాస పురాణేషు ప్రసిద్ధత్వా త్తదన్య థాకరణ సమర్థః శివ ఏ వేతి । సఏవపరంమైశ్వర్యాధారఇతిసిద్ధం॥ తదుక్తం కాళిదాసేన (?) గృహీతా మనయేన కామం ప్రీత్యర్పితస్వాంక మివేశ్వరేణేతి । ఉత్తరరామాయణే । ఇళాయా స్త్రీత్వ ముక్తం । ఏవం సరాజా పురుషో మాసంచరతి ధార్మికః । త్రైలోక్యసుందరీ నారీమాసమేకంతథాభవేత్ । నివర్తకత్వంచ తత్రైవోక్తం। ద్విజాశ్శృణుతమే సర్వే యచ్ఛ్రేయః పార్థివస్యవై । నైవ పశ్యామి భైషజ్యమంత రేణ వృషధ్వజం । దేవంప్రసాదయిత్వా హం పురుషోహంభవత్వితి । తతఃప్రీతో మహాదేవఃపురుషత్వం దదౌపునః । ఇళా మా స్సుమహాత్తేజోవత్వా చాంతరధీయత ॥

దక్షాదీనాంతు భాగవతే చతుర్థస్కంధే । శ్రీభగవానువాచ । ప్రజాపతిర్దగ్ధశీర్షోభవత్వజముఖం శిరః । మిత్రస్యచక్షుషీక్షేత భాగం స్వంబర్హిషోభగః । పూషాతుయజమానస్య దద్భిస్తు పిష్టభుక్ । దేవాః ప్రకృత్తసర్వాంగాః యేచతత్రైబసూవతుః । బాహుభ్యామశ్వినోః పూష్ణో హస్తాభ్యాం కృతబాహవః । భవం త్వ ధ్వర్యవ శ్చాంతేగత శ్మశ్రుభృగు ర్భవేత్ । ఏవ మఘటిత ఘటనాపటుధనత్వా మీశ్వరత్వమపి సదాశివస్యై వేతి సశివ ముఖాన్ధో నావ్యః ॥

తదుక్తం కాళిదాసేన। అణిమాదిగుణాధార మస్పృష్టపురుషాంతరం। శబ్దమీశ్వర మిత్యుచ్చై స్సార్ధచంద్రం బిభర్తి యః - ఇతి। నన్వంబరీషాయ శాపం దాతు ముద్యుక్తో దూర్వాసా విష్ణుప్రేషితాత్సుదర్శనాత్ పలాయమానో రుద్రం శరణాగత స్తంమునిం త్వారక్షితవాన్। నారాయణం ప్రత్యేవ తత్ ప్రేషయామాస స ఇతి। తదుక్తం భాగవతే నవమస్కంధ ఇతి చేత్ నైవం॥

విష్ణోస్తపసా ప్రసన్నేన పరమేశ్వరేణ చక్రప్రదానకాలే తస్యాప్రతీకారత్వ ప్రతిజ్ఞాత్। స్వప్రతిజ్ఞాపాలనాయైవ తం ప్రేషితవాన్॥ తదుక్తం వామనపురాణే। అథ భీత్యా జగన్నాథ సహస్రశిరసం విభుం ఆరాధయామాస హరి స్స్వయమాత్మాన మాత్మనా। సాంగం వర్షసహస్రం తు పాదాంగుష్ఠేన తస్థివాన్। తతః ప్రీతో హరః ప్రాదా ద్విష్ణవే ప్రహరం వరం। ప్రత్యక్షం తేజసం శ్రీమాన్ దివ్యం చక్రం సుదర్శనం॥ అమోఘత్వం చోక్తం॥ అమోఘ ఏషో హరరాజపూజితో ధృతో మయా నేత్రగతస్తథో బలాదితి పురాణాంతరేషు సుదర్శనస్యాపి నిష్ప్రభోభవేతి శాపోదత్తః॥

అతఏవ సైంధవవధార్థం సూర్యమండలస్తంభనకాలే నిష్ప్రభో జాతః। అన్యథా అనేకసూర్యప్రకాశకత్వముత్సుదర్శనాత్ రాత్రి భ్రమో నస్యాత్। విష్ణురప్యశక్తో విష్ణుపురాణేసమాప్తా దూర్వాసశ్చ్యుయథేతి వచశ్శ్రవణాత్। ఇత్యలం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా। ప్రకృతమనుసరామః॥

అత్ర హారదత్తాచార్యః। ఐశ్వర్య మీశ్వరపదశ్రుతిరుద్రశబ్దోపిరం యశశ్శివ పదంచ తవాభిధత్తే। సర్వజ్ఞకామరిపుశబ్దసమర్పితౌచ సార్వజ్ఞరాగవిరహౌ భవతః పురారే। అయమభిప్రాయః। భగవచ్ఛబ్దార్థానాం షణ్ణాం గుణానాం మధ్యే ఐశ్వర్యం పూర్వోదాహృతశ్రుత్యా

లక్ష్యతే గజం నానియమతేతివ్యుత్పత్త్యారుద్రశబ్దే శ్రుతిప్రత్యావీర్యం లభ్యతే పరమమంగల్యవాచకేన శివశబ్దేన కల్యాణాదియోమంగళగుణా ఉచ్యంతే కృశానురేతాస్సర్వజ్ఞ ఇతినిఘంటుసిద్ధేనయస్సర్వజ్ఞ స్ససర్వవిదిత్యాదినాసర్వజ్ఞత్వ మన్మథాంతకత్వాదేవ వైరాగ్యం లభ్యతే ।

యద్యపి పరమవిరక్తస్య శివస్య శ్రియా ప్రయోజనంనాస్తి ॥ తథాపి తవశ్రియై మరుతో మర్చయంత ఇతిరుద్రసూక్తవాక్యేన శ్రీకామైర్మరుద్భిశ్శివఏవ సంపూజ్యత ఇత్యుదారత్వమపి శివస్యైవ కించ శ్రీహిరణ్యాదిరూపాదేశ్చ హిరణ్యం యద్యపీతరేషాం దేవానాం భూషణాదిరూపేణ ధార్యతయా సంతోషహేతుః ।

తదుక్తం॥ పురుషస్యాస్యాదేర్రేతసః ప్రభవ ఇత్యాహుః శ్రుతిరితి హిరణ్యస్య ఈశ్వరస్య వీర్యముక్తం । రామాయణే ॥ యదస్యాంతగర్భం తే తస్మాత్తప్తజాంబూనదప్రభం।... అతులప్రభం। నిక్షిప్తమాత్రే గర్భేతు తేజోభిరభిరంజితం । సర్వం పర్వతసన్నద్ధం సౌవర్ణమభవద్వనం । జాతరూపమితి ఖ్యాతంతదాప్రభృతి రాఘవేతి।......

ఆదికల్పే శివస్సాక్షాదప్సు వీర్యమపాసృజత్। తదండమభవద్ధైమం సహస్రాంశుసమప్రభం । ఇత్యాది ప్రసవీర్యస్రష్టా సదాశివ ఏవేత్యవగమ్యతే । అన్యేషాం హిరణ్యరేతస్త్వే ప్రమాణాభావాత్ ।ఏవమన్యే రేతాశ్చ......ర్థరుద్రఏవ॥

తస్మాత్ షణ్ణాం గుణానాం శివైకనిష్ఠత్వాత్తద్వాచకం భగవత్పదమపి తత్రైవయుక్తం । తదుక్తం । శ్వేతాశ్వతరే । ధర్మావహం పాపనుదం భగేశమితి అథర్వోపనిషది - యోరుద్రస్సభగవానితి భగవత్పదస్యాపిశివనిష్ఠతయా నిర్వచనాన్నిపఏవ ముఖ్యార్థ ఇత్యలమతి విస్తరేణ ॥

ప్రయోగ రూఢ్యర్థయో రేకపదోపాత్తత్వే లక్షణాంతరం ప్రత్యాసత్యా శీఘ్రమన్వయే జాతేము ... -భవస్యైవ విపత్తుబాధకత్వాత్ । ఏవం పురుషపదం తావద్యజ్ఞో వై విష్ణురితివత్ । పురుషో వై రుద్రఇతి శ్రుతి వాక్యాదేవ రుద్రత్వపరం । నచ సహస్రశీర్షత్వ ప్రత్యభిజ్ఞానం నారాయణ పరం । రుద్రవాచకోపపత్తేః । మహాదేవస్య ధీమహి ధీనహస్రశీర్షత్వప్రత్యభిజ్ఞానాం హరపరత్వస్యాపి వక్తుం శక్యతే ॥

నతుపూర్వమేవాహమిహాసమితి కూర్మవాక్యేన నారాయణపరం నిశ్చీయతే । ...... రుద్రవాచకోపపత్తేః । తస్య కూర్మస్య నారాయణాంశత్వే ప్రమాణాభావేన శివాంశత్వేనైవ సహస్రశీర్షత్వాద్యుపపత్తేః ॥

తస్యచ ఉపనయ......వా ఏషయదగ్ని స్సవితర్పి జాతోహి సర్వశ్చితక ఇతి రుద్రత్వ ప్రతీత్యాచ యజ్ఞవంతం కూర్మముపధావత్ ఉపధేయకూర్మత్వాచ్చ ...... పురోడాశం కూర్మం భూతవన్తంత మిత్యాద్యస్యాపి కూర్మస్య విష్ణుత్వ ప్రసంగః నచహ్రీశ్చ లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితి వాక్యశేషాన్నిర్ణయః తస్య యుస్యైవం బ్రహ్మశోపి... ర్యక్త్యోః ప్రతిపాదనేననిర్ణాయకత్వాత్ । సందిగ్ధేషు వాక్యశేషాదితి వాక్యశేషాంశనిర్ణయత్వస్య సందిగ్ధోపక్రమవిషయత్వాత్ ॥

అత్రచ వేదోయః ప్రియదర్శనాదితిన్యాయేన ఉపక్రమస్య పురుషోవై రుద్రఇత్యనేనైవార్థనిర్ణయాత్ । బోధాయనసూత్రేచ । పురుషసూక్తం హృదయం। ఉత్తరనారాయణగ్ం శిర ఇతిరుద్రన్యాసాంగతయా విధానాత్ వినియోగానుసారేణైవ అన్యవర్ణనస్యోచితత్వాత్ ॥

విష్ణుప్రాణాయామాగమః నియోగేపిశ్రోత్రవినియోగాభావాత్ । శ్రోత్రవినియోగాపేక్షితయాఽఽగమపురాణయోర్దౌర్బల్యేనలక్షణాదికల్పనయాపి తద్వినియోగ నిర్వాహసంభవాత్ । యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంత దేవాః ఇతిద్వితీయ యజ్ఞపదస్యవిష్ణుపరత్వేపి తాదృశయజ్ఞస్య తేహ నాకంమహిమానస్సచంతఇతి స్వర్గఫలత్వ వర్ణనాత్ । పురుష జ్ఞానస్యైవ మోక్షఫలత్వ వర్ణనాత్ ॥

ఋగ్విధానేచ సహస్రశీర్షా నారాయణః పురుషోనుష్టుబిత్పురుషసూక్తే దేవతాయానిర్దేశత్వాత్ । సిద్ధంపురుషసూక్తస్య రుద్రపరత్వం । అనుమానమపి పురుషపద ముఖ్యార్థపరిమితిః రుద్రేతరగోచరా నస్వేతరవిషయ కత్వావచ్ఛిన్నం భిన్నత్వాత్ । ఘటవత్ । నచ ప్రయోజకోహేతుః । ఉక్త శ్రుత్యాది విరోధ పరిసంగస్యైవవిపక్షబాధకత్వాత్ ॥

నిరతిశయ పురుషత్వం రుద్రప్రవృత్తినిమిత్తం నిరతిశయ పురుషత్వవ్యాపకత్వాత్ ప్రమేయత్వవత్ । నచసిద్ధి స్తద్వన్నిష్ఠాత్యంతాభావా ప్రతియోగిత్వ రూప వ్యాపకత్వ స్యాభేదేపి నభావాత్ । న చ ప్రయోజకత్వం నిరతిశయస్య లోకోత్తర పురుషత్వస్య । ఆదిత్యపురాణే । ప్రకృతిస్త్వం సురశ్రేష్ఠ పురుషోహం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయంచైవ సర్వ మవ్యక్తం పురుషాత్మకం । ఇతిఈశ్వరవాక్యాద్విప్రి నిష్ఠత్వావగమాత్ । ఋతగ్ంసత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్ష మిత్యత్ర బ్రహ్మలక్షణే కృష్ణపింగళత్వాదివత్ పురుషస్యాప్యసాధారణ ధర్మత్వే నోక్తత్వాత్ । రామాయణేచ। పురా రామ! కృతోద్వాహశ్శితికంఠో మహాతపాః । దృష్ట్వాచ సస్పృహాందేవీం మైథునాయోపచక్రమే । శితికంఠస్య దేవస్య దివ్యవర్షశతంగతం । నచాపితనయో రామ తస్యామాసీత్పరంతపేతి । అన

స్యాసాధారణ పురుషశక్తివర్ణనాత్ । విష్ణోశ్చ నారాయణ రూపేణావతారస్య పురాణప్రసిద్ధత్వాత్ తస్మిన్నవతారే చ శివకేశవయోస్సంయోగేన భైరవోత్పత్తేః శివకేశవయోరైక్యం కలౌ కాలభైరవమితి । కాశీఖండవాక్యాదవగమాత్ । స్వయంవ్యక్తేషు శంకరనారాయణహరిహరాదిషు పురాణప్రసిద్ధస్థానేషు దక్షిణభాగావస్థానాత్ । దక్షిణభాగస్య పురుషస్థానత్వేన ప్రసిద్ధిసిద్ధం పురుషపదప్రవృత్తినిమిత్తం సరతిశయ పురుషత్వం రుద్రస్యైవేతి నాప్రామాణికో హేతురితి ॥

ఈదృశస్య పరమేశ్వరస్యాజ్ఞాం కుర్వన్నపి ప్రాకృతైర్న బహిష్కార్యః । తదుక్తం । రుద్రపిండభుజో విప్రాః శివాః సర్వేశ్వరా విభుం । మోహాన్నైవ న జానాతి తాతం వేశ్యాసుతో యథా । తదుక్తం కూర్మే । శివగీతాసు । మామేవం యో విజానాతి బీజినం పితరం ప్రభుం । స ధీరస్సర్వలోకేషు న మోహమధిగచ్ఛతీతి ॥

నను రుద్రాదిత్యరూప పితృపితామహపిండేషు మధ్యపిండస్య రుద్రరూప పిండత్వాత్ । తత్ప్రాశనస్య సంతత్యుత్పత్తి హేతుత్వేన మధ్యమపిండం పత్న్యై ప్రయచ్ఛతి । ఆధత్త పితరో గర్భం కుమారం పుష్కరస్రజం । యథేహ పురుషో తదిదం పత్నీ ప్రాశ్నాతి పుమాంసం సహజానుభవతీతి విజ్ఞాయత ఇత్యాపస్తంబః । విప్రోత్పత్తేః రుద్రపిండహేతుకత్వం । నన్వాపస్తంబేన వసురుద్రాదిత్యరూపాణామవిధానాత్ కథం మధ్యమపిండస్య రుద్రపిండత్వసిద్ధిరితి చేన్నైవం ॥ శ్రాద్ధానాం దర్శపిండపితృయజ్ఞవికృతత్వేన ప్రకృతివికృత్యోర్న్యాయేనాంగానామతిదేశప్రసక్తౌ నత్వాం మధ్యమపిండప్రాశనస్య ప్రత్యామ్నాత ప్రతిషిద్ధోపస్తరణానామన్యతమత్వాభావేన అతిదేశేన శ్రుతివాక్యైశ్చ పార్వణశ్రాద్ధీయపిండేషు వసురుద్రాదిత్యరూపోపదేశాత్ । తాదృశ పిండప్రాశనస్య పుత్రోత్పత్తి హేతుత్వేన చోదక

ప్రాప్తత్వాత్ । యత్తు రుద్రరూప మత్స్యపిండోత్పన్నత్వం బ్రా
హ్మణస్య । అథవా శ్రాద్ధప్రకరణేపి మధ్యమ పిండప్రాశనం స్మర్యతే॥
లోకోపకారి నిబంధేష్వేవ పత్న్యై ప్రజార్థం దద్యాత్ ।
మధ్యమం మంత్ర పూర్వక మితి వాయుపురాణ వచనాత్ వసిష్ఠవచ
నాచ్చ ॥ ననువత్స్యాదిప్రియపాఠేన ఏకాదశ రుద్రాణా మేవరూప
నిర్దేశ ఇతిచేత్ । తేషా మపీశ్వరాంశత్వేనైవ రుద్రత్వ వ్యపదేశా
త్ అంశాంశినో రభేదాత్ । ఏవం బ్రాహ్మణానా ముత్పత్తిర్బ్రహ్మ
ణాదేవ ప్రతిపాదితా భవతి। అన్యస్మాద్బ్రాహ్మణోత్పత్తేరయోగాత్ ।
బ్రాహ్మణత్వంచ రుద్రస్య సామశాఖాయాం ప్రథమం శ్రూయ
తే ॥ త్వందేవేషు బ్రాహ్మణోస్యహం మనుష్యేషు బ్రాహ్మణః । బ్రా
హ్మణో బ్రాహ్మణ ముపధావతి । ఇతి। యోవై స్వాందేవతా మతియ
జతే ప్రస్వాయై దేవతాయై చ్యవతే నపరాం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్ భవ
తి।ఇతిన్యాయేన బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణభజనమేవయుక్తమిత్యర్థః॥
అతఏవ రుద్రాంశభూతస్య విశ్వామిత్రస్య క్షత్రియోత్పన్న
స్యాపి తపస్యయా బ్రాహ్మణత్వే విష్ణ్వంశభూతస్యాపి పరశురామస్య
వ్యాపారేణ క్షత్రియ కార్యకరణత్వం శైవ వైష్ణవచరువ్యత్యాసహేతు
కం శ్రూయతే ॥ హరివంశే। భృగోశ్చరువిపర్యాసే శైవ వైష్ణవయోః
పురా। జరత్వ్యాం వైష్ణవాంశేన జామదగ్న్యస్య హ్యజాయత। విశ్వామిత్రం
తు శైవేన గాధిః కుశికనందనః । జనయామాస పుత్రంతు తపోవిద్యా
శమాత్మకం। ప్రాప్య బ్రహ్మర్షిసమతాం యోరాజర్షిరభవత్తత ఇతి తస్మా
ద్రుద్రస్య బ్రాహ్మణత్వాత్ । బ్రాహ్మణోత్పత్తి కారణత్వాచ్చ రుద్ర
విద్వేషిణాం బ్రాహ్మణేభ్యో బహిర్భావోయుక్తః ॥ తదుక్తం । యః
పురారిశితరం ద్వేష్టితం విద్యాదన్యరేతసం । యోవిప్రాన్ సతతం
ద్వేష్టి తంవిద్యాదంత్యరేతస మిత్యాదిమితిప్రస్తరేణ ॥

శ్లో॥ శైవంశాస్త్రంకేచిదంతస్య భేదా।
శ్చత్వారస్తేశాస్త్రసిద్ధాః।
శైవంలిఙ్గధార్యవక్త్రజాశ్చ
భూతిర్ధార్యానోర్ధ్వపుండ్రంచచక్రం।
సంస్కారాస్తేషంచవేదేషునోక్తాః॥
సాయుజ్యంస్యాత్ సుప్రసిద్ధాచముక్తిః॥
సర్వేశబ్దావాచకానైవవిష్ణో।
తచ్చేత్త్వే సర్వధా సంభవంతి॥

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశవిలాస వృత్తే సిద్ధేపురస న్నతిదేవతాయే।
చండీశ్వరీ పాదసమీపదేశే సింహాసనే భావపరో విలాసః॥

ఇతిద్వితీయవిలాసః॥

శ్రీశివాభ్యాం నమః.

శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసే,

తృతీయ విలాస ప్రారంభః.

అంత్యేష్టి క్రమణికా.

శ్లో॥ అస్తునస్స్వస్తిసాహస్రసప్రదానాయసదోద్యతః ।
మదాలసో మహేశాద్యసుతో విఘ్నశతాపహః ॥

అథ వీరశైవానాం మహాపాశుపతానాంచ కథమంత్యేష్టిక్రమః॥ అత్రోచ్యతే తేషాంశివైకనిష్ఠానాం దహనాదికర్మణో నిషిద్ధత్వాత్ । సమాధిక్రియైవ కర్తుం యుక్తా ॥ తదుక్తం మన్వాది స్మృతిషు । సర్వకర్మ నివృత్తస్య ధ్యానయోగరతస్యచ । నతస్యదహనం కార్యం నచపిండోదకక్రియాః ॥ శాతాతపస్మృతౌచ । వానప్రస్థం యోగినంచలింగైక్యం భిక్షుకంయతిం । తుర్యాశ్రమాశ్రమాణాంచ రసాయాం నిక్షిపేత్తనుం ॥ పద్మపురాణేచ । సర్వసంగ విముక్తస్య యోగినో లింగధారిణః । దహనం నైవకర్తవ్యం ధరిత్ర్యాం నిక్షిపేత్తనుం । శైవే వాయవీయ సంహితాయాం । ఖననం జలనిక్షేపః కాష్ఠవత్క్షేపణం తిశి । ఉక్తం పాశుపతానాంహి శివతత్త్వార్థవేదినాం ॥ ననుపూర్వపాదే । లింగధారణ జటాధారణనిరూపణ ప్రస్తావే వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర కశ్యపాదీనాం జటాలింగధారిణా మప్యాహితాగ్నిత్వ ముక్తం ॥ తథాచ లింగధారిణాం జటాధారిణా మన్యేషాంకథం సమాధి క్రియాకర్తుంయుక్తా । ఆహితాగ్ని మగ్నిభిర్దహేత యజ్ఞపాత్రైశ్చేతిసూత్ర విరోధాత్ । వచోదాహృత శాతాతపాది వాక్యవిరోధః । శ్రౌతవాక్యస్యస్మృత్యపేక్షయా బలవత్త్వాదితిచేత్ నైవం ॥

శ్రుత్యైవాగ్ని సంస్కారస్య అనిత్యత్వ ప్రతిపాదనాత్తదుక్తం। యే అగ్నిదగ్ధా యే అనగ్నిదగ్ధా ఇతి। నన్వయం బాలాదివిషయః। ఊనద్వివార్షికం బాలం నిఖనేన్నతు దాహయేదితి చేన్న। అసంస్కృత ప్రమీతా యే త్యాగినో యాః కులస్త్రియ ఇతి తేషాం పృథక్ప్రతిపాదనాత్। నచ సన్న్యాసివిషయతా తేషాం పిండదాన నిషేధాత్। తథాచ। శౌనకః। నతస్య దహనం కార్యం నచ పిండోదకక్రియా। నైకోద్దిష్టం నకర్తవ్యం సన్న్యస్తానాం కదాచన॥ తస్మాత్పరిశేష ప్రమాణే అనగ్నిదగ్ధ ఇతి శ్రుతేః సమాధిస్త్రైవర్ణికవిషయా శూద్రాణాంతు వేదమంత్రానధికారాత్ పురాణ మంత్రైరేవ తృప్తిర్విహితా। యజమానకులే జాతా దాసా దాస్యోన్నకాంక్షిణ ఇతి। కించ। సంగచ్ఛస్వ పితృభిస్సంస్వధాభిస్సమిష్టాపూర్తే పరమే వ్యోమన్ యత్ర భూమ్యైవృణసే తత్ర గచ్ఛ తత్ర త్వా దేవస్సవితా దధాత్వితి శ్రుతిరపి ప్రేతానుమంత్రణే ప్రకరణసహితేన లింగేన వినియుక్తా భూమిస్థాపనమేవ పితృత్వాది ప్రాప్తిహేతురితి ప్రతిపాదయతి॥

యత్ర భూమ్యై వృణసే యస్యాం భూమౌ స్థాతుం వాంఛాం కరోషి తత్ర గతాం త్వాం స్థాపయత్వితి మంత్రార్థః। కాశీ శ్రీశైలాదిదేశేషు తేష్వపి సమాధిస్థాపనం సర్వశ్రేయః ప్రాప్తిహేతురితి తాత్పర్యం। ఏతేన అనగ్నిదగ్ధా ఇతి మంత్రభాగాదేః తత్కార్త్స్న్యాభావేన అగ్నిసంస్కారాభావాదనువాదక ఇతి శంకా నిరాకృతా॥

భూమిస్థాపనస్యైవ సర్వప్రాపకత్వే నాధిక్యశ్రవణాత్॥ కించ సర్వస్య ప్రతిష్ఠిరీ భూమిస్త్వాపస్థ ఆక్షిత। స్యోనాస్మై సుషదా భవ యచ్ఛాన శ్శర్మ సప్రథా ఇతి శ్రుతిరపి పిత్రమేధప్రకరణే। భూమిస్థాపనమేవ పరమసుఖ ప్రాప్తిహేతు రిత్యాహ। సర్వస్య లోకస్య ప్రతిష్ఠాత్రీ ఆధారభూతా భూమిస్త్వా భవంతం ఉపస్థే గర్భే అధిశ్రయ ధారితవతీ।

ష్యనేతి పృథివీనామ హే పృథివీ అస్మై పురుషాయ సుమదా సమ్యగ వస్థానయోగ్యా భవసపరిధాః సమ్యక్ పరిసిద్ధత్వం అస్మై పురుషాయ సుఖంపరియచ్ఛే త్యర్థః ॥

నను ప్రథమం భూమౌ నిఖాయ పశ్చా దగ్నిదాహః కథంచ కర్తవ్య ఇతిచేత్ । మైవం । ఉపత్యగ్నేహం పార్థివం ఖనతాత్ ఇతి శ్రవణేన భాగాఽశరీరస్య ఖననవత్ శివలింగయోగి శరీరస్యాపి ఖనన మేవ తదక్తం । భూత్రోపయోగి సంస్కారత్వాత్ చాత్వాలతి కృష్ణ విషాణం ప్రాప్యటీతివత్ అగ్నౌ ప్రేతాహుతేస్తు భాష్యపయోగ సంస్కారకత్వం । యదా శృతం కృణవోజాతవేదాధిమేనం పరిదత్తాత్ పితృభ్య ఇతి పితృత్వప్రాప్తి భాష్యపయోగస్యవిద్యమానత్వాత్ । యత్రతుభూత భాష్యపయోగో నస్తః । తత్ర శృతమపికర్మ ణ్యర్కాద్వాయియోగ భాగస్యాస్మృతిః । యథా సర్వాణ్ జుహుయా దిత్యత్ర శివ భక్తానాంతు శివ ఏకో ధ్యేయః శివంకరస్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యేతీతర పరిత్యాగవిధానాత్ ॥

జ్ఞాత్వా శివం శాంతి మత్యంతమేతి శివజ్ఞాన స్యైవాత్యంత శాంతి కారణత్వాత్ । ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతా భవంతీతి శివజ్ఞానా న్మోక్ష శ్రవణాత్ । జ్ఞానసిన్ధ్వనా ధ్యాసా త్పాశం దహతి పండితః । ఇతి శివజ్ఞానైకనిరతానాం పిత్రిత్వాది ప్రాప్తి రనపేక్షితత్వాన్నాగ్నిసంస్కారేణ ప్రయోజనమస్తి ॥

తర్హి జననమపి కిమర్థమితి చేత్ ఉపత్య గోహం ఖననవత్ భూతోపయోగి సంస్కారత్వాత్ పిత్రా మేకప్రకరణ స్థానైక శ్రుతివిహిత త్వాత్ ॥ అన్యథా దోషశ్రవణాత్ ॥ పద్మపురాణే । లింగాంకిని పత్ర్రాజే ధ్యానయోగ రతేపిచ। మృతే తేషాం శరీరాణి సమాధౌ గోపయే ద్బుధః। కించఅగ్నిసంస్కారం వినాపి శైత్యర్పాప్తు శివాదిలోకప్రాప్తి

మతాం బ్రహ్మక్షత్రి వైశ్యానాం సాలోక్యం ప్రతిగమనం । అగ్నా హూయమానః ప్రేతః ప్రేష్యతే మంత్రత్రయేణ తపసా యేన స్వర్యాతా స్తపసా యేసు వర్తత ఇతిమంత్రైస్తు సత్యాది సన్న్యాస పర్యంతేషు తపశ్శబ్ద ప్రయోగా దృష్టః । తస్మాత్సన్న్యాసమేషాం తపసామతిరిక్తమాహురితి ॥

నచ బ్రాహ్మణా దన్యస్య సన్న్యాసో విహిత ఇతి విప్రతిపత్తవ్యో౽యం మంత్రః క్షత్రియస్యతు యే యుధ్యంతే ప్రధనేషు శూరాసో యేతనూత్యజ ఇతిమంత్రః ॥ సాలోక్యంగచ్ఛేత్ । యుద్ధస్య క్షత్రియధర్మత్వాత్ । సచ యుద్ధే మృతస్య క్షత్రియస్య సన్న్యాసాదివత్ పావన ప్రశస్తస్య అగ్ని సంస్కార అనావశ్యకః । తేన వినాపి పరలోకసిద్ధేః శ్రవణాత్ ॥

వైశ్యానాంతు శివభక్తానాం శివోపాసనయా ఉత్తమం పదం ప్రాప్తానాం సాలోక్యం గచ్ఛేతి తృతీయ మంత్రమాహ । సోమఏకేభ్య ఘృతమేక ఉపాసతే । ఘృత శబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వం । యేభ్యో మధు ప్రధావతి తాగ్ంశ్చిదేవా అపి గచ్ఛతాదితి ఉమయా సహిత స్సోమః । ఉపాస్యత్వేన ప్రీతి విషయ ఇత్యర్థః । అన్యేఘృత శబ్దవాచ్యం బ్రహ్మోపాసతే ఘృతశబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వం ఘృతం మిమిక్షిర ఇతి మంత్రే వేదభాష్యే వ్యాఖ్యా మధుబ్రహ్మామృతం యేభ్యః ప్రధావతి స్వయమేవాపి భవతి తాదృశాః శివభక్తాః ప్రతిసమానలోకతాం గచ్ఛేతి మంత్రార్థః ॥

ఏతైర్మంత్రై ర్భక్తానా మాధిక్యం వ్యక్తతర మవగమ్యతే । అగ్నిసంస్కారవతా మపి సాలోక్యస్య ప్రార్థనీయత్వాత్ । తస్మాచ్ఛివభక్తినిష్ఠానాం జటాధారిణాం లింగధారిణాంచ త్రైవర్ణికానాం సమాధిరేవ శ్రుతిస్మృతి పురాణాగమాది సిద్ధా ॥

— శివభక్తివిచారః —

తదేవం గర్భాధానాదిభిరగ్నిష్టిపర్యంతైరీశ్వరసమర్పణార్థైః పరమేశ్వర భక్తిశ్రద్ధా సమృద్ధిపీనైః కర్మభి స్సంస్కృతస్య పురుషస్య శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణాగమ జ్ఞానేననిర్విచికిత్సాత్మజ్ఞానే సతి శమాదినిగృహీతేంద్రియస్య తస్య భక్తి జ్ఞాన శాంత్యాద్యనుగృహీతేన యమనియమాదివశీకృతేన సమాహితేనాంతఃకరణేన నిరంతరధ్యాయమానాత్పరమకారుణికా దాజన్మాంత రానుష్ఠిత కర్మారాధితా త్ప్రసన్నా దనుగ్రహ ప్రవణా త్పరమేశ్వరా త్సగుణ నిర్గుణ గోచరసవికల్పక నిర్వికల్పక తత్స్వరూప సాక్షాత్కారా ద్దహనాది కర్మమల వాసనాది మలపాప నిచయవశ్యో నివర్తమాన సకల పాశ జాల బంధస్యాత్యంతికవృత్తి ప్రతి నాగితామాపద్యమాన సంసారితా పరమపర్యాయ పశుభావ స్యానిర్భవప్రతిబంధాఖండానంద వాత్మనో నైత్యమాంగళ్యాద్యనేకకల్యాణ గుణాత్మక శివతత్వప్రాప్తి లక్షణాముక్తి ర్భవతీతినై వేదాంతిం సపరికరా నిరూప్యతే॥

తత్ర తావచ్ఛివభక్తిః ప్రవృత్తి నివృత్తి రూప మార్గ ద్వయానుగ్రహ వత్త్వేన అభ్యర్హితత్వా త్ప్రథమం సా నిరూప్యతే। నను కేయం భక్తి ర్నామ॥ న తావత్ప్రీతిః। పుత్ర మిత్రాది ప్రీతౌ భక్తిపదాయోగాత్। తస్యముక్తా వనుపయోగాచ్చ। నన్వారాధ్యత్వేన జ్ఞానం భక్తిః ఆరాధనంచ గురుచ ఈశ్వర ప్రీతి హేతుః క్రియా। నచ రాజాద్యారాధకేషు భృత్యాదిషు భక్తివ్యవహారాభావః। తత్రాపి స్వామిభక్త గురుభక్త ఇత్యాదివ్యవహారదర్శనాదితిచేత్ న। రాహుకేతు మందభౌమాది తత్తత్పీడా నివృత్త్యర్థం శాస్త్రేణ పూజ్యత్వ విధానా దారాధకత్వేన జానే సత్యపి అశ్రద్ధావతాం భక్త్యభావేన పూజాద్యనికరణోపపత్తే శ్రద్ధామాత్రేణ తత్కారణ సంభవాచ్చ యాజక ప్రవృ

స్త్రీణాం బుభుక్షూణాం ధనార్థిత్వే భక్తిభావే ప్యారాధ్యత్వేన జ్ఞానాద్యా రాధనోపపత్తేః। తీవ్రమందాదిరూపేణ తారతమ్యానుభావాచ్చ। శత్రుపలాయనస్యగౌరవేతరప్రీతిహేతుత్వేపి పలాయమానా నా మారాధకత్వ వ్యవహారాభావాత్। భోజనాదావతి ప్రసంగాచ్చ॥

నను ప్రపత్తిరేవ భక్తిః। నైవశరణాగతిః సర్వధర్మాన్ప రిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ। తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారతేతిచ కృష్ణ వచనాత్। మాయాతరణ హేతుశ్చ॥ మామేవ యేప్రపద్యంతే మాయామేతాంతరంతి తద్వతి వచనాత్। సకృదనుసరతో వ్యాభయప్రాప్తి హేతుః। ఉక్తంచ రామాయణే। సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచ యాచతే। అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమేతి చేత్ నైతదుక్తం। ప్రపత్తిరేవ భక్తిస్స్వముక్తి హేతుర్భవా ప్రపత్తిమాత్రమపి ముక్తిహేతురితినాద్యః। ప్రాణధనాదిరక్షణార్థం రాజాదికం ప్రతిశరణాగతస్య సత్యాం ప్రపత్తౌ భక్తిత్వేన వ్యవహారాభావాత్। తతోముక్త్యభావాచ్చ। సకృదేవేత్యస్యభక్తవాత్సల్యప్రదర్శన పరత్వాచ్చ॥

నద్వితీయః తమేవచాద్యం పురుషం ప్రపద్య ఇతి విష్ణోరప్యన్య ప్రపత్తి శ్రవణాత్ పరంపరయా ప్రయోజకత్వ సంభవాత్। నతృతీయః। దేవతాంతర ప్రపత్తేరపి ముక్తిహేతుత్వ ప్రసంగాచ్చ సకృదేవేత్యస్య భక్తవాత్సల్య ప్రదర్శన పరత్వాచ్చ॥

ఏతేన ధ్యానమేవ తైలధారావదవిచ్ఛిన్న రూపా భక్తిః। సా మాతురపరిభావిత కామినీ సాక్షాత్కారవత్స్వసాక్షాత్కార మాపద్యతేఇతి రామానుజోక్తం నిరస్తం॥

కామినీధ్యానాదౌ భక్తిపదాప్రయోగాత్। తత్సాక్షాత్కారస్య భ్రమత్వాచ్చ ఉచ్యతే శ్రీనిధిసత్ యథా యత్ప్రీతి రవివేకినాం

విషయేఽనపాయిని। త్వామనుస్మరతస్సా మే హృదయాన్నాపసర్పతు
ఇయంచ ముఖ్యా భక్తిః ఏతత్కారణత్వేనాసావష్టవిధా శ్రూయతే
తథా చాదిత్యపురాణే। ఈశ్వరవాక్యం॥ భక్తిరష్టవిధా స్కంద సర్వశాస్త్రేషు పఠ్యతే। తామహం కథయిష్యామి భక్తిం భవవినాశినీం। మద్భక్తజనవాత్సల్యం పూజాయాం చానుమోదనం। స్వయమభ్యర్చనం భక్త్యా మమార్థే చాంగచేష్టితం। మత్కథాశ్రవణే భక్తిః స్వరనేత్రాంగవిక్రియా। మామనుస్మరణం నిత్యం క్రియమాణో పజీవతి। భక్తిరష్టవిధా హ్యేషా యస్మిన్మ్లేచ్ఛేపి వర్తతే। స విప్రేంద్రో మునిః శ్రీమాన్ స యతిః స చ పండితః। తస్మై దానం సదా దేయం తస్మాద్గ్రాహ్యం షడానన। సకృద్దధ్యాచ్చ యన్నామ్నో భక్తిలేశసమన్వితః। స మహాపాతకైర్ముక్తో మమలోకే మహీయతే। స్వహస్తాహృతపుష్పాణి మాముద్దిశ్య ప్రయచ్ఛతి। తద్దానం సర్వదానానాముత్తమం పరిపఠ్యతే। మయి భక్తిస్సనారాధ్యా భవపాశవినాశినీ। బ్రహ్మవాక్యం చ। భక్తిర్భగవతశ్శంభోర్దుర్లభా ఖలు దేహినాం। కథంచిద్యది సా లబ్ధా తేషాం నాస్తి హి దుర్లభం। భక్త్యైవ ప్రాప్యతే రాజ్యమింద్రత్వం పుష్పదం చ యత్। విష్ణుత్వమపి ముక్తించ నూనం ప్రాప్నోతి నారద। శుభానామశుభానాంచ కర్మణాం రాశిసంచయం। కరోతి భస్మసాద్భక్తిర్భగవత్యగ్నిరివేంధనం॥

అన్యత్రాపి చ। త్రిపుండ్రధారీ సతతం శాంతో రుద్రాక్షకంకణః। నిర్ద్వంద్వ సత్యసంకల్పో భక్తస్స్యాదుత్తమోత్తమః। సూర్యభక్తసహస్రేభ్యో భక్తానాముత్తమో వైష్ణవః పరః। వైష్ణవానాం సహస్రేభ్యః శివభక్తో విశిష్యతే। శివధర్మోత్తరే। యోఽన పూజయతే లింగం భక్త్యా త్రిభువనేశ్వరం। నాసౌ స్వర్గస్య మోక్షస్య న చ రాజ్యస్య భాజనం। శివయోగి శరీరేషు నిత్యం సన్నిహితశ్శివః। యోగీంద్ర పూజనా

త్తస్మాత్తస్సహా తస్యం పూజిత స్యపః। యే యోగినం ద్విషంత్యజ్ఞాః సర్వపాపేష్వవస్థితాః। యే శివజ్ఞాననిరతం ప్రద్విషంతిహయోగినం। వికల్పంతిమహాత్మానం యే మూఢాశ్శివయోగినం। తేయాంతి క్రోశ్రుతీ స్సార్ధకం నరకేషు న సంశయః। వక్తాశ్రోతానుమంతాచ ప్రయోక్తా దూషణస్యచ। ఏతే స్సంయుజ్యతే యశ్చ। పంచైతే నారకాస్మృతాః॥

విష్ణువచనంచ। మమ భక్తిం ప్రకుర్వాణావిశ్వేశం ప్రద్విషంతియే। విద్విషో మమ విజ్ఞేయా పిశాచ పదగామినః। త్రింశద్వర్ష సహస్రాణి ఉషిత్వా దుఃఖసాగర ఇత్యాది ప్రసక్త్య శివనిందా పరా యే చ యే పాశుపతనిందకాః। విద్విషో మమ తే జ్ఞేయా పతంతి నరకేషు చ। శివనిందాపరో మూఢశ్శైవశాస్త్ర వినిందకః। తస్యనో నిష్కృతిఃదృష్టాక్వాపి శాస్త్రేణ కేన చిత్ అత్రశివశాస్త్రం నామ నానాతరాప్రప్త శివతత్త్వప్రతిపాదకం శాస్త్రం వేదాశ్శైవాగమాశ్చ। వేదానా మపౌరుషేయత్వాత్। శైవాగమానాం స్వతస్సిద్ధసర్వేశ్వరప్రణీతత్వా దనపేక్షితత్వేన ప్రామాణ్య మప్రత్యూహం। ఇతిహాస పురాణయోస్తు తదుపబృంహ కత్వాత్ స్మృతివత్ తన్మూలకతయా ప్రామాణ్యమితి విభాగో ద్రష్టవ్యః॥

కిరణం త్రి। శివసంస్కారిణాం చైవజ్ఞాన ధర్మవతాం సదా అష్టావింశతి భేదేన ప్రోక్తం శైవమితి స్మృతం। కామికంయోగజంచింత్యం కారణం త్వజితం తథా। దీప్తం సూక్ష్మం సహస్రంచ అంశుమాన్ సుప్రభేదకం। విజయంచైవ విశ్వాసం స్వాయంభువ మథానలం।వీరంచరౌరవంచైవ మకుటంవిమలంతథా। చంద్రజ్ఞానంచ బీజంచ ప్రోద్గీతం లలితం తథా। సిద్ధం సంతానకప్రోక్తం పారమేశ్వరమేవచ। కిరణం వాతులం చైవం హ్యష్టా వింశతి సంహితాః। ఇత్యాగమే

షు వేదేషు వేదాంతోపనిషత్సుచ । ధర్మస్తు శాశ్వతః ప్రోక్తో ముఖ్యో మాహేశ్వరో మహాన్ ॥

ననుకూర్మపురాణేచ । వామపాశుపతాచారాః పాంచరాత్రాశ్రయాః పర ఇత్యాదినా వైదికానాం తాంత్రికాచారంషిద్ధ్వా ద్వేదప్రతిపాద్యే ధర్మే వైదికానామధికారో నతంత్ర ఇతిచేత్ । వేదవిహితాచార వైదిక ఇత్యంగీకారే తం ప్రతివిధానవైయర్థ్యం తస్య పూర్వమేవ వేదవిహితకర్తృత్వాత్ । విధిబలాదేవ తత్కర్తృత్వే సతి తంప్రతి విధిప్రవృత్తిః । విధిప్రవృత్తౌ సత్యాం వేదవిహితకర్తృత్వేన వైదికత్వమితి । ఏవం తంత్రోక్తధర్మే తాంత్రికాణామధికార ఇతి పక్షేపి సమానో దోషః ॥ కించ వైదికానాం తంత్రోక్తధర్మానధికారే ప్రణవగాయత్రీ రుద్రాధ్యాయ పంచాక్షరీ త్ర్యంబక జాతవేదాది మంత్రాణాం సాంగసావరణ ముద్రా పురశ్చరణ ప్రయోగాది ప్రకరణానాం వేదేష్వభావేన సాంగముపాసనమేవ నసిద్ధ్యేత్ ।

నచేష్టాపత్తిః । శంకరాచార్యాది కృతేష్వపి వైదికేషు ప్రపంచసారాది గ్రంథేషు ప్రకరణాభావస్య తంత్రోక్తస్యైవ నిరూపణాత్ । కించ । ప్రత్యక్షశ్రుతివిహితస్య లింగస్థాపనస్య కరణాది విమాన ప్రతిష్ఠాంతానామంగానాం రథోత్సవాదీనాం శైవాగమోక్తానాం పురాణేష్వప్యభావే నానుష్ఠాన ప్రసంగః ॥

నచేష్టాపత్తిః సర్వశిష్ట పరిగ్రహాత్ । యాగాద్యపేక్షయా ఆధిక్యోక్తేశ్చ తర్హి తంత్రనిందావాక్యానాం కోపవిషయ ఇతిచేత్ ఉచ్యతే । యాని శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధాని తంత్రాణి కథం తాని విజ్ఞేయానితిచేత్ । కూర్మపురాణఏవ విశేషాకారేణ పరిగణనాత్ ॥

తథాహి । యానిశాస్త్రాణి దృశ్యంతే । లోకేస్మిన్వివిధానిచ శ్రుతిస్మృతి విరుద్ధాని । తేషాం నిష్ఠాహి తామసీ । కాపాలం పాంచరాత్రం

చయామిళం వామమార్గ్గే। యానిలింగాని చాన్యాని మోహనార్థాని తాని తు। అష్టాదశ పురాణాని వ్యాసేన కథితాని చ । నియోగాద్బ్రహ్మణో రాజన్ తేషు ధర్మః ప్రతిష్ఠితః । అన్యాన్యుపపురాణాని తచ్ఛిష్యైః కథితాని తు। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ధర్మార్థం వేదమాశ్రయేదితి ॥

నను నారాయణోక్తానాం పాంచరాత్రగమానాం కథం మోహార్థ మితిచేత్ మోహార్థానాం బుద్ధ జినశాస్త్రాణాం ప్రణేతుర్బుద్ధస్య మహామోహస్య నారాయణావతారత్వేన విష్ణుపురాణప్రసిద్ధిః । ఉపపాదితా చైతత్త్వ మసత్త్వ నిరాసావసరే । తస్మాత్ శైవాగమేషు విశేషః కథ ఉచ్యతే ॥

శివస్య వ్యామోహకత్వేన కుత్రాప్యశ్రవణాత్ । ప్రత్యుత । నిష్కళం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమితి శివప్రకరణస్థ శ్రుత్యా భ్రమప్రమాద విప్రలంభాదీనామ పరధ్యానానాం నిషేధాత్ । యద్యపి కాపాలం శైవమతభేద మిత్యుక్తం ప్రాక్ తథాపి కాపాల వామ పాశుపతాచారాణాం । శూద్రాధికారకత్వోక్తేః నవైదికానా మధికారః । నవా వక్తురీశ్వరస్య నాప్తత్వం । తదుక్తంగౌతమేన । మంత్రాయుర్వేదవచ్చ తత్ప్రామాణ్య మాప్త ప్రామాణ్యాదితి । ఉదయనేనాపి తస్మిన్ ప్రమాణం శివఇత్యత్ర మభిప్రాయః ఈశ్వరోక్తం సర్వం ప్రమాణం ఆప్తోక్తత్వాత్ । ఆయుర్వేదవత్ ఈశ్వరస్య యథార్థద్రష్టృత్వేన యథార్థవక్తా నిర్దోషత్వాత్ । వ్యతిరేకేణ జీవవత్ న చ హేతోరసిద్ధిః । నిర్దోషత్వస్య శ్రుత్యా సాధితత్వాత్ । నచాప్రయోజకో హేతుః విప్రలిప్సాది దోషసత్వే ఈశ్వరత్వవ్యాఘాతాత్ ॥

తథాచ శివధర్మోత్తరే స్కందః । విధివాక్య మిదం శైవంనా

ర్థవాద శ్శివాత్మకః లోకానుగ్రహకర్తా యస్స మృషార్థం కథం వదేత్ । సర్వజ్ఞః పరిపూర్ణత్వా దన్యథా కేన హేతునా। బ్రూయాద్వాక్యం శివశ్శాంతః సర్వదోష వివర్జితః । యద్యథా వస్థితం వస్తు గుణదోషైస్స్వభావతః। యావత్ఫలం యచ్చపుణ్యం సర్వజ్ఞస్తత్తథా వదేత్ । రాగజ్ఞానాదిభి ర్దోషైః గ్రస్తత్వాదనృతంవదేత్ । తేచేశ్వరే నవిద్యంతే సబ్రూయాత్కథమన్యథా । అతీతదోష లేశేన సర్వజ్ఞేనశివేనయత్ । ప్రణీత మఖిలం వాక్యం తత్ప్రమాణం నసంశయః । తస్మాదీశ్వరవాక్యాని శ్రద్ధేయాని విపశ్చితా। యథార్థపాపపుణ్యేషు తదశ్రద్ధో వ్రజత్యధః । (శ్రీ)బ్రహ్మవిద్యాధికారః ఏతాదృశ ఇత్యాగమేభ్యః శివతత్త్వజ్ఞానే నాధ్యయనాత్। పూర్వోక్తార్థయథభక్తిసశ్రద్ధేచనా అత్యాశ్రమిణ ఏవాధికారిణః నత్వన్యే ॥

తదుక్తం । శ్వేతాశ్వతరే । అత్యాశ్రమిభ్యః పరమం పవిత్రం ప్రోవాచ సమ్యగృషి సంఘజుష్టం । వేదాంతే పరమం గుహ్యం పురాకల్పేప్రచోదితం । నాప్రశాంతాయ దాతవ్యం నైవా శిష్యాయ వై పునఇతి । యస్యదేవే పరాభక్తి ర్యథాదేవే తథాగురౌ। తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మనః।అన్యత్రచ । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగా దవేహీతి । అన్యత్రచ విద్యాహవై బ్రాహ్మణమాజగామగోపాయమాం సేవధిష్టేహమస్మి। అసూయ కాయానృజవే జడాయ నమాం బ్రూయా వీర్యవతీ తథా స్యామితి సేవధి ర్నిక్షేపః శివభక్తి శ్రద్ధావిహీనాయాసూయకాయోచ్యమానా విద్యానిర్వీర్యా భవతీత్యర్థః॥

తథా సనత్కుమార సంహితాయాం విష్ణుః ॥ పరాత్పరతరం జ్ఞానం వేదైస్సాంగై ర్నిరూపితం । గుహ్యాద్గుహ్యతమం సాక్షా ద్జ్ఞానమజ్ఞై ర్బహిష్కృతం । మద్భక్తాయ ప్రదాతవ్యం మాహేశ్వర వ

రాయణ। ఇతిభక్తిశ్చ ప్రసాదద్వారా సాక్షాత్కారహేతుః। తథా చ శ్రుతిః। తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదా న్మహిమాన మీశమితి ధాతుః పరమేశ్వర స్యేత్యర్థః। అన్యచ నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా నబహునా శ్రుతేన యమేవైష వృణుతే తేనలభ్య స్తస్యైషాత్మా వివృణుతే। తనూం స్వామితి వరణమనుగ్రహః కృపాప్రసాద ఇతి పర్యాయేణాహ వృణుతే స్వాం తనుం ప్రత్యక్షీకరోతీ త్యర్థః। సూత్రంచ। హ్యర్థానను గృహీత శతాధిక మేతి హ్యనుపహితో హ్యర్థ ఈశ్వరతవ వేశివత్యతే తేనానుగృహీతః శతాధికయా బ్రహ్మవిద్యయోర్ధ్వం గచ్ఛతీత్యర్థః।

— అవిముక్త నిరూపణం —

తథాచపురాణే। జాబాలోపనిష త్స్వన్వే మనుజ్ఞానస్య సిద్ధయే ప్రధాన సాధనా న్యాహ ప్రాశినా నాదరేణతు। అవిముక్తం మమక్షేత్రం। మన్నామ పరమం శుభం। శతరుద్రీయసంజ్ఞంచ తథా సన్న్యాస ముత్తమం। భస్మనోద్ధూళనం తద్వత్త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం రుద్రాక్ష ధారణం సాక్షాచ్ఛివశబ్దజపస్తథా। భస్మ సంపాదనం ధ్యాసం మమైవ పరమస్యచ। ఏతాన్యాహ ప్రధానాని సాధనాని ప్రియేణతు। మేతీతిభక్త్యైవ త్వత్ప్రసాదద్వారా అన్యాని వక్ష్యంతే। జ్ఞాన సాధకాని ప్రధానకరణా న్యుక్తాని। పరాశరో పస్మృతిః। శతంచైకా చ హృదయస్యనాడ్యస్తాసాం మూర్ధాన మభి నిఃసృతైకా తస్యాదోర్ధ్వమాయ తనమమృతత్వం అవిముక్త మితి॥

తత్రహి జంతోః ప్రాణేషూత్క్రమ మాణేషు రుద్రస్తారకం బ్రహ్మవ్యాచష్టే యేనాసా వమృతీ భూత్వా మోక్షీభవతీతి తస్మాదవిముక్తమేవ నిషేవేత। అవిముక్తం నవిముంచేతి అమ్మతిమ్యాత్వా

మర్త్యధర్మం విహాయ ముక్తో భవతీత్యర్థః । శతరుద్రీయమితి కింజ శ్యే నామృతం బ్రూహి । యాజ్ఞవల్క్య శ్శతరుద్రీయేణేతి హోవాచ సన్యాసోపి ముక్తి హేతుత్వా త్తథాచశ్రుతిః । వేదాంత విజ్ఞానసు నిశ్చి తార్థాః సన్యాసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్వాః । తే బ్రహ్మలోకేతు పరాంతకాలే పరామృతా త్పరిముచ్యంతి సర్వఇతి ॥

—• అత్యాశ్రమ పాశుపతాదీనాం విమర్శః •—

లింగపూజా సాక్షాత్కార హేతుః తదుక్తం బ్రహ్మాండే । బ్రహ్మణా । దృష్టంవై యాదృశం తస్య లింగమాసీ న్మహాత్మనః । తత్ప్రతికృతిం కృత్వా శూలపాణిం ప్రపద్యథా । తతో ద్రక్ష్యథ దేవేశం దుర్దర్శ మకృతాత్మభిః । యందృష్ట్వా సర్వమజ్ఞానం అధర్మశ్చ ప్రణశ్యతి । ఏవ మేవా చారోప్యాచార్యో హేతుః । తదుక్తం । అత్యాశ్రమస్థః సకలేంద్రియాణి నిరుధ్య భక్త్యా స్వగురుం ప్రణమ్యేతి । అత్యాశ్రమస్వరూపత్వం స్వసంపాదిత విరజా హోమాద్యుద్భవ భస్మోద్ధూళనాది పాశుపతవ్రత నిష్ఠస్య పూర్వోక్తార్థయ వివిధభక్తి యుక్తస్య ప్రణవయుక్త పంచాక్షరేణ తత్వానాం శోధనాది విశుద్ధ పూర్వకం పశుపతిత్వాది చతుర్విధరూపయుక్తస్య షడంగస్య పరమేశ్వరస్య నిరంతరధ్యానయుక్తత్వం । అత్యాశ్రమత్వం ॥

పురాణవచనా ద్విశేషాణాం సప్రయోజనత్వం జ్ఞేయం ॥

తథాచ స్కాందే సనత్కుమార సంహితాయాం త్రయోదశాధ్యాయే । పంచాక్షరీ పరావిద్యా శివజ్యోతి రవాప్తయే । ఓంకారః పరమ స్తస్యాస్సో విద్యానాం బీజ ముత్తమం । తస్మా దశేష తత్వాని ప్రణవేన విశోధయేత్ ॥ యథావ ద్గుణసంఖ్యాన మాత్మానం భావయేచ్ఛివః । శివభూతశరీరేస్మిన్ హంసేనాత్మాన మాశ్రయేత్ । శివాగ్నిభస్మమంత్రేణ సమాధాయ విశోధయేత్ । శివాగ్నిభస్మేతి శై

వాగమప్రకారేణ సంస్కృతేగ్నౌ విరజాహోమాద్భవమిత్యర్థః । సితేనోద్ధూళయేద్దేహమగ్నిరిత్యాది సప్తభిః । త్రియాయుషం జమదగ్నేరితి కుర్యాత్త్రిపుండ్రకం శిరోలలాటవక్షఃకంఠ బాహూరో నాభిదేశేషు షడంగుళాని । విచింతయేత్తత్ర స్వాత్మని శంభుమీశం శివంపరం శాంతముమాద్వితీయం । భస్మాంగరాగపరి విష్కృతసర్వదీప్తమత్యాశ్రమాచార మిదం వదంతి। అత్యాశ్రమోయం సర్వేషు చతుష్వాశ్రమేషుచ । యః పశుస్తత్పశుత్వం చ వ్రతేనానేన సంత్యజేత్। వ్రతేనవా పాశుపతేన ముక్తిర్మృతేన కాస్యాపి వాక్యతేత్రి ॥

పాశుపతవ్రతం నామ భస్మనిష్ఠా వ్రతమేతత్పాశుపతమితిశ్రుతేః । అత్యాశ్రమాచార స్సర్వాశ్రమ సాధారణః ॥ తదపేక్షయా ఉత్తమశ్చ । తదుక్తం బ్రహ్మాండపురాణే । శివేనైవం పాశుపతం నిర్మితం మహోత్తమం। శేషాశ్చాశ్రమిణ స్సర్వే పశ్చాత్సృష్టాః స్వయంభువా । భస్మపాండుర దిగ్ధాంగం ధ్యాయతే మనసాభవం। యద్యకార్యసహస్రాణి కృత్వా స్నాతిచభస్మనా। తత్సర్వం దహతే భస్మ యథాగ్నిస్తేజసావనం భస్మస్నాన పరోభూత్వా త్రికాలమపి యస్సదా। భస్మనా కురుతేస్నానం గాణాపత్యం సవిందతి। యేహిదగ్ధాంభస్మనిరతా భస్మనా దగ్ధకిల్బిషాః । యథోక్తకారిణో దాంతా విప్రాః । శైవపరాయణాః। నత్వాపరిభవేద్విద్వాన్ నచైతాంశ్చవిలంఘయేత్। సహసానాప్రియం బ్రూయాదమంగ్రతే చహితార్థవాన్। యస్తాంనిందతి మూఢాత్మా మహాదేవం సనిందతి। యస్త్వేతాం పూజయేన్నిత్యం సపూజయతి శంకరం । ఏవమేవ మహాబాహో లోకానాం హితకామ్యయా। యుగేయుగే మహాదేవః క్రీడతే భస్మకుంఠితః । ఏవంచ రథభద్రంచ తత సిద్ధి మవాప్స్యథ ॥

— పశుపతిపాశపరామర్శః —

సిద్ధస్సాక్షి ద్ధేవ్యాయ- స్వరూపం చోక్తం। సనత్కుమార సంహితాయాం। సర్వేషామేవ పాశానాం మాయా కారణ ముచ్యతే। మూలప్రకృతి రవ్యక్తా సా శక్తి స్సిద్ధిరీశ్వరే। అస్వామిత్వా త్స్వయం దేవ స్స్వామిత్వా దఖిలాత్మనాం। క్లేశాద్యైరపరామృష్టా విపాకైః కర్మణో ర్మలైః। ఏభిరూపైర్య సంస్పృష్టః స్వేచ్ఛయాపి కథంచన। స్వేచ్ఛావశాదోపి పాశపరవశస్య పరియుక్త ఇత్యర్థః। బుద్ధిః కర్మానుసారిణీతి న్యాయేన స్వేచ్ఛాయాః కర్మానుసారిత్వాత్। దేశకాలాదిభి ర్భిన్నో యస్తస్మా దీశ్వర స్మృతః। బంధమోచన కర్తృత్వాత్ పశూనాం పతిరీశ్వరః స్మృతః। సర్వోపాధి విధానత్వా న్నిర్మలత్వాత్స్వతోయుతః। పరిసన్నత్వా త్స్వరూపేభ్య స్సర్వేభ్య స్సశివః పరః। ఏవం చతుర్విధం జ్ఞాత్వా ధామ వై శ్వేశ్వరం పరం। నలిప్యతే మహాపాపై రతిపాతకసంభవైః। అతేషాం పరం బ్రహ్మ విద్ధి ధామ చతుష్టయం। తదేత ద్భువనో వేదయో నిరుక్తైః నిశ్చయాత్। నలిప్యతే తేషు సంస్థైశ్చ పద్మపత్రమివాంభసా। నిరుక్తేనేతి। సర్వం బద్ధోపాదాన భూత మాయా శక్త్యా అధిష్ఠానత్వ రూపస్వామిత్వేనేతి స్వేచ్ఛయాపి తత్కార్యాసంస్పృష్టత్వ మీశ్వరత్వం। బంధమోచనకర్తృత్వం పశుపతిత్వం। స్వతో నిర్మలత్వేసతి పరిసన్నత్వం శివత్వం। షడంగయుక్తత్వంచేతి నిర్వచన చతుష్టయ విశిష్టతయా నిశ్చయః। అతేపత్వాది ఫలహేతు రిత్యభిప్రాయః॥

విదిత్వా సప్త సూక్ష్మాణి షడంగంచ మహేశ్వరం। ప్రధాన వినియోగజ్ఞః పరబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి। సర్వజ్ఞతా తృప్తి రనాదిబోధః స్వతంత్రతా నిత్యమలుప్తశక్తిః। అనంతశక్తిశ్చ విభో ర్విధిజ్ఞాః షడాహు రంగాని మహేశ్వరస్య। తన్మాత్రాణి మన ఆత్మా చ తానిసూక్ష్మా

ణ్యాహు స్సర్వతత్వాత్మకాని। ఆత్మానః పశవః ప్రోక్తా సర్వేసంసార వర్తినః। తేషాంపతి రయందేవో రుద్రః పశుపతిః పరః। జ్ఞానం పరం పాశుపతం విహాయ తద్బ్రహ్మయోగంచ యథోదితం తే। బ్రహ్మాండకోని గణమనాభ్యుపాయో నాస్త్యేవ శాస్త్రే ష్వఖి లేషు ధాతః॥

నను పాశుపత్యం దేవేభ్యో వరయాచనలబ్ధం సోబ్రవీ ద్వరంవృణు అహమేవ పశూనా మధిపతిరసానీతి చేత్ మైవం। అనాదిసంసార పాశబద్ధానాం దేవానాం బంధమోచనకర్తృత్వ రూప పాశుపతిత్వ మభిధాతు మశక్య త్వేన వాక్యస్య పాశుపత్య జ్ఞానోపదేశ పరత్వాత్। యుక్తంచ కృపాళోః పరమేశ్వరస్య తాదృశ జ్ఞాన శూన్యాన్ దేవాన్ ప్రతి త్రిపురభంగరూప ప్రరోచనాప్రదర్శనవ్యాజేన ఉపనీత మాణవక ద్వారా బ్రహ్మచార్యస్మీత్యాది మంత్రవచనవ త్పశుపతిత్వరూప వర దాన యాచనమితి ఉపపాదితం చైతత్ప్రథమ విలాసేవిస్తరేణ॥

నను పరమేశ్వరస్య స్వేచ్ఛయాపి పాశస్పర్శోనాస్తి త్యుక్తం కుత ఇతిచేత్। ఉచ్యతే। ఈశ్వరావతారస్య దూర్వాస గర్భప్రవేశాత్ స్వేచ్ఛావతారేపి పరమేశ్వరస్య సపాశ సంస్పర్శః। తదుక్తం స్కాందేసనత్కుమార సంహితాయాం। బ్రహ్మాపి భగవా న్విష్ణుర్జజ్ఞే తత్సుతౌపురా। అంతరంజ లిపుచ్ఛేషు ప్రవిశ్యాంతః పినాకినః। గర్భవాసోపి దూర్వాస స్సర్వవాసేష్వతీరయన్। దుర్వాసోనామ పుత్రోభూత్తస్యాః పుష్పాంజలౌ శిశుః। అథతస్యాపి అనసూయాయాః త స్మాత్పశుపాశైర నన్వద్యోక్తించి జ్జగతీగతం। సర్వే తేపశవఃప్రోక్తావశీ పశుపతి శ్శివః। మాయాపాశేన బధ్నాతి పశూ నేతాన్ స్వలీలయా। త మేవ మోచకం ప్రాహుఃపశూనాంపతిమాత్మనాం। మాయాపాశేనబద్ధానాం మోచకోన్యో నవిద్యతే। తమ్మృతే పరమాత్మానం భూతాధిపతి మీశ్వరం। పశుస్వరూప మాహ॥

చతుర్వింశతితత్త్వాని మాయాకర్మగుణాః విభో । ఏతే పాశాః పశుపతేః క్లేశాశ్చ పశుబంధనాః। సత్త్వంరజస్తమశ్చేతి గుణత్రయము దాహృతం। సామ్యావస్థితి రేతేషా మవ్యక్తం ప్రకృతింవిదుః। ధర్మాధర్మావితి ప్రోక్తౌ పాశౌ ద్వౌ కర్మసంజ్ఞితౌ । శివేర్పితాని కర్మాణి నబంధాయ విముక్తయే । అవిద్యా మస్మితాం రాగద్వేషం చాభినివేశనం। క్లేశాఖ్యా న్సకలాన్ప్రాహుః పాశా నాత్మనిబంధనాన్ । ఏతేషామేవ పాశానాం మూలకారణ ముచ్యతఇతి అత్రసంసార బంధనం ప్రత్యసాధారణ కారణత్వం పాశత్వం। తద్విషయత్వంచ పశుత్వం బంధమోచన స్వతంత్రకర్తృత్వం పతిత్వమితి తాత్పర్యం । ఏతాదృశపాశస్యాత్యంతిక నివృత్తిః శివప్రసాద జన్య తత్స్వరూప సాక్షాత్కారాదేవ । నాన్యస్మాత్ ॥

తథాచ శ్వేతాశ్వతరే, షష్ఠాధ్యాయే । తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వర మిత్యారభ్య శ్రూయతే తత్కారణం సాంఖ్యయోగాధిపన్నం । జ్ఞాత్వా ముచ్యతే సర్వపాశైస్త మాత్మస్థం యేనుపశ్యంతి ధీరా స్తేషాం శాంతి శ్శాశ్వతీ నేతరేషాం। ఇత్యాదియదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యంతి మానవాః। తదాశివ మవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతీత్యంతం। తదనుసంధేయం ।

—•శివాద్వైత నిరూపణం•—

తత్రైవ అత్ర సంక్షేపః పాశనివృత్తే రాత్యంతికత్వ నివృత్తి స్సజాతీయస్య పున రుత్పాదకః। నను నిర్విశేష బ్రహ్మజ్ఞాన మేవ తత్త్వజ్ఞాన త్వాన్మోచకం నతు సగుణజ్ఞానం । ధర్మాణాం బాధ్యత్వాత్ । అథా తత ఆదేశో నేతి నేతీత్యేతదతఃపరం గార్గ్య స్థూలమనణ్వహ్రస్వమిత్యాదినా సకలధర్మనిషేధాత్ ఏకమేవాద్వితీయం నేహనానా నాస్తి కించనేత్యాదినా అద్వితీయత్వ బోధనత్వాత్ । సాక్షీచాయం కే

వలో నిర్గుణశ్చేతి గుణనిషేధాచ్చేచ్చేత్ నైవం ॥

నేతి నేతీతి వాక్యానాం పూర్వవాక్య ప్రోక్త మూర్తామూర్తో
భయ ప్రపంచ నిషేధపరత్వాత్ । బ్రహ్మాధిగ్రాత్మ తా మనిషేధాత్ ।
తథాచసూత్రం ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధ ఇతి తతో బ్రవీతిచ
భూయ ఇతి అన్యథా ఆనందాదీనామపి నిషేధ స్స్యాత్ । అద్వితీయవా
క్యానాంచ సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి పూర్వవాక్యై నైకవాక్యత
యా సృష్టేః పూర్వకాలే అద్వితీయత్వ ప్రతీతే ర్నిర్గుణ శ్రుతేరపి స
ర్వజ్ఞత్వాదిషు గుణశబ్ద ప్రయోగాభావేన సత్వాద్యభావపరత్వాత్
అసర్వజ్ఞ ఇత్యాదివాక్య విరోధాచ్చ ॥

అయమభిప్రాయః ॥ శ్రీకంఠ హారదత్తాదీనాం। సృష్టేః పూర్వ
కాలే వ్యక్తావ్యక్తో భయ ప్రపంచోత్పత్తే రభావా దద్వైతవాక్యాని త
ద్విషయాణి । తథా శ్వేతాశ్వతరే । యదా తమ స్తన్నదివా నరాత్రి
ర్నసన్నచా సంఛ్ఛివ ఏవ కేవల ఇతి । అథర్వశిరసిచ । అహమేకః ప్రథ
మ మాసం వర్తామిచ భవిష్యామిచ నాన్యః కశ్చి న్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇ
తి ఆత్మావా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీ న్నాన్యత్కించన మిషత్ సర్వత్ర
వేదాంతేషు గతిసామాన్యన్యాయేన బ్రహ్మణి సృష్టిపూర్వకాలఏ వా
ద్వైత మవగంతవ్యం సృష్ట్యున్ముఖస్య బ్రహ్మణః కామనయా బహుభావ
శ్రవణాత్ తథాచ శ్రుతి స్సోకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి
భే దవాక్యాని సృష్టేః పూర్వకాలే ప్రతియోగసాపేక్షస్య భేదస్య
భావా త్తద్విషయాణ్యేవ॥ అభేద వాక్యాన్యపి ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం
సర్వోహ్యేష రుద్రః ఆత్మైవేదం సర్వమిత్యాదీని స్వేచ్ఛయా బహు
భావ మాపన్నస్య బ్రహ్మ విశ్వాభేద పరాణి కార్యకారణ యో ర
భేదశ్చ మృదాదిదృష్టాంతేన ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానంచ ప్రతిజ్ఞాతం
చ మాండూక్యే వేదనసర్వాః వేదేత్యధర్వశ్రుత్యా శివతత్వజ్ఞానేన స

ర్త్వవిజ్ఞానమితి సిద్ధం ॥

నను సృష్టేః । పూర్వకాలే జగదుపాదాన భూతాయాః ప్రకృతే ర్విద్యమానత్వాత్ కథ మద్వైత మితి చేత్ న తస్యా ఈశ్వరశక్తిత్వేన తదభిన్నత్వాత్ నహ్యయస్కాంతస్య లోహాకర్షణశక్తి ర్వహ్నే ర్దాహక ప్రకాశక శక్తిర్వా తత్తోభిన్నా దృశ్యతే । తథాచ శ్రుతిః దేవాత్మశక్తిం స్వగుణై ర్నిగూఢా మితి పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతిచ । పరాశక్తిశ్చ శివస్యైవాసాధారణీతి పురాణాగమాదిషు ప్రసిద్ధిః । తదుక్తం శంకరాచార్యైః । పరాశక్తి మిత్రం నమః పంచవక్త్రమితి । తదాచ రాచరప్రపంచోపాదానభూత మాయాశక్త్యధిష్ఠానత్వేన తి తదపృథక్సిద్ధత్వేన పరమేశ్వరస్య సర్వోపాదానత్వం సర్వాత్మకత్వమితి శక్తివిశిష్టశివాద్వైత మేవ సర్వోపనిషదర్థ ఇతి నీలకంఠ భాష్యాదిషు శైవసిద్ధాంతఘంటా ఘోషః ॥

నచ ప్రకృతే ర్మిథ్యాత్వమనన్తత్వం వా యుక్తం । స్వాభావికీ జ్ఞాన బలక్రియాచేతి స్వాభావికత్వ జ్ఞానశ్రుతి విరోధాత్ । నచబ్రహ్మణ స్సకాశా ద్భిన్నత్వం వహ్నేర్దాహకత్వాది వ్యవహారదర్శనేన శక్తిశక్తిమతో రపృథక్సిద్ధత్వేన అభేదవ్యవహారాత్ । ననుశక్తిశక్తిమతో రభేదః కథం భేదవ్యవహారః భేదాభేదయో ర్విరోధా దితి చేత్ । అనందో విషయాయుభ నో నిత్యత్వంచేతి సంతి ధర్మా ఇతి పృథక్త్వేన్యేబాధిత పృథగ్వ్యవహార దర్శనాత్ । తదుక్తం । చిదూర్ధపస్య శివస్యాత్మా త్స్వాదమయీ శివేతి, అయం శక్తి విశిష్ట శివాద్వైత ప్రసంగశ్చ నారాయణేన । కూర్మపురాణే వ్యాఖ్యాతః ॥

ఋషయః॥ కైషా భగవతీ దేవి శంకరార్ధశరీరిణీ। శివాసతీహైమవతీ యథావద్బ్రూహిపృచ్ఛతాం । కూర్మః । పదామ్యేతచ్ఛవిజ్ఞానం

జంతూనా మేవమోచకం । వ్యోమసంజ్ఞా పరాకాష్ఠా జ్ఞానరూపాతిశీతలా । స్వాభావికీచ తస్యైషా ప్రభా భానోరివామలా । ఏకాహ్యా హేశ్వరీ శక్తి రనేకో పాధియోగతః । పరాపరేణ రూపేణ క్రీడతే తత్ర సన్నిధౌ । సేయం కరోతి సకలం తస్యాః కార్యమిదం జగత్ । నకార్యం నాపికరణ మీశ్వరస్యేతి సూరయః। అవస్థాపరయా దేవ స్స్వాత్మానందం సమశ్నుతే । తయా సర్వమిదం ప్రోత మోతంచైవాఖిలం జగత్ । ఏకా శక్తి శ్శివా శంకరాశక్తిమా నుచ్యతే శివః । శక్తిశక్తిమతో ర్భేదం వదంతి పరమాత్మనః । అభేదంచాను పశ్యంతి యోగిన స్తత్త్వచింతకా ఇతి ॥

దేవతావాక్యం చ తత్రైవ । మాం విద్ధి పరమాం శక్తిం మాహేశ్వర సమాశ్రియాం। అనన్యా మవ్యయా మేకాం యాం పశ్యంతిముముక్షవః । అహంవై సర్వభూతానాం ఆత్మా సర్వాంతరా శివా । శాశ్వతైశ్వర్య విజ్ఞానమూర్తి స్సర్వప్రవృత్తికా । అనంతానంత మహిమా సంసారార్ణవతారిణీ । దివ్యం దదామితే చక్షుః పశ్య మేరూప మైశ్వరం । ఇతి ॥

నను తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే । ఇతి శృత్యా సగుణస్యోపాస్య స్య బ్రహ్మత్వం నిషిద్ధ మితి చేన్న ఏతస్య పూర్వవాగింద్రియాద్యభ్యాత్వ ప్రతిపాదన ద్వారా ప్రధానవాక్యైకతయా సర్వేంద్రియ సాక్షీభూత బ్రహ్మస్తుతి పరత్వాత్ ॥

నను యది తదపి సగుణం కథం తస్య నిషేధ ఉచ్యతే.। మాయా సంబంధ శూన్య మీశ్వరస్వరూపం అసం వృతాకార వదాకాశశరీరం బ్రహ్మేత్యాది శృతి సిద్ధం మేఘాది సంవృతాకాశవ త్తదేవమాయా శక్త్యాశ్రయ శ్చ నైతా వతా తయో ర్భేదః మాయా శక్తి రవ్యాప్యస్థత్వ ఇతి । అంశః పాదోస్య విశ్వాభూతానీతి వ్యపదేశః । తే

వ మానాంతరాప్రాప్తస్య ఉపక్రమాది సిద్ధస్యైశ్వరస్య నిషేధ వత్ప్రతిపాదనవైయర్థ్యం వికల్పభేదే సత్వం నచోపాసనార్థం తత్ప్రతిపాదనంవా భేదస్యవాశ్రిత ఇతి వాచ్యం। తయోర్లోకసిద్ధత్వే హ్యాభేదస్య కల్పితత్వాత్ ॥

నచ సగుణబ్రహ్మత్వ మీశ్వరత్వాదికంచ కల్పితమితివదేత్ అద్వైతాభిమానినా త్వయా భక్తిశాస్త్రాణామితిహాస పురాణానాందత్తో జలాంజలిః। నహికల్పితే గుణాసంధానత్వం మానాంతరప్రాప్తత్వే నోపక్రమాది సిద్ధత్వాత్ । అన్యథా గరుడమాంత్రికయోరప్యసంభవ ప్రసంగాచ్చ సగుణ బ్రహ్మవిద్యా ఈశ్వరే కృత్రిమ సాలగ్రామ ఇవ భక్తిశ్రద్ధావిశ్వాసాః కస్య వా భవేయుః । కథంవా కల్పితవేశ్వరః నానావిధ కర్మారాధితస్సన్ విచిత్రఫలదాతా భవేత్ । ఏవంచ మాతృత్వ పితృత్వాచార్యత్వాన్యపి అన్యత్రవికల్పితాన్యోపపాదితాని ఫలం ప్రయచ్ఛతీతి జగుర్వాదిషు గుర్వాది భక్తిమతా త్వయా మాతృదేవో భవ పితృదేవో భవాచార్యదేవో భవేత్యాది విధయో పరిహరితా ఇత్యసంభావ్యత్వమేవాయాతం ॥

ఇదం చైతదన్యే ధ్యస్యైశ్వరత్వ విశిష్టాదీశ్వరా ద్విజ్జుసర్వ భవ భయమపి నస్యాత్ శ్రూయతే చాపరోక్ష బ్రహ్మవిద్యావతా మపి సూర్యాదీనాం భయం భీషాస్మాద్వాతః పవతేత్యాది ఇయంచ శ్రుతిః ప్రకరణాత్ మాంత్రివర్ణికబ్రహ్మపరా కించనిర్విశేషబ్రహ్మణః కిం ప్రమాణం ప్రవర్తతే శబ్దస్య శక్యతావచ్ఛేదక లక్ష్యతావచ్ఛేదక పురస్సరం శక్తిలక్షణయోః ప్రవృత్తే రనుమానస్య పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకాది పురస్సరం ప్రవృత్తేః ॥

తదను కూలతర్కాణాం వావ్యాప్తిమూలకత్వేన వ్యాప్తితావచ్ఛేదకాది పురస్సరం ప్రవృత్తేః । నిర్విశేషజ్ఞానస్యసంశయ విషయా

ది నివర్తకత్వాభావాత్ । సమాన ప్రకారక సమానవిషయక నిశ్చ యస్యైవ విపర్యయాది నివర్తకత్వాత్ । అన్యథా ద్రివ్యత్వేన ఘట నిశ్చయ ఇవ గేహే ఘటోస్తి వాన్యవేతి సంశయో న స్యాత్ । ప్ర యోగశ్చ ఈశ్వర స్వనిష్ఠధర్మాతిరిక్త ధర్మాశ్రయః స్వజ్ఞానాబాధ్య ధర్మాశ్రయోవా ధర్మిత్వాత్ ఘటవత్ । ఆత్మత్వాత్ దేవదత్తవత్ త స్యకామత్వాదయః బ్రహ్మసాక్షాత్కారబాధ్యాన ఈశ్వరేతి రావృత్తి త్వాత్ । ఈశ్వరస్యైవప్రయోజకత్వం నిర్ధర్మకే వస్తుని సాధకప్రమాణప త్వాభ్యాం మమ మాతా వంధ్యేతివత్ వ్యాఘాతే సర్వవ్యవహారోచ్ఛే ద ప్రసంగశ్చైవ విపక్షబాధకత్వాత్ ॥

ఉపక్రమాది సహిత బహూపనిషత్సంవాదేనాపి సగుణత్వ మీశ్వరస్య తథాపి కాలాగ్ని శివసంకల్పే శావాస్య శ్వేతాశ్వతర మైత్రాయణ కూచిపద్రమాంజూక్యాథర్వశిర శ్శిఖాశ్చ, కైవల్య జాబాలక ముండకాని బ్రహ్మత్వమేతాని వదంతి శంభోః ర్మూర్తించ తస్మాత్సగుణత్వ మస్య ఉపక్రమాద్యైరఖిలైశ్చ లింగైః స్తదేకవాక్యా న్యపి చేతరాణి ॥

తథాహి కూచిపద్రే అణోరణీయా నిత్యాది మహిమాన విశపదేన ఉపక్రమః సర్వోహ్యేష ఇత్యేవ సంహారః విశ్వాధికో రుద్రః యః పరస్సమహేశ్వరః । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం ఇత్యాద్యభ్యాసః విశ్వాధికత్వాదిధర్మాణా మన్యాంతరప్రాప్తత్వాదపూర్వతా । పరామృ తాత్పరిముచ్యంతి సర్వఇతిఫలం । సహస్రశీర్షం దేవ మిత్యాద్యర్థవాదః । యస్మాత్పరంనాపర మస్తీత్యుపపత్తిః ॥

నను సహస్రశీర్షం దేవ మిత్యాదినారాయణ వాక్యాంత స్యోపాస్యత్వ మస్తీతి చేత్ న యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యుపపత్తి శిష్టే

న మహేశ్వర రూప గుణేన నిరాకాంక్షత్వాత్ నారాయణవాక్యస్యో
త్పన్న శిష్టసమర్పణత్వేన తత్త్వోభయ సిద్ధిర్వ్యానశినా అశ్వ దేహాద్యపే
క్షితేత్యత్ర అమావాస్యాయామేతి విశిష్టరూప గుణోత్పత్తి శిష్టేన ఉ
త్పన్న విశిష్టస్య వాజినః లక్షణస్య బాధవ ద్బాధోత్పత్తేః ।
ఏవమన్యత్ర సూచనిమత్సు ఉపక్రమాదయో బుద్ధ్య మద్ధ్య రూ
పాణియాః । ఉపక్రమోపసంహారా వభ్యాసో పూర్వతా ఫలం। అర్థ
వాదోపపత్తీ చ లింగం తాత్పర్య నిర్ణయే ॥
నను ఛాందోగ్య బృహదారణ్యాదిషు నిర్గుణే ష్వుపక్రమాద
య స్సంభవంతీతి చేత్। ననిర్గుణత్వస్య గుణ నిషేధరూపత్వే గుణ
ప్రాపక సత్యకామత్వాది శ్రుతిసాపేక్షస్య నిర్గుణవాక్యస్య తదపేక్ష
యా దుర్బలత్వాత్ । నిర్గుణవాక్యానాం సామాన్య రూపనిషేధత
యా । నహింస్యా త్సర్వభూతా నీత్యస్య అగ్నీషోమీయం పశుమాల
భేతేత్యనేన బాధవ త్సత్యకామత్వాది శ్రుత్యా బాధా సంభవాత్ । స
త్యాదిగుణభావే సావకాశత్వాత్సోపనిషది ఈక్షతే ర్నాశబ్దం గతి
సామాన్యా దితిన్యాయేన కారణ బ్రహ్మణః ఈక్షణసంకల్పాది శిష్ట
స్యోపక్రమ గోచరత్వా ద్భేదోపా ప్రియదర్శనా ద్యుపక్రమాధికర
ణ న్యాయేన అసంజాత విరో ధ్యుపక్రమానుసారే ణోపసంహార వర్త
వస్యోచితత్వాత్ । శ్రుతిలింగ న్యాయేనాపి సగుణవాక్యానాం నిర్గు
ణవాక్య సంభవాత్ । బ్రహ్మజ్ఞాన సాపేక్షేతి విలంబాత్ । భావ జ్ఞా
నే తదనుపేక్షత్వే నావిలంబాదితి బ్రహ్మణస్సగుణత్వమ ప్రత్యూహమి
త్యాస్తాంవిస్తరః ।

— సాయుజ్య ముక్తివిచారః —

ఏతాదృశస్య సగుణస్య సర్వకర్తుః సర్వేశ్వరస్య పరమ కారుణి
కస్యానంత కల్యాణ గుణాకరస్య పరమేశ్వరస్య సాక్షాత్కార త్వాన్ని

వృత్తిః తతో జన్మాభావః । తతః స్వారూప్యం తతస్సాయుజ్యం చశ్వే తాశ్వతరా ఆమనంతి । జ్ఞాత్వాదేవం సర్వపాశ ప్రహాణిః క్షీణైః క్లేశై ర్జన్మ మృత్యుప్రహాణిః । తస్యాభిధ్యానా తృతీయదేహభేదే విశ్వైశ్వర్యం కేవలం ఆప్తకామ ఇతి ॥

అస్యార్థః । దివ్యతీతి దేవః పూర్ణానంద పరమేశ్వరం జ్ఞాత్వా సాక్షాత్కృత్య సర్వేషాం పాశానాం కర్మాది సంజ్ఞానాం ప్రహాణిః నివృత్తి ర్భవతీతి శేషః క్లేశాః అవిద్యాస్మితరాగద్వేష మోహాః। తైః క్షీణైః సద్భిః జన్మమరణాది నివృత్తిః జీవన్ముక్తి రిత్యర్థః । తస్యాభిధ్యానాత్ నిరంతర ధ్యానజన్యా నుగ్రహాత్ । తృతీయంబ్రహ్మావిష్ణ్వపేక్షయా తృతీయం రుద్రత్వం భవతీత్యర్థః । దేహస్యాపి లయే జాతే విశ్వైశ్వర్యం విశ్వేశ్వరో మహాదేవః తస్యభావో విశ్వైశ్వర్యం సాయుజ్యం భవతీత్యర్థః ॥

అభిప్రాయః కేవల ఆప్తకామ ఇతి కేవలత్వ మద్వితీయత్వం ఆప్తకామత్వం పూర్ణకామత్వం ద్వయమపి భవతీతి తాత్పర్యం। నచ తస్యాగంతుకత్వే నిత్యత్వం ఈశ్వరాంశస్య జీవస్య పాశపరాధీన నివృత్తి సత్వాం నిత్య సిద్ధైశ్వర్య స్యావిర్భావ సంభవాత్ ॥

తదుక్తం పరాభిధ్యానా త్తిరోహితం । తతో హ్యస్య బంధవిపర్యయా ఇతి అస్యార్థః । పరస్యేశ్వర స్యాభిధ్యానాత్ । ధ్యానపూర్వ కప్రసాదా త్తిరోహితం స్వరూపం ప్రకటం భవతి । కుతః అస్య జీవస్య బంధమోక్షౌ తతః పరమేశ్వరస్య పశూనాం బంధమోక్షకత్వాత్ పశుపతిః పరమేశ్వరఇతి సూత్రాభిప్రాయః । ఏవం వాత్యంతికపాశనివృత్తి విశిష్ట శివత్వ ప్రాప్తిరేవ ముక్తిః । తదుక్తం। శ్వేతాశ్వతరే। పాశం దహతి పండితః తమీశానం వరదం దేవ మీడ్యం నిచాయ్యేమాం శాంతి మత్యంతమేతి। విశ్వస్యైకం పరమేష్టితారం ఈ

శం జ్ఞాత్వా అమృతా భవంతి । అథర్వశిఖోపనిషదిచ । శివఏకో ధ్యేయ శ్శివంకర సర్వ మన్య త్పరిత్యజ్యేతి శివత్వ ంకరోతీతి శివంకరః భావప్రధానో నిర్దేశః బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవేత్యాది ॥

నను శివత్వప్రాప్తిః కథం పురుషార్థః మన్యతే ఉత్పన్న భావత్వేన నిత్యత్వ ప్రసంగాత్ సనాతనత్వే పురుషస్య సాగ వైయ్యర్థ్యమితి చేన్ । మైవం పుత్రాది కుశల వార్త శ్రవణాదిస్వరూపజ్ఞానస్యాపి ప్రార్థనీయత్వాత్ । సన్నిహితస్యాపీశ్వర భావస్య కంఠగత చామీకర హారస్యైవ అజ్ఞాత దశాయాం శోకహేతుత్వేన జ్ఞాన స్వరూపస్య పురుషార్థత్వా త్తదుక్తం । అనీశయా శోచతి ముహ్యమాన ఇతి అనీశయా ఈశ్వర భావాప్రకాశత్వాత్ నను తర్హి జ్ఞాన మేవ పురుషార్థః । నస్వరూపలాభ ఇతి చేన్న ॥

అలబ్ధత్వ భ్రమ నిమిత్తావపి లబ్ధత్వ వ్యవహార దర్శనాత్ గౌణోయ మితిచేత్ తావతాపి పురుషప్రవృత్తి సిద్ధేః శాస్త్రాంతరాణామపి తావత్యైవ చరితార్థత్వాత్ తదుక్తం । సిద్ధంతు నివర్తకత్వాదితి అనర్థనివృత్తకత్వా చ్ఛాస్త్రాణాం నప్రయోజకత్వంసిద్ధమిత్యర్థః । అథవా దధ్యానుష్ఠానోక్తి త్యత్ర సిద్ధస్యాపి దధ్నక్రియా సంబంధేన సాధ్యత్వా ద్విధేయ వస్సిద్ధస్యాపిస్వరూపస్య పాశనివృత్తి విశిష్టతయాసాధ్యత్వం ముఖ్యమేవ ॥

నన్వనర్థ హేతోః పాశస్య కథం తత్వసాక్షాత్కారా న్నివృత్తిః దుఃఖజన్మ ప్రవృత్తి మిథ్యాజ్ఞానానాం ఉత్తరోత్తరా పాయదనంతరా పాయా దపవర్గ ఇతి । అథవా శివఏకో ధ్యేయ శ్శివంకరఇతి శ్రుత్యా భ్రమరకీటకన్యాయేన శివధ్యానస్య శివత్వ ప్రాప్తి హేతుత్వస్య శ్రుతియుక్తి సిద్ధత్వా త్సత్యస్యాపి కీటత్వస్య స్వసమానసత్తాకేన విరుద్ధధర్మేణా భ్రమరత్వేన నివృత్తివత్ । శివధ్యానసిద్ధేన స్వసమాన స

త్త్వాకే నేశ్వరత్వే తత్సమానసత్తాకస్యాపి పశుత్వస్య నివృత్తి సంభవాత్కిమర్థం బంధమిథ్యాత్వ కల్పన మితి చింతనీయం ॥

నను యత్రో జ్ఞాన మజ్ఞానస్య నివర్తకమితి వ్యాప్తి బలాత్సత్య స్వజ్ఞానానాం ననివృత్తిరితి చేన్న। పూర్వజ్ఞానస్యోత్తరజ్ఞానేనస్మృత్యా సంస్కారస్య శివస్మరణేన పాపస్య ప్రియాస్మరణేనదుఃఖస్యనివృత్తిదర్శనాత్ ప్రత్యధికరణంచ సంశయస్య పూర్వపక్ష నిర్ణీత పూర్వపక్ష సిద్ధాంతేన నివృత్తి దర్శనాత్ ॥

ననుః జ్ఞానత్వేన జ్ఞాన మజ్ఞాన నివర్తక మితిచేన్న । పరోక్షస్య జీవేశ్వర భేదజ్ఞానస్య అహం మనుష్యఇతి శరీరభేదజ్ఞానస్య జ్ఞానత్వేన అభేదా నుమానాభ్యాం నివృత్తి దర్శనాత్ । చైత్యానుమానేన పీతశంఖ ఇతి భ్రమాన్నివృత్తేశ్చ ॥

నను సాక్షాత్కార భ్రమే సాక్షాత్కారి విపరీతజ్ఞానంవిరోధి । దిఙ్మోహాదౌ తథా దర్శనాదితి చేత్తర్హి బ్రహ్మజ్ఞానస్య జ్ఞానత్వేన నివర్తకతా కింతు సాక్షాత్కారత్వేన న భేదమపియుక్తం।మండూకవత్ సత్తా చక్షుష్ట్వంచ వంశప్రమాణామపి వంశానుగర్భ మానువృత్తి దర్శనాత్ ॥

ననుతర్హి సమానేంద్రియ జన్యత్వం విశేషణ మితిచేన్న । బ్రహ్మజ్ఞానస్యేంద్రియ జన్యత్వాభావాత్ । చంద్రతారకాది పరిమాణ ప్రత్యక్ష శాస్త్రజ్ఞానేన బాధకదర్శనాచ్చ । ననుజ్ఞానాజ్ఞానయోరననుగత నివర్త్య నివర్తక భావః ప్రమాణబలేన కుత్రచిత్కాశ్చిద్భవతీతి చేత్తర్హి పాశనివృత్తేరపి శాస్త్రబలాత్ జ్ఞానజన్యత్వ కల్పనమితిసంతోష్టవ్యః ॥

ఏతేనైవ తరత్వవిద్యాం పతితాం విభేద జనకే అజ్ఞాన ఇత్యా

బా వవిద్యా జ్ఞానాది పదాని తద్విరోధార్థకత్వేన వ్యాఖ్యేయాని ॥

ననుశివత్వ ప్రాప్తిః కీదృశీ కింస్వరూపైక్యం ఉతకోవాధర్మభేదః।నాద్యః మూర్తయోర్మృత్పిండయోరేకత్వవద భేదేవికారిత్వ ప్రసంగాత్।అమూర్తానాం భిన్నానాం కాలాకాశాదీనా మివ ఏకత్వం బాధితమితి శృత్యాద్య ప్రబోధన ప్రసంగాత్ । న ద్వితీయః । జాతిరూపస్య ధర్మాభేదస్య ద్రవ్యత్వాది పదాంగకత్వా యోగాత్ । ఉపాధిరూపోపి యద్యపి సత్యసంకల్పత్వ సర్వజ్ఞత్వాది సమానగుణవత్వ రూపసాదృశ్యాది సంభవతి।తథాపి స్వరూపైక్యం వినా న ముక్తివ్యవహార ఇతి చేదుచ్యతే ॥

స్వరూపైక్యమేవ పరమముక్తిః నచాస్యామూర్తేష్వసంభవః। మహాకాశేన సహ ఘటాకాశాదీనామివ అభేదసంభవాత్ । ఏవంచ ధర్మైక్య మపి ముక్తిః । అపునరావృత్తియోగాత్ । సాలోక్యాదీనామపి శృతిసిద్ధత్వాత్। తదుక్తం । సార్ష్టితాగ్ంసమాన లోకతా మవాప్నోతి య ఏవం వేదేతి సమానైశ్వర్యం । సూత్రంచ । జగద్వ్యాపార వర్జం ప్రకరణాదితి నచస్వరూపైశ్వర్యైక్యే ప్రమాణాభావః ॥

యథా నద్య స్స్యందమానా స్సముద్రే అస్తంగచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ। తథా విద్వాన్నామరూపా ద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతి దివ్యం ఇతి శృతేః । నచసముద్రనద్యో స్సంయోగ ఏవ స్వరూపైక్యమితివాచ్యంప్రకృతజ్ఞానరూపవ్యవహారాభావేనఏకత్వవ్యవహారస్య దృష్టాంతేన వివక్షితత్వాత్ నామ రూప సామా న్యాభావస్య పక్షధర్మతా బలేన సిద్ధిః నిరవయవానామాత్మనాం సంయోగాభావాత్ । అంశాంశినోః ఘటాకాశయో రివ భేదోపపత్తేః ॥

పునరావృత్తిశ్చ చతుర్విధముక్తిసాధారణీ।సాయుజ్య ముక్తౌ తు సర్వగతే జీవాది బ్రహ్మణి జీవస్య తత్పునరావృత్తిసక్తి రేవ న।

తదుక్తం । నతస్య ప్రాణా ఉత్క్రామంత్యత్రైవ సమవలీయంతే । అత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే ఇత్యాదినా సాలోక్యాది ముక్తౌతు ఉత్క్రాంతిగత్యో స్సత్త్వేపి అర్చిరాది మార్గేణగతస్య నపునరావృత్తిః । తయోర్ధ్వ మాయ న్నమృతత్వమేతి నసపునరావర్తతే । ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమంమానవ మావర్తంత ఇత్యాది శ్రుతేః తదుక్తం । శంకరాచార్యైః అంతవత్త్వేపి చైశ్వర్యం యథానావృత్తి స్తథావర్ణితం ॥

కార్యాత్యయే తదధ్యక్షేణేతత్ర సమ్యగ్దర్శన విధ్వస్త తమసాం నిత్యసిద్ధనిర్వాణపరాయణానాంసిద్ధేర్వానావృత్తిః తదాశ్రయే శైతహీన సగుణకరణానా మప్యనావృత్తి స్సిద్ధిరితి ఈశానావృత్తి శివస్య పాశ నివృత్తిపూర్వక శివత్వ ప్రాప్తిరూప ముక్తిహేతు భూతా బ్రహ్మోపాసనా బహువిధా వేదాంతేషు శ్రుతా సుప్రశస్తా॥

దహరోపాసనా.

దహరవిద్యాతద్వాక్యాని కైవల్యతైత్తిరీయఛాందోగ్యవాజసనేయకేషు ॥ తథాహి । హృత్పుండరీకంవిరజం విశుద్ధం విచింత్య మధ్యేవిశదం విశోకం । అచింత్య మవ్యక్త మనంతరూపం శివం ప్రశాంత మమృతం బ్రహ్మయోనిం । తదాది మధ్యాంత విహీన మేకం విభుంచిదానంద మరూప మద్భుతం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా ముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి కైవల్యే॥

తైత్తిరీయకేచ దహ్రం విపాపం పరవేశ్మ భూతం యత్పుండరీకంపురమధ్యసగ్ంస్థం తత్రాపి దహ్రంగగనం విశోక స్తస్మిన్యదంతస్తదుపాసితవ్యం । యోవేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః । తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మహేశ్వరః । ఇతి ఛాందోగ్యే

చ, అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహ్రం పుండరీకం వేశ్మ దహ్రోస్మిన్నంతర ఆకాశః। తస్మిన్యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం ఇతి వాజసనేయే చ సవా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః। ప్రాణేష్వంతర్హృదయాకాశ స్తస్మిన్ శేతేసర్వస్య్వమసీత్యాది॥

అత్ర దహరోపాసనం తావత్సర్వ వేదాంతేష్వేక మేవేతి జ్ఞేయం కుతః చోదనాద్యవిశేషాత్। చోదనాపద విశిష్టా। ఛాందోగ్యే తైత్తిరీయకే కైవల్యేచ తదన్వేష్టవ్యం। తద్విజిజ్ఞాసితవ్య మితి ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోని మితిచ। ఆదిశబ్దేన శాఖాంత రాధికరణ సిద్ధాంత సూత్రోక్తా అర్థేహేతవ స్సంగృహ్యంతే॥

తేచ సంయోగ రూప చోదనా సమాఖ్యాః సంయోగస్తావత్ఫలేన సంబంధః సోప్యేవ శిష్టః। మూర్ధన్యయా నాడీద్వారా ముక్తిః। ఛాందోగ్యేతయోర్ధ్వ మా యన్నమృతత్వమేతి॥ తైత్తిరీయకేచ।వ్యపోహ్య శీర్షకపాలే భూరిత్యగ్నౌ ప్రతితిష్ఠతీ త్యాది కైవల్యే ధ్యాత్వా ముని గచ్ఛతిభూతయోనిమితి। రూప మప్య విశిష్టం। యథాప్రవృద్ధైవతం యోగస్య రూపం ఏవం విజ్ఞేయం రూపం విజ్ఞానస్య సమాఖ్య సర్వత్ర సిద్ధా దహ్రవిద్యేతి। బ్రహ్మవిదాం తస్మా త్సర్వవేదాంత ప్రత్యయత్వం। దహ్రవిద్యాయాః సిద్ధేచ విద్యైక్యే। ఉపసంహారో గుణానాం కర్తవ్యః॥

గుణకృతో ప కారస్య ప్రయోజనస్య సర్వత్రైక రూపత్వాత్। యథానానా శాఖాసు శ్రూయమాణ స్యాగ్నిహోత్రస్యసంయోగాదిభిరేకత్వే సిద్ధే శాఖాంతరే అనుక్త స్యాపేక్షితస్యేతి కర్తవ్యతా భాగస్యోపసంహారః। తద్వదేవతదుక్తం। కామా దితరత్ర తత్ర చాయతనాదిభ్య ఇతి అయమర్థ స్సమాన మత్రహృదయాయతనం సమానశ్చ వేద్యః। ఈశ్వరః। సమానం తస్య సేతుత్వం లోకాసంభేదప్ర

మోజనంచే శ్చైవమాది హేతుభ్యః। ఇతరత్రితత్రిచ సత్యకామాది గుణాః ఉపసంహర్తవ్యా ఇత్యర్థః॥

శ్రూయతేచ సత్యకామాదయః దహ్రవిద్యాం ప్రస్తుత్య ఏష ఆత్మా అపహత పాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సో విపిపాస స్సత్యకామ స్సత్యసంకల్పాది ఇత్యాది తైత్తిరీయకేచ। తస్య ప్రకృతిలీన స్యయఃపర స్సమహేశ్వరః ఇతి పునశ్చ సప్తం తస్మాదయ ఆకాశ స్తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః। అమృతో హిరణ్మయ ఇతి ప్రాచీనయోగ్యో పాస్యే త్వం తేన మనోమయత్వా మృతమయత్వ హిరణ్మయత్వాదయః। కైవల్యేచ శివ ఉమాసహాయస్య త్రిలోచ నత్వ నీలకంఠత్వాదయః। తేషాంనాయత్ర దహ్రవిద్యాయాం న శ్రూయం తే తత్రిధ్యేయ స్వరూప నిర్ధారణాయో పాసంహర్తవ్యా ఇతిసిద్ధం॥

శివైః విషయత్వం దహ్రవిద్యాగుణః హిరణ్మయ సహచరి తాశ్చ ధర్మాః కేచిత్। నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యపతయేంబికాపతయే ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమః॥ ఇతి అత్రిహిరణ్మయత్వాదీనాం అనందవ త్ప్రధాన విశేషణత్వాత్। యత్రియత్రి హిరణ్మయ ప్రధానా ఉపాస్యా దృశ్యతే। తత్రి తత్రా దిత్యాక్షి పురుషాదా ఉపసంహారో న్యాయః॥

గీతాసుచ దహ్రవిద్యా ఈశ్వరైక విషయా శ్రూయతే। ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి। భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా। తమేవ శరణంగచ్ఛ సర్వభావేనభారత। తత్ప్రసాదా త్పరం శాంతి స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతం। ఇతి తే జ్ఞానమాఖ్యాతం గుహ్యాద్గుహ్యతమం మయా। విమృశ్యైత దశేషేణ యథేచ్ఛసి తథాకురు॥

నన్వియం విష్ణూపాసనేనైవ కుత్రాపి నస్యాదితి చేత్ న । అగ్రిమ వాక్యేన ఫలనిమను పరిశేషసహితస్య విష్ణూపాసనస్య పృథగ్విధానాత్తదుక్తం । సర్వగుహ్యతమం భూయః శృణుమే పరమం వచః । మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు । మామేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోసి మే । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ । అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచ । అత్రానయోః రుపాస్యోపాసనయో ర్నాభేదః । పూర్వోక్తవాక్యే చోదనాదివ్యతిరేకదర్శనాత్ । ద్వితీయో ఉపాసనాయాం దహరాయతన వ్యతిరేక దర్శనాత్ । విష్ణోరపి శివాంశత్వేన పృథగుపాస్యత్వ సంభవాత్తచ్ఛాస్త్రస్యాపి మోక్షశాస్త్రత్వేన తదుపాసనాయా అపి శివభక్తిద్వారా ముక్తిహేతుత్వ సంభవాచ్చ ॥

తథాచ విష్ణోశ్శివశరీరత్వం విష్ణూపాసనాయాశ్శివప్రీతి హేతుత్వంచ । కూర్మపురాణే ఈశ్వరగీతాసు శ్రూయతే । శివః । మమైవ-త్వపరామూర్తి ర్నారాయణ సమాహ్వయా । సర్వభూతాత్మ భూతస్థా శాంతా చాక్షరసంజ్ఞకా । తస్మాదేవ మహాయోగి న్మద్భక్తైః పురుషోత్తమః । అర్చనీయో నమస్కార్యో మత్ప్రీతి జననాయహి । గీతాశాస్త్రమపి ఈశ్వరాల్లబ్ధం తదాజ్ఞావశాదేవ కృష్ణేనోక్తం ॥

తథాత్రైవ శివః । మయైతద్భాషితం జ్ఞానం హితార్థం బ్రహ్మవాదినాం । దాతవ్యం శాంతచిత్తేభ్యః శిష్యేభ్యో భవతాపి చ । నారాయణోపి భగవా న్దేవకీతనయో హరిః । అర్జునాయ స్వయం సాక్షాద్దత్తవానిద ముత్తమమితి । ఏవ మభేదోపాసనాపి సాయుజ్యాది హేతుః । ఆత్మేతి తూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతి చేతిసూత్రాత్ । యశ్శాస్త్రోక్త విశేషణః పరమేశ్వరః సోహమితి ప్రతిపత్తవ్యః । తథాచ జాబాలః । త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమితి అన్యత్రచ ఆత్మోహం

సోఽసావసౌ సోఽహమితి । ప్రశ్నే తస్మాదేవ మాత్మానం పరబ్రహ్మాను సంధానాత్ అహం సోఽహమితి అన్యత్ర చ । హిరణ్మయోఽహం శివ రూపమస్మీతి । బోధాయనోఽపి । హంసహంసేతి యో బ్రూయాద్ధంసో నామ సదాశివః। ఆత్మానం రుద్రరూపం ధ్యాయేత్ త్రినేత్రం పంచవక్త్రమిత్యాది। అతోఽపి గుణోపసంహారన్యాయోఽనుసంధేయః॥

నను విరుద్ధగుణయోర్జీవేశ్వరయోః కథమభేద ఇతి చేత్। ఈశ్వరత్వస్య బాధాభావాత్ పాశపరాధీనపశుత్వనివృత్త్యా విరోధపరిహారాత్ । చోరత్వబాధేన స్థాణుత్వాబాధాత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః । నచ జ్ఞానస్యానుపయోగః । జీవేశ్వరత్వారోపస్య ఈశ్వరత్వసాధకత్వాత్ । ఈశ్వరే జీవత్వారోపస్య చ ఈశ్వరనిష్ఠపరోక్షత్వస్య వృత్తేశ్చ ప్రయోజనత్వాదితి సర్వమవదాతం ॥

శ్లో॥ సమాధిభక్తిశ్శివశాస్త్రమానతా విద్యాధికారో వ్రతనిష్ఠతాపి చ।
గుణాకరే చోపనిషత్ప్రమాణతా ముక్తిస్తథోపాస్తిరిహోపపాదితా॥

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశవిలాసపుస్తే సిద్ధేశ్వరసన్నుతదైవతే చ ।
చండీశ్వరీపాదసమీపదేశే జాతస్తృతీయో మహితో విలాసః ॥

ఇతి తృతీయవిలాసః.

శ్రీశివాభ్యాంనమః

శ్రీ కాళహస్తీశవిలాసే,

చతుర్థవిలాస ప్రారంభః

శ్లో॥ వేదాంత విజ్ఞానసునిశ్చితార్థం । శివస్య తత్వం శివ ఏవవేత్తి।
తేనప్రణీతానిచ విగ్రతాని । నిశ్వాసరూపేణ జయంతియాని॥

శ్లో॥ కృత్వాకేభ్యోవచోభ్యః శివ తవబహుధాశాస్త్ర సిద్ధాంతసారం।
మోహాంధ్యాతిప్రకర్షం సురనరమునయో వంచి తామాయయారా జే।
యజ్ఞేచక్షుస్య చైతాన భిమతవిష యేస్థాపయన్వేదమార్గే।
శిక్షాదక్షుస్సురాణాం శరణమిహ సమే పీఠభద్రః స్సభద్రః॥

—॰ సృష్టివిచారః ॰—

అత్రేదం పునర్విచార్యతే యదేత దీశ్వరాభేదా ముపాసనాభిః ఆత్యంతికపాశనివృత్తి విశిష్టశివసాయుజ్య రూపాముక్తి రనాది పాశ బద్ధానాం జీవానాం భవతీతి । ననుతృతీయ విలాసే సపరికరాముక్తి ర్విచారితా। తతః కిమవశిష్య తే యదర్థం పున ర్విచారారంభః ।సత్యం సంక్షేపేణ తు తత్రవిచారో వృత్తః । అత్రోపశిష్టం పునర్విచారమర్హతీతి తత్రనిత్యనైమిత్తిక ప్రాకృతాత్యంతి కరూపేణ చతుర్విధప్రళయేషు జ్ఞానాదాత్యంతికః ప్రోక్తో యోగినః పరమాత్మని।ప్రళయ ప్రతిసర్గయమితి కూర్మవాక్యేన ఆత్యంతికస్య ప్రళయస్యమోక్షత్వవర్ణనాత్ ప్రళయో విచార్యః॥

తస్య సృష్టి పూర్వకత్వాత్ । సృష్టిక్రమ విపరీత క్రమేణ కార్యేణ కారణలయాసంభవాత్ । తదర్థంసృష్టిరపివిచార్యతే ।తత్రవిథానే సృష్టిః నిత్యనైమిత్తిక ప్రాకృతభేదాత్ । సర్వదాజాయమానానా

షుత్పత్తిర్నిత్యసృష్టిః । చతుర్ముఖస్య సహస్రయుగపర్యంతరాత్ర్యం తే జాయమానా నైమిత్తికసృష్టిః । యా పునర్మహదాదిక్రమేణ బ్రహ్మాండానా ముత్పత్తిస్సా ప్రాకృత సృష్టిః॥

తత్రసృష్టి ప్రతిపాదక వాక్యానిముండకోపనిషది॥ సబ్రహ్మవిద్యాం ప్రతిష్ఠామిత్యబ్రహ్మవిద్యా ముపక్రమ్య ఏకస్మిన్ విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రశ్నోత్తరత్వేన । ద్వే విద్యే వేదితవ్య ఇతి ప్రవృత్తి నివృత్తి మార్గద్వయ ప్రతిపాదకా పరవిద్యా పరవిద్యాద్వయ ముపన్యస్య అత్ర చతుర్దశ విద్యానా మ పరవిద్యాత్వ ముక్త్వా । అథ పరాయయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇతి వేదాంత వేద్య మక్షరం బ్రహ్మాన్నకేవ తల్లక్ష్యత్వేన యథోర్ణ నాభిరిత్యాది వాక్య ముక్తం॥

తదక్షరా త్సంభవతీహ విశ్వ మిత్యంతం యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదినా చ తస్యైవస్వరూపముక్త్వాప్లవా ఏతేదృఢా ఇత్యాదినా ప్రవృత్తి మార్గ నిందాపూర్వకం । తప శ్రద్ధా సం విశంతీతి నివృత్తి నిష్ఠానాంసూర్యద్వారేణ శివప్రాప్తి రుక్తా । తథాచ తత్రైవ వాక్యం। తత్రసిద్ధమేహ్యుపవసంత్యరణ్యే శాంతా విద్వాంసో భైక్ష చర్యాం చరంతః సూర్యద్వారేణ తేఽరజాం తరంతి యత్రామృతః పురుషో హ్యవ్యయాత్మేతి అత్రామృతపురుష సాధారణ్యేన శివవాచికా విధిరుపపాదితా ద్వితీయవిలాసే॥

అక్షర శబ్దాగ్రస్తు అక్షర మంబికాకాంత ధృతేరితి సూత్రంకరం బ్రహ్మైవేతి నిర్ణీతం । అగ్నేశ్చ యేనాక్షరం పురుషం వేద నిత్యం తదక్షరా ద్వేధా స్వాన్యాభావా ఇతి జీవసృష్టి హేతుత్వ ముక్త్వాతద్బోద్ధవ్యం సౌమ్య విద్ధీతి తస్య జ్ఞేయత్వం విధాయ యస్య గృహీతోవపనిషద మిత్యాదినా వేదాంతవేద్యత్వ ముక్తం । అనంతరంచప్రమిష్టం యథా పశ్యత్య న్యమీశం । యథా పశ్యతిరుక్మ వర్ణం కర్తార

విశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం తథా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనం పరమంసామ్యముపైతి బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యంతం షడ్విధలింగైః రక్షర బ్రహ్మైవ జ్ఞేయం । ప్రాప్యంచ ప్రతీయతే ॥

తదక్షరం బ్రహ్మ శివ ఏవేతి నిశ్చీయతే । శంభురీశః పశుపతిరితి నిఘంటు వశాత్ జ్ఞేయవాచ్య వాచకయో రీశపదయో శ్శివే రూఢత్వాత్ । రుక్మవర్ణత్వస్యాపి నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయాం బికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమ ఇతి తైత్తిరీయక వాక్యేన శివత్వ నిర్ణయాత్ । ఏవ మక్షర బ్రహ్మత్వం శివస్యైవ శ్వేతాశ్వతరమంత్రేణ వ్యాఖ్యాతం ॥

క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః। క్షరాత్మా నావీశతే దేవఏక ఇతి శివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్య మితిచ ॥

ననుశ్వం నారాయణం దేవ మక్షరం పరమం పదమితి నారాయణేత్వక్షరశబ్దః ప్రయుక్తః। సత్యం సహూధి సంపన్న బ్రహ్మత్వమాదాయ తద్ధర్మోక్తి ర్నస్వతః నారాయణ పరోధ్యాతాధ్యానం నారాయణఃపర ఇతి తస్యధ్యాతృత్వ శ్రవణాత్ । ప్రథమ నారాయణ పదానంతరం ప్రథమైకవచన లోపస్య ఛాందసత్వాత్ ॥

ననుగీతాసు యస్మాత్ క్షర మతీతోహ మక్షరాదపిచోత్తమః। అతోస్మి లోకేచ వేదే ప్రథితః పురుషోత్తమ ఇతి కృష్ణస్యా క్షరాదాధిక్య మవ్యక్తమితిచేత్ । మైవం। క్షరస్సర్వాణి భూతానికూటస్థోక్షర ఉచ్యతఇతి యోగవృత్యాజీవఉక్తః । తత్రైవ కిం తద్బ్రహ్మ కిమధ్యాత్మ కింకర్మ పురుషోత్తమే త్యాదిప్రశ్నేషూత్తరాణి అక్షరం బ్రహ్మ పర మిత్యాదీని। తత్ర యది కృష్ణ స్యాక్షర బ్రహ్మత్వం వివక్షితం తదా ఆధియజ్ఞో పక్రమేవా త్రేతివత్ । అహమే వాక్షరం బ్ర

హ్మేతి బ్రూయాత్ । తదానుక్తత్వాత్ నాక్షర శబ్దార్థో విష్ణుః చ తుర్ముఖో వా తయోః సృజ్యత్వే నాథర్వశిఖాయాం ప్రమాణాత్ । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా స్తే సంప్రసూయంతే కారణంతు ధ్యేయ స్సర్వైశ్వర్య సంపన్న స్సర్వేశ్వరశ్శంభు రితి తయో గుణోపాధిత్వా ద్గుణానాంచ మూలకారణ పరాశక్తి జన్యత్వాత్ । గుణానాంచ పరాశక్తి విహీనోపాధి త్వాసంభవాత్ గుణవైషమ్యస్యచ ఆగంతుకత్వేన సృజ్యత్వాత్ ॥

నిరుపాధికే విష్ణ్వాది పదాప్రయోగాత్ । నిరుపాధికస్యచ శివత్వేన శ్రుతిస్మృతి పురాణ సిద్ధాంతత్వాత్ తస్యైవాక్షర శబ్దార్థత్వం యుక్తం ॥

అక్షరాచ్చసూక్ష్మభూతానాంతదారబ్ధా నామింద్రియాణాం చ సృష్ట్యభిధానాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మన స్సర్వేంద్రియాణి చ। ఖంవాయుః జ్యోతిరాపఃపృథివీ విశ్వస్యధారిణీతి।కూర్మేచతుర్థాధ్యాయే అయ మర్థః స్పష్టం వ్యాఖ్యాతః ॥

శ్రీకూర్మే । మాహేశ్వరః పరోవక్తా మర్త్యేశ్చ స్సనాతనః। ప్రకృతిం పురుషంచైవ ప్రవిశ్యాశ్వే మహేశ్వరః।క్షోభయామాస యోగేన పరేణ పరమేశ్వరః।ప్రధానాత్క్షోభ్యమానాచ్చ తథాపుంసఃపురాతనాత్ । ప్రాదురాసీన్మహద్బీజం ప్రధానం పురుషాత్మకం। త్రివిధోయ మహంకారో మహత స్సంబభూవహ । పంచభూతా నహంకారాతన్మాత్రాణి చ జజ్ఞిరే । ఇంద్రియాణి తథో దేవాత్సర్వం తస్యాత్మకం జగత్ । ఇత్యేతత్ ప్రాకృతస్సర్గ ఇత్యంతం । లింగపురాణే। చతుర్థాధ్యాయే । వికారస్య శివస్యాజ్ఞా వశేనైవతుసంహృతిః । గుణానాంచైవ వైషమ్యేవిప్రోత్సృష్టిరితి స్మృతా। సామ్యేలయో గుణానాంతుతయోర్వర్తేతుర్మహేశితుః।అసంఖ్యాతాస్తుకాలాఖ్యాఃఅసంఖ్యాతాః పితామహాః। హరయశ్చాప్యసంఖ్యాతా స్త్వేకఏవ మహేశ్వరః॥ ఇ

త్రిచైకార్ణవే బ్రహ్మసృష్టే స్థావరజంగమే। సుష్వాపతేష్వయంతస్మాన్నారాయణ ఇతిస్మృతః। లైంగేతృతీయేచ।కోటికోటియుతాన్యత్రిబ్రాండాని కథితానితు। తత్రతత్ర చతుర్వక్త్రా బ్రహ్మణోహరయో భవాః। సృష్టాః ప్రధానేన తథా లబ్ధ్వాశంభోస్తుసన్నిధిం। సర్గస్య ప్రతి సర్గస్య స్థితేఃకర్తా మహేశ్వరః। సర్గేచ రజసాయుక్తః సత్వస్థః పరిపాలనే। ప్రతిసర్గే తమోద్రిక్తః స ఏవ త్రివిధః క్రమాత్ ।అధికర్తాతు భూతానాం సంహర్తా పరిపాలకః। తస్మాన్మహేశ్వరో దేవో బ్రహ్మణోధిపతి శ్శివః। ప్రాకృత స్త్వేషకథితః। ప్రథమో బుద్ధిపూర్వకఇతి॥

బుద్ధేర్బద్ధిత్వం తత్రైవ పంచమే। తమసా కాలరుద్రాఖ్యం రజసా కనకాండజం సత్వేన సర్వగం విష్ణుం నిర్గుణత్వే మహేశ్వరమితి। ఏవ మక్షరాదేవ జీవసృష్టిరపి ముండకే శ్రూయతే। యథాసుదీప్తాత్పావకా ద్విస్ఫులింగాః సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః తథాక్షరా ద్వివిధాస్సౌమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్రచైవాపియంతే। తస్మాచ్చ దేవాః బహుధా సంప్రసూతాః సాధ్యా మనుష్యాః పశవో వయాంసీతి॥

అస్యార్థః అగ్నేస్సకాశా ద్యథా అగ్నికణా నిర్గచ్ఛంతి తథా పరమేశ్వరాంశా స్తత్స్వరూపాః దేవాదయః వివిధా రాజసతామసాశ్చరాచరరూప భావాఃప్రభవంతే। ఉత్పద్యంత ఇత్యర్థః॥

ననుజీవానా ముత్పత్తిమత్వే అనిత్యత్వ ప్రసంగఇతిచేత్ నస్వరూపేణ నిత్యానాం చేతనానా ముత్పత్త్య భావేపి లింగశరీర విశిష్ట లయాత్ ఘటాకాశవ దుత్పత్తిసంభవాత్। ఏతస్మాజ్జాయత ఇతి వాక్యే లింగశరీర ఘటకానా మింద్రియాణాం భూతసూక్ష్మాణాం చోత్పత్తివర్ణనాత్ । అథర్వశిరసిచ పరమేశ్వరస్య జగదుపాదానభూత ప్రకృత్యధిష్ఠాతృత్వం ప్రతిపాద్య తస్యైవ సూక్ష్మభూతోత్పత్తి ద్వారాసర్వ ప్రపంచో పాదానత్వం ప్రతిపాద్య తస్యాభిధ్యానాదాత్యంతికం తాపత్ర

యశ్శాంతిముక్త్వా తదుపపాదకత్వేన ప్రాణశక్త్యాత్మలింగ శరీర నివృత్తిద్వారా రుద్రైక్య ముక్తం ॥

యోయోని రధితిష్ఠత్యేకో యేనేదం పంచ విధంచ సర్వం। తమీశానం పురుషం దేవమీడ్యం నిధ్యాయాత్తారం శాంతి మత్యంత మేతి। ప్రాణేష్వంతర్మనసో లింగ మాహుర్యస్మిన్ క్రోధో యాచతృష్ణాక్షమాచ। తృష్ణాంఛిత్వా హేతుజాలస్య మూలం బుధ్వా సంచిత్య స్థాపయిత్వాధిరుద్రే। రుద్రేఏకత్వమాహుః॥ఇతి ప్రాణశక్త్యావృతం మనో వికారం లింగంతదాశ్రితం క్రోధ మీర్ష్యాం తృష్ణాం చబంధ హేతుపాశజాలమూల హేతుభూతాం సంచిత్య బుధ్వావివేకేన తాంస్తృష్ణాంఛిత్వాలింగ శరీరంచ రుద్రేస్థాపయిత్వా విలాప్య రుద్రే ఏకత్వం ముక్తిరితి బ్రహ్మవిద ఆహురిత్యర్థః ॥

ముండకేపి। అనేనైవ ప్రకారేణ లింగశరీరలయేనైవ జీవస్యబ్రహ్మణిలయ ఉక్తః। వేదాంత విజ్ఞాన సునిశ్చితార్థా ఇత్యారభ్య పరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వేగతాః కలాః పంచదశచ ప్రతిష్ఠాం దేవాశ్చ సర్వే ప్రతిదేవతాసు। కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చఆత్మా పరేవ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి। యథానద్య స్స్యందమానా స్సముద్రే- స్తంగచ్ఛంతి నామ రూపే విహాయేత్యాది ॥

అస్యార్థః। యతః యస్మాద్బ్రహ్మలోకేస్థిత్వా పరామృతం శివం ప్రాప్య సర్వే పరిముచ్యంతి లీయంతే ॥

ననునిత్యానాం జీవానాం కథంలయ ఇత్యత ఆహ ॥ పంచదశ కలాః దశేంద్రియాని భూతసూక్ష్మాణి ప్రతిష్ఠాని ప్రతిష్ఠా లయంగతాః ఇంద్రియాభిమానినో దేవాశ్చ ప్రతిదేవతా సూర్యాదిషు లయంగతః విజ్ఞానమయా జీవాశ్చ కర్మవాసనాయాంచ పరే ఆత్మని ఈశ్వరే వినా ఇతిశేషః। పరేవ్యయే అత్యంతలయే సర్వే ఏకీభవంతి తత్ర

జీవోపాధి లయ పూర్వకేశ్వరప్రాప్తౌ దృష్టాంతమాహ యథా నద్య ఇత్యాది ॥

అయమభిప్రాయః యథా మేఘాదిభిః పీతాః సముద్రాణామాపః వృష్ట్యాదిద్వారా విభిన్నా నామరూప పరరసాదికం ప్రాప్యపునస్సముద్ర ప్రవేశానంతరం స్వనామాదికం విహాయ పూర్వసిద్ధ సముద్రనామరూపాణి ప్రాప్నువంతి । తథా ఈశ్వరోపి లీలయా స్వాత్మనా తశక్త్యైవ చిత్యైవ శైవ విభక్తనామరూప వివిధజీవాన్ తదాత్మానస్స్వయమనుప్రవిశతి శ్రుతేః స్వాంశభూతాన్ స్వాత్మన్యేవ స్వయం సృష్ట్వాలైస్సహ పునః క్రీడమానః తేష్వనుగ్రహేణ తాన్మోచయన్స్వాత్మనాచైవం కరోతీతి । తదుక్తం । యమేవైష వృణుతే తేనలభ్య ఇతి ॥

నను నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతంనిరవద్యంనిరంజన మితిశ్రుతేః । అనంగోదాసీనరూపస్య ప్రాణేః కథం స్వరూప పరిణామః । యేన న జీవరూపతా స్యాదిదం బ్రహ్మ సర్వసంగ వివర్జితం । నను తే భార్యయా సార్ధం ప్రయుద్ధిశ్చాపి గర్వితే । అత్రోత్తరం ప్రణవహేవా చ । సహ్యేవ భగవానిశ స్వాత్మనో వ్యతిరిక్తః । కదాచిద్రమతే రుద్రస్తాదృశో హి మహేశ్వరః । దేవాత్మ శక్తిం స్వగుణై ర్నిగూఢామితి । నతస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే నతత్సమ శ్చాభ్యధిక శ్చదృశ్యతే । పరాస్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబల క్రియాచ । నతస్య కశ్చిత్పతి రస్తిలోకే నచేశితానైవచ తస్యలింగం। న కారణం సత్ కరణాధిపాధిపః నచాస్యకశ్చి జ్జనితా నచాధిపః । సమానాభ్యధిక రహితస్య నిత్యసిద్ధ స్యాద్వితీయస్యరూపస్య స్వైశ్వరస్య స్వభావసిద్ధ నిత్యచిచ్ఛక్త్యతిరిక్త సహకారి నిరపేక్ష మేవ చేతనాచేతన జగజ్జనకత్వమిత్యర్థః ॥

తదుక్త మదాహృత ప్రణవవాక్యేన శ్రుతిశ్చ ఆకాశో హవై

నామరూపకృతిశ్చ ఆకాశో హవై ర్నామరూపయో ర్నిర్వహితేతి వైదిక ఆకాశశబ్దస్య పరాశక్తి వాచకత్వేన వ్యాఖ్యాతః ॥

కూర్మేణ వ్యాసగీతాసు । యస్య సాపరమాదేవీ శక్తిరాకాశ సంజ్ఞితా। సో నంతైశ్వర్యయోగాత్మా మహేశో దృశ్యతేపిచ। అహంహి భగవా నీశస్స్వయం జ్యోతి స్సనాతనః । స్వానంద భూతాధికతా దేవీ సాగంతుకా శివేతి, అన్యత్రాపిచ । చిద్రూపశ్చ శివస్సాక్షాత్ స్వానందమయీ శివేతి ఆచార్యా ఊచుః ॥

చిదానందాకారం శివమపరిభావేన బిభ్రృష ఇతి ఏతదర్థోపపాదికా శ్రుతిః । తైత్తిరీయకే కోహ్యే వాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశఆనందో నస్యాదితి। తదర్థస్తు చిదానందరూపో ఆకాశపదవాచ్యశక్తిర్యది నస్యాత్తర్హి లోకే కాదాచిచ్చేష్టాదివేలనం కుర్యాత్। కోవా పాదసంచారమాత్రమపి కుర్యాత్ । ఆనంద స్యాత్మాహ్లాదాపాప్రవృత్త్యాది హేతుత్వాత్ । సర్వనిదానస్య స్వరూపాత్మకత్వం సానందత్వం యుక్తిసిద్ధమితికిం శబ్దాభిప్రాయః। ఆకాశశబ్దవాచ్యాయాశ్శక్తేః పరంబ్రహ్మశరీరత్వేనోప న్యస్యత్యమాహ । ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ సత్యాత్మ ప్రాణారామం మనఆనందం శాంతిసమృద్ధ మమృతం ఇతి ప్రాచీన యోగ్యోపాస్వేతి సత్వరూపం ఆకాశపద వాచ్యశక్తి విశిష్టం బ్రహ్మైవ ప్రాణశక్త్యాత్మక లింగశరీరం పరిగృహ్య మనోగ్రాహ్యం ఏవ మానంద మనోమయ శమాది గుణ సద్భ్రచీనం సన్నారణం భవతీత్యర్థోయ స్సకీదృశస్సన్ ప్రాచీనైః కర్మభిర్యోగ్యః అధికారీ సన్నిత్యతః ప్రాచీనకర్మణాం అధికారిత్వ హేతుత్వం శివేనోక్తం ॥

సనత్కుమారసంహితాయాం సర్వైస్తపోభిస్సకలైశ్చయాగైః పుణ్యైరశేషైరపి సర్వయజ్ఞైః। దానై స్సమస్తైరఖిలై ర్వ్రతైర్మ ద్యర్పిత భక్తి రనంతజన్మభి రితి ఏతాదృశ ఉపాసశృతి సిద్ధం। చిదా

ఽనందాకాశపద వాచ్య శివశక్తి స్వరూపం సగుణ వాద కూర్మవాక్య భవానీ వాక్యాభ్యాం వ్యాఖ్యాతం । తత్పున రత్రాపి సంధేయంచ ఆనందమయో ఽభ్యాసా దిత్యత్ర శృతి సూత్రయోః । వికార శబ్దాన్నే తి చేన్న ప్రాచుర్యాదితి సూత్రోక్తం ప్రాచుర్యం మయడర్థ ఇతిని శ్చీయతే । అగ్రేత నానందాభ్యాసాదస్య బ్రహ్మానంద పర్యంతస్య త త్ప్రాచుర్య సాధకతా సిద్ధా । ఏవంచ బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి వా క్యే బ్రహ్మణః ఆధారత్వం స్వప్రాధాన్యంచ సిద్ధం పరమానందస్యైసవ శో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి శేష వష్ఠ్యా నిర్దేశాత్ । ఏతాదృశ శే షశేషి భావ జ్ఞాన స్యోభయ ప్రాప్తి హేతుత్వ మపి శ్రూయతే ॥

ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్ నబిభేతి కదాచన ఇతి అత ఏతా దృశ బ్రహ్మణ ఆనంద శేషిత్వం శక్తి నిష్ఠత్వేనాపి అధ్యవసాయ● స్తు వం త్యాచార్యాః ॥

అతశ్చైష శేషిత్వ ముభయ సాధారణతయా స్థిత స్సంబంధో వాం సమరస పరానందపరయో రితి అతఏవ శక్తి శక్తిమతో రభేద స్య వివక్షితత్వాత్ జగదుపాదానత్వ ముక్తం ॥

ఆనందో బ్రహ్మే వ్యజానాత్ ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమానిభూ తాని జాయంత ఇత్యాది సైషా భార్గవీ వారుణీవిద్యా పరమే వ్యో మన్ ప్రతిష్ఠితే త్యంతేన । ఆత్రానందశబ్ద వ్యోమశబ్దయో రేకార్థ త్వావగమాత్ ॥

వ్యోమ సంజ్ఞా పరాకాష్ఠా జ్ఞానరూపా తిలాలసా । స్వాభావికీచ తన్మాత్రాలా ప్రభాభానోరి వామలా । ఏకామాహేశ్వరీ శక్తి రనేకోపాధి యోగతః । ఇత్యాది కూర్మోక్తత వ్యాఖ్యానాచ్చ । ఆనందమయాధిక రణేచ మాంత్రవర్ణిక మేవ గీయంత ఇతి గుణసూత్రే ణానందవల్ల్యాస త్యజ్ఞానాది లక్షణగుహా హిత బ్రహ్మపరత్వా వగమాత్ । తస్య గుహా

హితస్య ఆత్మాగుహాయాం నిహితోఽస్య జన్తో రిత్యాది మహిమాన మీశమితి ఈశ్వరపదే విశేష నిర్ణయస్య పదపాంసునా యూప మస క్తి సప్తమం పదం గృహ్ణాతీతివత్ పశుభాగపద్యా శివపరత్వ సంభవాత్ । భృగువల్యాశ్చ తదేవవ్యాకృతత్వాత్సిద్ధం ॥

చిదానంద శక్తివిశిష్టస్య శివాఖ్యస్య బ్రహ్మణః చరాచరప్రపంచోపాదాన తచ్ఛక్తి శేషిత్వేన వేదాంత వేద్యత్వం॥

నను శంకరాచార్యవ్యాఖ్యానవిరుద్ధమితిచేత్ నీలకంఠభాష్యాను సారిత్వాత్ శ్రుతిసూత్ర పురాణసారస్యాత్ శ్రుత్యుపబృంహకైః పురాణవచనైః శక్తేర్వ్యయ శబ్దాదికథన వైయర్థ్య ప్రసంగాచ్చ। బ్రహ్మణః వేదస్యచ బ్రహ్మస్వరూప నిర్ణాయకత్వేన శ్రద్ధావత్తామేవ శిష్టత్వకథనాత్ । తథాచ వ్యాసగీతాయాం పంచవింశాధ్యాయే। ధర్మేణాధిగతో యైస్తు వేద స్సముపబృంహణాత్ । తే శిష్టాః బ్రాహ్మణా జ్ఞేయా నిత్యమాత్మగుణాన్వితాః । పురాణ ధర్మ శాస్త్రాణాం వేదాస్సముపబృంహణం । ఏకస్థం బ్రహ్మవిజ్ఞానం ధర్మజ్ఞానం తథైకతః ।తస్మాద్ధర్మం పురాణంచ శ్రద్ధాతవ్యం మనీషిభిరితి పురాణోపబృంహిత కర్మకాండ జ్ఞానవంతః శమాదియుక్తా శ్శిష్టా ఇత్యభిప్రాయః ॥

ప్రయోగశ్చ జగదుపాదానత్వం ఆనందనిష్ఠం జగదుపాదాన నిష్ఠత్వాత్ సత్త్వవత్ ఆనందో నచిద్భిన్నః। ఆనందత్వే సమానాధికరణ జడత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ చిద్వత్ । విపక్షేచ పూర్వోక్త శ్రుత్యాది విరోధప్రసంగో బాధక ఇతి । మైత్రీ మోపనిషదిచ । ఆపో రుద్రోపాధిభూతం తమ ఏవాసీత్ । తతో రజః సత్త్వయో రుత్పత్తిః గుణానైషమ్యలక్షణాత్తేభ్యోగుణేభ్యో గుణానైషమ్యోపాధికానాం బ్రహ్మాదీనాం తదంశానాం దేవాదిపిపీలికాంతానాం ఉత్పత్తి శ్శ్రూయతే । తమోవాయ మేకమాసీ త్తత్పరం స్యాత్ పరేణ వితతం విషమత్వం ప్ర

యాతి యత్ర హైర్వారజసారూపం యద్రజః ఖల్వీరితం విషమత్వం ప్ర
యాతి। తద్వై సత్త్వస్వరూపం అత్యంతమపేరితం ససంప్రాసవత్ సాం
శో యం యశ్చేతామాత్రి ప్రతిపురుషం క్షేత్రజ్ఞ స్సంకల్పాధ్యవసా
య లింగః ప్రజాపతిః తస్య ప్రోక్తా ఆద్యాః స్తనవో బ్రహ్మ రుద్రో వి
ష్ణురితి। అథఖలు వా వాస్య రాజసాంశో సాస యోయం బ్రహ్మా। అ
థ ఖలు వా వాస్య తామసాంశో సాస యోయం రుద్రః। అథ ఖలు వా
వాస్య సాత్త్వికాంశో సాస యోయం విష్ణుః। సవా ఏకదార్ధ శివపవపూ
ర్వాక్యేమథే తం కాత్యాయనసి శ్రుతిః। త్వం బ్రహ్మా త్వంచ వై వి
ష్ణుస్త్వం రుద్ర స్త్వం ప్రజాపతి రిత్యారభ్యవిశ్వేశ్వరనమస్తుభ్యమిత్యా
ది స్వరూపప్రతిపాదనాత్। భూతాధిపత్యవచనాచ్చ॥

అత్ర బ్రహ్మాదీనాం వైషమ్యాపాధికత్వ శ్రవణాత్ గుణావైష
మ్యస్యచ సృష్టేశ్చేశ్వరేచ్ఛాధీనత్వాత్। సిద్ధబ్రహ్మాదీనాం పిపీలికాం
తానాం శివాంశత్వేన శివాధీనత్వా తత్పూజ్యత్వం॥ తదుక్తం ఋక్సం
హితాయాం॥

సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితాదివో జనితాపృథివ్యాజ
నితాగ్నే ర్జనితా సూర్యస్యజనితేంద్రస్య జనితోత విష్ణోరితి ముఖ్యస్య
స్యాఋచః సోమలతా స్తావకత్వాత్ లతాయాః ముఖ్యార్థాయపప
త్తే స్తథాపి ఉమయా సహితస్సోమ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా శివవాచకసో
మశబ్ద వాచ్యశ్శివ రూపేణ సాధర్మ్యేణ శివనిష్ట పృథివ్యాది జనకత్వ
మాగ్నోప్యస్తుతిరితి అగ్న్యాదేశ్శివజన్యత్వ సిద్ధిః। ఆరోప స్యానారోప
పూర్వకత్వాత్। అత్ర ప్రాకృత సృష్టావేవ చతుర్ముఖాదీనా ముత్ప
త్తిః। దేవానాం నైమిత్తికాసు దైనందినసృష్టిషు ప్రతిసర్గ ముత్ప
త్తిరితి విభాగః। తథాచ। సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వ
మకల్పయదితి శ్రూయతే। సూర్యాచంద్రమసో స్తుల్యన్యాయత్వేన శే

షాంతగోప లక్షకత్వాత్ ప్రాకృత లక్షణయోస్తయోః ఉపాధ్యోర్నివృత్త్యా ఔపాధికానాం నివృత్తే రావశ్యకత్వాత్ ॥

తదుక్తం కూర్మే చతుర్థే । కూర్మః । మహేశ్వరపరో వ్యక్తః చతుర్వ్యూహ స్సనాతనః । అనంత శ్చాప్రమేయశ్చ నియంతా విశ్వతోముఖః । బ్రహ్మ నారాయణేశానాం త్రయాణాం ప్రకృతౌ లయః । ఏవంతు ప్రోచ్యతే సద్భిః ప్రాకృతం ప్రతిసంచరః । ప్రోచ్యతే కాలయోగేన పునరేవతు సంభవః । అనాది రేష భగవాన్ కాలో నంతో జరోమరః । సర్వగత్వాత్స్వతంత్రత్వా త్సర్వాత్మత్వా న్మహేశ్వర ఇతి ॥ వ్యాసగీతాసుచ । దగ్ధే ష్వశేష దేవేషు స్వదారా దేవరాత్మజైః । ఏకాసాక్షీతు సాంభోస్తిష్ఠంతీ వైదికీ శ్రుతిః । శిరః కపాలై ర్దేవానాం కృతః స్రగ్వరభూషణః । కరోతి తాండవం దేవీమాలోక్య పరమేశ్వరః । సంస్థితేష్వథ దేవేషు బ్రహ్మ విష్ణు పినాకిషు । సంస్థితేషు విలీనేషు చరాచర జగత్సుచ । యాతి స్వభావం భగవాన్ స్వేచ్ఛయైవ పినాకధృత్ । ఏవం సంహృత భూతాని తత్త్వానిచ మహేశ్వరః । నియోజయతి నాన్యోన్యం ప్రధాన పురుషం పరం ॥ త్రయః ప్రధాన పునశ్చ । ప్రధాన పురుషయో రేష సంహార ఈరితః । మాహేశ్వరే భాజనిత్రో నస్త్వయం విద్యతే లయః । ఏవం సంహార కరణే శక్తి ర్మాహేశ్వరీ వరా । ప్రధానాద్యం విశేషాంతం దహేత్ రుద్ర ఇతి శ్రుతిః । యోగినామిహ సర్వేషాం కాలవిన్యస్త చేతసా । ఆత్యంతికంతు విలయంవిదధాతి మహేశ్వర ఇతి । ఏవం మాహేశ్వరీ సంహారిణీ శక్తిః తదుపాధికో రుద్రః బ్రహ్మాది విశేషాంతం సంహరతీత్యర్థః । యద్యపి బ్రహ్మాదీనాం తదుపాధీనాం చోత్పత్తిక్రమః ॥ బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేంద్రా స్సంప్రసూయంతే । అజామేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణా మిత్యాది శ్రుతివాక్య ప్రమాణైః యుక్తః । సమిదాదీనాం ప్రజానాంప్రకర్మేణైవ అనుష్ఠాన క్రి

మనత్। తథాహి లయక్రమస్తు వపారక్రమేణ శాబ్దికక్రమాపేక్షయా క్రమవ్యాసస్య అగ్నిహోత్రం జుహోతి యవాగూం జుహోతీత్యాదేః దర్శనాత్। [illegible]

కింతు లయస్య సంహర్త్ర సాపేక్షత్వేన సంహారశక్త్యుపాధికోరుద్ర ఏవ చరమం పరిశిష్యత ఇత్యకామేనాపి స్వీకర్తవ్యం। తదుక్తం అథర్వశిరసి॥ అథ కస్మాదుచ్యతే ఏకోరుద్ర ఇతి ప్రశ్నానంతరం అంతకాలే సంహృత్య విశ్వాభూతాని గోప్తా తస్మాదుచ్యతే ఏకోరుద్ర ఇతి ఏవం బ్రహ్మాదిసృష్టేః పూర్వం తమోపాధికో రుద్ర ఏవ ప్రతీయతే మైత్రేయోపనిషది। తమోవా ఇదమేక ఆసీదితి తమసుపాధిరో ప్రాథమ్యశ్రవణాత్॥

ఐతరీయకేచ తమ ఆసీత్తమసా గూఢ మగ్ర ఇతి ప్రాథమ్యశ్రవణాత్। సాపి సంహారశక్తిరీశ్వరేచ్ఛావశాదేవావిర్భూయ తిరోధానం ప్రాప్నోతి మాతిస్వభావ మిత్యస్యార్థః॥ ఆత్యంతిక లయో మోక్ష ఇతి ప్రాగేవ వర్ణితః। అతః సంహారో నామ నైయాయికాది సిద్ధఘటాది ధ్వంసవత్ప్రపంచస్య నిరన్వయ ధ్వంసోవా ఉత సాంఖ్య సిద్ధకారణస్య కార్యావస్థా తిరోభావ మాత్రం వేతి విచారణీయం। యుదికార్యాణాం నిరన్వయ ధ్వంసఏవ స్వీక్రియతే। తథాచ శ్రుతి విరోధః। సదేవ సౌమ్యేద మగ్ర ఆసీదితి శ్రుత్యా సదేవ యజేత రాజసూయేన యజేతేత్యాదా ఇతరేషా మధికారవ్యావృత్తి రర్థాదేవ భవతి। యథా వాసంతే బ్రాహ్మణోగ్నిమాదధీత గ్రీష్మేరాజన్య శ్శరదివైశ్య ఇతి వాక్యాత్। శూద్రస్యానధికారః॥

తథా ప్రకృతేపి బ్రహ్మవిద్యాధికారిణ మధికృత్యాశ్రమేభ్యః ప్రోవాచేతి శ్వేతాశ్వతరవాక్యాత్। అత్యాశ్రమస్థ సకలేంద్రియాణి అ

త్యాశ్రమీ సర్వదేతి చ కైవల్యవాక్యాత్ । వ్రత మేతత్పాశుపతం పశుపాశ విమోక్షాయేతి అథర్వశిరోవాక్యాత్ వ్రతమేతచ్ఛాంభవమితి । తత్సమాచరేన్ముముక్షు ర్నపునర్భవాయేతి కాలాగ్నిరుద్రవాక్యాత్ । తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేతేతి ముండకే వక్తృ నియమాత్ । నైతదచీర్ణవ్రతోఽధీత ఇత్యధ్యేతృ నియమాత్ । తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మన ఇతి శ్వేతాశ్వతరేపి శ్రోతృభిః ప్రసిద్ధిరూప నియమదర్శనాత్ । అస్యార్థస్యైతిహ్య పురాణ సనత్కుమారసంహితా కూర్మపురాణాద్యుప బృంహితత్వా త్సిద్ధం ॥

శమాది సంపన్నానాం పరమేశ్వర భక్తి శ్రద్ధావిష్టానాం త్రిపుండ్రధారిణా మత్యాశ్రమి ణామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికారో నాన్యేషామితి తదుక్తం । కూర్మే ఈశ్వరగీతాసు ఏకాదశే । విశోధ్య సర్వగాత్రాణి ప్రణవేనాథవా పునః । సంస్థాప్య మయి చాత్మానం నిర్మలే పరమే పదే । ప్లావయిత్వాత్మనో దేహం తేనైవ జ్ఞానవారిణా। మదాత్మా మన్మనో భస్మ గృహీత్వాగ్ని సముద్భవం । తేనోద్ధూళ్య సర్వాంగ మగ్నిరిత్యాది మంత్రతః । చింతయేత్స్వాత్మనీశానం పరంజ్యోతిస్స్వరూపిణం । ఏష పాశుపతో యోగః పశుపాశ విముక్తయే సర్వవేదాంత సారోయమత్యాశ్రమ మితిశ్రుతిః ॥

ఏతత్పరతరం గుహ్యం మత్సాయుజ్యోపపాదకం । ద్విజానాంతు కథితం భక్తానాం బ్రహ్మచారిణాం । బ్రహ్మచర్య మహింసాచ క్షమా శౌచం తపో దమః । సంతోష స్సత్యమాస్తిక్యం వ్రతాంగాని విశేషతః । ఏకే నాప్యథహీనేన వ్రత మస్య విలుప్యతే। తస్మాదాత్మగుణోపేతో మద్వ్రతం కర్తు మర్హతీతి భక్తి శ్రద్ధ యోర్బ్రహ్మ చర్యాదీనాం చాభావే అత్యాశ్రమ వ్రతాభావః।తదభావేచ కృతేపి వేదాంతశ్రవణాదిక శూద్రకృతయాగవ న్నిష్ఫలమేవేతి ప్రఘట్టకార్థః ॥

అయమతి జమత్యాశ్రమశో త్యాశ్రమః సర్వాశ్రమ సాధారణశ్చేతి పూర్వవిలాసే నిరూపితం ॥

కించ కేవలం జిజ్ఞాసుపరిబోధమాత్రం తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేతేతి వాక్యేన విధేయ.॥ కింతు జల్పాకవితండాభ్యాంవిరోధిధంగేన తత్స్వస్థాపనమపి పరమేశ్వరాజ్ఞా విషయ ఇత్యవశ్యం కర్తవ్యం। తదుక్తం శివేన ఈశ్వరగీతాయాంశిష్యంప్రతి ॥ మయైతద్భాషితం జ్ఞానం హితార్థం బ్రహ్మవాదినాం। దాతవ్యం శాంతచిత్తేభ్యః శిష్యేభ్యో భవతా శివమితి। దాయవనే భృగ్వాదీనాం ప్రతి శివః। స్థాపయధ్వ మిమం మార్గం పూజయస్వం మహేశ్వరం। అచిరాదైశ్వరం జ్ఞాన ముత్పత్స్యతి నసంశయః। కృత్వా విశ్వగురుం విష్ణుం పార్శ్వే దేవో మహేశ్వరః। అయోనిర్భూత విజ్ఞాన స్థాపనార్థాయ శంకరః। స్థాపయే ద్యద్వరం ధర్మజ్ఞానం తత్పారమేశ్వరం। నతస్మాదధికో లోకే సయోగః పరమో మతః। యోహై స్థాపయితుం శక్తో కుర్యాన్మమహేశో జనః॥ తస్య హంతా నపానీయా దితివేదాంత నిశ్చయః। యః స్థాపయితు ముద్యుక్త శ్శ్రద్ధయా వాత్మమోపినః। సయోగీ యోగయుక్తాత్మా ముచ్యతే సర్వపాతకై రితి జల్పవితండాభ్యాం గళితాహంకార వాదిని శిష్యతా ముపగతే తత్త్వోపదేశః కర్తవ్యఇతిభావః ॥

ప్రతివాదినో దోషఉక్తః సూతసంహితాయాం జ్ఞానయోగఖండే। యశ్చ విద్యాభిమానేన వేదమార్గ ప్రవర్తకం। కులజాత్యాదిభిర్జీయా త్సమహాపాతకీభవే దితి। ఈశ్వరోపహాసపత జ్ఞానాధికారిణః అత్యాశ్రమిణః పరిగణితాః కూర్మే వ్యాస గీతాసు। భృగ్వంగిరోవశిష్ఠశ్చ విశ్వామిత్ర స్తథైవచ। గౌతమోత్రి స్సుకేశశ్చ పులస్త్యః పులహః క్రతుః। మరీచిః కశ్యప శ్చాపి సంవర్తశ్చ మహాతపః। ప్రణమ్య

దేవ మీశాన మిదం వచన మబ్రువన్ । కింతత్త్వ ప్రత్యక్షం వా సర్వ మేతద్బ్రూహి మే। ఈశ్వరః। అహంహి వేదో భగవాన్ మమమూర్తి రియంశివా। బహూని సాధనా నీహ సిద్ధయే కథితానితు। తేషామ ప్యధికం జ్ఞానం మామకం మునిపుంగవాః। జ్ఞానయోగరతా శ్శాం తా మామేవ శరణం గతాః। యేహి మాం భస్మనిరతాః ధ్యాయం తి సతతం హృది। మద్భక్తి నిరతా నిత్యం సతతం క్షీణకల్మషాః। నా శయా మ్యచిరా త్తేషాం ఘోర సంసార సాగరం। నిర్మితంహి మయా పూర్వంవ్రతం పాశుపతం శుభం। గుహ్యద్గుహ్యతమం సూక్ష్మం వేదసా రం విముక్తయే। ప్రశాంతస్సంయతాత్మానో భస్మోద్ధూళిత విగ్రహః। బ్రహ్మచర్యరతో నగ్నో వ్రతం పాశుపతం చరేత్ । యద్వా కౌపీన వసనః స్యా దేకవసనో మునిః। వేదాభ్యాస రతో విద్వాన్ ధ్యాయేత్ప శుపతింశివం। ఏష పాశుపతో యోగః సేవనీయో ముముక్షుభిః । భస్మ చ్ఛన్నైస్తుసతతం నిష్కామైరితి శ్రుతిః । ననుజల్పవితండాభ్యాం శివజ్ఞానాధిక్యస్థాపనస్య పరపక్ష ప్రతిక్షేపం వినాసంభవాత్ । పరనిం దాయాః ప్రత్యవాయస్సంభవతీతిచేత్ । మైవం। పాషండ నిందాయా శ్శ్రుత్యర్థస్థాపనానుకూలత్వాత్ తస్యవిహితత్వాత్ నిషేధస్యవిహితే తరవిషయత్వా త్తదుక్తం। శివాధిక్య పర పాశుపత్య జ్ఞానప్రతిష్ఠాపన స్య శ్రేయస్సాధనత్వం పతిదృశే వేదాంతసారే పరమేశ్వర ప్రీతి హేతునా ఆత్మాశ్రిమ శిరోవ్రతాది పదవాచ్య పశుపతిజ్ఞాన పూర్వ కే శాంభవ వ్రతే సర్వేషాం సుధియామపి భక్తిశ్రద్ధేనస్య ఇత్యత్ర శో హేతుః ఉచ్యతేదధ్యాత్వే। దధీచిశాపో గౌతమశాపశ్చ నిమిత్తం

— శివనిందా హేతుః —

తదుక్తం దధీచినా। యస్మాన్నిన్దితో హ్యస్మాభిర్దేవో భవశ్శివః పరమే శ్వరః। నిందితో మహాదేవః శంకరో లోకవందితః భవిష్యద్వాంతరాయాబా

హ్యాః సర్వేప్యేశ్వర విద్విషః। నిందంతో హ్యైశ్వరం శాస్త్రం కుశాస్త్రాసక్తచేతసః। విధ్యాదిక సమాచారా మిథ్యాజ్ఞాన ప్రలాపినః। ప్రాప్యం యోగం కలియుగం కలిదోషైః ప్రపీడితాః। త్యక్త్వా తపోబలం కృత్స్నం గచ్ఛధ్వం నరకం పునః। భవిష్యతి హృషీకేశః స్వాశ్రితోऽపి పరాఙ్ముఖః॥

కూర్మే సప్తవింశే కృష్ణః। తస్మాత్సా పరిహర్తవ్యా నిందా పశుపతే ద్విజాః। కర్మణా మనసా వాచా తద్భక్తేష్వపి యత్నతః। దధీచినామక క్రోధాద్యే యే శప్తా ద్విజోత్తమాః। భవిష్యంతి కలౌ భక్తైః పరిహార్యాః ప్రయత్నతః। ద్విషంతో దేవమీశానం యుష్మాకం వంశసంభవాః। యుష్మాకం భృగ్వాదీనాం। శప్తాశ్చ గౌతమేనోర్వ్యాం న సంభాష్యా ద్విజోత్తమైరితి। ఏకోనత్రింశే। వామ పాశుపతాచారాస్తథా తే పాంచరాత్రికాః। భవిష్యంతి కలౌ తస్మిన్ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియాస్తథా। యతయశ్చ భవిష్యంతి శతశోథ సహస్రశః। గాయంతి లౌకికైర్గీతైర్దైవతాని నరాధిపః। కుర్వంతి చాపచారాణి బ్రాహ్మణానాం కులేషువై। దధీచి శాప నిర్దగ్ధాః పురా దక్షాధ్వరే ద్విజాః। యే చాన్యే శాప నిర్దగ్ధా గౌతమేన మహాత్మనా। సర్వే తే చ భవిష్యంతి బ్రాహ్మణాదిషు యోనిషు। నిందంతి చ మహాదేవం తమసావిష్టచేతసః। తత్ర ప్రాయశ్చిత్తమాహ। వ్యాసగీతాసు। యస్సర్వభూతాధిపతిం విశ్వేశానం వినిందతి। న తస్య నిష్కృతిః శక్యా కర్తుం వర్షశతైరపి। చాంద్రాయణం చరేత్పూర్వం కృచ్ఛ్రం చైవాతికృచ్ఛ్రకం। స బ్రహ్మణైస్సమం బ్రూయాచ్ఛక్తిభిశ్చైవ పార్వతీం। బ్రూయాద్యది సమం శంభుం బ్రహ్మ విష్ణ్వాదిభిః సురైః। యః కశ్చిత్తమసావిష్టః కదా భిన్నైవ తం స్పృశేత్। సర్వస్మాదధికం బ్రూయాద్భగవంతముమాపతిం। తథా దేవీం చ గిరిజాం ద్విజశ్రేష్ఠా ర్ధయ

స్వదేత్ ॥

కూర్మేగౌతమేన శప్తా నక్షీకృత్యహరిహరౌ వ్రాచతుః । ఈశ్వరారాధన పరాగచ్ఛధ్వం సుకృతాం గతిం । వర్ధధ్వం మత్ప్రసాదేన నాన్యథా నిష్కృతిర్ద్విజాః । వ్యాసగీతాసు । ఏకోనత్రింశే । ఏవం విధే కలియుగే దోషాణా మేక మోచనం । మహాదేవ నమస్కారో ధ్యానం ధ్యానమితి స్మృతిః । తస్మాదనీశ్వరా నన్యాన్ త్యజేదేకం మహేశ్వరం సమాశ్రియేద్విరూపాక్షం మీశానం కృత్తివాససం । నాశ్రయంతిహ యేరుద్రం శివం త్రిదశవందితం । తేషాం దానంతపో యజ్ఞా వృథాశ్చిత మేవచ । శివగీతాసు చతుర్థే ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా థార్మికా మా ముపాసతే । తేషాం దదామి విజ్ఞాన మానంద పరమం పదం । అన్యే యేపి వా కర్మస్థాశ్శూద్రాద్యా నీచ జాతయః । భక్తిము తః ప్రముచ్యంతే కాలేన వ నిసత్తమాః ॥ మద్భక్తా నవినశ్యంతి మద్భక్తా గత కల్మషాః । ఆదావేవ ప్రతిజ్ఞాతం నమేభక్త ప్రణశ్యతి । యోవైనిందతి తంమూఢో మహాదేవం సనిందతి । యోహి తంపూజయేద్భక్త్యా సపూజయతి మాం సదా । పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం మదారాధన కారణాత్ । యోమే దదాతి నియతం సవై భక్తప్రియోమమ । ఇతి పూజాధికారిభిరవశ్యకర్తవ్య ముక్తం ॥

— లింగపూజాప్రాశస్త్యం —

లింగపురాణే । వారుణం పురతః కృత్వా తతశ్చాగ్నేయ ముత్తమం । మంత్రస్నానం తతః కృత్వా పూజయేత్పరమేశ్వర మితి । ఆదిత్య పురాణే । పత్రైః పుష్పైః ఫలైర్వాపి దూర్వాక్షీ రుదకైరపి నా సంపూజ్య మహాదేవం భుంజీత బ్రాహ్మణ స్సదా । క్రమేణాభ్యతే తేషాం ముక్తి రారాధనై ర్ద్విజాః । ఆరాధనా న్మహేశస్య తస్మిన్ జన్మని ముచ్యతే । ప్రతిమాపూజాపేక్షయా లింగపూజయాం విశేష

ఉక్తః ద్రోణపర్వణి వ్యాసేన ॥ అశ్వత్థామానం ప్రతి । జన్మకర్మ తపోయోగా స్త్వయోస్తవచ పుష్కలాః । తాభ్యాం లింగేర్చితస్త్వం భు స్త్వమర్చాయాంతు భక్తితఇః॥ తాభ్యాంకృష్ణార్జునాభ్యాంచ॥లింగలక్షణంతు । లింగవృత్త సమంపీఠం తావన్మధ్యం తదున్నతం । తదర్ధం గోముఖా కారం పంచసూత్రిం ప్రకీర్తితమితి ॥

గాయత్రీ విచారః

త్రిసంధ్యం కర్తవ్య గాయత్రీ జపోపి రుద్ర ఇత్యుక్తః । తత్రైవాదిత్య పురాణే । యద్గాయత్ర్యాః పరం తత్త్వం దేవదేవో మహేశ్వరః ఇతి జ్ఞాత్వా జపేద్విద్వాన్ గాయత్ర్యా ఫలమశ్నుతే। యోగస్థస్య ధ్యాయే మనుతే గాయత్రీం శివరూపిణీం । పచ్యతేచ మహాఘోరే నరకే కల్పసంఖ్యయా। పాదాశ్చత్వారో గాయత్ర్యా వేదాశ్చత్వార ఏవ తే। విరించి విష్ణు రుద్రేశాః పాదానాం దేవతాః క్రమాత్ । ఏవం జ్ఞాత్వా విధానేన గాయత్రీం వేదమాతరం । జపమాహేశ్వరం జ్యోతి ర్జ్ఞాత్వా మేవ ప్రకాశతే।ఉపతిష్ఠేదథాదిత్యం రుద్రరూపిణ మవ్యయం । తత్రైవ నిత్యజాలస్య ముక్తి మీశ్వరేణ ॥

ప్రణవః శతరుద్రీయంచతథా ధర్వశిర శ్శిఖా । ఏతేషాం యోజపః పుత్ర స్స్వాధ్యాయ ఇతి కీర్తితః । ననుగాయత్ర్యాః కథం శివప్రతిపాదకత్వం తస్యా స్సూర్యపరత్వాత్ । తథాచశ్రుతిః యోదేవ స్సవితాస్మాకం ధియోధర్మాది గోచరాః । ప్రేరయేత్తస్య యద్భర్గః తద్వరేణ్య ముపాస్మహే ఇతిచేన్నైవం । భర్గపదస్య చేతసిప్రయోగస్యాప్రదర్శనాత్ । హరస్మరహరో భర్గ ఇత్యభిధానబలాత్ భర్గపదస్య శివపరత్వాత్ సవితుర్వరేణ్యమితి సూర్యాది దేవతాత్వస్య ఆప త్యేవాస్మిన్ భూతం కద్రుద్రాయేతి గ్రహయజ్ఞే బోధాయనోక్త స్యావి

పక్షితత్వాత్ ।

వరేణ్యపదస్య న సంబంధిత్వేన సంబంధ్యవసాన కాంక్షిత్వాత్ । సన్నిహితేన చ సవితృపదేన జనితాన్వయబోధత్వాత్ । యచ్ఛబ్దస్యాపి విశేషణపదత్వే సమానలింగ విభక్తి వచన విశేషస్యాకాంక్షిత్వాత్ భర్గపదస్య తాదృశత్వేవ తదన్వయయోగ్యత్వాత్ తత్పద నపుంసకత్వస్య ఛాందసత్వాత్ । యో భర్గః నః ధియః ధర్మాదిగోచరాః ప్రేరయేత్ సవితుర్వరేణ్యం తద్ధీమహీతి వాక్యాన్వయ సంభవాత్ అన్యథా యచ్ఛబ్దస్య విశేష్యాధ్యాహారం వినా అనన్వయాదధ్యాహారస్య చ జఘన్యత్వాదస్య మంత్రస్య సూర్యతేజః పరత్వే బ్రహ్మవిద్యాత్వాభావాత్ వరేణ్యపదేన బ్రహ్మతేజో లాభే పర్యంత సవితృ పద విరోధాత్ ॥

అధిష్ఠానత్వ వివక్షాయాం అధికరణత్వస్య ఉపయుక్తత్వాదన్యత్వాభావేన విశేషషష్ఠ్యా సంగ్రహాభావాత్ సప్తమ్యాద్యంతైర్న సవితృపరో మంత్రః కింతు తదధిదేవ శివపరః తస్యైవానాది ప్రజ్ఞాప్రేరకత్వాత్ తదుక్తం । మంత్రోపనిషది ।

యదాతమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసత్ శివ ఏవ కేవలః తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీతి గీతాసు చ కృష్ణేనోక్తం । తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యే యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీతి । స్మృతివాక్యార్థస్తు । సవితా ప్రసవ ఇతి ధాతోస్సకల ప్రాణి జనకః । దివ్యత ఇతి దేవః । సకలపాపభంజకత్వాద్భర్గో హరః అస్మాకం ధియో బుద్ధీః ధర్మాది గోచరాః ప్రేరయేత్ । అస్య భర్గస్య వరేణ్యం విశ్వాధికం యత్స్వరూపం హిరణ్మయం య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇతి శ్రుతేః అసౌ యో వసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహిత ఇతి శ్రుతేశ్చ । నీలగ్రీవాది విశిష్ట మూర్తిస్సహాశ్రి

తి తదుక్తం। కూర్మే వ్యాసగీతా సు గీతా వాక్యేన ప్రిపద్యే తత్పరం తత్వం వరేణ్యం సవితుశ్శివం ప్రిపద్యేత్యాం విరూపాక్షం భూర్భువ స్స్వస్వరూపిణ ఇతి వచనవిత్పద భాషిత్యాగదోషః మంత్రిపదరూఢి త్వా పేక్షయాస్మృతివాక్యస్థ పదరూఢి త్వాపేక్షయా స్మృతి వాక్యస్థ పదరూఢిత్యాగస్య శ్లాఘ్యత్వాత్ త్వత్పక్షే మంత్రిస్థ సవిత్ర పదరూఢి క్షణే బ్రిహ్మవిద్యాత్వా నుపపత్తే రుక్తత్వాత్ । స్వసంబంధిక వరే ణ్యపదస్య అవివక్షితార్థత్వం త్వత్పక్షే శృతిస్మృత్యోస్సమానమిత్యే కోదోషః। ఏ చస్వరూపపదాధ్యాహారో దోషః । తదాస్య పరమాత్మనః శివ రుద్రాదిది సంజ్ఞానాం ప్రిణవోతి పర స్మృతః శంభోః ప్రిణవవాచ్య స్య భావనాదపి పావనీ। యా సిద్ధిఃపరమా ప్రోక్తా భవత్యేవనసంశయః। ఆదిత్యపురాణే సప్తమే దశాధ్యాయే దధీచిః। వాచకఃప్రిణవో యస్యజ్ఞా న మూర్తే రుమాపతేః । అనుగ్రిహం వినాతస్య కథంజానాతి శూలి న ఇతి కఠవల్లిషు ప్రణవస్య సర్వవేదరూపత్వ ముక్తం। సర్వేవేదాయ త్పదమామనంతి తపాంసి సర్వాణిచ యద్వదంతి యదిచ్ఛంతో బ్ర హ్మచరంతి తత్తేపదం సంగ్రిహేణ బ్రవీణో మిత్యేత దితి సర్వే వే దా ఆశనాని తపాంసిచ సారత్వేన యత్ప్రితిపాదయంతి యదేవ జపం తో బ్రిహ్మచర్య మాచరంతి సంగ్రిహేణ తుభ్యం తదోమితి పదం బ్రివీమీత్యర్థః॥ [illegible]

శివస్యఉపాస్యత్వాదినిర్ణయః॥

ఏషాచకఠవల్లీ శివైకపరా తథాహి ప్రిథమ వల్యాం బ్రిహ్మ విద్యాధికారోపి యోగి వైరాగ్యం నాచికేతస్య వర్ణయిత్వా । ద్వితీ యవల్యాం అన్యచ్ఛ్రేయో న్యదుతైవ ప్రియ ఇతి మోక్షకామ్యయో రుపక్షేప పూర్వకం త్వా పునః ఛనర్వశమాపద్యతే ఇమే ఇతిమృత్యు వశత్వేన కామ్యపక్షం నిందిత్వా శ్రివణేనాపి బహుభిర్యోన లభ్యత

ఇతిస్తుతిపూర్వకం తంహృద్ధమగాం గూఢ మనుప్రవిష్టంగుహాహితం గహ్వరేష్టం పురాణమితి గుహాహితం బ్రహ్మాప్రకాశ్యంతం తచ్చ శివ ఏవేతి యుక్తం॥

తైత్తిరీయకే! అణోరణీయా నితి మంత్రేఈశపద వాచ్యస్యగుహాహితత్వాభిధానాత్ వరవాంసనాయూప మసక్తి త్యత్రైవానస్య వాచకస్య ఈశపదస్య సప్తమం పదం గృహ్ణాతీతి విశేషదర్శనాత్ తత్పరత్వాత్। పశునా యజేత। ఛాగస్యవ పామేదసఅహోఇవత్ తచ్ఛవిశేషపరత్వాత్ సమాప్తా యస్య బ్రహ్మచక్షతి చోభేభవతఓదనః మృత్యుర్యస్యోపసేచనం కఇద్ధా వేద యత్రసఇతి చరచరాత్। ఇతి తేః తమక్తం। శంకరాచార్యైః అత్తాచరాచరగ్రహణాదిత్య తేనవాక్యముదాహృత్య అత్రౌదనోపభోక్తృత్వేన సంసూచితః కశ్చిదత్తా ప్రతీయత ఇతి చరాచరాత్తాచ శివఏవ॥

తమీశం పురుషం దేవమీడ్యం నిచాయేమాం త్తారం శాంతమత్యంతమేతి తస్మాదుప సంహర్త్రైమహాగ్రాహాయేతిచ అక్షర్యశిరోవాక్యాత్ ప్రణవవాక్యంచ తదుభయమధ్యవర్తిత్వా దనుగుణార్థత్వేన శివపరమేవన్నైశ్యాన రేష్టి వాక్యోపక్రమోపసంహారమధ్యవర్త్యష్టాకపాలాది వాక్యవత్ తృతీయవల్యాం ఋతం పిబంతు వా సుకృతస్య లోకే గృహాం ప్రవిష్టా పరమే పరార్ధ ఇత్యాదినా వర్ణయిత్వా గృహాప్రవిష్టం బ్రహ్మజీవ సహితం పురేఃర్దిశ్య తస్యజీవస్యారథి ఘా తేంద్రియాది సంఘాతః। ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరంరథమేవచ। ఇంద్రియాణి హయానాహు రిత్యాదినా వర్ణయిత్వా ఇంద్రియపార వశ్యంనిందాపూర్వకం యస్యేంద్రియాణి వశ్యానీత్యాదినా జితేంద్రియత్వం ప్రస్తుత్య జితేంద్రియస్య పరమపదప్రాప్తి ముక్తా॥

సోధ్వనః పరమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదం। ఇంద్రియేభ్యః

పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః । మనసశ్చ పరాబుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మా మహాన్పరః। మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తాత్ పురుషఃపరఃపురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సాపరాగతిరితి । ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢాత్మా నప్రకాశత ఇతిచ । సర్వభూతగూఢత్వం తదుక్తం॥ యో వేద నిహితం గుహాయా మితి ఇదంచ హృదయగుహానిహితం బ్రహ్మశివ ఏవా నేకశ్రుతి సిద్ధో మాసహాయత్వాది గుహోప సంహారాది త్యావేది తం ॥

దహరవిద్యా విచారావసరేతాదృశాచ్చ పురుషాత్పరం నాస్తీత్యర్థః॥ పురుషోవై రుద్ర స్సన్మహో నమోనమ ఇతి శ్రుతేః। అతోరుద్రాత్పరం నాస్తీతి ప్రాగేవ సాధితం। యస్మాత్పరంనాపరమస్తి కించిదిత్యాదీతి ఓంతత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణ ఇతిగీతా వాక్యాత్. సచ్ఛబ్దో బ్రహ్మపరః మహా ఇతి తద్బ్రహ్మ అంగాన్యన్యాదేవతా ఇతి శ్రుతేః। ఏవంచ సన్మహద్రుద్రపద సమభివ్యాహృతం పురుషపదమపి మహేశ్వరపరమితి సిద్ధం ॥

సర్వాధికత్వేన జ్ఞేయత్వం । అత్ర విష్ణోరితి పంచమీ విభక్తిశ్శేయా పరమపదస్యావధి సాపేక్షత్వాత్ । షష్ఠీచ యుక్తాభేదగర్భస్యవిశేషత్వస్య షష్ఠ్యర్థత్వే స్వరూపాతిరిక్తస్య పారివ్యత్వేతదనిత్యత్వస్య పరిశమవిలాసే సాధితత్వాత్। స్వరూపపరత్వంచపరమపదస్యాయుక్తం ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా ఇత్యాద్యగ్రేతనసత్యర్థక పదసమభివ్యాహారవిరోధాత్ । తస్మాద్విష్ణోరధికః పురుషఃతస్మాదధికంన కించిదితి । తత్ జ్ఞానం చక్షురప్రథారాచంక్రిమణపదతిదుర్ఘటమితి। పరిస్ఫుట్టి కార్థః॥

— జీవేశ్వరాభేద విచారః. —

కూర్మవ్యాస గీతాసు ఉపాస్తి ప్రకరణే తారతమ్యముక్తం। కిం

శుద్దేవం మహాదేవం సర్వశక్తిం సనాతనం ఆరాధయేద్విరూపాక్షం సగుణం వాథనిర్గుణం । అత్రిస్మృతిశ్లోదహారే విష్ణుబ్రహ్మాణ మర్చ్యయేత్ తథోవాయ్వాది శక్రాదీన్ పూజయేద్భక్తిసంయుతః । తస్మాత్సర్వాన్పరిత్యజ్యదేవాన్ బ్రహ్మ పురోగమాన్ । ఆరాధయే ద్విరూపాక్షుం స్వధర్మ నిరత శ్శుచిరితి । చతుర్థపల్యాంచ పరాంచి ఖానిత్యాదినాఽఽఇంద్రియాణాం పరాక్ప్రత్వముక్త్వా తస్యాప్రవృత్తి శిష్టమృత్యుపాశవశత్వేన నిందాపూర్వకం ధృవస్యాత్మనో రూపాది జ్ఞాతృత్వేన జాగ్రదాద్యవస్థాసు సంధాతృత్వేన చ సర్వావస్థాస్వైక్యం ప్రసాధితం తస్యైవేశ్వరత్వం చోక్త మీశానం భూతభవ్యస్యేతి గుహాం ప్రవిశ్యతిష్ఠంతమితి గుహాహితత్వంచ తదేవేత్యుక్తం॥

ఐహికాముష్మికయో ర్దేహేంద్రియ సంఘాతయోశ్చైవచిత్త్యైపితదభిన్నమితి ప్రతిపాదితం । యదేవేహాతద ముత్రతదన్విహమృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతియ ఇహనానేవ పశ్యతిమనస్యై వేదమాప్తవ్యం నేహనానాస్తి కించనమృత్యోస్సమృత్యుంగచ్ఛతియ ఇహనానేవపశ్యతి । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోజ్యోతిరి వాధూమకః ఈశానో భూతభవ్యస్యేత్యంతం అత్రైతైస్మిక్య ప్రకరణ ప్రతిపాద్యద్వారా దేవాత్రతద ముత్రేతి వాక్యే అర్థస్య మానాత్మ తాదాత్మ్య మేవవిధేయం॥

మృత్యోరిత్యాది వాక్యమర్థవాద నిందాయా విధేయస్తుతి పరత్వాత్ । ప్రాతః ప్రాతరనృతంతే వదంతి పురోధయా జుహ్వాతి యేగ్నిహోత్రమితివత్ వను నేహ నానాస్తి కించన ఇతి కింశబ్దస్య సర్వనామత్వా దాత్మాధికరణ సకలభేద నిషేధ స్యాప్రాప్తత్వేన వివక్షితత్వాత్ । భేదనిందాపి శబ్దేషభూతా । వచప్రకరణ విరోధః । దశ

పూర్ణమాస ప్రకరణే । తస్మాన్మలవద్వాససా న సంవదేత । సహాసీత । నాస్యా అన్నమద్యాత్ బ్రహ్మహత్యాయై హ్యేషా వర్ణం ప్రతిముచ్యాస్తే ఇతి నిందార్థవాదః హితస్య స్వతంత్రనిషేధస్య దర్శనాదితిచేత్ మైవం ఆత్మని సర్వేషాం భేదానా ముపసంహృతత్వేన తన్నిషేధాయోగాత్ ॥

నచేహ ప్రకరణే సర్వభేద ప్రసంజకం వాక్యం దృశ్యతే । యే నశబ్దనామ్నాపి కింశబ్దస్య బుద్ధిస్థ వాచకత్వేన సర్వభేదా సంస్థాపకత్వం స్యాత్ । నచ యుక్తా తత్ర్వయోక్తిక ప్రసక్తి రతిప్రసంజకత్వాత్ సర్వభేదనిషేధస్య ప్రయోజనమపి న పశ్యామః । న చ నిష్ప్రపంచబ్రహ్మజ్ఞానం మోచకం తత్ర ప్రమాణాభావాత్ । పురుషాన్న పరం కించన ఇతి పూర్వాధికస్య విశ్వాధికజ్ఞానస్య గుహా పతబ్రహ్మవిషయస్య మోచకత్వవర్ణనాత్ । తదుక్తం॥ యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ సో౽శ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సమశ్నుత ఇతి । సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి సర్వజ్ఞేన బ్రహ్మణా అనుగృహీత స్సర్వాన్ కామా న్యుగపదాప్నోతీత్యర్థః॥

హ్యేష హ్యేవానందయాతి ఏతస్యైవా ఆనందస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవంతీతిశ్రుతేః । అతఏవ అగ్రిమవాక్యేన అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః । ఈశానో భూతభవ్యస్యేతి జీవస్యేశ్వరా భేదముక్త్వా తదుపపాదకత్వేనాంగుష్ఠమాత్రస్య జీవధర్మాణాంచోపాధికత్వం వర్ణితం । యథోదకం దుర్గే వృష్టం పర్వతేషు విధావతి । ఏవం ధర్మాన్ పృథక్పశ్యన్ తానేవానుధావతి యథోదకం । శుద్ధం శుద్ధ మాసిక్తం తాదృగ్ నభవతీతి తస్మాద్విశుద్ధాత్మజ్ఞానమేవ ప్రయోజక వశత్వా దస్మిన్ ప్రకరణే ప్రతిపాద్యం న ప్రపంచం బ్రహ్మహితత్వేనాభ్యస్యమాన భూతభవ్యేశానత్వవచన విరోధాత్ పంచమపాద్యాం మో

నిమ్నాన్యే ప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహిన ఇతి ప్రాకృత ప్రాప్తిశరీరహేతుత్వ సంబంధ హేతుత్వ ముక్త్వా అప్రాకృత శివప్రాప్తి ముక్తి హేతుత్వ ముక్తం॥

స్థాణుమన్యేతు సంయాంతి యథాకర్మ యథా శ్రుతం ఇత్యత్ర స్థాణుశ్శివ ఇస్థాణు రుద్రఉమాపతి రిత్యభిధానాత్। ఏష స్వప్నేషు జాగర్తి తిత స్యైవావస్థా త్రయసాక్షిత్వం తదేవశుక్రం తద్బ్రహ్మ తదేవామృత ముచ్యత ఇతి ముక్త ప్రాప్యత్వం। తస్మిన్ లోకాశ్రితా స్సర్వే తదునాత్యేతి కశ్చన ఇతి సర్వలోకాధారత్వ మలంఘ్యశాసనత్వం చోక్తం॥

నను ముక్తప్రాప్యత్వం కథం యుజ్యతే భిన్నరూప భేదస్య బాధితత్వా దితి చేత్తదాహ। అగ్ని ర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవేత్యాది అగ్ని వాయు సూర్య దృష్టాంతై రేక స్తథా సర్వభూతాంత రాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవేతి న లిప్యతే ప్రతిబింబ ప్రాణాదిరూపేణోపాధి పరిచ్ఛిన్నస్య సూర్యాదే రుపాధి విలయే భవంతి స్వకీయపూర్వరూప ప్రాప్తివత్ లీలయా జీవభావ మాపన్నస్యేశ్వరస్య ఉపాధిభూత పాశవిలయే సతి పునస్స్వేశ్వర స్వరూపేణావస్థాన మవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః॥

లీలయా జీవభావ మాపన్న ఏకోవశీ సర్వభూతాంత రాత్మా ఏకంరూపం బహుధాయః కరోతీతి దృశస్య స్థాణ్వీశాదినా పురుషాది పద వేద్య స్యాలంఘ్యశాసనస్య పరమేశ్వరస్య భయాత్ సూర్యోదయశ్చ మత్తా స్స్వాధికార పాలకా ఇత్యాహ మహద్భయం వజ్ర ముద్యతం యఏవం విదు రమృతాస్తే భయం తీతి భయా దస్యాగ్ని స్తపతి భయాత్తపతి సూర్యః। భయాదింద్రశ్చ వాయుశ్చ మృత్యు ర్ధావతి పంచమ ఇతి.॥

అత్ర సూర్యాదీనాం బ్రహ్మవిద్యోపదేష్టృత్వేన తత్వజ్ఞానానాం భ

యహేతుత్వేన శ్రూయమాణ మలంఘ్యశాసనత్వాదికం తజ్జుసత్వా ది వదవిద్యాకల్పిత మంగీకుర్వతో నిష్ప్రపంచ బ్రహ్మవాదినః కథమే తా స్సర్వశాసకత్వ స్థాణుత్వ భయహేతుత్వాది ప్రతిపాదకాః శ్రుత యః స్వరసా ఇతి విచారణీయం వివేకిభిః ॥ ఏవంమాననమాస్తే శివైక ప రాకఠవల్లీ సర్వసారత్వేన ప్రణవం ప్రతిపాదయతి। సకలాధిక ప్రణ వస్య త్రయీ సారత్వ ముక్తం తైత్తిరీయకేపి బ్రహ్మయజ్ఞ ప్రకరణే। దక్షిణోత్తరౌ పాణిపాదౌ కృత్వా సపవిత్రావోమితి ప్రతిపద్యత ఏత ద్వై యజుస్త్రయీం విద్యాం ప్రత్యేషా వాగేతత్పరమ మక్షరమితి ॥

అస్యార్థః। పరమముత్కృష్టం ప్రణవాఖ్య మక్షరం త్రయీం విద్యాం ప్రతి శబ్దార్థతశ్చ ప్రతిపాదకా వాక్। తత్ప్రతిపా దక శబ్ద ఏతస్మిన్నర్థే ఏతద్యజుః ప్రమాణ మిత్యర్థః। ఋక్సంహితేఽ పి తత్ప్రస్తే తదాహ తదేతదృచాభ్యుక్తా మోహ ఋచోఽక్షరే ప రమే వ్యోమన్ యస్మిన్ దేవా అధి విశ్వే నిషేదుర్యస్తం న వే ద కిమృచా కరిష్యతి య ఇత్తద్విదుస్త ఇమే సమాసత ఇతి పరమే ఉ త్తమే అక్షరే ప్రణవే ఋచః వేదాః సూక్ష్మరూపేణ నిషేదు రిత్య న్వయః।

తత్ప్రతిపాద్యే పరమాకాశరూపే బ్రహ్మణి సర్వే దేవాః। బ్ర హ్మాదయః అధి నిషేదుః ప్రతిష్ఠితాః తత్ప్రణవస్వరూపం సర్వరూపే ణార్థతశ్చ యోగపద ఋచం త్రయీమితి పూర్వవాక్యాత్ అను గుపలక్షితతయా త్రయ్యా కిం కరిష్యతి న కించి దిత్యభిప్రాయః।

యేతు ప్రణవవిదః తఇమే ప్రత్యక్షం పరిదృశ్యమాన సూర్యచంద్రాగ్ని దిరూపేణ సమాసత ఇత్యుపనిషంతి తేఖల్విత్యర్థః। ఏవం త్రయీసా ధనభూత ప్రణవప్రతిపాద్యత్వేన లైంగ్యాదిత్య పురాణాద్యుపబృంహి త కఠవల్లీ ప్రశ్నమాండూక్యసర్వ శిరశ్శిఖా ప్రముఖాభి రుపనిష

ద్భిః ప్రతిపాదితః । శివః ప్రణవేనోపాస్యస్సర్వైః బ్రహ్మవిద్వద్భిః ।

నను కథం ప్రణవేన సర్వేషాం బ్రహ్మోపాసనాయామధికారః తస్య సన్న్యాసమాత్రాధికారత్వాత్ । యో వేదాదావితి ప్రణవవిధాయకస్య సన్న్యాసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్త్వా ఇతి ఓమిత్యాత్మానం యుంజీతేతి వాక్యస్య చ తస్మాన్న్యాసమేషామితి పూర్వప్రక్రాంత యతిప్రకరణస్థత్వాదితి చేత్ మైవం । ఓమితి బ్రాహ్మణ మాత్రాధికారిత్వవర్ణనాత్ వాక్యస్య ప్రకరణాపేక్షయా ప్రబలత్వాత్ । తదర్థస్తు బ్రహ్మప్రాప్స్యన్నితి వాంఛన్ బ్రహ్మ ప్రవక్ష్యన్ జపన్ ఓమిత్యాహ జపేదితి యథా తత్ర బ్రహ్మప్రాప్నోత్యేవ తదితి ప్రణవజపపరాయణో బ్రాహ్మణః బ్రహ్మ ప్రాప్నోత్యేవేత్యభిప్రాయః ।

నను తస్మాచ్ఛాంత దాంత ఉపరతిశబ్దైః సన్న్యాసప్రతీతేః తద్విశిష్టస్యైవ పురుషస్య ఆత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేదితి వాక్యేన శ్రవణాద్యధికార సిద్ధిరితి వార్తికకారాః । తదుక్తం । సన్న్యస్య శ్రవణం కుర్యాదితి చేత్ తదయుక్తం తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం ఇతి ముండక వాక్యేన సన్న్యాస విరోధి సమిత్పాణిత్వదర్శనాత్ । బృహదారణ్యకే । యాజ్ఞవల్క్యస్య జనకం ప్రతి బ్రహ్మవిద్యోపదేశానంతరం యాజ్ఞవల్క్యః ప్రవ్రజేదితి విద్వత్సన్న్యాసదర్శనాత్ గృహస్థస్యాపి జనకస్య విద్యాధికారదర్శనాత్ వారుణేః శ్వేతకేతు నాచికేత ప్రభృతీనాం బ్రహ్మచారిణామేవ విద్యాధికారస్య ఛాందోగ్య తైత్తిరీయ శ్రుతి ప్రసిద్ధత్వాత్ ।

విషయేభ్యో నివృత్తిరేవ ఉపరతిః పదార్థత్వాత్ న సన్న్యాసినామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికారః కింతు శాంతిభక్త్యాది సంపన్నానాం సర్వాశ్రమిణామేవాధికారః ।

శ్వేతాశ్వతరే। బ్రహ్మవిద్యామధికృత్య అత్యాశ్రమిభ్యః పరమం పవిత్రం ప్రోవాచ సమ్యగితి బ్రహ్మవిద్యాధికారి విశేషణాత్। కైవల్యేచ సన్న్యాస విధానానంతరమపి। అత్యాశ్రమస్థః సకలేంద్రియాణీతి అత్యాశ్రమీ సర్వదా సకృద్వా జపేదితిచ బ్రహ్మవిద్యాధికారివిశేషణాత్ తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేత శిరోవ్రతం విధివద్యైస్తు చీర్ణమితి ముండకే శిరోవ్రతస్య నియతాధికారి విశేషణత్వ ప్రతీతేరితి నైతదచీర్ణవ్రతోఽధీత ఇత్యవ్రతినామధికారనిషేధాత్। అథర్వశిరసిచ। బ్రహ్మవిద్యాప్రకరణే వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశవిమోక్షాయేతి విధానాత్సన్న్యాసినామప్యత్యాశ్రమాచార అవశ్యకః తదుక్తం॥

కూర్మే॥ చతుర్థాధ్యాయే। యథాస్మిన్ననంతరే దివ్యం సమాయాతం మహామునిం। శ్వేతాశ్వతర నామానం మహాపాశుపతోత్తమం। భస్మసందిగ్ధ సర్వాంగం కౌపీనాచ్ఛాదనాన్వితం। తపసా కర్శితాత్మానం శుద్ధయజ్ఞోపవీతినమితి। సోనుగృహ్య చరాజానం సుశీలం శీల సంయుతం। శిష్యత్వే ప్రతిజగ్రాహ తపసాక్షీణ కల్మషం। సన్న్యాసినం విధిం కృత్స్నం కారయిత్వా విచక్షణః। తథా తదైశ్వరం జ్ఞానం స్వశాఖా విహితం వ్రతం। అశేష వేద సారం తత్పశుపాశ విమోచనం। అత్యాశ్రమమితి ఖ్యాతం బ్రహ్మాదిభి రనుష్ఠితం।

ఉవాచ శిష్యాన్ సంప్రేక్ష్య తదా శ్రమ నివాసినః। బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యాన్ బ్రహ్మచర్య పరాయణాన్। మయా ప్రవర్తితాం శాఖాం అధీత్యేహ యోగినః। సమాసతే మహాదేవం ధ్యాయంతో విశ్వమీశ్వరం। ఆచచక్షే మహామంత్రాన్ అగ్నిరిత్యాదికాన్ ఋషిః। అథాగ్నిరిత్యాదయో మంత్రాః అథర్వశిరసి పఠ్యంతే తద్వ్రతమేతత్పాశుపత మిత్యంత మేతైస్సప్తభిర్మంత్రైః భస్మధారణస్య

పురాణాభిప్రేతత్వాదత్యాశ్రమపాశుపతవ్రతయోస్సమానయో
గత్వావగమాదేకఫలాభిసన్ధిక ప్రయోగ సంబంధితో బ్రహ్మవిద్యా
ధికారఫలయోగ ముండకకైవల్యవ్యాఖ్యాభ్యాం ప్రత్యభిజ్ఞానానాం
ముండకకైవల్యాథర్వశిరశ్శ్వేతాశ్వతర కాలాగ్నిరుద్రోపనిషద్విహి
తానాం శిరోవ్రత పాశుపతవ్రతాత్యాశ్రమవ్రతానాం ఏకత్వమవగ
మ్యతే। తదుక్తం సూతసంహితాయాం జ్ఞానయోగఖండే । చతుర్థశ్చ
అథవాథర్వణైః మంత్రైర్గృహీత్వా భస్మపాంసురం । సర్వాంగోద్ధూ
లనం యత్తద్వ్రతం ప్రోక్తం మనీషిభిః ఏతద్వేద శిరోనిష్ఠాః ప్రాహుః పా
శుపతం మునే। కేచిచ్ఛిరోవ్రతం ప్రాహుః కేచిదత్యాశ్రమం తథా। కే
చిత్తద్వ్రతమిత్యాహుః కేచిచ్ఛాంభవమేవచ ॥

అస్యవ్రతస్యమాహాత్మ్యమాగమాంతేషు సంస్థితం। సర్వపాపహ
రం పుణ్యం సర్వజ్ఞాన ప్రకాశకమితి తస్యచ బ్రహ్మవిద్యాధికారి వి
శేషణత్వాద్దేహాద్యభిమానాభావేచ నై[illegible]పపత్తేః । తదధీనత్వేన శ
రీరత్వశక్తిత్వ వ్యవహారయోరుపపత్తేః। భేదసహచరమాత్రస్యా
ప్రయోజకత్వాత్ । నచవిష్ణోరీశ్వరాంశత్వే । జీవసాధారణప్రసం
గః బ్రహ్మాదీనాం మరీచ్యాదీనామపి కారణేశ్వరాణాం ప్రథమాంశత్వే
న కారణవిభూతిత్వేన జీవసాధారణ్యాభావాత్। కర్మవశ్యత్వంహి జీవ
త్వం తచ్చ న కారణేశ్వరాణామితి వ్యక్తో జీవేశ్వర విభాగః । అద్వై
తవాదినశ్చాహుః కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరఇతి ॥

నచ విష్ణోర్బ్రహ్మణశ్చ పాదిత్వకథన విరోధః । ఉత్సీదేవ ఇమేలోకే
నకుర్యాత్ కర్మచేదహమితి గీతావాక్యాత్ తస్యకర్మానువృత్తేః లోక
సంగ్రహార్థత్వాత్ । నచైతావతా కర్మపాశలేపః పరమేశ్వరాంశా
నాం। తదుక్తం ఈశ్వరగీతాసు ద్వితీయే । నిత్యస్సర్వగతోహ్యాత్మా
కూటస్థో దోషవర్జితః । ఏకస్సభిద్యతే శక్త్యా మాయయా నస్వభా

వతః । తస్మాదద్వైతమేవాహుర్మునయః పరమార్థతః భేదోసక్తస్స్వభావేన సాచ మాయాత్మ సంశ్రియా । ఉపాసితవ్యో మంతవ్యశ్శ్రోతవ్యశ్చ ముముక్షుభిః । యదా జన్మ జరాదుఃఖవ్యాధీనా మేకభేషజం । కేవలం బ్రహ్మవిజ్ఞానం జాయతే తదా శివః । ఇతి శివతత్త్వ సాక్షాత్కార జ్ఞానాదుపాధిభూత మాయాపాశ నివృత్త్యా తదుపాధికజీవ నివృత్తేః కార్యవిభూతీనాం కారణ విభూతీనాం బ్రహ్మాదీనాంతు పాపనివృత్తిః స్పష్టతరం ప్రతిపాదితా శివేనైవ । ఈశ్వరః॥

శివవిష్ణ్వభేద పరామర్శః

అహం నారాయణో మోహామీశ్వరో నాత్ర సంశయః । నాంతరం యే ప్రపశ్యంతి తేషాం దేయమిదం పదం । ఇదం బ్రహ్మవాక్యైక విజ్ఞాతమిత్యర్థః । మమైషా పరమామూర్తి ర్నారాయణ సమాహ్వయా । సర్వభూతాత్మభూతస్థా శాంతా చాక్షర సంజ్ఞితా । యేత్వన్యథా ప్రపశ్యంతి లోకే తే చేదృశో జనాః । న తే మాం సంప్రపశ్యంతి జాయంతేచ పునః పునః । యేత్విమంవిష్ణు మవ్యక్తం మాంచ దేవం మహేశ్వరం । ఏకభావేన పశ్యంతి న తేషాం నపునర్భవః । తస్మాదనాది నిధనం విష్ణుమాత్మాన మవ్యయం । మామేవసం ప్రపశ్యధ్వం పూజయధ్వం సదేవహి । యేన్యథా సంప్రపశ్యంతి మామేకం దేవతాంతరం । తే యాంతి నరకాన్ ఘోరాన్ నాహం తేషు వ్యవస్థితః । మూర్ఖంవా పండితం వాపిబ్రహ్మఘ్నం వామదాశ్రయం మోచయామీశ్వపాకం వా న నారాయణనిందకం । తస్మాదేవ మహాయోగి మద్భక్తః పురుషోత్తమః అర్చనీయో నమస్కార్యో మత్ప్రీతి జననాయహి । ఇతి యదుక్తం తద్వ్యాత్మతయాతేస్వేతి।

న చ శరీరి శరీర భావాంగీ కారే స్వ యాపభేద ప్రసంగః తదంగీ కారే వాభేదవాక్యవిరోధ ఇతి చేత్ । సత్యం॥ మహాకాశస్య మఠాకాశత్వ శ్రోత్రేంద్రియవత్ అఖండకాలస్య క్షణాదిత్వవత్ । ఏక

స్య విధితః పూర్వత్వాదినత్ హరిహరయోరపి స్వరూప భేదాభావేఽప్యం
శాంశిభావిత్వమత్రేతి॥

ఏతేనైవ హరిహరయో ర్భేదప్రతిపాదన నిందాపి ప్రణష్టా శరీర శరీరి భావేన వాశక్తి శక్తిమద్భావేనవా తాదాత్మ్యస్య ప్రమాణ సిద్ధత్వాత్ । భేదాభేదశబ్దయోః పృథక్త్వాపృథక్త్వ పరత్వేన వావి భాగావిభాగ పరత్వేన వా వ్యాఖ్యాతుముచితత్వాత్ ॥

తథాచాదిత్య పురాణే । ఈశ్వరవాక్యం । ఏష యోగీశ్వరోఽహం సోఽహిమత్తో వాంశోన సంశయః । విష్ణుం ప్రతిచ । నావయోర్విద్యతే భేదో మచ్ఛక్తిస్త్వం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయం సర్వం అవ్యక్త పురుషాత్మకం । జ్ఞాతాహం జ్ఞానరూపస్త్వం మంతాహం త్వంమతిర్హరే । ప్రకృతిస్త్వం సురశ్రేష్ఠ పురుషోఽహం నసంశయః । త్వమేవమాయా విశ్వస్య మాయ్యహం పరమార్థతః । ఇతికూర్మపురాణే ఈశ్వర గీతాసుద్వాదశాధ్యాయే । హరిహరయో రభేదః అంశాంశి భావేన వా శరీర శరీరిభావేనవా భావానుగ్రహాణాం జన్మాది సూత్రార్థత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వాత్ । నచానుగ్రహ ప్రతిపాదక శ్రుతిరర్థ ద్వైత ఇతివాచ్యం ఏషహ్యేవానందయాతీతి ఆనంద జనకత్వస్య పురుషార్థచతుష్టయ రూపస్యానుగ్రహస్య శ్రవణాత్ ఆనందం యాతీతి శివస్య చానందవత్వాత్ ॥

సదా పూర్వస్స్వం తదీయ మనుగృహ్ణాతి సతదాజ్ఞామాలంబ్య తృణచలితయో ర్భ్రూలతిక యోరితి పంచానామేతేషాం భేదప్రమాణాభావః । నృసింహ సహస్రనామ ప్రస్తావే నృసింహ మధికృత్య ఆనాభే ర్బ్రహ్మణో రూపమాగళా ద్వైష్ణవం వపుః । ఆశీర్షా ద్రుద్రమీశానం తదగ్రే సర్వతశ్శివమితి బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేశ్వర సదాశివానాం భేద వర్ణనాత్ । ఏకత్రింశేచ । పంచానామపి దేవానాం బ్రహ్మ

దీనాం సమాశ్రయం। ఓంకారబోధితలింగం పంచాయతన ముచ్యతే।
ఇతి కాశీస్థ ఓంకారలింగస్యాపి పంచేశ్వరాత్మకత్వకథనాత్ । తస్మాత్పూ
ర్వాచార్య పరంపరాగతం ప్రామాణిక మిదం వ్యాఖ్యాత మద్వైతమ
తేక్షతిసిద్ధం ॥

గాయత్రీవిచారః.

* [దేవపదాధ్యాహారస్యానుచితత్వాత్ వస్తుతస్తుత్వత్పక్షే మం
త్రే సవితృపద రూఢిత్యాగః షష్ఠ్యాశ్చాధిదేవతా త్వరూప సంబంధ వి
శేషత్యాగేన సామాన్యాశ్రయణం వరేణ్య పదస్యాపి వక్షితార్థత్వంత్య
త్వస్మిన్బాధేన వ్యవహితాన్వయః యత్పదస్య విశేషస్యాధ్యాహారః వి
ఘంటుప్రసిద్ధ భర్గ పదరూఢిత్యాగశ్చేతిబహవోదోషాః । అస్మత్పక్షే తు మం
త్రే తత్పదస్యలింగస్య త్యాగకల్పనాసంస్కృతయత్పదవిశేష్య స్వరూ
ప పదాధ్యాహారశ్చేతి దోషద్వయ మితివిశేషితి ద్విభావ నీయం।
స్పష్టరస్తు చతుర్వేద తాత్పర్యసంగ్రహే । హరదత్తాచార్యైఃకృత ఇ
త్యత్రాపేక్షితః॥

ప్రయోగస్య గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వాత్సంసూర్య మాత్రపర్యవస
న్నం న భవతి బ్రహ్మవిద్యాత్వాత్ అంతస్తద్ధర్మవిద్యాతత్ గాయత్రీమం
త్రస్తు భర్గశబ్దశ్శివైకగోచరః శివ తాత్పర్యశ్చేతి శివేరూఢత్వాత్
శివాభిధానాత్ శివపరత్వాభావే పూర్వోక్త ప్రబలదోషాపత్త్యాబ్ర
హ్మవిద్యాత్వాభావప్రసంగస్యవిపక్షే బాధకత్వాత్ న ప్రశిక్షే సంభ
వః।ఏతస్యమంత్రస్యబ్రహ్మవిద్యాత్వం॥

తథాహ ఏతేబ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖాస్సంధ్యాయాంగా
యత్ర్యాభి మంత్రితా ఆప ఊర్ధ్వం విక్షిపంతీతి బ్రహ్మవాది కర్తృ

[]*ఏతత్ప్రకరణ మస్యవృత్తి విషయం ౧౫౩ పృష్ఠస్థిత" పదాధ్యాహార
దోషః "ఇత్యత్రయోజనీయః॥

కం గాయత్రీమంత్ర పూర్వకోదకదానం విధాయ యత్ప్రదక్షిణం ప్ర
క్రమంతీతి ప్రదక్షిణేన పాపనివృత్తి ముక్త్వా ఉద్యంత మస్తం యంత
మాదిత్య మభిధ్యాయన్నితి కాలద్వయేపి ధ్యానంవిధాయ। కుర్వన్ని
తి ధ్యాన సమాన కాలికం జపంవిధాయ సకలం భద్రమశ్నుతఇతి జప
ఫలముక్త్వా ధ్యానస్య రూపప్రకార మసావాదిత్యో బ్ర
హ్మేతి సూర్యబ్రహ్మత్వేన ధ్యానప్రకార మభిధాయ బ్రహ్మైవసన్
బ్రహ్మాప్యేతీతి పరం బ్రహ్మతాదాత్మ్యరూప ఫలముక్తం। తస్మాదు ప
క్రమోప సంహారాది బలాద్గాయత్ర్యాః బ్రహ్మవిద్యాత్వ మవగమ్య
తే।ఆదిత్య స్యాష్టమూర్తే శ్శివస్య శరీర మిత్యేతత్ సమంజసం॥
తదుక్తం బృహదారణ్యకే। య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యా దంతరో
య మాదిత్యో న వేద యస్యాదిత్య శ్శరీర మితి ఏష త ఆత్మా అంతర్యా
మ్యమృతం। ఇతి అమృత శబ్దస్య శివవాచకఇతి ప్రాగేవోక్తం।అష్టమూ
ర్తి ప్రతిపాదక పురాణవచనం ప్రథమవిలాసే ఉదాహృతం । కృష్ణాది
రుద్రశరీరత్వం నమథారాప్రకరణస్థే ద్వాత్రింశేప్యస్త మిత్యావేదితం॥]

శివతారకాభేద నిర్ణయః.

నారాయణానువాక్యేచ అసంవో బ్రహ్మయోని స్సవా ఏషపు
రుషః పంచధా పంచాత్మా యేన సర్వమిదం జగదిత్యారభ్య జ్ఞాత్వా
తమేవం మనసా హృదాచ భూయో నమృత్యు ముపయాతి విద్వా ని
తివక్త్ జ్ఞానఫల ముక్త్వా ఓమిత్యాత్మానం యుంజీతేతి ప్రణవేనతద్యో
గంవిధాయ ఏతద్వై మహోపనిషదం దేవానాం గుహ్యమితి మహోప
నిషత్త్వరూపితావస్థావిశిష్ట మువర్ణవత్ । నచాప్ర యాజకత్వం అస
తః శశశృంగాదే రివ కారణసహస్రేణాపి సత్త్వస్య సంపాదయితు మశ
క్యత్వాత్ దుగ్ధాదే ర్దధ్యాద్యవస్థాప్తేః ఏవావస్థాద్వయ సంభవా
త్। తస్మా త్కార్యసాక్షా త్కార్యావస్థా త్మ్యగవవలక్షః తదన్యం

తరంచ కారణే లీన స్యావ్యక్తావస్థా మాపన్నస్య కారణావస్థాయాంతి రోహితస్య చతుర్థా మవస్థామాహ ॥

శ్రుతిః। యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవంతి యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్వ । తద్బ్రహ్మేతి ప్రయంతి మ్రియంతే, అభిసంవిశంతి కారణావస్థాని భూతాని తిరోహితాని భవంతీత్యర్థః॥ కైశ్చిత్ప్రయంతీతి సుబంతత్వేన వ్యాఖ్యాతంతదయుక్తం॥

లీజంత ప్రాయ పాఠవిరోధాత్ అసత్కార్య వాద నిరాసేనలయానంతర మపి తిరోభావావస్థాయా స్సమర్థితత్వాత్। ఆనందం ప్రయం త్యభిసంవిశంతీ త్యభ్యస్యమాన స్యావివక్షిత త్వానుపపత్తే। శ్వేతాశ్వతరేచ। ప్రత్యఙ్జనా స్తిష్ఠతి సంచుకోచాంతకాలే సంసృజ్యవిశ్వా భువనానిగోప్తేతి లయాదిరిక్తావ స్థాంతరస్య శ్రవణాత్ । అథర్వశిరసి చ ఏకపద మాహేశ్వర పద నిర్వచనావసరే సృష్ట్యాది వ్యాపార చతుష్టయ కర్తృత్వ నిర్వచనాత్। మాహేశ్వరపద నిర్వచన ముదాహృతం జగత్కారణతా వాదేన ఏకపద నిర్వచనంతు। అథకస్మా దుచ్యతే ఏకః యః సర్వాన్ లోకాన్ గృహ్ణాతి సృజతి వాసయతి యస్మాదుచ్యతే।ఏకఇతిక్రమేణసంహారసృష్టిపాలన తిరోధానానిశ్రుత్యభి హితాని॥

నచేదం వ్యాఖ్యాన మసాంప్రతం నీలకంఠభాష్యే। సృష్టిస్థితిసంహార తిరోభావాః। తదుక్తం। సూత సంహితాయాం । వేదాంతస్యతుపి । జ్ఞానం యుష్మాకం మునిపుంగవాః ప్రోతం పాశుపతం చీర్ణం మైద్విజైరాదరేణతు । తేషామేవోపదేష్టవ్య మితివేదాను శాసనం । ఇతి ఏతద్వ్యాఖ్యానకృత మాధవాచార్యేణ। తేషా మేవై తాంబ్రహ్మవిద్యాం వదేత । శిరోవ్రతం విధిపద్యైస్తు చీర్ణమితి । ముండకోపనిషదుపసంహారవాక్యస్య వేదాను శాసన పదాభిప్రేతత్వేన ప్రదర్శనాత్ । అతాత్ర

శ్రీమ శిరోవ్రత పాశుపత శాంభవ వ్రతానా మేకార్థతా నిశ్చీయ తే । అన్యథా ముండకే । అధికారి విశేషణత్వేన నిర్దిష్టస్య శిరోవ్రత స్య ఇతి ప్రతిక్షేపక ప్రతీతేః । పాశుపత స్యాన్యథా నిగమశాఖా వా దష్టదోష వికల్పాపత్తేః। తత్పరిహారా యాధికారైక్యాత్ । ఫలేతిక ర్తృవ్యతయో రప్యభే దావగమా దస్య కర్తృవ్యత్వ మేకత్వంచసిద్ధం॥

తదుక్తం సూతసంహితాయాం। ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ జ్ఞానాం గత్వేన కేవలం । ఆమనంతి మునిశ్రేష్ఠా శ్వేతాశ్వతరశాఖినః॥ అయ మ త్యాశ్రమ మోధర్మోహ్యైయై స్సమాచరితో ముదా। తేషామేవ శివజ్ఞానం సంసారచ్ఛేద కారణం । ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ జ్ఞానాంగత్వేన కే వలం । సాతూస్త్యైత్రవల్య శాఖినః । ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ మాయా పాశ నివృత్తిదం । ఆమనంతి మునిశ్రేష్ఠా అథర్వశిరసి స్థితం । ఇతిశ్రు త్యాగమాదిషుబహుథా వ్రతత్వవిధానాత్ । ఇతర నివృత్తిరావశ్యకీ। య థా త్రిసాత్రి వృత్తి స్త్రిసాత్రి రాత్రివ్రతం చరేదితి । రజస్వలాయా వ్యా పారాంతరనిషేధః । యథావా పయో బ్రాహ్మణస్య వ్రతం యవా గూ రాజన్య స్యేత్యాదౌ భక్ష్యాంతర నిషేధో ర్థాత్సిద్ధం । య థావా సత్యంవద తేతివచనా దసత్యస్య నిషేధః । యథా సత్యాది ప్రకరణస్థ భూత్యై నప్రమదితవ్యం ఇతి తదన్యతద్విరుద్ధ పుండ్రాంత ర నిషేధ స్స్యార్థికః ।

యద్యపి భూతిర్భస్మని సంపది ఇత్యనేకార్థక నిఘంటు వశాత్ అనేకార్థకత్వ భూతిశబ్దస్య తథాపి ద్రవ్యార్జనస్య ఆచార్యాయ ప్రి యంధన మాహృత్యేతి పూర్వవాక్య సిద్ధత్వాత్ । రాగతః ప్రాప్తస్యాచ విధేయత్వాత్ భస్మ పరత్వమావశ్యకం। ఉపపాదితం ద్వితీయవిలాసే॥

ఏవం త్రిపుండ్రోద్ధూళన వ్రతేన అర్థాదేవ పుండ్రాంతర ని షేధాత్ । తన్మూలకానిచ ఊర్ధ్వపుండ్ర నిషేధ వచనాని వాశిష్ఠ

పురాణ పరాశరోపపురాణ మానవ సూతసంహితాది బహుపురాణేషు బహుతరాణి విస్తరభయాన్నలిఖితాని ॥

ఈదృశస్యాధికారివిశేషస్యైరస్యావర్తకత్వం అతో మేనాపివక్తవ్యం। యథా బ్రహ్మణో బృహస్పతి సిద్ధి ప్రసంగాత్। అనంతసంబంధోత్పత్త్యంగీకారేఽస్య సర్వప్రమాణవిరుద్ధత్వాత్ నాపి యుగపత్ అత్యక్షేణ సంబంధ రూపాయా ఉత్పత్తేస్సంబంధద్వయ సత్తాకాపేక్షయా పూర్వభూతభవేశానాంతర సంబంధిసత్త్వేనం శోత్పత్తిసంభవే ప్రత్యుత్పన్నస్య చానంతానాం సంబంధినాం సత్త్వమిత్యనవస్థాప్రసంగాన్నా...త్రయోఽనుస్తరః ॥

ననుపూర్వమవిద్యమానస్య ఘటాదేర్విద్యమానత్వముత్పత్తిస్య దండాది సామగ్రీ సాపేక్షా ననస్థా న్యోన్యాశ్రయా విత్రి చేత్। నవిద్యమానసత్వస్యాపి కాదాచిత్కత్వేన కార్యత్వాత్। పూర్వోక్తదూషణానతి వృత్తిః। అస్మాకం మతేతు సత్కార్య వాదస్యశ్రుతిసిద్ధత్వాత్। శ్రుత్యనురోధే నానవస్థానామేవ సామగ్రీ సాధ్యత్వంయథా కూర్మస్య నిద్యమానాన్యేవాంగాని సంకోచ వికాసా దివశాదావిర్భవంతీతి చేత్। సర్వలోక ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదితి అతఏవ వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితిశ్రుతిరపి। వికారాణాం సామగ్రీ వశా దాగంతుకత్వం వికారిణాం మృదాదిస్వరూపేణ కారణాత్మనా స్వాభావికత్వమాహ। తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతి సూత్రమపి సత్కార్య వాద మాశ్రిత్యైవ కార్యకారణయోరనన్యత్వం తాదాత్మ్యమేవాహ। సత్ కారణవ్యతిరేకేణకార్యస్యాసత్త్వం। సత్కార్య వాద విలోప ప్రసంగాత్ మృద్ఘటయోః స్వర్ణకుండలయోరనన్యత్వ సాధకత్వం స ఏవాయమితి ప్రత్యభిజ్ఞానస్య సర్వలోకప్రసిద్ధస్య రజ్జుసర్పనాగావేకేన ప్రదర్శనాచ్ఛ్రుత

స్వాత్మద్వియదాది ప్రపంచ స్యోత్పత్తి కాలవర్తి స్సోపాదా నాత్మక ఇతి వా పరిణమితత్వాత్। ఇతి ప్రక్రియయా సిద్ధస్య ప్రపంచస్యసృష్టిపూర్వ కాలే సదేవాసీదితి విద్యమానత్వ విధానాత్। అసత్కార్య వాదస్య తు తదేకమాహ॥

సదేవేద మగ్ర ఆసీదితి శ్రుత్యుపక్రాంతర ముపన్యస్య కథమస తస్సజ్జాయతేతిశ్రుత్యైవ పతితత్వాత్ అసత స్సత్త్వం విరుద్ధం పంథా స్సుత స్స్యాదిత్యర్థః॥

విస్పష్టం చ వాచకమిశ్రైస్సాంఖ్యే అసదకరణాదుపాదానగ్రహణాత్యాదినా వ్యాఖ్యానేతదాలయసంహారశక్త్యా కారణస్య కార్యావస్థా పరిత్యాగం వదతః। అతఏవ అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతిః। అనభివ్యక్తనామరూప పరత్వేన ప్రాచీనై ర్వ్యాఖ్యాతా। నను యది సదేవ కార్యం తర్హి కారణవ్యాపార వైయర్థ్యం। నచాభివ్యక్తిరేవ కార్యస్య కారణ వ్యాపారసాధ్యం। అభివ్యక్తేరపి కార్యత్వాత్। తస్యాః పూర్వ మసత్త్వే సత్కార్యవాద భంగ ప్రసంగాత్। నచాభివ్యక్తేరపి పూర్వం విద్యమానత్వాత్ అభివ్యక్త్యంతరమాస్థేయమితి వాచ్యం తదభివ్యక్తేరపి కారణవ్యాపార సాధ్యత్వే నిర్వాహాయాభివ్యక్త్యంతర స్వీకారావశ్యం భావేనానవస్థాప్రసంగాత్। ఇత్యేవం కారణవ్యాపారస్య సాధ్య కార్యోత్పత్తిరపి ఉత్పత్తిమతినావాఽత అనుత్పత్తిమతి నాత్ర్హి కారణాంతరద్వారా వా ఘటకారణాదేనవాక్షేయం॥

ఆద్యే తనుపాదాన ప్రసంగః నహి ఘటార్థం ప్రవర్తమానః పురుషః తదుత్పత్తి పరంపరయా సాధనాంతరాణ్యుపాదత్తే ద్వితీయే క్రమేణ వాజనయతి యుగపద్వా నాద్యః ప్రత్యక్షవిరోధేన ఘటకారణానాం క్రమే సత్యనంతకార్యోత్పత్తి జనకత్వానుపపత్తేః అనంతోత్పత్తీనాం కస్య ప్రాధాన్య మితి పరస్పరకలహే వినిగమకాభావాత్।

క్వచిదనవస్థా ప్రశాన్తౌ చ పరమాసిద్ధ్యా మూలపర్యంత భాగో నా
ధస్య మహేశ్వర ఇతి శబ్దార్థయో రభేదస్య వివక్షితత్వాత్ ॥

తదుక్త మథర్వ శిరసి ఆదిత్య మసియో నిత్యం తిస్రో మాత్రా
ఘంస్తు సఇతి ప్రణవేనా భేదమేవోక్తః । సఏక స్సఏకో రుద్ర ఈశాన
స్సభగవాన్ సమహేశ్వర స్సమహాదేవ ఇతిసఇతి తచ్ఛబ్దేన ప్రకృత
స్య ప్రణవస్య పరామర్శే నేశ్వరాభేద విధానాత్ । అత్రతు నాదా
భేదో విధీయతే నచైవ మథర్వ శిరసి సముచితస్య ప్రణవస్యేశ్వరా భే
ద ప్రతిపాదనాత్ । యః పరస్సమహేశ్వర ఇతి నాదాభేద విధానం
విరుద్ధమితి వాచ్యం । నాదస్య అకారాది వ్యనుస్యూతత్వేన సముదా
యాభేద పరత్వాత్ । నచ తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పర ఇతి ప్రాకృ
తత్వాత్ కథమ నుపపన్న మితి వాచ్యం ॥

విశేషభూత ప్రకృతి గుణోపాధి విశిష్ట వాచకా కారాదిభ్యో
నాదస్య పరత్వ కథనేన నాదాభేద రూపస్యేశ్వరస్య ప్రాకృతేభ్యః
పరత్వమేవ సిద్ధ్యతి। శబ్దాభేదస్య అక్షరాణాం పరస్పరభేదస్య వా మా
నాంతర ప్రాప్తత్వేన ప్రాకృతేభ్యః పరత్వస్యైవ ప్రాప్తత్వేన లో
హితోష్ణీషా ఋత్విజః ప్రచరంతీత్యత్ర లోహిత్యస్యైవ విశేషణ భూ
తస్యాపి ప్రకృత్యతీతస్య వివక్షితత్వాత్। తదుక్తం । కైవల్యే సమ
స్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి। లింగేచ। పంచమే తమసా కాల రుద్రా
ఖ్యాం రజసా కనకాండజం । సత్త్వేన సర్వగం విష్ణుం తత్పరత్వే మహే
శ్వరమితి నచైవం ప్రణవాద్యవయవానామకారాదీనాం బ్రహ్మ-వా
చకత్వాత్। నాదస్య మహేశ్వరవాచకత్వే వాచకత్వానేకత్వే వాక్య
భేదః ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం విభూతిసహితస్య మహేశ్వర స్యైకస్యైవ

యవసమూహేభ్యః ప్రతిపాద్యత్వే వాక్యభేదాభావాత్ ॥

తదుక్త మభియుక్తైః॥ త్రయీం తిస్రోవృత్తీ స్త్రిభువన ఖ్యాపనప్రవృత్తి నివృత్తిత్వ ముక్త్వా ఏవం వేద బ్రాహ్మణో మహిమాన మాప్నోతీతి అకారమకార బిందునాద బిందైః పంచేశ్వర వాచకస్య ప్రణవస్య యోగేన పంచేశ్వరాణాం పంచ కారణతా జ్ఞానస్యచ పంచప్రవ కత్వేన దేవరహస్యత్వ ప్రతి పాదనాత్ । సుష్టువ్యాఖ్యాతంజన్మాదిసూత్రం నీలకంఠభాష్య కారేణేతి సంప్రదాయసిద్ధశ్రుతి యుక్తి పురాణాదసిద్ధత్వం పశ్యామః ॥

అథ కథం ప్రణవే నాత్మయోగః। ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ। అగ్ని ర్దేవతా బ్రహ్మఇత్యార్షం మిత్యగ్ని దేవతాత్వ ప్రతీతేః । అత్మాసిశబ్దా అపి అగ్నిపరా ఏవేతి చేత్ ఉచ్యంతే । అగ్నిశబ్దోత్ర బహ్మపరః । యోవేదాదావితి ప్రకరణ వాక్యాభ్యాం ప్రణవస్యమాహేశ్వర శేషత్వావగమాత్ । యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః।తస్య ప్రకృతిలీనస్య యఃపర స్సమహేశ్వరః। వేదానామాది ర్వేదాదిః తస్మిన్ వేదోపక్రమే సమాప్తౌచ ప్రతిష్ఠితః । అథ స్వోచ్చార్యత్వేన నియతః యఃస్వరః ప్రణవః ప్రోక్తః తథాచ శ్రుతిః। బ్రాహ్మణః ప్రణవం కుర్యాదాదావంతేచ సర్వదా । స్వరంతే నోంకృతం బ్రహ్మ పరస్తాచ్చ విశీర్యతీతి యద్వేధావిధిత్వాపాఠే లింగవ్యత్యయ శ్ఛాందసః ప్రకృతి లీనస్యేతి సత్వాదీనాం గుణానాం త్రయాణాం సామ్యావస్థా ప్రకృతిః ॥

తస్యాం లీనస్య తదుపాధికేషు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేషు వాచకత్వేన అకారఉకారమకార రూపేణ లీనస్య తాదాత్మ్య మాపన్నస్య

పంచమ్యర్థ పష్టి పరత్వస్య సావధికత్వాత్ । తస్మాద్యః పరోఽస్యచ తుర్థ్యర్థ మాత్రా సాహిత్యన్మత పురుషదేవతేతి పురుషోవై రుద్ర ఇత్యాదిశ్రుత్యా పురుషపదేన మహారుద్ర ప్రతీతేః । మాండూక్యోపనిషచ్చ । ఓమిత్యేతదక్షర ముపక్రమ్య అయ మాత్మా చతుష్పా దితి వాచ్య వాచకయో శ్చతుర్ధా విభాగ పురస్సరం విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞానాం జాగ్రదాది వైశిష్ట్యముక్త్వా అవస్థా త్రయాతీతం నిరుపాధికం శివాఖ్యం చతుర్ధ నాదార్థ త్రియజ్ఞేయముపసంహారే ప్రతిపాదితం ॥

వేదాత్మ ప్రత్యయసారం ప్రపంచోప శమం శివం శాంతమద్వైతం చతుర్ధం మన్యంతే । సఆత్మా సవిజ్ఞేయ ఇతి ఏషాచ మాండూక్యోపనిషది శివైకపరా। ఉపసంహార వాక్యస్థ శివశబ్దస్య యోగరూఢిభ్యాం శివైకపరత్వాత్ । సందిగ్ధేషు వాక్య శేషా దితిన్యాయేన అక్తాశ్శర్కరా ఉపదధ్యా దిత్యస్య వాక్యస్య తేజోవై ఘృతమితి వాక్య శేషా ద్ఘృత పరత్వవత్ అనేన ప్రకారేణైవ సమష్టి వ్యష్టాత్మక సవిభూతిః పర బ్రహ్మ వాచక ప్రణవేన శివోపాసనాయా అపునరావృత్తి హేతుత్వంయుక్త మిత్యభిప్రాయార్థ ప్రశ్నే పునరావృత్తిముక్త్వా యః పున రేవమర్ధ చతుర్థ మాత్రేణ ఓమిత్యనేనై వాక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యా యీత సతేజసిహార్క్యే సంపన్న ఇత్యా దిపరాత్పరం పురిశయం పురుష మీక్షత ఇత్యంతేన స్వాధ్యాయినాం ముక్తిరుక్తేత్యర్థః ॥

ప్రతిపాదితః । తదుక్తం లైంగే ఉత్తరభాగే । నవమే । ఆత్మప్రయోజనా భావాత్పరానుగ్రహ ఏవహి । ప్రయోజనం సమస్తానాం క్రియాణాం పరమేష్ఠినః । ప్రణవో వాచక స్తస్య త్రయాం త్రిష్వాప్యుత్తి స్త్రిభువన పద్ధో త్రీనపి సుధా నకారాద్యై ర్వర్ణై స్త్రి

భి రభిదధ త్తీర్ణ విక్రుతిః । తురీయం తే ధామ ధ్వనిభి రవరుంధాన మ ణుభి స్సమస్తం వ్యస్తం త్వాం శరణద గృణా త్యోమితి పదం । త్ర యీం వేదత్రియం తిస్రో వృత్తయః జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్య వస్థాస్త్రి భువనం భూర్భువ స్సువర్లోకాః బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాః । విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞా వా అకారాద్యై ర్వర్ణై రభిదధత్ ఓమితి పదం స మస్త ముదిత మిత్యాది వ్యతిరిక్త వాక్యా దియం వస్తునా మనూప ప్రపంచాత్మక విభూతి రూపేణభక్తిం త్వాంమహేశ శరణద శరణ్యా గృ ణాతిప్రతిపాదయతీతి సంప్రదాయార్థః॥ అకారాద్యైర్విభూతిసముదా యానుగతమితిబ్రహ్మశక్తితాత్పర్యాభ్యాం ప్రతిపాదయతీతి తాత్పర్యం॥

యథోక్త మథర్వ శాఖాయాం । ఓమిత్యే తదక్షర మాదా ప్రయుక్త మిత్యారభ్య అస్య పాదా శ్చత్వారో వేదాస్త ముదిత మకా రస్సామభిస్సామ వేదోరుద్ర ఆదిత్యా జగత్యాహవనీయో యావసానే స్య చతుర్థ్యర్ధమాత్రాం సోమలోక ఓంకారం ఇత్యాదినా లోకపదేశ్వ రా దేవ ఛందోగ్ని ప్రభృతీనాం ఓంకారాదివాచ్యత్వ ముక్త్వా అక్ష రం బ్రహ్మేతి చతుర్వేద సారభూత చతురక్ష రత్వముక్త్వా పూ ర్వస్య మాత్రా ప్రథమస్య కారః । ఋగ్భిః ఋగ్వేదో బ్రహ్మసదో గా యత్రీ గార్హపత్యం ద్వితీయాంతరిక్షం । ఉకారో యజుర్భిర్య జుర్వేదో విష్ణురుద్రస్త్రిష్టు ప్దక్షిణాగ్నిస్తుతయః ద్యౌ స్సమధికారాదీనాంచబ్ర హ్మనికముక్త్వా నాదస్యచ పరమరుద్రవాచకత్వ ముక్తం । యావసా నేన దానత్వాత్ శివస్య రూపస్య దస్తౌరభావః । ఇతి రేపాంతు జ్ఞానా భాగంతుక ఇత్యభిప్రాయః ॥

— శివపరాత్పరత్వం —

న తస్మాదధికం కించిత్తత్త్వం విద్ధి శాంకరం। తస్యైవ మూర్తయస్త్రి స్రో బ్రహ్మవిష్ణుహరా ఇతి। బ్రహ్మాదీనాం శివాజ్ఞాపారవశ్యమేవ జీవ త్వన్నాత వశ్య మితి భావః। ప్రమథానాంతు శంభోర్గణేశ్వరాయే చ పార్వత్యాంతు పునః పునః। భోగాన్ యథేప్సితాన్ భుక్త్వా శంభోస్సా ముఖ్య మాప్నుయుః। స్వేచ్ఛావిగ్రహిణ స్సర్వే స్వేచ్ఛాచారా గ ణేశ్వరాః। శివేన సహ మోదంతే ముక్తా యాంతి శివంపదమితి॥

ఉక్తస్య గ్రంథసందర్భస్య తాత్పర్యంతు। భేదేశివాధికకథా భితనవన్యథర్మాశిద్భాజనే బలిని వేదనయాజయక్రీశ్వోపే త్యనింద్య మి ద మీదృశ మీశతత్త్వం। తథ్యం వదామ్యవితథేషు కుతోవకాశః॥

యద్యాత్మనా భేదతాత్విక్కః కశ్చిదంగీకారోవర్తతేతైః। పూర్వో క్త స్మృతి స్మృతిన్యాయైశ్చాధిక్యమేవ సాధనీయ॥

యది భేదస్య మిథ్యాత్వ తమోపాధికత్వ మేవాబ్రవీత్తదా ద్వైతబ్రహ్మాద్వైత బ్రహ్మ వాదినాం శివాద్వైత వాదినాం ... మి థ్యాత్మభేదస్య నావా...ధికత్వమపి నాంగీకరోతి॥

తర్హి పూర్వోక్తైరేవ న్యాయై ర్విశ్వాధిక మీశ్వర తత్త్వమేవ మతం ఏవంచ భేదస్య సాధ్యత్వే సోపాధికత్వే మిథ్యాత్వేన భేదవాది నాం ... యత్న ప్రబంధ తాత్పర్యార్థః॥

తదుక్తం వాజపేయ్యాజ్ఞలదీక్షిత మహోపాధ్యాయ గదాధర భ ట్టాధ్యాయాభ్యాం పక్షసిద్ధా ఉభయశిద్ధాప్రకృతిసిద్ధిరితి యది హరి ...

ప్రమాణ మస్తి తథా...రున్నో భయవిధే విరుద్ధత్వసంభవాత్ ॥

విరోధమపాకృత్య ద్వయో రైక్యసిద్ధిః యదుభయత్రి సాధకం నాస్తి తథాపిపరిక్కృతస్య శివాద్వైతస్యసిద్ధిః। ఏకాధిక్యే చ విష్ణ్వాది ... వేదవాదినం ప్రతి నిరాకృతత్వాత్। శివాధిక్యమేవ సిద్ధ్యతీతి భావఃప్రి కృతేః పురుషఃపరః పురుషాన్న పరంకించిదితి విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః। యస్మాత్పరం నాపర మస్తి కించిదితి తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తందైవతానాం పరమంచ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తా న్నతస్య కశ్చిత్పతిరస్తిలోకేన చేశితా దైవతమస్యలింగం ఇతి। సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితాగ్నే ర్దివో జనితా నచాధిప ఇత్యాదిస్వప్రకరణ పఠితానేకశ్రుతి సమూహైశ్శివపరత్వస్య సాధితత్వాత్। శివాదన్యస్యాధిక్యత్వాత్ నిరాకృతత్వాచ్చేతిసర్వమతిమనోహరం॥

ఉపసంహారః.

శ్లో॥ జీవేశ్వరస్థితి లయాది విచార మార్గః ।
సృష్ట్యాది పంచక మథాస్యచ కర్తృభేదః ।
తారార్థశాంభవ శిరోవ్రత పాశుపత్య ।
సంబంధ ముఖ్య విషయాః కథితా స్తథాన్యే ॥

శ్లో॥ శంభో యుష్మచ్చరణ కమలద్వంద్వభక్త్యా మయేదం।
న్యాయోపేతం కి మపి రచితం ప్రీతయే తత్త్వవాస్తు।
మాల్యే వేదాగమముఖ సుమై ర్గుంభితే స్తత్ప్రసూనం ।
విన్యస్తాస్యా దియమపికథా సర్వలోక ప్రసిద్ధా ॥

శ్లో॥ శాస్త్రే వేదే శివతవకథాలేశ చర్చా విహీనో ।
భ్రామ్యత్ భ్రామ్యద్భృతివిధితో జన్మనాపండితోऽపి ।
గ్రంథే చాస్మిన్ తవవిలసితే కాళహస్తీశ నిత్యం ।
కృత్వాభ్యాసంభవతి విజయో భక్తిభావైక నిష్ఠః ॥

శ్లో॥ యేశంభోర్ముక్తికామా గుణతతి మధికంవర్ణయంతో నితాంతం ।
యేభక్త్యాసర్వకాలం గుణమథన పరాస్తేపి నఃప్రార్థనార్హాః ।
యేనిర్మాత్సర్య చింతాగుణ మహితమపి వ్యంజయంతి ప్రకాశం ।
తేషాంచాయం విలాసః శివతవగుణవాక్ బాలవల్లోభసేయః ॥

శ్లో॥ చండేశంభో ప్రియసఖ శ్రియే త్వత్పదాంభోజ యుగ్మం ।
భూయోభూయః కిమపి భవతి ప్రార్థనాయేహం హృదబ్జే ।
గ్రంథోయుష్మచ్చరణ మహిమాలేశపాణి ప్రసూతః ।
పాల్యోనిత్యంసుత ఇవ జగజ్జైతృతా యేనభూయాత్ ॥

శ్లో॥ సంక్షేపేనహి కైశ్చన । విషయైఃకుసుమైశ్చగుంఫితామాలా ।
అత్యాశ్రమాదిభేదా । ద్రష్టవ్యామామకీనగ్రంథేషు ॥

శ్లో॥ యోధాతుశ్చచకర్త పంచమశిరోవక్త్రం భపూర్ణంద్రుతం ।
భూయోదక్షు మఖేత్వనేక విబుధా యేనకృధా మారితాః ।
ధాత్రీరుద్రసహస్రకోటి మహితః సాంబ శ్శివ స్సర్వదా ।
సోయాంరక్షతు మామజస్ర మఖిల శ్రేయః ప్రపశ్యంకరః ॥

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశ విలాసపుస్తే ।
సిద్ధే పురస్సన్నుత దేవనాథే।
వాంఛేశ్వరీపాద సమీపదేశే ।
జాత శ్చతుర్థో మహితో విలాసః ॥

శ్రీ కాళహస్తి దీక్షిత విరచితే
శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే
చతుర్థో విలాస
స్సమాప్తః

సారస్వతమధు

30 తులముల సీసా
రూ. 5-0-0

ఇది సారవంతములగు పత్రి పుష్ప ఫల మూలాదుల చేతను వి... గలిగినభస్మముల చేతను తయారు చేయబడినది. బాలురు యువ... వృద్ధులు సర్వదా సేవింపదగిన పత్యౌషధ మిదియే.

దీనిని సేవించుటవలన:— శుక్రనష్టము స్వప్నస్ఖలనము ... గ...లబద్ధకము కండ్లమంట కాళ్లతీపు దగ్గు మేహ వ్యాధులు ఆర్త... మొదలగు నవి నశించును. జ్ఞాపకశక్తిని పెంచి సంభోగ... నభివృద్ధి పరచుటలో దీనికిమించినమందు లేదు. సారాయి కల్లు న... మొదలగు దురభ్యాసముల కూడ దొలగించును. ఒకసారి తె... చిన మీరే దీనిగుణమును శ్లాఘింపగలరు.

సిద్ధమకరధ్వజము.

ఇది యాసేతుహిమాచల పర్యంతమాయుర్వేదౌషధములలో ...లి పేరుగాంచి యున్నది. ఇందు బంగారము - కస్తూరి - ...చ్చ... ...రము మొదలగు విలువగల ద్రవ్యములు చేర్చి శాస్త్రోక్తముగా త...రు చేయబడిన యౌషధరాజము. ఈయౌషధ సేవనము వలన ...ర వృద్ధియు - ఇంద్రియ శక్తియు గలిగి నరములకు మంచిపటుత్వము ...గును. శరీరకాంతి నిచ్చుటయందును - అమితమగు ధాతు పుష్టి చేసి మోద్దీపనము గలిగించుట యందును, స్వప్నస్ఖలనము, వీర్యము ...ట, అతిమూత్రము, క్షయ, సుఖరోగములు, మొదలగు ధాతుక్ష... కరములగు వ్యాధుల నన్నిటిని ఖండించి యారోగ్యము గలుగ జే...ట యందును, ఈసిద్ధమకరధ్వజము నిరుపమానమైనది. ఉపయో...ము విధానము మందుతో బంపబడును. వెల సరసము, గుణా...ధికము. 45 మాత్రలు, రూ. 6-0-0 లు.

అడ్రసు:— శివప్రగళ్భ మాదిగొండ చినవీరభద్రయ్య.
ఆయుర్వేదాశ్రమము. గిర్మాజీపేట వరంగల్.

వరంగల్- శైవప్రచారిణీ కార్యాలయమున

వెలువడిన గ్రంథములు.

1	కాశీసారము. ...	0-2-0
2	భద్రాయురుపాఖ్యానము. ...	0-[illegible]
3	సిద్ధ్యస్థాన వినిర్ణయము. ...	0-12-0
4	శైవసిద్ధాంతదర్శిని. ...	1-8-0
5	ఉపదేశకాండము. ...	3-8-0
6	సరసహృదయానురంజనము. ...	2-0-0
7	సంభవకాండము సంస్కృతము తాత్పర్యము తోసహా.	3-8-0
8	సంభవకాండము- వచనము. ...	1-4-0
9	సోమవార వ్రతకల్పము. ...	1-8-0
10	సర్వమనోహరము. ...	1-0-0
11	వీరభద్రాష్టోత్తరశతనామావళి. ...	0-1-0
12	వీరభద్రస్తోత్రకదంబము. ...	0-12-0
13	భక్తపాలశతకము ...	0-2-0
14	శరభాంక లింగశతకము. ...	0-4-0
15	గీతగౌరీశకావ్యము. ...	0-8-0
16	అగ్నిముఖము జపాదులు. ...	0-4-0
17	విఘ్నేశ్వరపూజ-పుణ్యాహవాచనము. ...	0-3-0
18	శివయోగసారము- 4 భాగములు. ...	5-0-0
19	ఆహ్నికకాండము-నాలుగు భాగములు. ...	5-0-0
20	శివజ్ఞానశేఖరము ప్రథమభాగము. ...	1-4-0
21	శివజ్ఞానశేఖరము ద్వితీయభాగము. ...	1-4-0
22	ప్రతాపరుద్రచరిత్రము. ...	0-12-0
23	లింగధారణదీపిక. ...	1-0-0
24	బసవవిజయము. ...	0-12-0
25	యుద్ధకాండము. పద్యకావ్యము. ...	2-8-0